

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

AZERBAYCAN NAĞİLLARI (HOY) 1-2
(GİRİŞ-İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

BATTAL GAZİ ÇETİNKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. TALİP DOĞAN

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Battal Gazi ÇETİNKAYA
	Numarası	168107011006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Talip DOĞAN
	Tezin Adı	Azerbaycan Nağılları (Hoy) 1-2 (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Azerbaycan Nağılları (Hoy) 1-2 (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük) başlıklı bu çalışma 11/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Talip DOĞAN	
2	Prof. Dr.	Abdurrahman ÖZKAN	
3	Prof. Dr.	Ufuk Deniz AŞCI	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTUSU
--	---	--

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Battal Gazi ÇETİNKAYA		
	Numarası	168107011006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Azerbaycan Nağılları (Hoy) 1-2 (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Battal Gazi ÇETİNKAYA

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Battal Gazi ÇETİNKAYA		
	Numarası	168107011006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Talip DOĞAN		
Tezin Adı	Azerbaycan Nağılları (Hoy) 1-2 (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)			

Güney Azerbaycan Türkçesi İran’da Farsçadan sonra en çok konuşulan dildir. Türkiye ve Türkistan arasında bir geçiş bölgesi olan İran Türkçeye ait çeşitli varyantları barındırması açısından Oğuz grubu Türk lehçelerinin anlaşılmasında büyük öneme sahiptir.

Bu çalışma Furuğ Hızırlı’nun 2012 yılında Tebriz’de yayımlanan “Azerbaycan Nağılları (Hoy) 1-2” adlı iki ciltlik eserinin dil incelemesinden meydana gelmiştir. Çalışma “Giriş - İnceleme - Metin - Sözlük” bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Güney Azerbaycan Türkçesi ve eser hakkında bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümü yazım özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Yazım özelliklerinde ünlülerin ve bazı ünsüzlerin yazımları gösterilmiştir. Ses bilgisi incelemesinde metinlerin ses özellikleri ortaya konulmuştur. Şekil bilgisi kısmında ise metinler morfolojik açıdan incelenmiştir. Metin bölümünde metinlerin çeviri yazı ile Arap harflerinden Latin harflerine aktarılması yapılmıştır. Sözlük bölümü ise Türkiye Türkçesinde bulunmayan ve fonetik açıdan tanınamayacak durumda olan sözcüklerden oluşmaktadır. Çalışmanın sonunda tıpkıbasım örnekleri yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: İran, Oğuz Türkçesi, Oğuz grubu lehçeleri, Güney Azerbaycan Türkçesi.

	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	
---	--	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Battal Gazi ÇETİNKAYA		
	Student Number	168107011006		
	Department	Turkish Language and Literature		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Talip DOĞAN		
Title of the Thesis/Dissertation	Azerbaycan Nağılları (Hoy) 1-2 (Introduction-Analysis-Text-Dictionary)			

South Azerbaijan Turkish is the most commonly spoken language in Iran after Persian. Iran, that is the transition area between Turkey and Turkistan, have major importance not only in understanding of Oguz group dialects but also having variations of Turkish language.

This study has taken place from Furug Hizirlu's two-volume language examination which name is "Azerbaycan Nagillari (Hoy) 1-2" published in 2012. The study consist of "Introduction-Analysis-Text-Dictionary" sections. In the Introduction chapter there are informations about both the study itself and South Azerbaijan Turkish. Analysis chapter is divided into 3 sections which are phonetics, inscription features and forming structures. In inscription section writings of vowels and some consonant letters are shown. In phonetics analysis, text's phonetics features are put forward. In form structures section the text has been scrutinized in morphologically. In the text section Text's translation from Arabic letters to Latin letters has been done. Dictionary section is consist of both absence of some words in Turkey Turkish and some phonetically unrecognized words. At the end of the study there are examples of facsimiles.

Key words: Iran, Oguz Turkish, Oguz group dialects, South Azerbaijan Turkish.

İÇİNDEKİLER

Tez Kabul Formu	I
Bilimsel Etik Sayfası	II
Özet	III
Abstract	IV
İçindekiler	V
Kısaltmalar	XIV
Çeviri Yazı İşaretleri	XV
Diğer İşaretler	XVI
Ön Söz	XVII

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
I. Güney Azerbaycan Türkçesi	1
II. Nağıllar ve Eser Hakkında	3

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME	4
1. Yazım Özellikleri	4
1.1. Ünlülerin Yazımı	4
1.1.1. /a/ ünlüsü	4
1.1.2. /e/ ünlüsü	4
1.1.3. /é/ ünlüsü	5
1.1.4. /ı/ ünlüsü	5
1.1.5. /i/ ünlüsü	5
1.1.6. /o/ ünlüsü	5
1.1.7. /ö/ ünlüsü	6
1.1.8. /u/ ünlüsü	6
1.1.9. /ü/ ünlüsü	6
1.2. Bazı Ünsüzlerin Yazımı	7
1.2.1. /g/ ünsüzü	7
1.2.2. /ğ/ ünsüzü	7
1.2.3. /k/ ünsüzü	7
1.2.4. /s/ ünsüzü	7
1.2.5. /t/ ünsüzü	7
2. Ses Bilgisi	8
2.1. Ünlüler	8
2.1.1. Ünlüler Tablosu	8
2.1.2. Ünlü Uyumu	8
2.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu	8
2.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	9
2.1.3. Ünlü Değişmeleri	10
2.1.3.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi	10
2.1.3.1.1. a>e değişmesi	10
2.1.3.1.2. a>é değişmesi	11
2.1.3.1.3. ı>i değişmesi	11
2.1.3.1.4. o>ü değişmesi	11

2.1.3.1.5. u>ü değişmesi	12
2.1.3.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	12
2.1.3.2.1. e>a değişmesi	12
2.1.3.2.2. e>ı değişmesi	12
2.1.3.2.3. ö>o değişmesi	12
2.1.3.3. Geniş Ünlülerin Daralması	12
2.1.3.3.1. a>ı değişmesi	12
2.1.3.3.2. a>u değişmesi	12
2.1.3.3.3. e, é>i değişmesi	13
2.1.3.3.4. e>ü değişmesi	13
2.1.3.4. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	13
2.1.3.4.1. a>o değişmesi	13
2.1.3.4.2. e>o değişmesi	13
2.1.3.4.3. e>ö değişmesi	13
2.1.3.4.4. ı>u değişmesi	13
2.1.3.4.5. i>u değişmesi	13
2.1.3.4.6. i>ü değişmesi	13
2.1.3.5. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	14
2.1.3.5.1. o>e değişmesi	14
2.1.3.5.2. o>é değişmesi	14
2.1.3.5.3. u>ı değişmesi	14
2.1.3.5.4. ü>i değişmesi	14
2.1.3.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi	14
2.1.3.6.1. ı>a değişmesi	14
2.1.3.6.2. ı>e değişmesi	14
2.1.3.6.3. i>a değişmesi	15
2.1.3.6.4. i>e değişmesi	15
2.1.3.6.5. i>é değişmesi	15
2.1.3.6.6. u>o değişmesi	15
2.1.3.6.7. u>ö değişmesi	15
2.1.4. Ünlü Düşmesi	15
2.1.4.1. /a/ düşmesi	16
2.1.4.2. /ı/ düşmesi	16
2.1.4.3. /i/ düşmesi	16
2.1.4.4. /u/ düşmesi	16
2.1.4.5. /ü/ düşmesi	16
2.1.5. Ünlü Türemesi	16
2.1.5.1. /ı/ türemesi	16
2.1.5.2. /i/ türemesi	16
2.1.5.3. /ü/ türemesi	17
2.1.6. Ünlü Birleşmesi	17
2.2. Ünsüzler	17
2.2.1. Ünsüz Uyumu	17
2.2.2. Ünlü-Ünsüz Uyumunun Bozulması	18
2.2.3. Ünsüz Değişmeleri	18
2.2.3.1. Tonlulaşma	18
2.2.3.1.1. ç>c değişmesi	18

2.2.3.1.2. f>v değişmesi.....	19
2.2.3.1.3. k>g değişmesi.....	19
2.2.3.1.4. p>b değişmesi.....	19
2.2.3.1.5. t>d değişmesi.....	19
2.2.3.2. Tonsuzlaşma.....	20
2.2.3.2.1. b>p değişmesi.....	20
2.2.3.2.2. d>t değişmesi.....	20
2.2.3.3. Süreklileşme.....	20
2.2.3.3.1. Sızıcılaşma.....	20
2.2.3.3.1.1. b>v değişmesi.....	20
2.2.3.3.1.2. ç>ş değişmesi.....	20
2.2.3.3.1.3. ğ>v değişmesi.....	20
2.2.3.3.1.4. k>ğ değişmesi.....	21
2.2.3.3.1.5. k>h değişmesi.....	21
2.2.3.3.1.6. p>f değişmesi.....	21
2.2.3.3.2. Akıcılaşma.....	21
2.2.3.3.2.1. b>m değişmesi.....	21
2.2.3.3.2.2. g>y değişmesi.....	21
2.2.3.3.2.3. k>y değişmesi.....	21
2.2.3.4. Süreksizlik.....	22
2.2.3.4.1. /g/.....	22
2.2.3.4.2. /ğ/.....	22
2.2.3.5. Sürekli Ünsüzler Arasında Değişmeler.....	22
2.2.3.5.1. l>n değişmesi.....	22
2.2.3.5.2. m>n değişmesi.....	22
2.2.3.5.3. η>m değişmesi.....	22
2.2.3.5.4. η>n değişmesi.....	22
2.2.3.5.5. η>v değişmesi.....	23
2.2.3.5.6. η>y değişmesi.....	23
2.2.3.5.7. n>m değişmesi.....	23
2.2.3.5.8. r>l değişmesi.....	23
2.2.3.5.9. r>z değişmesi.....	23
2.2.3.5.10. s>ş değişmesi.....	23
2.2.3.6. Süreksiz Ünsüzler Arasında Değişmeler.....	23
2.2.3.6.1. d>ç değişmesi.....	23
2.2.4. Ünsüz Benzeşmeleri.....	23
2.2.4.1. İlerleyici Benzeşme.....	23
2.2.4.1.1. Tam Benzeşme.....	23
2.2.4.1.1.1. -nl- > -nn- benzeşmesi.....	23
2.2.4.1.1.2. -nd- > -nn- benzeşmesi.....	23
2.2.4.1.2. Yarı Benzeşme.....	24
2.2.4.1.2.1. -md- > -mn- benzeşmesi.....	24
2.2.4.1.2.2. -ml- > -mn- benzeşmesi.....	24
2.2.4.2. Gerileyici Benzeşme.....	24
2.2.4.2.1. Tam Benzeşme.....	24
2.2.4.2.1.1. -rl- > -ll- benzeşmesi.....	24
2.2.5. Ünsüz İkizleşmesi.....	24

2.2.6. İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi.....	24
2.2.7. Ünsüz Düşmesi.....	25
2.2.7.1. /f/ düşmesi	25
2.2.7.2. /h/ düşmesi	25
2.2.7.3. /k/ düşmesi.....	25
2.2.7.4. /l/ düşmesi.....	25
2.2.7.5. /ŋ/ düşmesi.....	25
2.2.7.6. /r/ düşmesi	25
2.2.7.7. /ş/ düşmesi	25
2.2.7.8. /t/ düşmesi.....	25
2.2.7.9. /y/ düşmesi.....	26
2.2.8. Ünsüz Türemesi	26
2.2.8.1. /h/ türemesi	26
2.2.8.2. /k/ türemesi	26
2.2.8.3. /r/ türemesi.....	26
2.2.8.4. /y/ türemesi	26
2.2.9. Yer Değiştirme	27
2.2.10. Hece Kaynaşması	27
2.2.11. Hece Düşmesi.....	28
3. Şekil Bilgisi.....	28
3.1. İsimler	28
3.1.1. İsim Yapma Ekleri	28
3.1.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri.....	28
3.1.1.1.1. +AK	28
3.1.1.1.2. +An	28
3.1.1.1.3. +Az	28
3.1.1.1.4. +c	28
3.1.1.1.5. +cAnA	28
3.1.1.1.6. +çek	28
3.1.1.1.7. +CX	28
3.1.1.1.8. +CXK	28
3.1.1.1.9. +cXI	28
3.1.1.1.10. +dar	29
3.1.1.1.11. +dAş	29
3.1.1.1.12. +dış	29
3.1.1.1.13. +dXz	29
3.1.1.1.14. +GA / KA	29
3.1.1.1.15. +gil.....	29
3.1.1.1.16. +(X)K.....	29
3.1.1.1.17. +(X)l	29
3.1.1.1.18. +(I)n.....	29
3.1.1.1.19. +(X)n	29
3.1.1.1.20. +(X)ncX.....	29
3.1.1.1.21. +IX.....	30
3.1.1.1.22. +IXK.....	30
3.1.1.1.23. +mAn.....	30
3.1.1.1.24. +meçe.....	30

3.1.1.1.25. +sXI	30
3.1.1.1.26. +sXz.....	30
3.1.1.1.27. +sov	30
3.1.1.1.28. +tX.....	30
3.1.1.1.29. +ümtül.....	30
3.1.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri	31
3.1.1.2.1. -A	31
3.1.1.2.2. -AcAK	31
3.1.1.2.3. -AK	31
3.1.1.2.4. -An	31
3.1.1.2.5. -AnAK	31
3.1.1.2.6. -Ar / -Ir.....	31
3.1.1.2.7. -c	31
3.1.1.2.8. -çek	31
3.1.1.2.9. -cı	31
3.1.1.2.10. -ge	31
3.1.1.2.11. -GI.....	31
3.1.1.2.12. -GXn	32
3.1.1.2.13. -X.....	32
3.1.1.2.14. -(y)XcX.....	32
3.1.1.2.15. -(X)K	32
3.1.1.2.16. -(y)Xş	32
3.1.1.2.17. -mA	32
3.1.1.2.18. -mAcA	32
3.1.1.2.19. -mAK	32
3.1.1.2.20. -mİş.....	32
3.1.1.2.21. -(X)m	33
3.1.1.2.22. -(X)n	33
3.1.1.2.23. -sAK.....	33
3.1.1.2.24. -sX	33
3.1.1.2.25. -vac	33
3.1.1.2.26. -(A)z.....	33
3.1.2. Çokluk Eki	33
3.1.3. Aitlik Eki.....	33
3.1.4. İyelik Ekleri.....	34
3.1.5. Hâl Ekleri	34
3.1.5.1. Yalın Hâl	34
3.1.5.2. İlgi Hâli.....	35
3.1.5.3. Belirtme Hâli	35
3.1.5.4. Yönelme Hâli	35
3.1.5.5. Bulunma Hâli	36
3.1.5.6. Ayrılma Hâli.....	36
3.1.5.7. Vasıta Hâli.....	36
3.1.5.8. Eşitlik Hâli.....	37
3.1.5.9. Yön Gösterme Hâli.....	37
3.1.6. Soru Eki.....	37
3.2. Sıfatlar.....	38

3.2.1. Niteleme Sıfatları	38
3.2.2. Belirtme Sıfatları	38
3.2.2.1. İşaret Sıfatları	39
3.2.2.2. Sayı Sıfatları	39
3.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları.....	39
3.2.2.2.2. Sıra Sayı sıfatları	39
3.2.2.3. Soru Sıfatları.....	39
3.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları	39
3.3. Zarflar.....	40
3.3.1. Yer Zarfları.....	40
3.3.2. Zaman Zarfları	40
3.3.3. Hâl Zarfları.....	41
3.3.4. Azlık-Çokluk Zarfları.....	41
3.3.5. Soru Zarfları	41
3.4. Zamirler.....	41
3.4.1. Şahıs Zamirleri	42
3.4.2. Dönüşlülük Zamiri	42
3.4.3. İşaret Zamirleri.....	43
3.4.4. Soru Zamirleri	43
3.4.5. Belirsizlik Zamirleri	43
3.5. Fiiller.....	43
3.5.1. Fiil Yapma Ekleri.....	43
3.5.1.1. İsimden Fiil Yapma Ekleri	43
3.5.1.1.1. +A-.....	44
3.5.1.1.2. +Al-.....	44
3.5.1.1.3. +Ar-	44
3.5.1.1.4. +DA	44
3.5.1.1.5. +X-.....	44
3.5.1.1.6. +(i)h-.....	44
3.5.1.1.7. +KXr-.....	44
3.5.1.1.8. +l-	44
3.5.1.1.9. +IA-.....	44
3.5.1.2. Fiilden Fiil Yapma Ekleri.....	44
3.5.1.2.1. -AlA-.....	44
3.5.1.2.2. -Ar-	45
3.5.1.2.3. -dAr-	45
3.5.1.2.4. -dXr-	45
3.5.1.2.5. -X-.....	45
3.5.1.2.6. -(X)l-.....	45
3.5.1.2.7. -mA-.....	45
3.5.1.2.8. -(X)n-.....	45
3.5.1.2.9. -p-.....	45
3.5.1.2.10. -(X)r-.....	46
3.5.1.2.11. -sA	46
3.5.1.2.12. -(X)ş-	46
3.5.1.2.13. -t-	46
3.5.1.2.14. -y-.....	46

3.5.1.2.15. -(X)z-	46
3.5.2. Şahıs Ekleri	46
3.5.2.1. Birinci Tipteki Şahıs Ekleri	46
3.5.2.2. İkinci Tipteki Şahıs Ekleri	47
3.5.3. Şekil ve Zaman Ekleri	48
3.5.3.1. Geniş Zaman	48
3.5.3.2. Şimdiki Zaman	49
3.5.3.3. Görülen Geçmiş Zaman	51
3.5.3.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman	52
3.5.3.5. Gelecek Zaman	54
3.5.3.6. Şart	55
3.5.3.7. İstek	56
3.5.3.8. Gereklilik	57
3.5.3.9. Emir	58
3.5.4. Ek-Fiil	60
3.5.4.1. Şimdiki Zaman (Geniş Zaman)	60
3.5.4.2. Görülen Geçmiş Zaman	61
3.5.4.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman	62
3.5.4.4. Şart	62
3.5.4.5. Ek-Fiilin Olumsuzu	62
3.5.5. Fiillerin Birleşik Çekimleri	62
3.5.5.1. Hikâye	62
3.5.5.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi	63
3.5.5.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi	64
3.5.5.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	65
3.5.5.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi	66
3.5.5.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi	66
3.5.5.1.6. İstek Kipinin Hikâyesi	67
3.5.5.1.7. Gereklilik Kipinin Hikâyesi	67
3.5.5.2. Rivayet	68
3.5.5.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti	68
3.5.5.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti	68
3.5.5.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti	68
3.5.5.3. Şart	69
3.5.5.3.1. Geniş Zamanın Şartı	69
3.5.5.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı	69
3.5.5.3.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı	70
3.5.5.3.4. Gelecek Zamanın Şartı	70
3.5.5.4. Katmerli Birleşik Çekim	70
3.5.5.4.1. Hikâye Birleşik Kipinin Şartı	70
3.5.5.4.1.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesinin Şartı	70
3.5.5.4.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesinin Şartı	70
3.5.5.4.1.3. Gelecek Zamanın Hikâyesinin Şartı	71
3.5.6. Yeterlik Fiili	71
3.5.7. İsim-Fiiller	71
3.5.7.1. -mAK / -mAG	71

3.5.7.2. -mA.....	72
3.5.7.3. -Xş	72
3.5.8. Sıfat-Fiiller	72
3.5.8.1. -(y)AcAK.....	73
3.5.8.2. -(y)An	73
3.5.8.3. -(y)Ar / -r	73
3.5.8.4. -(y)AsI	73
3.5.8.5. -dXK.....	73
3.5.8.6. -mAlI	73
3.5.8.7. -mAz.....	73
3.5.8.8. -mXş	73
3.5.9. Zarf-Fiiller	74
3.5.9.1. -(y)A	74
3.5.9.2. -(y)AndA	74
3.5.9.3. -(y)AndAn	74
3.5.9.4. -(y)ArAK	74
3.5.9.5. -cek	74
3.5.9.6. -dXKcA	74
3.5.9.7. -dXKdA	74
3.5.9.8. -(y)Xb	74
3.5.9.9. -(y)XncA	75
3.5.9.10. -ken	75
3.5.9.11. -mAdAn.....	75
3.5.9.12. -mAKIA.....	75
3.5.9.13. -mAmIş.....	75
3.6. Edatlar	75
3.6.1. Kullanışlarına Göre Edatlar.....	75
3.6.1.1. Yalın Hâl İle Birleşenler.....	75
3.6.1.2. İlgî Hâli İle Birleşenler.....	75
3.6.1.3. Yönelme Hâli İle Birleşenler.....	75
3.6.1.4. Ayrılma Hâli İle Birleşenler	76
3.6.2. Görevleri Bakımından Edatlar	76
3.6.2.1. Vasıta ve Beraberlik Edatları	76
3.6.2.2. Sebep Edatları.....	76
3.6.2.3. Benzerlik Edatları.....	76
3.6.2.4. Başkalık Edatları	76
3.6.2.5. Uygunluk, Denklik ve Nispet Edatları	76
3.6.2.6. Miktar Edatları	77
3.6.2.7. Zaman Edatları	77
3.6.2.8. Yer ve Yön Edatları.....	77
3.6.2.9. Pekiştirme Edatları	77
3.7. Bağlaçlar	77
3.7.1. Sıralama Bağlaçları	77
3.7.2. Denkleştirme - Karşılaştırma - Seçme Bağlaçları	78
3.7.3. Pekiştirme Bağlaçları	78
3.7.4. Nöbetleşme Bağlaçları	78
3.7.5. Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçlar	78

3.8. Ünlemler	79
3.8.1. İçe Dönük Ünlemler	79
3.8.2. Dışa Dönük Ünlemler	80
3.8.2.1. Seslenme Ünlemleri	80
3.8.2.2. Gösterme Ünlemleri	80
3.8.2.3. Sorma Ünlemleri	80
3.8.2.4. Cevap Ünlemleri	80
Sonuç	81
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
METİN	84
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
SÖZLÜK	225
Kaynaklar	250
Öz geçmiş	253
Tıpkıbasım Örnekleri	254

Kısaltmalar

Alm. : Almanca

Ar. : Arapça

bk. : Bakınız

DLT : *Dîvânu Lugâti't-Türk*

ed. : Editör

EOT : Eski Oğuz Türkçesi

Erm. : Ermenice

ET : Eski Türkçe

Far. : Farsça

Fr. : Fransızca

İng. : İngilizce

İt. : İtalyanca

KTS : *Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü*

Moğ. : Moğolca

OT : Orta Türkçe

Rus. : Rusça

S : Sayı

s. : Sayfa

Soğ. : Soğdca

Tür. : Türkçe

YTS : *Yeni Tarama Sözlüğü*

Çeviri Yazı İşaretleri

a	آ-ا	o	او-و
ā	آ-ا	ō	و
b	ب	ö	او-ؤ
c	ج	p	پ
ç	چ	r	ر
d	د	s	س
e	ا-ه	ş	ص
é	اء-ء	š	ث
f	ف	ş	ش
g	گ	t	ت
ġ	غ	ṭ	ط
h	ه	u	او-و-اؤ-ؤ
ḥ	ح	ū	او-و-ؤ
ḫ	خ	ü	او-و-اؤ-ؤ
ı	ی	v	و
i	ی	y	ی
ī	ی	z	ز
j	ژ	ž	ض
k	ک	z̄	ذ
ķ	ق	ż	ظ
l	ل	◌◌◌	ء
m	م	◌◌◌	ع
n	ن		

Diğer İşaretler

- > : Bu şekle gider.
- < : Bu şekilden gelir.
- + : İsim kök ve gövdesine gelen ek.
- : Fiil kök ve gövdesine gelen ek.
- /A/ : Dil incelemesinde /a/, /e/ değişimlerini gösterir.
- /C/ : Dil incelemesinde /c/, /ç/ değişimlerini gösterir.
- /D/ : Dil incelemesinde /d/, /t/ değişimlerini gösterir.
- /G/ : Dil incelemesinde /ğ/, /g/ değişimlerini gösterir.
- /I/ : Dil incelemesinde /ı/, /i/ değişimlerini gösterir.
- /K/ : Dil incelemesinde /k/, /ç/ değişimlerini gösterir.
- /X/ : Dil incelemesinde /ı/, /i/, /u/, /ü/ değişimlerini gösterir.

ÖN SÖZ

Selçuklulardan 1925 yılında Kaçar hanedanlığının yıkılmasına kadar Türk yönetiminde olan İran, Türkiye ve Türkistan arasında bir geçiş bölgesi olması bakımından Oğuz grubu lehçeleri için önemlidir. İran’da resmî dil olan Farsçanın baskısı altında olan Güney Azerbaycan Türkçesinin kullanımı büyük oranda konuşma dili ile sınırlıdır. Güney Azerbaycan Türkleri arasında son yıllarda bazı yazarlar tarafından derlenen halk edebiyatı ürünlerinin kitap hâline getirilmesi halk kültürünün gelecek nesillere aktarılması adına önemli bir adımdır. Bu çalışma Furuğ Hızırlı tarafından İran’ın Batı Azerbaycan eyaletinde bulunan Hoy şehrinin Cors köyünden derlenen masal metinlerinin yer aldığı Azerbaycan Nağılları (Hoy) adlı iki ciltlik eserin dil incelemesinden meydana gelmiştir.

Çalışma “Giriş - İnceleme - Metin - Sözlük” bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Güney Azerbaycan Türkçesi ve eser hakkında bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümü yazım özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Yazım özelliklerinde ünlülerin ve bazı ünsüzlerin yazımları gösterilmiştir. Ses bilgisi incelemesinde metinlerin ses özellikleri ortaya konulmuştur. Şekil bilgisi kısmında ise metinler morfolojik açıdan incelenmiştir. Metin bölümünde metinlerin çeviri yazı ile Arap harflerinden Latin harflerine aktarması yapılmıştır. Metinlerde harf eksikliği bulunan kelimelere köşeli parantez içerisinde ilave yapılmıştır. Sözlük bölümü ise Türkiye Türkçesinde bulunmayan ve fonetik açıdan tanınamayacak durumda olan sözcüklerden oluşmaktadır. Çalışmanın sonunda tıpkıbasım örnekleri yer almaktadır.

Çalışmamın her aşamasında bilgi ve tecrübelerinden yaralandığım sayın hocam Doç. Dr. Talip DOĞAN’a teşekkür ederim. Ayrıca yüksek lisans eğitimimde derslerinden faydalandığım hocalarım Prof. Dr. Abdurrahman ÖZKAN ve Doç. Dr. Mehmet YASTI’ya da teşekkürlerimi sunarım.

Battal Gazi ÇETİNKAYA

Konya 2019

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

I. Güney Azerbaycan Türkçesi

14. yüzyıldan itibaren Eski Anadolu Türkçesi içinde ayrı bir kol olarak ortaya çıkan Azerbaycan Türkçesi Hasanoğlu adlı bir şairin şiirleri ile ilk ürünlerini vermiştir. Azerbaycan Türkçesi 15. ve 16. yüzyıllarda İran'da Akkoyunlu, Karakoyunlu ve özellikle Safeviler döneminde güçlü bir edebi dil olmuştur. Bu dönemde Azerbaycan Türkçesi dil bilimsel olarak Anadolu'daki Oğuzcadan ayrılmaya başlamıştır. (Gökdağ 2013: 2208; Doğan 2016b: 268).

İran ile Rusya arasında 1828 yılında imzalanan Türkmençay Antlaşması ile ikiye bölünen Azerbaycan'ın Aras Nehrinin kuzeyinde kalan bölümü Rusya'ya, güneyinde kalan bölümü ise İran'a bağlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 1991 yılında Rus hakimiyetindeki Azerbaycan (kuzey) bağımsız bir devlet kurmayı başarmış, Güney Azerbaycan'da ise İran hakimiyeti devam etmiştir. Güney Azerbaycan bugün hâlâ İran sınırları içinde bulunmaktadır (Sarıkaya 1998: 1; Doğan 2016b: 265).

1945-1946 yılları arasında İran'da Pişeveri liderliğinde Azerbaycan Özerk Hükümeti kurulmuştur. Bu kısa süre içerisinde Azerbaycan Özerk Hükümeti sınırları içinde Azerbaycan Türkçesi resmî dil ilan edilmiştir. Okullarda ve devlet kurumlarında Azerbaycan Türkçesi kullanılmıştır. Türkçe kitaplar, dergiler ve gazeteler yayımlanmıştır. Tebriz Üniversitesi'nin eğitim dili, Tebriz radyosunun ise yayın dili Türkçe olmuştur. 1946 yılında Azerbaycan Özerk Hükümeti kanlı bir şekilde ortadan kaldırılmış, Türkçe yayımlanmış kitaplar imha edilmiş ve Türkçe yasaklanmıştır (Gökdağ 2013: 2204-2205; Doğan 2016b: 268).

Pehlevi rejiminin Farslaştırma siyaseti sonucu yasaklanan Türkçenin yeniden canlanmasında 1954 yılında Mehmed Hüseyin Şehriyar'ın yazdığı *Héyder Baba'ya Selam* adlı şiirin büyük rolü olmuştur. *Héyder Baba'ya Selam* İran Türk edebiyatında bir dönüm noktasıdır (Gökdağ 2013: 2205; Doğan 2016b: 269).

1979'da İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Türkçe yayınların sayısı artmıştır. Bu yayınlar arasında Varlık dergisi ayrıca önemlidir. 1979 yılının Nisan ayında çıkmaya başlayan Varlık dergisi bir kültür ve edebiyat dergisidir. Derginin kurucusu ve baş yazarı Cevat Heyet'tir. Varlık dergisinde Cevat Heyet, M. A. Ferzane, H. M. Savalan, Hamit Nutki, K. Meşruteçi, M. T. Zehtabi ve bazı aydınlar tarafından Azerbaycan Türkçesinin yazı dili, imla ve noktalama meseleleri de ele alınmıştır. Bu çalışmaların sonucu olarak bir yazım kılavuzu hazırlanmıştır. (Gökdağ 2013: 2206-2207; Doğan 2016b: 269).

Millî azınlık dillerinin üniversitelerde sınırlı şekilde okutulmasına karar verilmesiyle 11 Temmuz 2009'da üniversitelerde okuyan öğrencilerin Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ile Kürt ve Beluç dillerinde 2 kredilik seçmeli ders alabilmesi mümkün hâle gelmiştir. Son dönemlerde ise bazı Güney Azerbaycan Türkleri internet üzerinden dil, kültür ve edebiyat ürünlerinin tanıtımını yapmaktadır. Bu gelişme Güney Azerbaycan Türkçesi ve İran'daki diğer Türkçe varyantlar açısından önemlidir (Gökdağ 2013: 2210; Doğan 2016b: 270).

Bugün İran sınırları içinde konuşulmakta olan Güney Azerbaycan Türkçesi İran'da Farsçadan sonra en çok konuşulan dildir. Türkiye ve Türkistan arasında bir geçiş bölgesi olan İran Türkçeye ait çeşitli varyantları barındırması açısından Oğuz grubu Türk lehçelerinin anlaşılmasında büyük öneme sahiptir. İran'daki Türkçe varyantlar Azerbaycan, Kaşkay, Sungur, Horasan, Türkmen ve Halaç Türkçesidir.

Güney Azerbaycan Türkçesi Tebriz başta olmak üzere İran'ın kuzeybatısında, Doğu ve Batı Azerbaycan ile Erdebil, Zencan, Gilan ve Kürdistan'ın bir bölümünde konuşulmaktadır. Güney Azerbaycan Türkçesini Azerbaycan'da yaşayan Farslar ve Kürtler de kullanmaktadır (Eker 2008: 187).

İran'da yaşayan Türklerin nüfusu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ali Rıza Sarrafi İran Türklerinin sayısının 2005 yılında 30-33 milyon olduğunu belirtir. Aygün Attar Türklerin İran nüfusu içindeki oranının en az % 40 olduğunu, Cevat Heyet 2008 yılında İran Türklerinin nüfusunun 30 milyon olduğunu belirtir. Recep Albayrak İran'daki Türklerin toplam nüfusunu, İran'ın toplam nüfusunun 70.049.262 olduğu 2006 yılında 30.855.205 olarak vermiştir. Yalçın Sarıkaya, Türklerin İran

nüfusunun üçte birini oluşturduğunu, John R. Bradley ise İran'daki Azerbaycan Türklerinin genel nüfusun dörtte birini oluşturduğunu ifade eder. Brenda Shaffer İran'daki Azerbaycan Türklerinin, nüfusun üçte birini veya dörtte birini oluşturduğunu belirtir. 2011 yılında Türkiye'ye gelen İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihi, İran'ın % 40'ının Türkçe konuştuğunu ifade ederek İran'da 30 milyon Türk bulunduğuna işaret etmiştir (Gökdağ 2013: 2203; Gökdağ-Doğan 2016:11; Doğan 2016b: 267).

II. Nağıllar ve Eser Hakkında

Azerbaycan Türkçesinde *masal* (<Ar. meşel) teriminin karşılığı olarak kullanılan *nağıl* kelimesi Arapça *naql* kelimesinden gelmektedir. Güney Azerbaycan'da halk kültürünün önemli bir parçasını teşkil eden nağıllar sözlü edebiyat ürünleridir ve yüzyıllar boyunca dilden dile aktarılmıştır.

İnsanlığın ortak duygu ve düşüncelerini işleyen masallar söylendikleri dile göre millî karakter kazanırlar (Elçin 2005: 370). Böylelikle masallar bir milletin maddi ve manevi değerlerinin yaşamasında rol oynarlar. Anlatıcıları ve dinleyicileri halktan kimseler olduğu için anlatıldığı bölgenin ağızıyla söylenen masallar, anlatıldığı bölgeye ait dil malzemesi sunması bakımından da önemlidir. Ayrıca masallar zengin söz varlığıyla da dikkat çekmektedir. Eski dönemlerde kullanılmış olup bugün kullanılmayan birçok kelimeyi barındırırlar.

Günümüzde İran'da bazı zorluklara rağmen Türkçe yayınlar yapılabilmektedir. Sözlü kültürlerini yaşatma çabasında olan bazı Güney Azerbaycan Türkleri masalları derleyip yazıya geçirerek yayın faaliyetlerinde bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmalar her ne kadar yetersiz olsa da halk kültürünün yaşaması ve diğer yazarlara örnek olması bakımından önemlidir.

Furuğ Hızırlı tarafından İran'ın Batı Azerbaycan eyaletinde yer alan Hoy şehrinin Cors köyünden derlenen masal metinlerinden meydana getirilen *Azerbaycan Nağılları (Hoy)* adlı iki ciltlik eser, 2012 yılında Tebriz'de Sümer yayınlarından neşredilmiştir. Eserin birinci cildinde 26, ikinci cildinde 30 nağıl yer almaktadır. Eser Arap hafleri ile yazılmıştır. Az sayıda örnek dışında yabancı kelimelerin yazımında

kelimelerin asli yazılışları esas alınmamış, bu kelimelerin yazımı telaffuza göre yapılmıştır. Böylelikle yazar, metinlerin ses özelliklerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Yeterince ayırıcı işaret kullanılmamış olması ve Arap alfabesinin Türkçe sesleri ortaya koymakta yetersiz olması sebebiyle eser bir ağız çalışması niteliği taşımamaktadır. Eser Güney Azerbaycan Türkçesinin özelliklerini yansıtmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. Yazım Özellikleri

1.1. Ünlülerin Yazımı

1.1.1. /a/ ünlüsü

Ön Seste: /a/ ünlüsü ön seste medli elif (آ) ile gösterilmiştir: آچار açar 38/43, آرخاسیندا arhasında 32/4, آناسی anası 8/74, آت at 1/45, آياق ayak 1/35, آز az 32/32.

İç Seste: /a/ ünlüsü iç seste elif (ا) ile gösterilmiştir: قاباق kabak 27/28, قالاجاق kalacak 1/105, ساخلاسين sahlasın 53/60, تانيمادی tanımadi 8/149, يانينا yanına 42/47.

Son Seste: /a/ ünlüsü son seste elif (ا) ile gösterilmiştir: دالینجا dalınca 30/28, قارا kara 48/36, قیزا kıza 10/34, تویندا toyunda 48/69, یولا yola 1/16.

1.1.2. /e/ ünlüsü

Ön Seste: /e/ ünlüsü ön seste elif (e) veya üstünlü elif (ē) ile gösterilmiştir: الینی elini 5/40, اپریگیب eprigib 9/23, اریک erik 56/5, ایلندیلر eylendiler 7/69, ایلشدی eyleşdi 10/10.

İç Seste: /e/ ünlüsü iç seste genellikle gösterilmemiştir. Gösterildiği örneklerde ise he (ه) ile veya üstün (ē) ile gösterilmiştir: دیشدیریب deyişdirib 34/5, دینمه دی dinmedi 10/13, گتیمیگ getmiyek 44/19, ایچه ریسینده 18/210, کؤمگیمیزه kömegimize 7/79, نئیله یه ک néyleyek 10/30.

Son Seste: /e/ ünlüsü son seste he (ه) ile gösterilmiştir: بيزه bize 22/46, گله gele 21/18, ايكيجه ikice 8/115, منه mene 44/64, اوستونده üstünde 4/13.

1.1.3. /é/ ünlüsü

Ön Seste: /é/ ünlüsü ön seste elif ve hemze (ء) ile gösterilmiştir: اندير édir 49/53, ائله éleyir 5/18, ائدى éndi 47/24, ائشيك éşik 10/71, ائو év 6/7.

İç Seste: /é/ ünlüsü iç seste hemze (ء) ile gösterilmiştir: گندير géndir 3/23, سئيرك séyrek 29/15, وئرين vérin 15/65, يئرinden yérinden 38/60, يئيرلر yéyirler 28/56.

Son Seste: /é/ ünlüsü son seste bulunmaz.

1.1.4. /i/ ünlüsü

Ön Seste: /i/ ünlüsü ön seste bulunmaz.

İç Seste: /i/ ünlüsü iç seste ye (ى) ile gösterilmiştir: آغير ağır 4/2, قىلنج qılnc 39/52, قىشقيريشير qışqırışır 48/61, قىز kız 1/32, قىزىل kızıl 6/48, ياپيشدى yapışdı 7/54.

Son Seste: /i/ ünlüsü son seste ye (ى) ile gösterilmiştir: آيى ayı 40/4, قارداشى qardaşı 56/47, قارى qarı 11/41, سارى sarı 4/19, يومورتالارى yumurtaları 53/28.

1.1.5. /i/ ünlüsü

Ön Seste: /i/ ünlüsü ön seste elif ye (ای) ile gösterilmiştir: ايل il 50/136, ايله ile 13/23, ايبك ipek 18/163, ايش iş 41/14, ايى iy 15/105.

İç Seste: /i/ ünlüsü iç seste ye (ى) ile gösterilmiştir: بيلميرلر bilmirler 14/136, بير bir 10/83, ديله dile 32/61, كيشى kişi 2/10, كيشنرتيسينه kişnertisine 4/69.

Son Seste: /i/ ünlüsü son seste ye (ى) ile gösterilmiştir: اللرى elleri 24/40, ارى eri 20/5, گلدى geldi 1/27, گئرى géri 32/35, يئدى yédi 13/45.

1.1.6. /o/ ünlüsü

Ön Seste: /o/ ünlüsü ön seste elif vav (او) ile gösterilmiştir: اوغرويام oğruyam 2/26, اوخ oh 56/34, اوووج ovuc 32/83, اوياندى oyandı 6/69, اويناماق oynamaq 3/36.

İç Seste: /o/ ünlüsü iç seste vav (و) ile gösterilmiştir: قوچاق don 33/104, قوچاق 1/3, سونرا sonra 9/37, توى toy 3/39, يوخ yoḥ 9/114.

Son Seste: /o/ ünlüsü son seste vav (و) ile gösterilmiştir. Metinlerde son seste /o/ ünlüsü sadece şu alıntı kelimelerde görülür: پهو peho 34/48, پهوو pehoo 7/35, پولو pulo 16/35.

1.1.7. /ö/ ünlüsü

Ön Seste: /ö/ ünlüsü ön seste elifin yanında hemzeli vav (و) ile gösterilmiştir: اولزىگير ölezigir 55/8, اۆپوشدو öpüşdü 4/42, اۆرۈشه örüşe 7/125, اۆتۈرۈر ötürür 29/30, اۆز öz 1/7.

İç Seste: /ö/ ünlüsü iç seste hemzeli vav (و) ile gösterilmiştir: دۈى döy 36/32, گۈزل گۈزل 1/8, كۈنۈلدىن könlüden 18/117, سۈز söz 26/33, تۈك tök 36/32.

Son Seste: Son seste /ö/ ünlüsü bulunmaz.

1.1.8. /u/ ünlüsü

Ön Seste: Ön seste /u/ ünlüsü eliv vav (و) ile veya elif ve ötreli vav (و) ile gösterilmiştir: اوجا uca 26/41, اۇچۇردۇ uçurdu 14/117, اۇدۇزۇب uduzub 42/45, اوغرادى ugradı 1/62, اۇن un 32/17.

İç Seste: İç Seste /u/ ünlüsü vav (و) ile veya ötreli vav (و) ile gösterilmiştir: دوستاڭ dustaḥ 40/20, گۈرۈلدەدى guruldadı 52/32, قۇرۇرلار qururlar 3/11, قۇشا qūša 30/15, تۇتۇب tutub 1/86.

Son Seste: Son seste /u/ ünlüsü vav (و) ile gösterilmiştir: دۇغۇرۇ doḡru 11/3, قۇيۇ qūyu 50/152, اوچۇ ovçu 49/67, پوزۇ pozu 36/20, يۇخۇ yuḥu 8/134.

1.1.9. /ü/ ünlüsü

Ön Seste: Ön seste /ü/ ünlüsü elif vav (و) ile veya و ile gösterilmiştir: اۇچ uç 2/21, اۇن ün 42/129, اۈرەك ürek 18/202, اۈزۈكلەرنى üzüklərini 49/47, اۈزۈم üzüm 38/58.

İç Seste: İç seste /ü/ ünlüsü vav (و) ile gösterilmiştir: بۆلۈب bölüb 38/6, بۈيۈك böyük 4/5, بۈرۈيۈر bürüyür 41/13, گۈزگۈنۈ güzgünü 42/62, اۈلۈنۈن ölünün 16/30.

Son Seste: Son sesete /ü/ ünlüsü vav (و) ile gösterilmiştir: دویو düyü 15/83, گوردو gördü 38/8, اولو ölü 16/22, اوزو özü 22/10, سورو sürü 48/118.

1.2. Bazı Ünsüzlerin Yazımı

1.2.1. /g/ Ünsüzü

/g/ ünsüzü keşideli kef (گ) harfi ile gösterilmiştir: گمی gemi 19/62, گوزللیگی güzelliği 26/32, گولور gülür 22/57, توتگی tüteği 42/86, اوره üregim 24/65.

1.2.2. /ğ/ Ünsüzü

Art damak g (ğ) ünsüzü gayın (غ) harfi ile gösterilmiştir: آغا ağa 7/24, چاغیردی çağırdı 50/227, دوغوردان doğurdan 34/64, قاباغیندا kabağında, اوتاغا otağa 1/29.

1.2.3. /k/ Ünsüzü

Güney Azerbaycan Türkçesinde kelime başında bulunan bütün art damak k (k) ünsüzleri art damak g (ğ) ünsüzüne dönüşmüştür. Eski imlanın etkisiyle kelime başı /k/’lar kaf (ق) harfi ile yazılsa da telaffuzu /ğ/ iledir ve ince ünlülerin yanında da bulunur (Sarıkaya 1998: 94-95): آرتیق artık 36/30, چوبوق çubuk 28/46, داراق darak 27/2, کدر keder < Ar. kadar 4/87, قفله kefle < Ar. kâfile 50/155, قیز kız 3/47, قولونو kolumu 15/55.

1.2.4. /s/ Ünsüzü

/s/ ünsüzü sin (س) harfi ile gösterilmiştir: سالدی saldı 1/16, سس ses 50/162, سینیر sınır 19/51, سونرا sonra 21/66, سوسوزسان susuzsan 44/11.

Metinlerde Türkçe kelimelerde sin (س) ve sad (ص) harfinin ikili kullanımı sadece *aslan* kelimesinde görülür. 22. ve 56. metinlerdeki *aslan* kelimelerinin tamamı sin (س) harfi ile yazılmışken 10., 45. ve 46. metinlerde bu kelimelerin tamamı sad (ص) harfi ile yazılmıştır.

1.2.5. /t/ Ünsüzü

/t/ ünsüzü te (ت) harfi ile gösterilmiştir: چتیندی çetindi 7/35, قات kat 21/85, قاییت kayıt 39/96, تاپماق tapmaq 1/52, تیکه tikerem 6/6.

Metinlerde Türkçe kelimedeki tı (ط) harfinin kullanıldığı da tespit edilmiştir: Toğrul ‘Toğrul (kişi adı)’ 47/29, 47/41, 47/42.

2. Ses Bilgisi

2.1. Ünlüler

Azerbaycan Nağılları (Hoy) adlı eserde *a, e, é, ı, i, u, ü* olmak üzere 9 ünlü bulunmaktadır. Türkçedeki varlığı kimi tarihi dönemlerde ve metinlerde tespit edilen kapalı e (é) ünlüsü Güney Azerbaycan Türkçesinde de kullanılmaktadır ve fonemik değere sahiptir. /e/ ile /i/ arası, yarı geniş, düz ve ince bir ünlüdür (Yavuz 1991; Sarıkaya 1998: 52; Karini 2009: 21-22; Doğan 2010: 15).

2.1.1. Ünlüler Tablosu

	Düz			Yuvarlak	
	Geniş	Yarı Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a		ı	o	u
İnce	e	é	i	ö	ü

2.1.2. Ünlü Uyumu

Ünlü uyumu kalınlık-incelik uyumu ve düzlük-yuvarlaklık uyumu olarak iki bölümde incelenmiştir.

2.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Kalınlık incelik uyumu bir kelimedeki ünlülerin kalınlık incelik bakımından birbiriyle uyumlu olmasıdır (Ergin 2009: 71).

Metinlerde kalınlık incelik uyumu genellikle vardır: *çığarmışdı* ‘çıkarmıştı’ 1/4, *durmuşsan* ‘durmuşsun’ 4/15, *gelirle* ‘gelirle’ 9/60, *içeri* ‘içeri’ 10/47, *kıyıldırırım* ‘dönerdim’ 18/141, *olasan* ‘olasın’ 27/68, *suyun* ‘suyun’ 43/14, *tutasan* ‘tutasın’ 55/39, *uçurumun* ‘uçurumun’ 54/36, *yuğudan* ‘uykudan’ 55/12.

Kelime başı /y/ ünsüzünün düşmesiyle ve *ı > i* değişmesi ile kalınlık incelik uyumu bazen bozulmuştur: *ılan* < ET yılan (DLT: 971) ‘yılan’ 8/5, *ilğıdaki* < ET yıldı (DLT: 972) ‘at sürüsündeki’ 20/1.

Teklük 2. şahıs emir çekiminde kullanılan *-ginen* eki kalın ünlülü kelimelere eklendiğinde kalınlık incelik uyumunu bozar: *aparginen* ‘götür’ 8/63, *bağmaginen* ‘bakma’ 12/50, *oğuginen* ‘oku’ 8/115, *yapginen* ‘yap’ 12/128, *yohlaginen* ‘yokla’ 12/80.

+*gil* isimden isim yapma eki kalın sıradan kelimelere eklendiğinde kalınlık incelik uyumunu bozar: *atasıgile* ‘babasıgile’ 10/83, *bacımğile* ‘bacımğile’ 48/82, *hālangilde* ‘teyzengilde’ 8/67, *kızgile* ‘kızgile’ 43/12.

-*ken* zarf-fiil eki kalın ünlülü kelimelere eklendiğinde kalınlık incelik uyumunu bozar: *çatarken* ‘ulaşırken’ 48/78, *karşılarken* ‘karşılarken’ 34/126, *olarken* ‘olurken’ 56/52.

ET’deki *teğirmen* (DLT: 866) kelimesinin son hecesindeki /e/ ünlüsünün kalınlaşp /a/ olmasıyla kalınlık incelik uyumu bozulmuştur: *değirman* ‘değirmen’ 52/7, *değirmanı* ‘değirmeni’ 53/4, *değirmana* ‘değirmene’ 51/16.

Alıntı kelimeler genellikle kalınlık-incelik uyumuna girmiştir: *bulürdu* < Ar. billür ‘durudur’ 48/87, *cavān* < Far. civān ‘genç’ 30/29, *çırāğa* < Far. çerāğ ‘muma’ 33/127, *damāğı* < Ar. dimāğ ‘dimağı’ 18/272, *hel^cet* < Ar. hil^c at ‘hediye’ 6/63, *kabāb* < Ar. kebāb ‘kebab’ 56/32, *rūzu* < Far. rūzī ‘azık’ 27/77, *ye^cnī* < Ar. ya^cnī ‘yani’ 43/14, *yeğñ* < Ar. yağñ ‘kesin’ 39/14.

2.1.2.2. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu bir kelimedeki ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından uyumlu olmasıdır (Ergin 2009: 71).

Düzlük Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması

Düzleşme Yönünde: Metinlerde düzlük-yuvarlaklık uyumu genellikle düzleşme yönünde bozulmuştur. Bozulmalar bazı eklerin sadece düz biçimlerinin bulunmasından veya inceltici ve daraltıcı özelliği bulunan ünsüzlerin etkisi ile meydana gelmiştir. Düzlük yuvarlaklık uyumunu düzleşme yönünde bozan ekler şunlardır:

Teklik 3. şahıs bildirme eki $+dX(r)$ tek örnekte düz ünlülü biçimiyle düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmuştur: *budı* ‘budur’ 21/16.

/y/ ünsüzünün etkisiyle ünlüsü daralan isimden fiil yapma eki $+IA-$ ve fiilden fiil yapma eki $-mA-$ şu kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmuştur: *görmiyecersen* ‘görmeyeceksin’ 53/61, *gözliyecem* ‘gözleyeceğim’ 38/23, *öldürmiyeceyem* ‘öldürmeyeceğim’ 39/50.

Metinlerde sadece düz ünlülü şekli bulunan $+dış$ isimden isim yapma eki şu kelimeye düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmuştur: *soldış* ‘solduç’ 44/31.

Teklik 2. şahıs emir eki $-ginen$ metinlerde düz ünlüdüdür. Yuvarlak ünlülü kelimelere eklendiğinde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozar: *oğuginen* ‘oku’ 8/115, *koğuginen* ‘koy’ 12/83.

Yuvarlaklaşma Yönünde: Düzlük-yuvarlaklık uyumunun yuvarlaklaşma yönünde bozulması *atavun* ‘babanın’ 4/94, *kızıvun* ‘kızının’ 42/139 kelimelerinde ilgi hâli ekinde, *bizov* (< bizow < buzāğu < buzāğu) ‘buzağı’ 17/12 kelimesinde ve sadece yuvarlak ünlülü şekli bulunan $+sov$ isimden isim yapma ekinde tespit edilmiştir: *delisov* ‘deli gibi’ 31/84.

2.1.3. Ünlü Değişmeleri

2.1.3.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

2.1.3.1.1. a>e değişmesi: a>e değişmesinin meydana geldiği durumlar şunlardır:

Alıntı kelimelerin ilk hecesinde /ğ/, /h/, /h/, /k/ ünsüzlerinin yanında: *gerīb* < Ar. ğarīb ‘garip’ 1/22, *ğeddār* < Ar. ğaddār ‘gaddar’ 1/112, *ħeber* < Ar. ħaber ‘haber’ 15/65, *ħezīne* < Ar. ħazīne ‘hazine’ 18/60, *ħeyrān* < Ar. ħayrān ‘hayran’ 34/38, *ķelbini* < Ar. ķalb ‘kalbini’ 19/24, *ķelem* < Ar. ķalem ‘kalem’ 13/14, *ķerīb* < Ar. ğarīb ‘garip’ 13/7, *meħebbet* < Ar. maħabbet ‘muhabbet’ 22/34.

Alıntı kelimelerde inceltici özelliği bulunan /r/, /s/, /ş/, /z/ ünsüzlerin yanında: *reħmin* < Ar. raħm ‘acıman’ 56/78, *menşebe* < Ar. manşib ‘makama’ 18/225, *şebir* < Ar. şabr ‘sabır’, 8/124, *şen[°]et* < Ar. şan[°]at ‘sanat’ 34/27, *şerţ* < Ar. şarţ ‘şart’ 9/63, *zemāne* < Ar. zamāne ‘zaman’ 39/86.

Aynı /ğ/ ünsüzü bulunduran bazı alıntı kelimelerde: *def[°]e* < Ar. def[°]a ‘defa’ 10/2, *de[°]vet* < Ar. da[°]vet ‘davet’ 1/100, *emel* < Ar. amel ‘amel’ 42/138, *eynen* < Ar. aynen ‘aynen’ 50/132, *ezīz* < Ar. azīz ‘aziz’ 47/39, *ye[°]nī* < Ar. ya[°]nī ‘yani’ 43/14.

2.1.3.1.2. a>é değişmesi: Alıntı kelimelerde /y/ ünsüzünün yanında oluşmuştur: *ħeyflen* < Ar. ħayf ‘hayıflan’ 56/84, *ħeyr* < Ar. ħayr ‘hayır’ 35/70, *ħeybesini* < Ar. aybe ‘heybesini’ 25/9, *ħeylī* < Far. ħaylī ‘hayli’ 55/26, *ħeyvān* < Ar. ħayvān ‘hayvan’ 23/76.

a>e değişmesi ayrıca ET’deki *yana* (DLT: 948) kelimesinde görülür: *géne* ‘yine’ 50/196, *yéne* ‘yine’ 53/18.

2.1.3.1.3. ı>i değişmesi: Kelime başında /y/ düşmesi olan kelimelerde görülür: *il* < ET yıl (DLT: 971) ‘yıl’ 1/105, *ilan* < ET yılan (DLT: 971) ‘yılan’ 8/5, *ilħıdaki* < ET yıllık (DLT: 972) ‘at sürüsündeki’ 20/1, *iy* < ET yığ (DLT: 968) ‘koku’ 15/105.

Ayrıca ET *bış-* (DLT: 585) fiilinde ortaya çıkmıştır: *bışirek* ‘pişirelim’ 12/112, *bışirib* ‘pişirip’ 15/63, *bışirirdi* ‘pişiriyordu’ 24/8.

2.1.3.1.4. o>ü değişmesi: Şu alıntı kelimedede tespit edilmiştir: *cüt* < Far. coft ‘çift’ 31/17.

2.1.3.1.5. u>ü değişmesi: /y/ ünsüzünün etkisiyle Şu kelimedede meydana gelmiştir: *büyün* ‘bugün’ 17/4.

u>ü değişmesi alıntı kelimelerde de görülür: *cüm^e* < Ar. *cum^a* ‘cuma’ 11/27, *fürşet* < Ar. *fürşat* ‘firsat’ 26/58, *Mürşüd* < Ar. *murşid* ‘Mürşit (kişi adı)’ 50/2, *zülmen* < Ar. *zulm* ‘zulümle’ 31/85.

2.1.3.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

2.1.3.2.1. e>a değişmesi: Uzun a (ā) ünlüsü taşıyan alıntı kelimelerde gerileyici ünlü benzeşmesi ile oluşmuştur: *camālina* < Ar. *cemāl* ‘yüzüne’ 26/7, *darvāza* < Far. *dervāze* ‘kale kapısı’ 14/11, *kabāb* < Ar. *kebāb* ‘kebab’ 56/32, *salām* < Ar. *selām* ‘selam’ 32/54, *tamāřā* < Far. *temāřā* ‘bakma, seyretme’ 35/18.

Alıntı kelimelerde ilerleyici ünlü benzeşmesi ile meydana gelmiştir: *adam* < Ar. *ādem* ‘adam’ 30/15, *yemekhānası* < Far. *hāne* ‘yemekhanesi’ 27/68, *kāyda* < Ar. *kā^o* ide ‘kural’ 16/36.

Ayrıca ET’deki *tegirmen* (DLT: 866) kelimesinde görülür: *deyirman* ‘değirmen’ 52/7.

2.1.3.2.2. e>ı değişmesi: Şu alıntı kelimedede meydana gelmiştir: *çırāk* < Far. *çerāę* ‘mum’ 33/129.

2.1.3.2.3. ö>o değişmesi: Şu kelimedede görülür: *yozmaķ* < ET *yör-* (DLT: 983) ‘tabir etmek’ 39/19.

2.1.3.3. Geniş Ünlülerin Daralması

2.1.3.3.1. a>ı değişmesi: /y/ ünsüzünün yanında meydana gelmiştir: *bağlıyam* ‘bağlayayım’ 35/126, *sağlıyılar* ‘saklıyorlar’ 12/30, *sorağlıyallar* ‘soruştururlar’ 12/27.

2.1.3.3.2. a>u değişmesi: /a/ ünlüsü ile biten fiillere ünlü ile başlayan ek geldiği zaman yardımcı ünsüz /y/’nin yanında meydana gelir: *olmuyacaķ* ‘olmayacak’ 24/61, *yohluyub* ‘yoklayıp’ 12/78, *yolluyur* ‘yolluyor’ 23/17, *yorulmuyasız* ‘yorulmayasınız’ 4/66.

2.1.3.3.3. e, é>i değişmesi: /y/ yardımcı ünsüzünün etkisiyle oluşmuştur: *éliyecek* ‘edecek’ 12/114, *yéyebilmiyeceyem* ‘yiyemeyeceğim’ 8/61, *istiyenin* ‘isteyenin’ 8/126, *démiyesen* ‘demeyesin’ 8/151, *diyeceyem* ‘diyeceğim’ 27/84, *görmiyeceksen* ‘görmeyeceksin’ 53/61.

2.1.3.3.4. e>ü değişmesi: /e/ ile biten fiilden sonra /y/ yardımcı ünsüzünün yanında şu kelimelerde meydana gelmiştir: *ölmüyüb* ‘ölmemiş’ 12/66, *söylüyüm* ‘söyleyeyim’ 56/25.

2.1.3.4. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

2.1.3.4.1. a>o değişmesi: İlk hecede /v/ ünsüzünün yanında görülür: *kovuşub* < ET kavuş- (DLT: 694) ‘kavuşup’ 39/6, *kovun* < ET kăgun (DLT: 677) ‘kavun’ 16/6, *ovuç* < ET avut (DLT: 564) ‘avuç’ 4/55, *ov* < ET av (DLT: 564) ‘av’ 12/19, *ovçu* < ET avçı (DLT: 564) ‘avcı’ 31/34, *ovurdu* < ET adurt (Caferođlu 2011: 6) ‘avurdu’ 24/79.

2.1.3.4.2. e>o değişmesi: şu alıntı kelime de görülür: *ovsün* < Far. efsün ‘büyü’ 1/42.

2.1.3.4.3. e>ö değişmesi: ET’deki *bedük* (DLT: 580) kelimesinde meydana gelmiştir: *böyük* ‘büyük’ 1/121.

Alıntı kelimelerde ilk hecede /v/ ünsüzünün yanında görülür: *dövrān* < Ar. devrān ‘devran’ 13/61, *dövlet* < Ar. devlet ‘devlet’ 49/116, *növbe* < Ar. nevbet ‘nöbet’ 31/16, *lövhe* < Ar. levha ‘levha’, *övlād* < Ar. evlād ‘evlat’ 42/44.

2.1.3.4.4. ı>u değişmesi: şu kelimelerde meydana gelmiştir: *burahsın* < OT biraş- (Yüce 2014: 102) ‘bıraksın’ 24/50, *oğru* < ET ogrı (DLT: 771) ‘hırsız’ 2/32.

2.1.3.4.5. i>u deęişmesi: řu alıntı kelimelerde görülür: *bulurdu* < Ar. billür ‘durudur’ 48/87, *duvār* < Far. dīvār ‘duvar’ 56/71, *rūzu* < Far. rūzī ‘azık’ 27/77, *tumārlayır* < Far. tīmār ‘tımārlıyor’ 12/105.

2.1.3.4.6. i>ü değişmesi: şu kelime de meydana gelmiştir: *tülkü* < ET tilkü (DLT: 883) ‘tilki’ 3/23.

İlerleyici benzeşme ile şu alıntı kelimelerde meydana gelmiştir: *Gülüstān* < Far. gulistān ‘Gülistan (yer adı)’ 1/9, *Mürşüd* < Ar. murşid ‘Mürşit (kişi adı)’ 50/2.

2.1.3.5. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

2.1.3.5.1. o>e değişmesi: Şu kelimedede meydana gelmiştir: *eprigib* < ET oprā- (DLT: 776) ‘yıpranmış’ 9/23.

2.1.3.5.2. o>é değişmesi: Şu kelimedede görülür: *yéri* < ET yorī- (DLT: 981) ‘yürü’ 23/123.

2.1.3.5.3. u>i değişmesi: Çift dudak ünsüzü /b/ ve diş-dudak ünsüzü /v/’nin yanında oluşmuştur: *bir̄da* ‘burada’ 12/12, *vır* ‘vur’ 35/112.

2.1.3.5.4. ü>i değişmesi: ET’deki *bürçek* (DLT: 607) kelimesinde görülür: *birçeklerini* ‘saçlarını’ 50/81.

Düzlük yuvarlaklık uyumuna girme yolu ile ü>i değişmesi meydana gelmiştir: *bilerziğimi* < ET bilezük (DLT: 587) ‘bileziğimi’ 52/5, *deyil* < ET tegül (DLT: 866) ‘değil’ 48/67, *géri* < ET kirü (DLT: 723) ‘geri’ 4/19, *bildirir* < ET biltür- (DLT: 588) ‘bildirir’ 5/30, *getirdiler* < ET keltür- (DLT: 702) ‘getirdiler’ 1/89, *ireli* < ET ilgerü (Tekin 2010: 143) ‘ileri’ 30/21, *itirdi* < ET yitür- (DLT: 978) ‘kaybetti’ 32/73, *kéçirt* < ET keçürt- (DLT: 699) ‘geçirt’ 18/151.

2.1.3.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

2.1.3.6.1. ı>a değişmesi: Gerileyici benzeşme ile meydana gelmiştir: *ağlamağa* < ET ıgla- (DLT: 655) ‘ağlamaya’ 37/94, *agac* < ET ıgaç (Tekin 2010: 141) ‘ağaç’ 33/165.

Şu kelimedede ilerleyici benzeşme ile ı>a değişmesi meydana gelmiştir: *analağımdan* ‘analığımdan’ 56/60.

2.1.3.6.2. ı>e değişmesi: Şu alıntı kelimelerde ayın (ع) ünsüzünün yanında meydana gelmiştir: *‘eşkine* < Ar. ‘eşk ‘aşkına’, *‘eşirli* < Ar. ‘eşir ‘güzel kokulu’ 40/17, *‘eyālī* < Ar. ‘eyāl ‘çocuğu’ 33/44.

2.1.3.6.3. i>a değişmesi: Alıntı kelime de /h/ ünsüzünün yanında gerileyici benzeşme ile ortaya çıkmıştır: *Cahān* < Far. cihān ‘Cihan (kişi adı)’ 24/3.

Alıntı kelime de /h/ ünsüzünün yanında ilerleyici benzeşme ile ortaya çıkmıştır: *şāhabın* < Ar. şāhib ‘sahibin’ 12/37.

2.1.3.6.4. i>e değişmesi: Alıntı kelimelerde ön seste /h/ ünsüzünün yanında meydana gelmiştir: *eḥāte* < Ar. iḥāta ‘kuşatma’ 49/102, *hekāyet* < Ar. ḥikāyet ‘hikāye’ 9/55, *ḥel[°]et* < Ar. ḥil[°] at ‘bahşış’ 3/61, *ḥesāb* < Ar. ḥisāb ‘hesap’ 9/12.

Kelime içinde i>e değişmesi şu alıntı kelime de meydana gelmiştir: *şefā* < Ar. şifa[°] ‘şifa’ 33/54, 33/71, 33/82.

i>e değişmesi ayın (ع) ünsüzü bulunduran alıntı kelimelerde de görülür: *‘eveẓinde* < Ar. [°]ivaẓ ‘karşılığında’ 51/55, *mān[°]e* < Ar. mān[°] i ‘engel’ 42/157.

Şu alıntı kelime de ilerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşmuştur: *belke* < Ar. bel + Far. ki ‘belki’ 28/11.

2.1.3.6.5. i>é değişmesi: Bazı alıntı kelimelerdeki /i/ ve /ī/ ünlüleri /é/ ünlüsüne dönüşmüştür: *éḥsān* < Ar. iḥsān ‘ihsan’ 18/241, *éḥtiyātli* < Ar. iḥtiyāt ‘ihtiyatlı’ 56/41, *héç* < Far. hiç ‘hiç’ 15/73, *méhribān* < Far. mihrbān ‘dost’ 43/22, *péşe* < Far. pīşe ‘meslek’ 33/47.

i>é değişmesi ayın (ع) ünsüzü bulunan alıntı kelimelerde de meydana gelmiştir: *é[°]lān* < Ar. i[°] lān ‘ilan’ 35/48, *é[°]tibār* < Ar. i[°] tibār ‘itibar’ 42/38, *é[°]tirāz* < Ar. i[°] tirāz ‘itiraz’ 33/33.

2.1.3.6.6. u>o değişmesi: Şu kelimelerde tespit edilmiştir: *dodağı* < OT tutağ (Yüce 2014: 191) ‘dudağı’ 55/14, *oyandı* < ET uyğan- (KTS: 320) ‘uyandı’ 6/69.

2.1.3.6.7. u>ö değişmesi: Alıntı kelimelerde /m/ ünsüzünün yanında oluşmuştur: *mö[°]cizedir* < Ar. mu[°] cize ‘mucizedir’ 18/213, *möḥtāc* < Ar. muḥtāc ‘muhtaç’ 9/75, *möḥkem* < Ar. muḥkem ‘sağlam’ 11/30, *möhlet* < Ar. muhlet ‘mühlet’ 38/22, *möhürünü* < Far. muhr ‘mührünü’ 36/40.

2.1.4. Ünlü Düşmesi

2.1.4.1. /a/ düşmesi: Şu kelimelere bulunma ve ayrılma hâli ekleri geldiği zaman vurgusuz orta hecede bulunan /a/ ünlüsü düşmüştür: *orda* ‘orada’ 4/74, *burda* ‘burada’ 27/76, *hardan* ‘nereden’ 29/7.

2.1.4.2. /ı/ düşmesi: Orta hecede bulunan /ı/ ünlüsünde görülür: *bağrına* ‘bağrına’ 18/229, *halça* ‘küçük halı’ 33/121, *ağızı* ‘ağızı’ 42/21.

2.1.4.3. /i/ düşmesi: Şu alıntı kelimelerde ortaya çıkmıştır: *‘eşebleşen* < Ar. aşabī ‘sinirlenen’ 29/31, *hedyeler* < Ar. hediyye ‘hediye’ 1/118, *kāyda* < Ar. kā° ide ‘kural’ 16/36, *kefle* < Ar. kâfile ‘kafile’ 19/36, *tavlanı* < Ar. tavīle ‘ahır’ 56/22, *vallāh* < Ar. vallāhi ‘vallahı’ 19/31.

İki ünsüz arasında kalan *i-* fiili bazen düşer: *gelerken* ‘gelirken’ 54/15, *kesilirdi* ‘kesilirdi’ 24/54, *varmış* ‘varmış’ 28/1.

2.1.4.4. /u/ düşmesi: Şu kelimelerde orta hecede /u/ düşmesi görülür: *burnunun* ‘burnunun’ 36/65, *buyruklarını* ‘buyruklarını’ 18/116, *oğlu* ‘oğlu’ 37/2, *boynu* ‘boynu’ 37/87, *oynadı* ‘oynadı’ 52/24, *yuğladı* ‘uyudu’ 8/117.

2.1.4.5. /ü/ düşmesi: Şu kelimelerde orta hecede /ü/ düşmesi meydana gelmiştir: *böyrüne* ‘böğrüne’ 56/19 *könlü* ‘gönlü’ 24/4, *üzyümüzü* ‘yüzüğümüzü’ 50/232.

2.1.5. Ünlü Türemesi

2.1.5.1. /ı/ türemesi: Sonu çift ünsüzle biten şu alıntı kelimelerde görülür: *kıfıl* < Ar. kıfl ‘kilit’ 38/42, *nağıl* < Ar. naql ‘masal’ 1/128, *nağış* < Ar. naqş ‘nakış’ 34/70, *vaht* < Ar. vaqt ‘vakit’ 5/76.

2.1.5.2. /i/ türemesi: /r/ ünsüzüyle başlayan alıntı kelimedede ortaya çıkmıştır: *irāst* < Far. rāst ‘rast’ 56/78.

Çift ünsüzle başlayan şu alıntı kelimedede de /i/ türemesi meydana gelmiştir: *istolun* < Rus. stol ‘masanın’ 25/66.

Çift ünsüzle biten bazı alıntı kelimelerde görülür: *cilidi* < Ar. cild ‘cildi’ 48/29, *‘eşirli* < Ar. ° ıtr ‘güzel kokulu’ 40/17, *héyifsilendi* < Ar. hayf ‘hayıflandı’ 10/48, *şebir* < Ar. şabr ‘sabır’ 8/124, *fikir* < Ar. fikr ‘fikir’ 12/61.

2.1.5.3. /ü/ türemesi: Şu kelimelerde meydana gelmiştir: *hörükleyib* < ET örk (DLT: 789) ‘bağlayıp’ 4/31, *yüyürek* < ET yügrük (DLT: 992) ‘hızlı’ 48/19.

Şu alıntı kelime de /ü/ türemesi görülür: *möhürledib* < Far. muhr ‘mühürletip’ 36/103.

2.1.6. Ünlü Birleşmesi

Ünlü birleşmesi yan yana gelen iki ünlünün birleşerek tek ünlü haline gelmesidir (Ergin 2009: 51): *néylemişem* ‘ne eylemişim’ 48/4, *néynerdim* ‘ne eylerdim’ 8/90, *néynesin* ‘ne eylesin’ 26/37.

2.2. Ünsüzler

2.2.1. Ünsüz Uyumu

Şu ekler ünsüz uyumuna girmez:

+dA bulunma hâli eki: *atda* 5/66, *başda* 6/23, *birlikde* 1/118, *terefde* 48/113, *tipde* 42/129, *kefesde* 25/37.

+dAn ayrılma hâli eki: *atdan* 3/12, *başdan* 4/46, *çoğdan* 56/28, *işden* 5/27, *pādşāhdan* 6/16, *terefden* 15/39, *yaşadığıdan* 3/30, *köçden* 12/8.

+CA eşitlik hâli eki: *béşce* 8/111, *kağaça* 26/50, *rāhatca* 56/79, *tekce* 10/72.

+CX isimden isim yapma eki: *cütcü* 2/5, *nağırçı* 28/13.

-dXr- fiilden fiil yapma eki: *basdırdığınız* 4/4, *biçdireceyem* 35/84, *çekdirdi* 4/33, *deyişdirdi* 1/33, *düzeltdirib* 1/15, *eyleşdirdiler* 6/23, *görüştürüm* 1/99, *tapdırdı* 34/107.

-dX görülen geçmiş zaman eki: *açdı* 1/7, *çekdi* 2/15, *çııdı* 54/43, *étdiler* 1/13, *kaçdı* 17/22, *kýayıdı* 2/13, *kéçdi* 1/29, *kesdi* 6/60, *köçdü* 6/65, *olmuşdular* 1/4, *tapdı* 4/82, *uçdu* 4/56.

+dXr bildirme eki: *besdir* 28/3, *gétmekdir* 2/30, *işdir* 1/67, *kýardaşdırlar* 15/129, *şāhdı* 35/58, *yohdur* 56/80.

-dXK sıfat-fiil eki: *çekdigi* 39/85, *incitdigine* 1/84, *öpüşdükden* 42/120, *tapdığı* 1/89.

-cek zarf-fiil eki: : *éşitcek* 4/102.

-dXKcA zarf-fiil eki: *atdıķca* 26/5, *böyüdükce* 40/14, *gétdikce* 27/35, *ķonduķca* 30/17.

-dXKdA zarf-fiil eki: *gördükde* 7/139, *içdikde* 38/36, *istedikde* 7/56.

2.2.2. Ünlü-Ünsüz Uyumunun Bozulması

Metinlerde ünlü-ünsüz uyumunun bozulması alıntı kelimelerde görülür: *deķīķe* ‘dakika’ 27/87, *‘eķreb* ‘akrep’ 14/98, *geddār* ‘gaddar’ 1/112, *ķem* ‘gam’ 39/17, *ķenī* ‘zengin’ 1/57, *ķerīb* ‘garip’ 50/115, *ķerķ oldu* ‘boğuldu’ 36/85, *ķeber* ‘haber’ 27/47, *ķemīr* ‘hamur’ 40/19, *ķencer* ‘hançer’ 33/42, *ķerāc* 24/29, *ķeyli* ‘hayli’ 24/4, *meķlūb* ‘mağlup’ 24/29, *mütleķ* ‘mutlaka’ 36/48, *meķşedi* ‘maksadı’ 36/79, *neķl* ‘nakil’ 36/106, *peyķember* ‘peygamber’ 32/3, *reķīb* ‘rakip’ 24/52, *yeķīn* ‘kesin’ 35/34, *şehs* ‘şahıs’ 15/56.

2.2.3. Ünsüz Değişmeleri

2.2.3.1. Tonlulaşma

2.2.3.1.1. ç>c değişmesi: Kelime başında şü kelimedede görülür: *cızma* *ķara* < ET *çız-* (Caferoğlu 2011: 62) ‘okunaklı olmayan yazı’ 36/7.

Kelime içinde: *acmışam* < ET *āç-* (DLT: 538) ‘acıkmışım’ 4/55, *sancabiler* < ET *saņç-* (DLT: 802) ‘sokabilir’ 28/61.

Kelime sonunda: *ağac* < ET ıgaç (Tekin 2010: 141) ‘ağaç’ 50/64, *güç* < ET kũç (DLT: 753) ‘güç’ 39/38, *kılinc* < ET kılıç (DLT: 711) ‘kılıç’ 17/34.

-*dXXçA* zarf-fiil ekindeki /ç/ ünsüzü /c/’ye dönüşmüştür: *atdıķca* ‘attıkça’ 26/5, *böyüdüķce* ‘büyüdükçe’ 40/14, *eridikce* ‘eridikçe’ 8/78, *olduķca* ‘oldukça’ 9/111, *ķonduķca* ‘kondukca’ 30/17, *yéndikce* ‘indikçe’ 55/33.

+*çA* Eşitlik hâli ekinde de meydana gelmiştir: *altınca* ‘altınca’ 38/37, *dahınca* ‘arkasınca’ 30/18, *yaķsıca* ‘güzелce’ 34/125, *yanınca* ‘yanınca’ 33/6.

2.2.3.1.2. f>v değişmesi: Şu alıntı kelimedede meydana gelmiştir: *ovsün* < Far. efsün ‘efsun’ 1/42.

2.2.3.1.3. k>g değişmesi: Kelime başında yaygın olarak görülür: *geldiler* < ET kel- (DLT: 700) ‘geldiler’ 1/13, *gemi* < ET kemi (DLT: 702) ‘gemi’ 19/62, *gerek* < ET kerek (DLT: 704) ‘gerek’ 15/36, *gördü* < ET kör- (DLT: 739) ‘gördü’ 30/7, *göz* < ET köz (DLT: 743) 4/41, *gül* < ET kül- (DLT: 755) ‘gül’ 23/126.

2.2.3.1.4. p>b değişmesi: -(y)*Xp* zarf-fiil ekindeki /p/ ünsüzü /b/’ye dönüşmüştür: *açıb* ‘açıp’ 2/12, *düşüb* ‘düşüp’ 49/59, *gelib* ‘gelip’ 4/35, *içib* ‘içip’ 7/150, *ķoyub* ‘koyup’ 39/58, *götürüb* ‘götürüp’ 45/30, *vermeyib* ‘vermeyip’ 13/56.

-(y)*Xp* öğrenilen geçmiş zaman ekindeki /p/ ünsüzü /b/’ye dönüşmüştür: *aparıb* ‘götürmüş’ 1/47, *gelib* ‘gelmiş’ 24/74, *yumurtlayıb* ‘yumurtlamış’ 25/18, *doldurub* ‘doldurmuş’ 48/47, *ölüb* ‘ölmüş’ 51/65.

2.2.3.1.5. t>d değişmesi: Eski Türkçede kelime başında bulunan /t/’ler genellikle tonlulaşarak /d/’ye dönüşmüştür: *daş* < ET tāş (DLT: 860) ‘taş’ 6/74, *deniz* < ET teñiz (DLT: 868) ‘deniz’ 33/4, *don* < ET ton (DLT: 891) ‘elbise’ 33/104, *dart-* < ET tart- (DLT: 858) ‘çekmek’ 55/33, *deve* < ET teve (DLT: 873) ‘deve’ 15/45, *düz* < ET tüz (DLT: 914) ‘düz’ 12/8, *dad* < ET tat- (KTS: 275) ‘tat’ 44/12, *dırnaķ* < ET tırnaķ (DLT: 878) ‘tırnak’ 52/14.

ET’deki *atla-* (Caferoğlu 2011: 25) fiilindeki /t/ ünsüzü tonlulaşarak /d/’ye dönüşmüştür: *adlayıb* ‘atlayıp’ 39/48.

/t/ ünsüzü iki ünlü arasında kaldığında bazen /d/'ye dönüşür: *édirik* ‘yapıyoruz’ 16/23, *gédirik* ‘gidiyoruz’ 7/9, *édib* ‘edip’ 15/132, *ķurudardım* ‘kuruturdum’ 8/97, *uķurdub* ‘yıkıtırıp’ 22/25, *unudurlar* ‘unuturlar’ 49/49.

t>d değişmesi kelime sonunda yaygındır: *dad* < ET tat- (KTS: 275) ‘tat’ 44/12, *dörd* < ET tört (DLT: 897) ‘dört’ 50/59, *ķanad* < ET kanat (DLT: 682) ‘kanat’ 52/14, *süd* < ET sūt (DLT: 843) ‘süt’ 7/32.

Şu alıntı kelimeye son seste t>d değişmesi meydana gelmiştir: *arvad* < Ar. ° avret 2/25.

2.2.3.2. Tonsuzlaşma

2.2.3.2.1. b>p değişmesi: Kelime başında şu kelimelerde görülür: *pozulmasın* < ET buz- (DLT: 605) ‘bozulmasın’ 29/8, *pişirim* < ET bış- (DLT: 585) ‘pişireyim’ 43/30.

b>p değişmesi ayrıca Ar. *baķıl* ‘kıskaç’ kelimesinde meydana gelmiştir: *paķıllıķı* ‘kıskaçlığı’ 53/49, *paķıllıķdan* ‘kıskaçlıktan’ 31/19.

2.2.3.2.2. d>t değişmesi: Şu alıntı kelimeye tespit edilmiştir: *tukān* < Ar. dukkān ‘dükkan’ 34/87.

2.2.3.3. Süreklileşme

2.2.3.3.1. Sızıcılışma

2.2.3.3.1.1. b>v değişmesi: ET’de /b/’li olan şu kelimelerde görülür: *var* < ET bar (Tekin 2010: 125) ‘var’ 1/33, *vérđi* < ET ber- (Tekin 2010: 129) ‘verdi’ 1/7, *suvarılmış* < ET sub (Tekin 2010: 167) ‘sulanmış’ 29/30.

2.2.3.3.1.2. ç>ş değişmesi: Şu kelimelerde görülür: *sağdış* ‘sağdıç’ 44/31, *soldış* ‘solduç’ 44/31.

2.2.3.3.1.3. ğ>v değişmesi: Şu kelimelerde meydana gelmiştir: *bızov* < ET buzaķu (DLT: 605) ‘buzaķı’ 17/12, *ķovun* < ET kāgun (DLT: 677) ‘kavun’ 16/6.

2.2.3.3.1.4. k>h değişmesi: Kelime başında Şu kelimedede g r l r: *han* ‘han’ 26/23.

Kelime içinde: *aħacaħ* < ET ak- (DLT: 545) ‘akacak’ 39/54, *arħasına* < ET arka (DLT: 555) ‘arkasına’ 4/97, *baħanda* < ET bak- (DLT: 570) ‘baktığında’ 3/59, *ıħartma* < ET ıkar- (DLT: 622) ‘ıkartma’ 34/83, *ħorħuya* < ET kork- (DLT: 730) ‘korkuya’ 35/33, *oħşamır* < ET oħş- (KTS: 212) ‘benzemiyor’ 53/54.

Kelime sonunda: *baħ* < ET baħ- (DLT: 570) ‘bak’ 1/99, *oħ* < ET oħ (KTS: 81) ‘ok’ 1/3, *ħırħ* < ET kırk (DLT: 714) ‘kırk’, *sıħ* < ET sık- (DLT: 818) ‘sık’ 30/18, *yoh* < ET yok (DLT: 980) ‘yok’ 32/34.

2.2.3.3.1.5. k>h değişmesi: Kelime başında meydana gelmiştir: *hanı* < ET kanı (DLT: 682) ‘hani’ 17/10, *hansı* ‘hangi’ 4/5, *hara* ‘nereye’ 1/59.

2.2.3.3.1.6. p>f değişmesi: Şu alıntı kelimedede meydana gelmiştir: *sifāriř* < Far. sipāriř ‘sipariş’ 42/29.

2.2.3.3.2. Akıçılaşma

2.2.3.3.2.1. b>m değişmesi: ET’de /b/  ns z yle başlayan Şu kelimelerde g r l r: *men* ‘ben’ 1/25, *min* ‘bin’ 1/10, *min-* ‘binmek’ 5/81.

/b/  ns z yle başlayan Şu alıntı kelimedede de b>m değişmesi meydana gelmiştir: *mēře* < Far. bīře ‘orman’ 46/40.

2.2.3.3.2.2. g>y değişmesi: İki  nl  arasında kalan /g/  ns z  /y/’ye d n şm ştir: *beyendi* ‘beğendi’ 34/136, *b y n* ‘bug n’ 17/4, *deyirman* < ET tegirmen (DLT: 886), ‘değirmen’ 52/7, *eyilib* < ET egil- (DLT: 633) ‘eğilip’ 12/134.

ET *yigne* (DLT: 974) kelimesinde de g>y değişmesi g r l r: *iyne* ‘iğne’ 23/9.

g>y değişmesi kelime sonunda da meydana gelmiştir: *d y* < ET t g- (DLT: 895) ‘d v’ 36/32.

2.2.3.3.2.3 k>y değişmesi: /k/  ns z  iki  nl  arasında kaldığında bazen /y/’ye değişmiştir. Değişme k>g>y şeklinde olmuştur: * reye* ‘ reğe’ 9/75,

gégeyem ‘gideceğim’ 17/14, *éşiyey* ‘eşiğe’ 3/45, *kéçirdeyem* ‘geçirteceğim’ 2/24, *yémeyey* ‘yemeğe’ 31/78.

Kelime sonunda ve hece sonunda şu kelimelerde görülür: *göy* ‘yeşil’ 14/19, *göyden* ‘gökten’ 1/128, *göyçek* ‘güzel’ 5/30.

2.2.3.4. Süreksizlik

2.2.3.4.1. /g/: İki ünlü arasında kalan /g/ ünsüzü bazen süreklileşmemiştir: *eteginden* ‘eteğinden’ 1/14, *incitdigine* ‘incittiğine’ 1/84, *mindigi* ‘bindiği’ 4/78, *pişigi* ‘kedisini’ 23/30.

2.2.3.4.2. /ğ/: /ğ/ ünsüzünün iki ünlü arasında bazen süreklileşmeden kullanıldığı görülür: *çılmağı* ‘çıkması’ 49/76, *kaçmağı* ‘kaçması’ 56/86, *olmamağı* ‘olmaması’ 20/7, *tapmağı* ‘bulmayı’ 1/85, *vurmağı* ‘vurmayı’ 50/235.

2.2.3.5. Sürekli Ünsüzler Arasında Değişmeler

2.2.3.5.1. l>n değişmesi: Vasıta hâli ekinde gerileyici benzeşme ile meydana gelmiştir: *dilnen* ‘dille’ 26/17, *kıznan* ‘kızla’ 7/68, *torpağınan* ‘toprakla’ 32/73, *tülküynen* ‘tilkiyle’ 10/8, *erinen* ‘erle’ 24/1.

Teklik 2. şahıs emir çekiminde kullanılan *-gilen* ekinde gerileyici benzeşme ile oluşmuştur: *aparginen* ‘götür’ 8/63, *bağmaginen* ‘bakma’ 12/50, *dönmeginen* ‘dönme’ 8/72, 12/50, *yéginen* ‘ye’ 8/61, *yohlaginen* ‘yokla’ 12/80.

2.2.3.5.2. m>n değişmesi: Şu kelimeye görülür: *indi* < ET amtı (Tekin 2010: 121) ‘şimdi’ 20/29.

2.2.3.5.3. η>m değişmesi: Şu kelimeye meydana gelmiştir: *sümüyü* < ET sünük (DLT: 840) ‘kemiği’ 24/47.

2.2.3.5.4. η>n değişmesi: Yaygın olarak görülen bir değişmedir: *deniz* < ET teñiz (DLT: 868) ‘deniz’ 33/4, *donup* < ET toñ- (DLT: 892) ‘donup’ 10/52, *son* < ET soñ (DLT: 828) ‘son’ 49/25, *kardeşin* ‘kardeşin’ 43/12, *olsaydın* ‘olsaydın’ 15/123.

2.2.3.5.5. η>v değişmesi: Teklik 2. şahıs iyelik ekinde görülür: *atavun* ‘babanın’ 34/83, *atvın* ‘atının’ 50/40, *başvııza* ‘başınıza’ 15/33, *kızvın* ‘kızının’ 8/8, *özüve* ‘kendine’ 4/9.

2.2.3.5.6. η>y değişmesi: Şu kelimedede görülür: *köyneyini* < ET köñlek (DLT: 738) ‘gömleğini’ 46/3.

2.2.3.5.7. n>m değişmesi: Şu alıntı kelimedede meydana gelmiştir: *pambık* < Far. penbe ‘pamuk’ 38/31.

2.2.3.5.8. r>l değişmesi: ET *kirit* (DLT: 722) kelimesinde görülür: *kilidleyirler* ‘kilitliyorlar’ 40/36, *kilidli* ‘kilitli’ 10/73.

2.2.3.5.9. r>z değişmesi: Şu kelimedede görülür: *yozmak* < ET yör- (DLT: 983) ‘tabir etmek’ 39/19.

2.2.3.5.10. s>ş değişmesi: Şu alıntı kelimedede tespit edilmiştir: *şille* < Far. sīlī ‘sille’ 20/22.

2.2.3.6. Süreksiz Ünsüzler Arasında Değişmeler

2.2.3.6.1. d>ç değişmesi: Şu kelimedede meydana gelmiştir: *çöndü* ‘döndü’ 8/92.

2.2.4. Ünsüz Benzeşmeleri

2.2.4.1. İlerleyici Benzeşme

2.2.4.1.1. Tam Benzeşme

2.2.4.1.1.1. -nl- > -nn- benzeşmesi: /n/ ünsüzü ile biten kelimelere /l/ ile başlayan bir ek geldiği zaman /l/ ünsüzü bazen /n/’ye dönüşür: *dumannan* ‘dumanla’ 48/130, *onnan* ‘onunla’ 56/31, *senni menni* ‘senli benli’ 12/30, *unnuğa* ‘unluğa’ 12/88.

2.2.4.1.1.2. -nd- > -nn- benzeşmesi: /n/ ünsüzü ile biten veya zamir /n/’si bulunan kelimelere ayrılma hâli eki geldiği zaman /d/ ünsüzü bazen /n/’ye

dönüşmüştür: *otunnandı* ‘otundandır’ 12/61, *dédiginnen* ‘dediğinden’ 20/19, *yannan* ‘yandan’ 24/13.

2.2.4.1.2. Yarı Benzeşme

2.2.4.1.2.1. -md- > -mn-: /m/ ünsüzü ile biten kelimeye ayrılma hâli eki geldiğinde ortaya çıkmıştır: *olduklarımnan* ‘olduklarımdan’ 23/107.

2.2.4.1.2.2. -ml- > -mn- benzeşmesi: /m/ ünsüzünün kendisinden sonra gelen /l/ ünsüzünü /n/’ye dönüştürmesiyle meydana gelmiştir: *atamnan* ‘babamla’ 12/74, *bacımnan* ‘bacımla’ 12/74, *özümnen* ‘kendimle’ 56/66, *zülümnen* ‘zulümle’ 31/57.

2.2.4.2. Gerileyici Benzeşme

2.2.4.2.1. Tam Benzeşme

2.2.4.2.1.1. -rl- > -ll-: Geniş zaman ve şimdiki zaman ekindeki /r/ ünsüzünün kendisinden sonra gelen çokluk 3. şahıs ekindeki /l/ ünsüzüne benzeşmesiyle ortaya çıkar: *yédizdiriller* ‘yediriyorlar’ 12/22, *géyindiriller* ‘giydiriyorlar’ 12/23, *saḥlıyillar* ‘saklıyorlar’ 12/23, *soraḳlıyallar* ‘sorarlar’ 12/27, *sıḡalla* < sıḡarla- ‘ov’ 12/84.

2.2.5. Ünsüz İkizleşmesi

/d/, /k/ ve /ḳ/ ünsüzlerinde ikizleşme meydana gelmiştir: *addım* ‘adım’ 23/88, *yédđi* ‘yedi’ 4/62, *sekkiz* ‘sekiz’ 24/23, *saḳḳalı* ‘sakalı’ 29/2, *çaḳḳı* < ET çakı (Gülensoy 2011: 211) ‘çakı’ 8/125.

Alıntı kelimelerde /l/ ve /s/ ünsüzlerinde ikizleşme meydana gelmiştir: *şille* < Far. sīlī ‘sille’ 20/22, *yéssir* < Ar. esīr ‘esir’ 9/61.

2.2.6. İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi

İkiz ünsüzlü bazı alıntı kelimelerde meydana gelmiştir: *amā* < Ar. ammā ‘ama’ 5/59, *bulūrdu* < Ar. billūr ‘durudur’ 48/87, *cāda* < Ar. cādde ‘cadde’ 12/1, *méyidini* < Ar. meyyit ‘ölü’ 29/18, *ramāl* < Ar. remmāl ‘falcı’ 33/54, *hedye* < Ar. hediyye ‘hediye’ 39/75, *tukān* < Ar. dükkān ‘dükkân’ 34/87.

2.2.7. Ünsüz Düşmesi

2.2.7.1. /f/ düşmesi: Farsça *coft* ‘çift’ kelimesinde meydana gelmiştir: *cüt* ‘çift’ 9/63, *cütcü* ‘çiftçi’ 2/5.

2.2.7.2. /h/ düşmesi: Şu alıntı kelimelerde meydana gelmiştir: *°Ebdullā* ‘Abdullah (kişi adı)’ 19/30, *kefe* < Ar. *kaḥve* ‘kahve’ 18/167, *sifte* < Ar. *istiftāḥ* ‘ilk, önce’ 8/39.

2.2.7.3. /k/ düşmesi: Şu kelimeye son seste /k/ düşmesi görülmüştür: *şeleni* < EOT *şelek* (YTS: 209) ‘odun yükünü’ 8/4.

2.2.7.4. /l/ düşmesi: Şu kelimeye son seste /l/ düşmesi meydana gelmiştir: *ge* ‘gel’ 12/111.

2.2.7.5. /ŋ/ düşmesi: Şu kelimeye 2. çokluk şahıs ekinde bulunan /ŋ/ ünsüzü düşmüştür: *görsez* < *gör-se-ŋiz* ‘görseniz’ 4/5.

2.2.7.6. /r/ düşmesi: Teklik 3. şahıs bildirme ekinde meydana gelmiştir: *atasıdı* ‘babasıdır’ 10/84, *baladı* ‘çocuktur’ 8/95, *burdadı* ‘buradadır’ 4/42, *hardadı* ‘nerededir’ 1/38, *ondadı* ‘ondadır’ 23/153.

Şu kelimeye -(X)r- fiilden fiil yapma ekinin düştüğü tespit edilmiştir: *tüşüdüb* ‘düşürtüp’ 4/10.

Şu kelimeye /s/ ünsüzünden önce meydana gelmiştir: *aslanı* < ET *arlan* (DLT: 557) ‘aslanı’ 56/49.

2.2.7.7. /ş/ düşmesi: Teklik 2. şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekiminde görülür: *démisen* ‘demişsin’ 15/94, *çtımisan* ‘çıkılmışsın’ 7/102, *gelmisen* ‘gelmişsin’ 9/46, *olmusan* ‘olmuşsun’ 7/101, *öldürmüsen* ‘öldürmüşsün’ 29/33.

Şu kelimeye çokluk 2. şahıs öğrenilen geçmiş zaman ekinde /ş/ düşmesi meydana gelmiştir: *olmusuz* ‘olmuşsunuz’ 56/59.

2.2.7.8. /t/ düşmesi: Kelime içinde ve sonunda şu alıntı kelimelerde meydana gelmiştir: *desmālınu* < Far. *destmāl* ‘mendilini’ 51/97, *havağa* < Tür. *hangi* + Ar.

vakt ‘hangi vakte’ 12/113, *işāre* < Ar. işāret ‘işaret’ 4/91, *kiyāfesi* < Ar. kiyāfet ‘kiyafeti’ 49/126.

2.2.7.9. /y/ düşmesi: /y/ ünsüzü bazı kelimelerin başında düşmüştür: *igittligi* ‘yiğitliği’ 54/31, *il* ‘yıl’ 1/105, *ilan* ‘yılan’ 8/5, *ilhıdaki* ‘at sürüsündeki’ 20/1, *itib* ‘yitmiş’ 12/33, *udur* ‘yutuyor’ 12/91, *ürek* ‘yürek’ 18/202, *üz* ‘yüz’ 11/5, *üzüklerini* ‘yüzüklerini’ 49/47.

/y/ ünsüzü şu kelimedeki kelime sonunda düşmüştür: *buğda* ‘buğday’ 9/9.

Şu alıntı kelimelerde kelime içinde /y/ düşmesi meydana gelmiştir: *həfsilendi* < Ar. hayf ‘üzüldü’ 1/69, *kéf* < Ar. keyf ‘keyif’ 26/21, *kımetim* < Ar. kıymet ‘kıymetim’ 24/57.

2.2.8. Ünsüz Türemesi

2.2.8.1. /h/ türemesi: Ön seste *hisli* < ET iş (KTS: 126) ‘isli’ 22/10 ve *hörükleiyib* < ET örk (DLT: 789) ‘bağlayıp’ 4/31 kelimelerinde görülür.

Şu alıntı kelimedeki ayın /ɛ/ ünsüzünün düşmesiyle kelime başında /h/ türemesi meydana gelmiştir: *həybesini* < Ar. ° aybe ‘heybesini’ 25/9.

2.2.8.2. /k/ türemesi: Şu alıntı kelimedeki son seste meydana gelmiştir: *pambık* < Far. penbe ‘pamuk’ 38/31.

2.2.8.3. /r/ türemesi: Şu kelimedeki meydana gelmiştir: *bilerzigimi* < ET bilezük (DLT: 587) ‘bileziğimi’ 52/5.

2.2.8.4. /y/ türemesi: Ön seste şu kelimelerde görülür: *yehherledi* < ET eğer (DLT: 632) ‘eyerledi’, *yéke* < ET eke (DLT: 635) ‘büyük’ 8/17, *yéndirir* < ET indür (DLT: 666) ‘indirir’ 29/32, *yiyesi* < ET içi (DLT: 661) ‘sahibi’ 24/72.

Ünsüzle biten kelimelere *i-* fiilinin gelmesiyle *i-* fiilinden sonra /y/ türemesi meydana gelmiştir: *üstün üydü* ‘üstündü’ 27/78, *var-ıydı* ‘vardı’ 52/7, *yoh uydu* ‘yoktu’ 3/1.

Şu alıntı kelimelerde ön seste oluşmuştur: *yésîre* < Ar. esîr ‘tutsağa’ 18/18, *yessîre* < Ar. esîr ‘tutsağa’ 9/61.

Son seste /y/ türemesi şu alıntı kelimeye meydana gelmiştir: *giléyli* < Far. gile ‘sitemli’ 9/39.

Arapça alıntı kelimelerde hemzenin (◌) y’leşmesiyle meydana gelmiştir. Bu kelimelerde bulunan hemze önce düşmüş sonra iki ünlü arasında /y/ türemesi oluşmuştur. Daha çok iç seste ve uzun a (ā) ünlüsünden sonra hemze bulunduran kelimelerde meydana gelen bu durum (Özkan 2015: 61) metinlerde şu kelimelerde tespit edilmiştir: °āyile < Ar. °ā ile ‘aile’ 55/4, *Cebrāyîl* < Ar. Cebrā° il ‘Cebrail’ 32/11, *fāyda* < Ar. fā° ide ‘fayda’ 4/11, *şerāyîl* < Ar. şerā° iç ‘şartlar’ 9/64.

Şu alıntı kelimeye ayın /ɣ/ ünsüzünün düşmesi sonucunda /y/ türemesi meydana gelmiştir: *ķāyda* < Ar. ķā° ide ‘kural’ 16/36.

2.2.9. Yer Değiştirme

Yer değiştirme şu kelimelerde meydana gelmiştir: *çılpaķ* ‘çıplak’ 43/17, *doğurdan* ‘doğrudan’ 34/64, *dustaķ* ‘tutsak’ 40/20, *eskik* ‘eksik’ 39/73, *körpüden* ‘köprüden’ 29/27, *örget* ‘öğret’ 12/112, *terpenir* ‘kımlıdar’ 13/30, *torpağa* ‘toprağa’ 19/65, *tüstüsü* ‘tütsüsü’ 32/10.

Şu alıntı kelimeye de yer değiştirme görülür: *arvad* < Ar. ° avret ‘avrat’ 2/25.

2.2.10. Hece Kaynaşması

Hece kaynaşması şu eklerde meydana gelmiştir:

Çokluk 2. şahıs şart eki: *aparsaz* ‘götürseniz’ 23/138, *görsez* ‘görürseniz’ 4/5.

Teklik 1. şahıs emir eki: *dönüm* ‘döneyim’ 15/33, *gédim* ‘gideyim’ 10/26, *ķoyum* ‘koyayım’ 8/116, *yayım* ‘yayayım’ 12/111.

Teklik 1. şahıs gelecek zaman eki: *alacam* ‘alacağım’ 42/9, *éliyecem* ‘edeceğim’ 42/153, *gelecem* ‘geleceğim’ 23/45, *yuyacam* ‘yıkayacağım’ 23/56.

2.2.11. Hece Düşmesi

Hece düşmesi şu kelimedeyde meydana gelmiştir: *toħucusan* ‘dokuyucusun’ 34/64.

3. ŞEKİL BİLGİSİ

3.1. İsimler

3.1.1. İsim Yapma Ekleri

3.1.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

3.1.1.1.1. +AK: Benzerlik ve küçültme ifade eden bir ektir (Korkmaz 2014: 120): *koçaķ* ‘yiğit’ 1/3, *köynek* ‘gömlek’ 53/68, *lelek* ‘telek’ 23/158, *yanaķ* ‘yanak’ 50/232.

3.1.1.1.2. +An: İşlek olmayan ve kalıplaşmış bir ektir (Ergin 2009: 174): Metinlerde sadece *oğlan* ‘oğlan’ 23/170 kelimesinde görülür.

3.1.1.1.3. +Az: İşlek olmayan bu ek metinlerde şu kelimedeyde tespit edilmiştir: *Ayaz* ‘Ayaz (kişi adı)’ 1/2.

3.1.1.1.4. +c: İşlek olmayan bir ektir: *ayrıcında* ‘ayrımında’ 18/21.

3.1.1.1.5. +cAnA: +CA ekli zarflara +nA < ET *gına*, *kınya* ekinin gelmesiyle oluşmuştur (Korkmaz 2014: 122): Metinlerde tek örneği vardır: *azcana* ‘az’ 27/55.

3.1.1.1.6. +çek: *göyçek* ‘güzel’ 5/30, kelimesinde kalıplaşmış hâlde bulunur.

3.1.1.1.7. +CX: Meslek isimleri yapan ve sık kullanılan bir ektir: *cādıcı* ‘büyücü’ 4/53, *cütcü* ‘çiftçi’ 2/5, *élçi* ‘elçi’ 5/5, *ķulluķçu* ‘hizmetçi’ 15/89.

3.1.1.1.8. +CXX: Metinlerde sadece *yarımçıķ* ‘yarım’ 42/69 kelimesinde geçen bu ek küçültme işlevinde kullanılır.

3.1.1.1.9. +cXI: Azerbaycan Türkçesinde sadece tonlu biçimi bulunan bu ek, eklendiği kelimeye bir şeye alışkın olma, düşkün olma, ilgili olma gibi anlamlar

katar (Biray 1999: 56): *kişâşcıl* ‘kıyasçı’ 18/2, *ortancıl* ‘ortanca’ 4/10, *ölümcül* ‘ölümcül’ 10/88, *yéyimcil* ‘yemeye düşkün’ 56.

3.1.1.1.10. +dar: Farsça kökenli ve sahiplik ifade eden bir ektir: *‘elâkedâr* ‘alakalı’ 39/88, *heberdârdı* ‘haberdardı’ 31/76, *hökmâdâr* ‘hükümdar’ 32/51, *meşşüldârdır* ‘verimlidir’ 44/20, *minnetdârlık* ‘minnettarlık’ 18/209.

3.1.1.1.11. +dAş: Ortaklık ifade eder: *ğardaş* < çarındaş ‘kardeş’ 47/26, *yoldaş* ‘yoldaş’ 18/138.

3.1.1.1.12. +dış: Bu ek sağ ve sol kelimelerinde kalıplaşmıştır (Doğan 2010: 105): *sağdış* ‘sağdıç’ 44/31, *soldış* ‘solduç’ 44/31.

3.1.1.1.13. +dXz: İşlek olmayan bu ek şu kelimeye tespit edilmiştir: *gündüz* ‘gündüz’ 4/29.

3.1.1.1.14. +GA / +KA: İşlek olmayan bu ek şu kelimelerde görülür: *başka* ‘başka’ 3/2, *özge* ‘başkası’ 9/86.

3.1.1.1.15. +gil: Aile ve topluluk isimleri türetir: *atasıgile* ‘babasıgile’ 10/83, *bacımıgile* ‘bacımıgile’ 48/82, *Eğmedgil* ‘Ahmetgil’ 22/25, *ğızıgile* ‘kızıgile’ 36/92.

3.1.1.1.16. +(X)K: İşlek olmayan bu ek şu kelimeye tespit edilmiştir: *ğabık* ‘kabuk’ 37/72.

3.1.1.1.17. +(X)l: Benzerlik ifade eden bir ektir (Ergin 2009: 177). Metinlerde *ğızıl* ‘altın’ 6/48, *ğızıl* ‘kızıl’ 33/3 ve *yaşıl* ‘yeşil’ 22/27 kelimelerinde görülür.

3.1.1.1.18. +(I)n: Vasıta hâli ekinin kalıplaşmasıyla meydana gelmiştir: *ğızlin* *ğızlin* ‘gizli gizli’ 10/75, *ğızlınce* ‘gizlice’ 49/54, *İlkin* ‘İlkin (kişi adı)’ 17/3.

3.1.1.1.19. +(X)n: *boyun* ‘boyun’ 37/87, *ğulun* ‘at yavrusu’ 5/74, *öyüne* ‘öğünde’ 27/75.

3.1.1.1.20. +(X)ncX: Sıra sayı sıfatları yapar: *ikinci* ‘ikinci’ 29/11, *ğırğıncı* ‘kırkinci’ 8/133, *onuncu* ‘onuncu’ 18/66, *üçüncü* ‘üçüncü’ 21/19.

3.1.1.1.21. +IX: Sahip olma, üzerinde bulundurma, ilgili olma anlamlarında isim ve sıfatlar türetir (Korkmaz 2014: 132): *bağlı* ‘bağlı’ 1/6, *çoğlu* ‘çoklu’ 5/2, *istekli* ‘samimi’ 1/65, *tüklü* ‘tüylü’ 27/62, *yuhulu* ‘uykulu’ 10/66.

+II eki, /n/ ünsüzü ile biten kelimelere eklendiğinde bazen +nI’ya dönüşür: *senni menni* ‘senli benli’ 12/30.

3.1.1.1.22. +IXK: Somut ve soyut isimler türeten kullanım alanı çok geniş bir ektir: *günlük* ‘günlük’ 49/115, *kulluk* ‘kulluk’ 36/14, *yaşlılık* ‘iyilik’ 4/87, *yétkinlik* ‘yetkinlik’ 18/117.

+IXK eki /n/ ünsüzü ile biten isimlerden sonra geldiğinde bazen +nXX şekline dönüşür: *unnuğa* ‘unluğa’ 12/88, *unnuğun* ‘unluğun’ 12/88.

3.1.1.1.23. +mAn: Eklendiği sığata abartma ve aşırı anlamı verir (Korkmaz 2014: 137). Bu ek şu kelimedede kalıplaşarak kalıcı isim yapmıştır: *Ķaraman* ‘Karaman (kişi adı)’ 37/2.

3.1.1.1.24. +meçe: Küçültme ifade eden isimler türetir: *gölmeçe* ‘küçük göl’ 8/93.

3.1.1.1.25. +sXI: Metinlerde tek öreneği vardır: *yohsul* ‘yoksul’ 7/101.

3.1.1.1.26. +sXz: Yokluk ifade eden sıfatlar türetir: *cānsız* ‘cansız’ 33/121, *hüşsüzdü* ‘şuursuzdu’ 23/168, *işsiz* ‘işsiz’ 11/37, *korhusuz* ‘korkusuz’ 45/50.

3.1.1.1.27. +sov: Benzerlik ifade eden bir ektir. Şu kelimedede tespit edilmiştir: *delisov* ‘deli gibi’ 31/84.

3.1.1.1.28. +tX: +XI eki almış yansıma seslerden sonra görülür: *gürültü* ‘gürültü’ 1/43, *şırıltısı* ‘şırıltısı’ 30/20, *zarıltı* ‘zırıltı’ 14/18.

3.1.1.1.29. +ümtül: Benzerlik ifade eden bir ektir. Metinlerde tek örneği vardır: *göyümtül* ‘mavimsi’ 44/51.

3.1.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

3.1.1.2.1. -A: Bu ek -(y)A zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur. Metinlerde şu kelimedede tespit edilmiştir: *kese* ‘kestirme’ 4/60.

3.1.1.2.2. -AcAK: -AcAK sıfat-fiil eki metinlerde iki kelimedede kalıcı isim yapmıştır: *çapacağdan* ‘satırdan’ 27/63, *sığınacak* ‘sığınak’ 12/9.

3.1.1.2.3. -AK: Araç gereç isimleri yapar: *bıçak* ‘bıçak’ 28/29, *yatağı* ‘yatağı’ 49/35.

3.1.1.2.4. -An: -An sıfat-fiil ekinin kalıplaşmasıyla meydana gelmiştir: *düzenliye* ‘düzlüğe’ 3/10, *eppekyapanı* ‘ekmeği tandıra yapıştırma aracını’ 12/131, *gündoğana* ‘doğuya’ 11/13.

3.1.1.2.5. -AnAK: İşlek olmayan bir ektir. Sadece şu kelimedede tespit edilmiştir: *deyenek* ‘değnek’ 17/17.

3.1.1.2.6. -Ar / -Ir: Sıfat-fiil eki kalıplaşmasıyla meydana gelmiştir: *açar* ‘anahtar’ 11/20, *deyerlidir* ‘değerlidir’ 25/29, *gelirle* ‘gelirle’ 9/60.

3.1.1.2.7. -c: Eklendiği fiildeki hareketi yapanı veya yapılan hareketi ifade eden isimler türetir (Korkmaz 2014: 149): *kazanc* ‘kazanç’ 44/22, *klınc* ‘kılıç’ 17/34, *sevincinden* ‘sevincinden’ 36/87.

3.1.1.2.8. -çek: İşlek olmayan bir ektir. Metinlerde şu kelimedede tespit edilmiştir: *birçeklerini* (< bür-çek) ‘saçlarını’ 50/81.

3.1.1.2.9. -cı: İşlek olmayan bir ektir. Şu kelimedede tespit edilmiştir: *damcı* ‘damla’ 10/64.

3.1.1.2.10. -ge: İşlek bir ek değildir: *bilge* ‘bilge’ 18/43, *kölgesinde* < köli-ge (Clauson 1972: 718) ‘gölgesinde’ 56/68, *süpürge* ‘süpürge’ 47/22.

3.1.1.2.11. -GI: Soyut adlar yapan bir ektir: *kaygısına* ‘kaygısına’ 5/60, *sevgilisine* ‘sevgilisine’ 49/25.

3.1.1.2.12. -GXn: Tek heceli fiil köklerine gelen ve anlamı pekiştirilmiş sıfatlar yapan bir ektir (Korkmaz 2014: 152): *düzgünlük* ‘düzgünlük’ 9/120, *kırgın* ‘kırgın’ 53/72, *yétkinlik* ‘yetkinlik’ 18/117, *yorgun* ‘yorgun’ 5/51.

3.1.1.2.13. -X: Çeşitli somut ve soyut isimler türetir: *ayrı* ‘ayrı’ 12/22, *çekiden* ‘ağırlıkta’ 33/162, *korhu* ‘korku’ 39/41, *örtülü* ‘örtülü’ 8/105, *yarı* ‘yarı’ 9/91.

3.1.1.2.14. -(y)XCX: Meslek adları ve devamlı yaparı gösteren adlar yapar (Korkmaz 2014: 153): *bilici* ‘bilici’ 19/4, *dilençi* (<dilen-ici) 45/41, *satıcı* ‘satıcı’ 11/14, *yırtıcı* ‘yırtıcı’ 23/91.

Bu ek ünlü ile biten fiile geldiğinde /u/ ünlüsü düşmüştür: *tohucusan* ‘dokuyucusun’ 34/64.

3.1.1.2.15. -(X)K: İşlek bir ektir: *açık* ‘açık’ 12/8, *böyük* ‘büyük’ 27/22, *tepi* ‘tekme’ 36/65, *telesik* ‘acele, tez’ 33/59, *yavuk* ‘yakın’ 4/84.

3.1.1.2.16. -(y)Xş: İsim-fiil eklerindedir: *döyüş* ‘dövüş’ 6/76, *yağış* ‘yağmur’ 8/51.

3.1.1.2.17. -mA: -mA isim-fiil ekinin kalıplaşması ile meydana gelmiştir: *kavırma* ‘kavurma’ 55/24.

3.1.1.2.18. -mAcA: -mA fiilden isim yapma ekiyle +cA isimden isim yapma ekinin kaynaşmasıyla oluşmuştur (Korkmaz 2014: 160): *doğmaca* ‘üvey olmayan, öz’ 4/100.

3.1.1.2.19. -mAK: İsim-fiil ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur: *başmak* ‘ayakkabı’ 32/113, *yemek* ‘yemek’ 2/15.

3.1.1.2.20. -mİş: -mİş sıfat-fiil ekinin kalıplaşmasıyla meydana gelen bu ek, metinlerde iki kelimedede kalıcı ad yapmıştır: *kéçmiş* ‘geçmiş’ 1/1, *yemiş* ‘yemiş’ 16/9.

3.1.1.2.21. -(X)m: Çeşitli somut ve soyut adlar türetmiştir: *dözümlüdür* ‘dayanıklısıdır’ 4/28, *géyimi* ‘giysisi’ 1/30, *ölüm* ‘ölüm’ 54/5, *sağlam* ‘sağlam’ 44/57, *uçurum* ‘uçurum’ 55/30, *yarım* ‘yarım’ 27/6.

3.1.1.2.22. -(X)n: Yapanı, olanı ve yapılanı gösteren isimler yapar (Ergin 2009: 189): *bütün* ‘bütün’ 27/66, *ekin* ‘ekin’ 9/73, *gelin* ‘gelin’ 7/37, *talan* ‘talan’ 39/46, *yogun* ‘iri’ 37/27.

3.1.1.2.23. -sAK: Metinlerde /s/ ve /t/ ünsüzlerinde yer değiştirme meydana gelen *dustağ* ‘tutsak’ 40/20 kelimesinde tespit edilmiştir.

3.1.1.2.24. -sX: Eski Türkçede -sXK ve -sXG şeklinde olan bu ek (Korkmaz 2014: 169) metinlerde /s/ ve /t/ ünsüzlerinde yer değiştirme görülen *tüstü* ‘tütsü, duman’ 32/10 kelimesinde tespit edilmiştir.

3.1.1.2.25. -vac: İşlek olmayan bu ek şu kelimedede tespit edilmiştir: *yalavacın* ET < yala-vaç (Gülensoy 2011: 1043) ‘aç susuzun’ 18/23.

3.1.1.2.26. -(A)z: İşlekliliğini kaybetmiş çok eski bir yapım ekidir (Korkmaz 2014 171): *boğaz* ‘boğaz’ 27/8, *söz* ‘söz’ 29/18, *Yavuz* ‘Yavuz (kişi adı)’ 9/59.

3.1.2. Çokluk Eki

Metinlerde çokluk eki +lAr’dır: *bunlar* ‘bunlar’ 1/17, *iller* ‘yıllar’ 9/117, *ğardaşlarından* ‘kardeşlerinden’ 9/35, *kéçeler* ‘keçeler’ 34/37, *ğazıllar* ‘altınlar’ 9/79, *sözleri* ‘sözleri’ 10/75, *uşağlar* ‘çocuklar’ 1/3.

3.1.3. Aitlik Eki

Aitlik eki isimlerden zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapar. İçinde bulunma, bağılılık ve aitlik anlamları taşır (Korkmaz 1992: 6). Metinlerde ünlü uyumlarına uygun olarak +kX şeklindedir: *bununkundan* ‘bununkinden’ 22/49, *gemidekilerin* ‘gemidekilerin’ 1/19, *sarāydakılara* ‘saraydakilere’ 31/2.

3.1.4. İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu ifade eden eklerdir (Korkmaz 1992: 92). Metinlerde iyelik ekleri şu şekildedir:

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs iyelik eki $+(X)m$ şeklindedir: *başımı* ‘başımı’ 3/17, *dalıma* ‘arkama’ 2/24, *gözlerim* ‘gözlerim’ 23/153, *günüm* ‘günüm’ 47/33, *koynumdadır* ‘koynumdadır’ 24/57, *köküm* ‘soyum’ 34/24, *unumu* ‘unumu’ 32/21, *yérim* ‘yerim’ 3/52.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs iyelik eki $+(X)n$ şeklindedir: *borcunu* ‘borcunu’ 51/35, *dédiklerin* ‘dediklerin’ 19/17, *erin* ‘kocan’ 25/58, *ğardaşın* ‘kardeşin’ 43/12, *ğızın* ‘kızın’ 26/19, *ovun* ‘avın’ 48/13, *sözünden* ‘sözünden’ 7/50, *üzünü* ‘yüzünü’ 56/83.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs iyelik eki ünlü ile biten isimlerden sonra $+sX$, ünsüz ile biten isimlerden sonra $+X$ şeklindedir: *ağı* ‘ağı’ 9/2, *anası* ‘anası’ 8/86, *düzünü* ‘doğrusunu’ 18/76, *gözlerine* ‘gözlerine’ 7/75, *sesi* ‘sesi’ 37/18, *sürüsünü* ‘sürüsünü’ 7/15, *yanına* ‘yanına’ 1/12, *yurduna* ‘yurduna’ 19/44.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs iyelik eki $+(X)mXz$ şeklindedir: *gemimiz* ‘gemimiz’ 1/24, *ğızlarımız* ‘kızlarımız’ 49/95, *oğlumuz* ‘oğlumuz’ 30/10, *toyumuz* ‘düğünümüz’ 42/92, *sürümüze* ‘sürümüze’ 56/39, *üregimizde* ‘yüreğimizde’ 30/46.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs iyelik eki $+(X)nXz$ şeklindedir: *boynunuza* ‘boynunuza’ 15/80, *ğızınız* ‘kızınız’ 12/32, *yérinize* ‘yerinize’ 18/33.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs iyelik eki $+lArI$, $+I$ ve $+sX$ şeklindedir: *başı* ‘başı’ 49/90, *başlarını* ‘başlarını’ 16/27, *buyruklarını* ‘buyruklarını’ 18/116, *hamısı* ‘hepsi’ 1/24, *ğabağlarına* ‘karşılarına’ 1/17, *uğağları* ‘çocukları’ 17/2, *yanlarında* ‘yanlarında’ 3/47, *yérleri* ‘yerleri’ 2/17.

3.1.5. Hâl Ekleri

3.1.5.1. Yalın Hâl: Yalın hâl ismin çokluk ve iyelik ekleri haricinde hiçbir ek almadığı hâlidir: *alması* ‘elması’ 33/82, *atalar* ‘atalar’ 21/52, *deniz* ‘deniz’ 1/17,

gemi ‘gemi’ 49/63, *ilanlar* ‘yılanlar’ 39/95, *iller* ‘yıllar’ 23/115, *kuş* ‘kuş’ 11/6, *üz* ‘yüz’ 18/21.

3.1.5.2. İlgî Hâli: İsmın başka isimle ilgisini belirten hâlidir (Ergin 2009: 228). Metinlerde ilgi hâli eki ünlü ile biten isimlerden sonra $+nXn$, ünsüz ile biten isimlerden sonra ise $+Xn$ şeklindedir: *başının üstünde* ‘başının üstünde’ 1/32, *çeşmenin başına* ‘çeşmenin başına’ 38/69, *gözünün ağı* ‘gözünün ağı’ 49/2, *günün istisinde* ‘güneşin sıcaklığında’ 44/5, *ilanın yanına* ‘yılanın yanına’ 37/36, *kapının dalında* ‘kapının arkasında’ 32/113, *kuyruğunun ağırlığından* ‘kuyruğunun ağırlığından’ 42/107, *oğlunun dedigini* ‘oğlunun dediğini’, 42/124, *perdenin arhasında* ‘perdenin arkasında’ 41/29.

Metinlerde ilgi hâlinin eksiz biçimi de vardır: *ağızı üste* ‘ağzının üstüne’ 42/21, *bibim oğlunu* ‘halamın oğlunu’ 1/103, *kardeşı oğluna* ‘kardeşinin oğluna’ 49/3, *pādşāhın imāreti kabağında* ‘padişahın imaretinin karşısında’ 4/108, *pādşāh kızına* ‘padişahın kızına’ 18/118, *sīnesi üste* ‘sinesinin üstünde’ 23/168.

3.1.5.3. Belirtme Hâli: Belirtme hâli isimin geçişli fiillerin etkisi altında olduğunu ifade eden hâlidir (Ergin 2009: 228). Metinlerde belirtme hâli eki ünsüzle biten isimlerden sonra $+X$, ünlü ile biten isimlerden sonra $+nX$ şeklindedir: *ayını* ‘ayıyı’ 40/37, *birini* ‘birini’ 13/55, *cütcünü* ‘çiftçiyi’ 2/40, *herfleri* ‘harfleri’ 34/4, *kabı* ‘kabi’ 37/21, *kızılı* ‘altını’ 9/72, *odunu* ‘odunu’ 25/4, *oğlanı* ‘oğlanı’ 1/73, *ölkeni* ‘ülkeyi’ 16/51.

Belirtme hâli eki teklik 3. şahıs iyelik ekinden sonra bezen $+n$ şeklinde ortaya çıkar: *bārın* ‘meyvesini’ 7/111, *eli açıklığın* ‘eli açıklığını’ 7/139, *hamısın* ‘hepsini’ 8/130, *papağın* ‘papağını’ 12/126.

3.1.5.4. Yönelme Hâli: İsmın karşıladığı nesneyi yaklaşma ve yönelme yönünden fiile bağlayan hâlidir (Korkmaz 1992: 173). Metinlerde yönelme hâli eki $+(y)A$ ’dır: *arıya* ‘araya’ 42/144, *buraya* ‘buraya’ 41/22, *daşa* ‘taşa’ 9/68, *dereye* ‘dereye’ 46/48, *dilimize* ‘dilimize’ 25/11, *ireliye* ‘ileriye’ 50/133, *mene* ‘bana’ 41/6, *oğluna* ‘oğluna’ 1/7.

Teklik 3. şahıs iyelik çekiminde *üste* kelimesine yönelme hâli eki geldiğinde iyelik eki düşer: *atın üste* ‘atın üstüne’ 5/63, *şelemın üste* ‘odun yükümün üstüne’ 8/17, *yükün üstedi* ‘yükün üstündedir’ 8/70.

+(y)A yönelme hâli ekine +cA eki ve +n pekiştirme ekinin gelmesiyle sınırlandırma bildiren +(y)AcAn eki oluşmuştur (Doğan 2016a: 45): *āhırınacan* ‘sonuna kadar’ 34/65, *buracan* ‘buraya kadar’ 42/108, *sarāyınacan* ‘sarayına kadar’ 31/69, *sümüyüncen* ‘kemiğine kadar’ 56/88.

3.1.5.5. Bulunma Hâli: İsmın, fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren durumudur (Korkmaz 2014: 299). Metinlerde bulunma hâli eki +dA’dır: *dizinde* ‘dizinde’ 48/134, *évde* ‘evde’ 40/10, *ırağında* ‘kenarında’ 26/40, *üreginde* ‘yüreğinde’ 25/45, *yağında* ‘yakında’ 32/67, *yolda* ‘yolda’ 1/58.

3.1.5.6. Ayrılma Hâli: Ayrılma hâli ismin, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını gösteren hâlidir (Korkmaz 2014: 309). Metinlerde ayrılma hâli eki +dAn şeklindedir: *başından* ‘başından’ 10/33, *gözünden* ‘gözünden’ 23/128, *içeriden* ‘içeriden’ 8/29, *könülden* ‘gönülden’ 1/10, *torbadan* ‘torbadan’ 23/36, *uşaqlardan* ‘çocuklardan’ 37/12, *yoldan* ‘yoldan’ 1/13.

Ayrılma hâli eki /m/ ve /n/ ünsüzleri ile biten şu kelimelerde +nAn şeklinde ortaya çıkmıştır: *dédiginnen* ‘dediğinden’ 20/19, *olduğlarımnan* ‘olduklarımdan’ 23/107, *otunnandı* ‘otundandır’ 12/61, *yannan* ‘yandan’ 24/13.

3.1.5.7. Vasıta Hâli: İsmın belirttiği nesnenin fiile vasıta olduğunu belirten hâlidir (Korkmaz 1992: 165). Metinlerde vasıta hâli eki ünsüz ile biten kelimelerden sonra +XnAn şeklindedir: *ayınan* ‘ayla’ 32/14, *bıçağınan* ‘bıçakla’ 8/126, *erinen* ‘erle’ 24/1, *gününen* ‘günle’ 38/11, *kızınan* ‘kızla’ 10/85, *tepiginen* ‘tekmeyle’ 8/33, *yolunan* ‘yolla’ 50/154, *zülümnen* ‘zulümle’ 50/49.

Ünsüz ile biten kelimelerden sonra vasıta hâli ekinin ünlüsü bazen düşer: *adnan* ‘adla’ 12/30, *bacımnan* ‘bacımla’ 12/74, *dilnen* ‘dille’ 26/17, *kıznan* ‘kızla’ 7/68, *özümnen* ‘kendimle’ 56/66, *şāhnan* ‘şahla’ 2/11, *tepiginen* ‘tekmeyle’ 23/167, *yolnan* ‘yolla’ 12/1, *zülümnen* ‘zulümle’ 31/57,

Vasıta hâli eki ünlü ile biten kelimelerden sonra /y/ yardımcı ünsüzü ile bağlanır: *anasıynan* ‘anasıyla’ 46/8, *bacıynan* ‘bacıyla’ 31/15, *kızıynan* ‘kızıyla’ 34/78, *özleriynen* ‘kendileriyle’ 27/71, *özüynen* ‘kendiyile’ 32/118, *tanış bilişleriynen* ‘tanıdıklarıyla’ 27/49.

ile edatı +IA şeklinde ekleşerek vasıta hâli eki durumuna geçmiştir (Ergin 2009: 238). Bu ek metinlerde yaygın olarak kullanılmıştır: *adıyla* ‘adıyla’ 42/16, *bacıyla* ‘bacıyla’ 31/27, *diliyle* ‘diliyle’ 51/77, *özüyle* ‘kendiyile’ 51/13, *néyle* ‘neyle’ 41/21, *yoluyla* ‘yoluyla’ 38/82.

Zamanla işlevliğini kaybeden ET’deki +n vasıta hâli eki (Ergin 2009: 237) şu kelimelerde varlığını sürdürmüştür: *gizlince* ‘gizlice’ 49/54, *gizlin gizlin* ‘gizli gizli’ 10/75.

3.1.5.8. Eşitlik Hâli: İsmi eşitlik ve benzerlik ifade eden hâlidir (Ergin 2009: 228). Metinlerde eşitlik hâli eki +CA’dır: *ayrıca* ‘ayrıca’ 15/5, *dalımca* ‘arkamca’ 4/50, *gizlice* ‘gizlice’ 15/69, *halâlca* ‘helalce’ 42/154, *indice* ‘şimdi’ 9/2, *kabağca* ‘önce’ 26/50, *mence* ‘bence’ 33/118, *yağsıca* ‘güzelce’ 34/125, *yénice* ‘yeni’ 19/32.

Eşitlik hâli eki şu kelimelerde kalıplaşmış olarak bulunur: *birce* ‘bir tane’ 9/2, *ikice* ‘iki’ 8/115, *néce* ‘nasıl’ 1/85, *néçe* ‘ne kadar’ 8/150, *tekce* ‘tek’ 48/80.

3.1.5.9. Yön Gösterme Hâli: Metinlerde yön gösterme hâli ekleri +ra ve +ArI şeklindedir: *içeri* ‘içeri’ 21/60, *sonra* ‘sonra’ 18/58, *yuğarı* ‘yukarı’ 37/22.

3.1.6. Soru Eki

Azerbaycan Türkçesi ağızları soru ekinin kullanılması bakımından ikiye ayrılır. Kazah, Karabağ, Gence, Ağdam ve Göyçay ağızlarında soru sormada soru eki kullanılırken Bakü, Şamahı, Nahçıvan, Ordubad, Tebriz, Mugan, Mereze ve İsmayilli ağızlarında kelimenin son hecesinde vurgu yapılır. Gah, Guba ve Zagatala ağızlarında ise her iki şekil de kullanılmaktadır (Doğan 2010: 126-127). Metinlerde vurgulu biçimin kullanımı yaygındır. *mX* soru ekinin kullanımı ise 9 cümlede tespit edilmiştir.

mX soru eki bulunan cümleler: *Bizi bu gécelige kónak éliyersen mi?* ‘Bizi bu gecelik konuk eder misin?’ 2/10, *Bu pül kîsesini bir néçe günlüye nişānlıva é‘tibār édersen mi?* ‘Bu para kesesini birkaç günlüğe nişanına itibar eder misin?’ 42/38, *Di bundan gözel, bundan şemīmī dōstluğ olar mı?* ‘De bundan güzel, bundan samimi dostluk olur mu?’ 11/49, *Héç elim geler mi?* ‘Hiç elim gider mi?’ 37/62, *Menim kızımı bir kāsıba tāy mı édirsen?* ‘Benim kızımı bir fakirle bir mi tutuyorsun?’ 36/17, *Pādşāh meni özüne méhter éliyer mi?* ‘Padişah beni kendine at bakıcısı yapar mı?’ 50/208, *Senin devenin üstünde hāmile kadın var idi éle mi?* ‘Senin devenin üstünde hamile kadın vardı öyle mi?’ 15/31, *Vezīr, yādında mı seninle hūşūsī herflerden ‘ibāret olan bir elifbā düzeltmişdik?* ‘Vezir, yadında mı seninle hususi harflerden oluşan bir alfabe hazırlamıştık?’ 34/3, *Yādında mı sene démişdim kıza tohunma?* ‘Yadında mı sana demiştim kıza dokunma?’ 33/178.

Soru sormada vurgunun tercih edildiği cümlelerden birkaçı: *Başkasının gelinini almağ olar?* ‘Başkasının gelinini almak olur mu?’ 7/39, *Bu gözellikte pārçanı da beyenmezler?* ‘Bu güzellikteki parçayı da beğenmezler mi?’ 12/58, *Héç bala da anasının üstüne düşmen getirer?* ‘Hiç yavru da annesinin üstüne düşman getirir mi?’ 4/100, *Paltarı getirdin?* ‘Elbiseyi getirdin mi?’ 48/63, *Sen bilirsen men kimem?* ‘Sen biliyor musun ben kimim?’ 35/103, *Süpürdün?* ‘Süpürdün mü?’ 8/55.

3.2. Sıfatlar

3.2.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, varlıkların durum, biçim, renk vb. özelliklerini belirten sıfatlardır (Korkmaz 1992: 112): *böyük kıardaş* ‘büyük kardeş’ 21/7, *çiy et* ‘çiğ et’ 23/20, *gözel ölkeler* ‘güzel ülkeler’ 19/15, *kıara çalı* ‘kara çalı’ 48/96, *kırmızı at* ‘kırmızı at’ 5/28, *uzun ‘ömür* ‘uzun ömür’ 52/41.

3.2.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları isimleri işaret, sayı, soru ve belirsizlik yönünden belirten sıfatlardır (Korkmaz 1992: 23).

3.2.2.1. İşaret Sıfatları

İsimleri işaret yoluyla belirten sıfatlardır. Metinlerde işaret sıfatı olarak *bu* ‘bu’ ve *o* ‘o’ kelimeleri kullanılmıştır: *bu arvad* ‘bu avrat’ 8/88, *bu heber* ‘bu haber’ 16/33, *bu uşaklar* ‘bu çocuklar’ 1/2, *o adamı* ‘o adamı’ 18/82, *o kuş* ‘o kuş’ 38/27, *o odunu* ‘o odunu’ 25/4.

3.2.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları isimleri sayı yönünden belirten sıfatlardır. Asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere 5’e ayrılır. Metinlerde üleştirme, topluluk ve kesir sayı sıfatlarına rastlamadık.

3.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları: İsimlerin sayısını bildiren sıfatlardır: *altı baş* ‘altı baş’ 45/18, *bés gün* ‘beş gün’ 38/22, *bir gemi* ‘bir gemi’ 1/15, *dörd kardaş* ‘dört kardeş’ 33/44, *iki gün* ‘iki gün’ 3/10, *üç kardaş* ‘üç kardeş’ 4/21, *yéddi gün* ‘yedi gün’ 22/21.

3.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları: +(X)ncX ekini alarak sayı adlarından sıra bildiren sıfatlardır (Korkmaz 1992: 135): *birinci kız* ‘birinci kız’ 53/41, *kırkıncı arvad* ‘kırkıncı avrat’ 46/2, *onuncu gün* ‘onuncu gün’ 18/66, *üçüncü gece* ‘üçüncü gece’ 50/72.

3.2.2.3. Soru Sıfatları

İsimleri soru yoluyla belirten sıfatlardır: *hansı terefe* ‘hangi tarafa’ 6/7, *hansı yolla* ‘hangi yolla’ 50/23, *ne işāreynen* ‘hangi işaretle’ 8/151, *ne mekşedle* ‘ne maksatla’ 9/46, *ne şen’etin* ‘hangi sanatın’ 34/20, *ne vaht* ‘ne vakit’ 7/130, *néce paltar* ‘nasıl elbise’ 12/47.

3.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları isimleri sayı, miktar vb. yönlerden belirsiz bir şekilde ifade eden sıfatlardır (Korkmaz 1992: 22): *az yol* ‘az yol’ 56/64, *başka arvad* ‘başka avrat’ 3/2, *başka tor* ‘başka tuzak’ 14/128, *be’zi vahtlarda* ‘bazı vakitlerde’ 54/23,

bir gemi ‘bir gemi’ 1/15, *bir gün* ‘bir gün’ 10/3, *bütün kapılardan* ‘bütün kapılardan’ 42/55, *bütün oğlanları* ‘bütün oğlanları’ 5/45, *çok hedyeler* ‘çok hediyeler’ 1/118, *filân vaht* ‘filan vakit’ 50/106, *héc vaht* ‘hiçbir vakit’ 12/33 *héc yére* ‘hiçbir yere’ 18/122, *her gün* ‘her gün’ 18/140, *néçe il* ‘kaç yıl’ 50/136.

3.3. Zarflar

Zarflar fiilerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön, gibi yönlerden etkileyerek daha belirgin hâle getiren veya sınırlayan kelimelerdir (Korkmaz 1992: 178). Zarflar 5’e ayrılır:

3.3.1. Yer Zarfları

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yerini ve yönünü bildiren zarflardır (Korkmaz 1992: 172): *arvadı da götürüb geri kayıdır* ‘avradı da götürüp geri dönüyor’ 5/63, *aşağı é nib gizlenir* ‘aşağı inip gizleniyor’ 3/51, *kapıcılar téz özlerini içeri atdılar* ‘kapıcılar kendilerini tez içeri attılar’ 10/6, *menim pülümü beri éle* ‘benim paramı geri ver’ 12/64.

3.3.2. Zaman Zarfları

Fiilin karşıladığı oluş ve kılışı zaman yönünden belirten ve sınırlayan zarflardır (Korkmaz 1992: 177): *ahşam kebristānlığa gelib gözlemeye başladı* ‘akşam mezarlığa gelip gözlemeye başladı’ 21/16, *bugün men gédeceyem* ‘bugün ben gideceğim’ 17/14, *çohdan beri öz kızlarını itiren ata ana kocalıb derd kuşşeden tanınmaz olmuşdular* ‘çoktan beri kızlarını yitiren baba ana kocayıp dert ve tasadan tanınmaz olmuşlardı’ 40/22, *gece gündüz gemilere keşik çekmeye başladı* ‘gece gündüz gemilerde nöbet tutmaya başladı’ 4/29, *gelib hemen kuyunun yanına çatdı* ‘gelip hemen kuyunun yanına ulaştı’ 52/21, *günde üç defe seher, günorta, ahşam rengden rengen düşer* ‘günde üç defa sabah, öğle, akşam renkten renge girer’ 6/7, *kiçik oğlan hamıdan kabağ gedib kızılı çiharıb yerini deyişdirdi* ‘küçük oğlan hepsinden önce gidip altını çıkarıp yerini değiştirdi’ 15/10, *kişi artık kocalmıştı* ‘adam artık kocamıştı’ 21/2, *kişi her gün yéne oduna gédir* ‘adam yine her gün oduna gidiyor’ 25/15, *Kosa evvel gézeblenir lākin sonradan sırrını açır* ‘Köse evvel

öfkeleniyor lakin sonradan sırrını açıyor’ 5/71, *onda kız gelecek* ‘o zaman kız gelecek’ 23/150, *sen indi eşit karıdan* ‘sen şimdi işit karıdan’ 30/27.

3.3.3. Hâl Zarfları

Fiilin meydana geliş şeklini, sıfat ve zarfların niteliklerini belirten zarflardır (Korkmaz 1992: 112): *Ay kız zirek gel* ‘Ay kız çabuk gel’ 8/27, *Bilmese bu mes’eleni açan çetin tapılar* ‘Bilmezse bu meseleyi çözen zor bulunur’ 9/33, *Düz déyirsen* ‘doğru diyorsun’ 16/21, ° *Eziz bacı, bes sen niye béle ağlayırsan* ‘Aziz bacı, sen niye böyle ağlıyorsun’ 47/39, *Kosanı yere éle vur ki yüz metrlik derine gétsin* ‘Köseyi yere öyle vur ki yüz metre derine gitsin’ 5/85.

3.3.4. Azlık-Çokluk Zarfları

Miktar ve derece bildiren zarflardır: *Az geldi çoğ geldi* ‘Az geldi çok geldi’ 7/120, *Biraz kazmışdı ki yérden bir papak çıhdı* ‘Biraz kazmıştı ki yerden bir papak çıktı’ 42/50, *En yahşı ressām geldi* ‘En iyi ressam geldi’ 49/125, *Kız, Kéçel’i görcek özünü lap itirdi* ‘Kız, Keçel’i görünce kendini tam yitirdi’ 42/66, *Çulubeg fikirleşdi ki özümü buradan atsam daha yahşı olar* ‘Kulubeg düşündü ki kendimi buradan atsam daha iyi olur’ 39/7.

3.3.5. Soru Zarfları

Fiildeki oluş ve kılışı soru yoluyla belirleyen zarflardır (Korkmaz 2014: 482): *atı min,baħak görek néce gédir?* ‘ata bin, bakalım görelim nasıl gidiyor?’ 6/59, *bu kız niye burda oturub?* ‘bu kız niye burda oturmuş’ 12/3, *hara gédirsen?* ‘nereye gidiyorsun?’ 13/5, *oğlan soruşur ki ne teher yohluyum?* ‘oğlan, nasıl yoklayayım diye sorar’ 12/79, *Uygur éline ne vahıt gédeceksen?* ‘Uygur yurduna ne vakit gideceksin?’ 18/127.

3.4. Zamirler

Zamirler, isimlerin yerini tutan isim soylu kelimelerdir (Korkmaz 1992: 178). Zamir çeşitleri şunlardır:

3.4.1. Şahıs Zamirleri

Şahıs isimlerinin yerini tutan kelimelerdir (Korkmaz 1992: 141):

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs zamiri *men*'dir: *men* 'ben' 44/69, *mene* 'bana' 46/3, *mende* 'bende' 28/9, *menden* 'benden' 4/88, *meni* 'beni' 6/63, *menimle* 'benle' 18/261.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs zamiri *sen*'dir: *sen* 'sen' 19/28, *sene* 'sana' 22/20, *sende* 'sende' 18/9, *senden* 'senden' 24/22, *seni* 'seni' 39/50, *seninle* 'senle' 37/35.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs zamiri *o* şeklindedir: *o* 'o' 17/2, *ona* 'ona' 17/34, *onda* 'onda' 28/15, *ondan* 'ondan' 40/7, *onnan* 'onla' 56/31, *onu* 'onu' 9/65, *onunla* 'onunla' 9/63.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs zamiri *biz*'dir: *biz* 'biz' 1/61, *bize* 'bize' 3/26, *bizde* 'bizde' 3/55, *bizden* 'bizden' 23/158, *bizi* 'bizi' 50/106, *biznen* 'bizle' 37/4.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs zamiri *siz*'dir: *siz* 'siz' 27/89, *sizе* 'size' 35/39, *sizde* 'sizde' 22/52, *sizden* 'sizden' 56/59, *sizi* 'sizi' 10/74.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs zamiri *onlar*'dır: *onlar* 'onlar' 1/64, *onlara* 'onlara' 4/43, *onlardan* 'onlardan' 4/65, *onları* 'onları' 7/83, *onlarla* 'onlarla' 18/87.

3.4.2. Dönüşlülük Zamiri

Metinlerde dönüşlülük zamiri *öz*'dür: *özüm* 'kendim' 33/177, *özün* 'kendin' 38/4, *özü* 'kendi' 39/8, *özümüz* 'kendimiz' 12/112, *özünüz* 'kendiniz' 15/65, *özleri* 'kendileri' 34/95.

Metinlerde bir cümlede dönüşlülük zamirinin iyelik eki almış teklik 1. şahıs zamiriyle bir arada kullanıldığı görülür: *indi pül benim özümе lāzımdı* 'şimdi para benim kendime lazım' 51/32.

3.4.3. İşaret Zamirleri

Nesneleri gösterme ve işaret etme yoluyla karşılayan kelimelerdir (Korkmaz 1992: 91). Metinlerde *bu* ‘bu’ ve *o* ‘o’ işaret zamirleri kullanılmıştır: *bu* ‘bu’ 9/19, *buna* ‘buna’ 11/23, *bundan* ‘bundan’ 12/46, *bunlar* ‘bunlar’ 9/79, *bunu* ‘bunu’ 23/62, *bunun* ‘bunun’ 29/12, *o* ‘o’ 30/12, *ona* ‘ona’ 32/83, *onda* ‘onda’ 28/11, *ondan* ‘ondan’ 28/12, *onlar* ‘onlar’ 30/34, *onnan* ‘onla’ 56/31, *onun* ‘onun’ 30/18.

İşaret zamiri *o*, bulunma hâli ekini aldığı zaman genellikle zaman zarfı olarak *o zaman* anlamında kullanılır: *onda gerek ciyerimi çıkarıp vérem sene* ‘o zaman ciğerimi çıkarıp sana vermem gerek’ 55/38, *onda kayıdıb gédecekler* ‘o zaman dönüp gidecekler’ 38/68, *onda koy bir ayrılık höregi pişirim* ‘o zaman bırak bir ayrılık yemeği pişireyim’ 43/30.

3.4.4. Soru Zamirleri

Yerini tuttuğu varlığı soru yoluyla temsil eden zamirlerdir (Korkmaz 1992: 138). Metinlerde soru zamirleri *kim* ‘kim’, *ne* ‘ne’, *nemene* ‘ne’ şeklindedir: *kim* ‘kim’ 16/36, *ne* ‘ne’ 38/90, *nemene* ‘ne’ 12/60.

3.4.5. Belirsizlik Zamirleri

Yerini tuttuğu varlıkları belirsiz bir şekilde ifade eden zamirlerdir: *filān kes* ‘filan kişi’ 50/139, *hamı* ‘hepsi’ 6/68, *hamısı* ‘hepsi’ 15/17, *héç zād* ‘hiçbir şey’ 25/3, *here* ‘her biri’ 10/9, *heresi* ‘her biri’ 50/190, *herkes* ‘herkes’ 6/30, *her kim* ‘her kim’ 49/129, *her şeyi* ‘her şeyi’ 33/176, *özge* ‘başkası’ 9/86, *şey* ‘şey’ 15/124.

Bazı belirsizlik sıfatlarına iyelik eklerinin gelmesiyle belirsizlik zamirleri meydana gelmiştir: *biri* ‘biri’ 54/36, *bir néçesi* ‘birçoğu’ 5/78.

3.5. Fiiller

3.5.1. Fiil Yapma Ekleri

3.5.1.1. İsimden Fiil Yapma Ekleri

3.5.1.1.1. +A-: Geçişli ve geçişsiz fiiller türeten ve fazla işlek olmayan bir ektir: *benzemir* ‘benzemiyor’ 18/50, *bezedin* ‘süsleyin’ 35/56, *boşayıb* ‘boşayıp’ 51/101, *diledi* ‘diledi’ 50/226, *oynayır* ‘oynuyor’ 2/7, *yaşadım* ‘yaşadım’ 18/241.

3.5.1.1.2. +Al-: Olma bildiren fiiller türetmiştir: *boşaldın* ‘boşaltın’ 35/56, *dinceldi* ‘dinlendi’ 14/58, *düzelib* ‘düzelmış’ 26/26.

3.5.1.1.3. +Ar-: Olma ve yapma bildiren fiiller türetir: *göyerib* ‘yeşerip’ 56/63, *otarırdı* ‘otlatırdı’ 13/9, *suvarılmış* ‘sulanmış’ 29/30.

3.5.1.1.4. +DA-: Ses yansımali kelimelerden olma, diğler isimlerden yapma ifade eder (Ergin 2009: 182): *aldatmak* ‘aldatmak’ 26/62, *istedi* ‘istedi’ 26/62, *nerildedı* ‘inledi’ 52/32.

3.5.1.1.5. +X-: İşlek olmayan bir ektir: *agrıyır* ‘agrıyor’ 42/57, *berkitdi* ‘sağlamlaştırdı’ 23/60, *daşıdı* ‘taşıdı’ 27/55.

3.5.1.1.6. +(ı)h-: İşlek bir ek değıldir. İsimden geçışsiz fiil yapmıştır: *darıhırdı* ‘sıkılıyordu’ 14/17.

3.5.1.1.7. +KXr-: İşlek bir ek değıldir. Metinlerde ses yansımali kökten geçışsiz fiil türetmiştir: *kışkırdı* ‘bağırdı’ 37/17.

3.5.1.1.8. +I-: Sıfatlardan olma bildiren fiiller türetir (Ergin 2009: 181): *dirilib* ‘dirilmiş’ 41/39, *karaldır* ‘karartır’ 49/6, *koçalmışdı* ‘kocamıştı’ 21/2, *yekelib* ‘büyümüş’ 26/19.

3.5.1.1.9. +IA-: Çok işlek bir ektir. İsimlerden geçışli ve geçışsiz fiiller türetir: *bağışlayacam* ‘bağışlayacağım’ 18/14, *başladı* ‘başladı’ 9/58, *dişleyib* ‘dişleyip’ 13/58, *düyünledi* ‘dügümledi’ 51/12, *paylayıb* ‘paylamış’ 18/31, *sahlasın* ‘saklasın’ 9/11, *topladı* ‘topladı’ 54/60.

3.5.1.2. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

3.5.1.2.1. -AIA-: Fiilin gösterdiği işin kısa aralıklarla tekrarlandığını belirtir (Korkmaz 2014: 182): *eşleyende* ‘eşlediğinde’ 9/70, *iteledi* ‘itti’ 54/36, *kovaladılar* ‘koyaladılar’ 1/78, *silkelenib* ‘silkelenip’ 33/92.

3.5.1.2.2. -Ar-: İşlek olmayan bir ettirgenlik ekidir (Ergin 2009: 213): *çıharıb* ‘çıkarp’ 50/20, *ıaytaracam* ‘geri vereceğim’ 51/35, *ıopardı* ‘kopardı’ 33/18, *yahardı* ‘yakardı’ 22/5.

3.5.1.2.3. -dAr-: İşlek olmayan bir ettirgenlik ekidir (Ergin 2009: 213): *dönderdi* ‘döndürdü’ 7/61, *gönderdi* < ET köndger- (DLT: 738) ‘gönderdi’ 23/119.

3.5.1.2.4. -dXr-: Ettirgenlik ekidir. Metinlerde tonsuz biçimi yoktur: *asdırdı* ‘astırdı’ 35/88, *biıdireceyem* ‘biıtireceğim’ 35/84, *doldurub* ‘doldurmuş’ 48/48, *öldürsün* ‘öldürsün’ 48/50.

3.5.1.2.5. -X-: Tek heceli fiil köklerine gelen bir pekiştirme ekidir (Korkmaz 2014: 183): *bürüyür* ‘bürüyor’ 9/113 *sarıyır* ‘sarıyor’ 5/63, *sürüye sürüye* ‘sürüye sürüye’ 43/32.

3.5.1.2.6. -(X)l-: Edilgenlik ve meçhullük ifade eden fiiller yapar (Ergin 2009: 204): *aıılanda* ‘açıldııında’ 9/123, *kesildi* ‘kesildi’ 30/20, *ıovulan* ‘kovulan’ 31/78, *töküldü* ‘döküldü’ 42/19.

3.5.1.2.7. -mA-: Fiil kök ve gövdelerinden olumsuz fiiller türetir: *dayanmayıb* ‘dayanmayıp’ 49/70, *gétmesin* ‘gitmesin’ 53/12, *olmayacaı* ‘olmayacak’ 50/75, *sönmesin* ‘sönmesin’ 55/9.

/y/ ünsüzünün daraltıcı etkisi ve orta hecenin vurgusuz olması sebebiyle ekin ünlüsü bazen daralır: *demiyesen* ‘demeyesin’ 8/151, *ıalmıyacam* ‘kalmayacağım’ 7/132, *olmuyacaı* ‘olmayacak’ 24/61, *ölmüyüb* ‘ölmemiş’ 12/66.

3.5.1.2.8. -(X)n-: Geçişli fiillerden olma ve yapma bildiren dönüşlü fiiller türetir (Korkmaz 2014: 185): *bilinmir* ‘bilinmiyor’ 12/67, *daşıındı* ‘taşıındı’ 32/104, *soyundu* ‘soyundu’ 23/60, *sürünüb* ‘sürünüp’ 28/58.

3.5.1.2.9. -p-: Pekiştirme görevinde bir ektir (Korkmaz 2014: 186): *ıırplıb* ‘kırpılmış’ 15/45, *sepesen* ‘serpesin’ 10/66.

3.5.1.2.10. -(X)r-: İşlek bir ettirgenlik ekidir: *aşırsınlar* ‘aşırınsınlar’ 42/76, *kéçirdeceyem* ‘geçireceğim’ 2/24, *köçüreceyem* ‘göçüreceğim’ 35/111, *uçurdular* ‘uçurdular’ 37/110.

3.5.1.2.11. -sA-: İşlek olmayan bir ektir. Eski Anadolu Türkçesinde ve bugün bazı ağızlarda vardır (Ergin 2009: 215). Bu ek metinlerde de tespit edilmiştir: *görsenen* ‘görünen’ 31/74, *görsenmir* ‘görünmüyor’ 42/51.

3.5.1.2.12. -(X)ş-: Ortaklaşma veya oluş bildiren fiiller türetir (Ergin 2009: 207): *ötişür* ‘geçer’ 41/4, *soruşub* ‘sorup’ 40/25, *sözleşmekde* ‘sözleşmekte’ 51/60, *yetişdirsın* ‘yetiştirsin’ 43/8, *yığışdılar* ‘yığıştılar’ 35/71.

3.5.1.2.13. -t-: İşlek bir ettirgenlik ekidir: *ayıltıdılar* ‘ayılttılar’ 24/82, *böyütsün* ‘büyütsün’ 43/7, *incitdigine* ‘incittiğine’ 1/84, *sağaltsa* ‘iyileştirse’ 33/30, *sürtdü* ‘sürttü’ 42/112.

3.5.1.2.14. -y-: Eski Türkçede *-d-* biçiminde olan bu ek Batı Türkçesinde *-y-* olmuştur (Ergin 2009: 215): *doyurur* ‘doyurur’ 18/23, *koıdu* ‘koydu’ 15/131.

3.5.1.2.15. -(X)z-: Türkçede eskiden beri görülen ettirgenlik eklerindedir (Ergin 2009: 214): *çimizdirende* ‘çimdirdiğinde’ 29/27, *emizdirmişem* ‘emdirmişim’ 15/102, *tutuzdurdu* ‘şiddetle vurdu’ 45/47.

3.5.2. Şahıs Ekleri

3.5.2.1. Birinci Tipteki Şahıs Ekleri: Birinci tipteki şahıs ekleri şahıs zamirlerinin ekleşmesi ile meydana gelmiştir. Öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, istek ve gereklilik çekimlerinde kullanılır (Ergin 2009: 283).

Teklik 1. Şahıs: Metinlerde teklik 1. şahıs eki Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi *-(y)Am* şeklindedir: *görmüşem* ‘görmüşüm’ 49/70, *kalmuşam* ‘kalmışım’ 12/8, *vérebilerem* ‘verebilirim’ 18/250, *yaşayıram* ‘yaşıyorum’ 1/106.

Teklik 2. Şahıs: *sen* zamirinden ekleşmiş olan teklik 2. şahıs eki metinlerde -*sAn* şeklindedir: *açasan* ‘açasın’ 9/15, *almalısan* ‘almalısın’ 10/20, *çıkılmışın* ‘çıkılmışın’ 7/102, *démirsən* ‘demiyorsun’ 31/48.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs eksizdir: *itirse* ‘yitirse’ 34/119, *tohunur* ‘dokunuyor’ 53/8, *yaşayır* ‘yaşıyor’ 39/93.

Çokluk 1. Şahıs: Metinlerde çokluk 1. şahıs eki -*XK* biçimindedir: *çatacağık* ‘ulaşacağız’ 4/94, *géderik* ‘gideriz’ 12/28, *gözleyeceyik* ‘gözleyeceğiz’ 4/106, *kalacağık* ‘kalacağız’ 3/15, *olmuşuğ* ‘olmuşuz’ 18/187, *öldürmüşük* ‘öldürmüşüz’ 55/47.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs eki -*sIz*, -*sInIz*, -*suz*, -*sünüz* şeklinde tespit edilmiştir: *getiresiz* ‘getiresiniz’ 37/77, *yorulmuyasız* ‘yorulmayasınız’ 4/66, *oğşamırsınız* ‘benzemiyorsunuz’ 18/169, *olmusuz* ‘olmuşsunuz’ 56/59, *véresiniz* ‘veresiniz’ 15/63, *bölüşdürürsünüz* ‘bölüştürürsünüz’ 15/9.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs eki -*lAr* şeklindedir: *ahtarırmışlar* ‘arıyorlarmış’ 1/98, *gédirler* ‘gidiyorlar’ 5/17, *satırmışlar* ‘satıyorlarmış’ 13/8, *yéyirmişler* ‘yiyorlarmış’ 48/2.

3.5.2.2. İkinci Tipteki Şahıs Ekleri: İkinci Tipteki şahıs ekleri iyelik eki kaynaklıdır. Görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılır (Ergin 2009: 286).

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs eki -*m*’dir: *çıldım* ‘çıktım’ 8/133, *düşsem* ‘düşsem’ 34/6, *itirdim* ‘yitirdim’ 14/144.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs eki -*n* şeklindedir: *tapdın* ‘buldun’ 22/28, *étsen* ‘etsen’ 39/18.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs eki yoktur: *çekildi* ‘çekildi’ 39/31, *inanmasa* ‘inanmasa’ 49/80.

Çokluk 1. Şahıs: Metinlerde çokluk 1. şahıs eki -*K* şeklindedir: *ahtardık* ‘aradık’ 16/13, *bilmedik* ‘bilmedik’ 38/102, *herc élese* ‘harcasak’ 32/86.

Çokluk 2. Şahıs: Metinlerde çokluk 2. şahıs eki *-nXz* ve *-z* biçimindedir. *-z* biçimi damak n'si (ŋ) ünsüzünün eriyip düşmesi ile meydana gelmiştir (Doğan 2010: 152): *aparsaz* 'götürseniz' 23/138, *getirdiniz* 'getirdiniz' 50/195, *gördünüz* 'gördünüz' 15/33, *görsez* 'görerseniz' 4/5, *oldunuz* 'oldunuz' 47/26.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs eki *-lAr* şeklindedir: *başladılar* 'başladılar' 47/45, *deyişseler* 'değişseler' 19/43, *güyindiler* 'giyindiler' 49/111, *olsalar* 'olsalar' 5/3.

3.5.3. Şekil ve Zaman Ekleri

Şekil ve zaman ekleri fiil kök veya gövdelerinin karşıladığı hareketi şekle ve zamana bağlayan eklerdir. Ortaya çıkan veya çıkacak olan hareketi bildiren fiil şekillerine bildirme kipleri, tasarlanan hareketi ifade eden fiil şekillerine ise tasarlama kipleri adı verilir. Bildirme kipleri geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gelecek zaman şekilleridir. Tasarlama kipleri ise şart, istek, gereklilik ve emir şekilleridir (Ergin 2009: 288-289).

3.5.3.1. Geniş Zaman

Metinlerde geniş zaman eki *-(y)Ar* şeklindedir:

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs geniş zaman eki *-(y)ArAm* şeklindedir: *déyerem* 'derim' 10/27, *doyduraram* 'doyururum' 31/8, *taparam* 'bulurum' 3/49, *tikerem* 'dikerim' 6/6.

Teklik 1. şahıs olumsuz geniş zaman eki *-mArAm* ve *-manam* şeklinde tespit edilmiştir: *burahmaram* 'bırakmam' 7/135, *gétmerem* 'gitmem' 34/21, *olmanam* 'olmam' 35/28.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs geniş zaman eki *-(y)ArsAn* şeklindedir: *alarsan* 'alırsın' 36/68, *apararsan* 'götürürsün' 1/57, *bilersen* 'bilirsin' 7/136, *gelersen* 'gelirsin' 19/41, *sulayarsan* 'sularsın' 8/44.

Teklik 2. şahıs olumsuz geniş zaman eki *-mAzsAn* şeklindedir: *almazsan* ‘almazsın’ 51/6, *bilmezsen* ‘bilmezsin’ 20/12, *kéçmezsen* ‘geçmezsin’ 50/51, *koymazsan* ‘koymazsın’ 51/6.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs geniş zaman eki *-(y)Ar* şeklindedir: *banlayar* ‘öter’ 6/44, *dinleyer* ‘dinler’ 10/3, *geler* ‘gelir’ 56/12, *yaraşar* ‘yaraşır’ 18/11.

Teklik 3. şahıs olumsuz geniş zaman eki *-mAz* şeklindedir: *çihmaz* ‘çıkılmaz’ 5/89, *gelmez* ‘gelmez’ 33/109, *kesmez* ‘kesmez’ 48/52, *olmaz* ‘olmaz’ 12/50.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs geniş zaman eki *-(y)ArIK* şeklindedir: *alarık* ‘alırız’ 12/28, *çağırarık* ‘çağırırız’ 6/22, *diyerik* ‘deriz’ 12/28, *éleyerik* ‘yaparız’ 1/122, *görüşerik* ‘görüşürüz’ 36/24.

Çokluk 1. şahıs olumsuz geniş zaman eki *-merik* şeklinde tek kelimde tespit edilmiştir: *gétmerik* ‘gitmeyiz’ 27/22.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs geniş zaman eki *-ArsIz, -ArsInIz* şeklindedir: *basdırarsınız* ‘gömersiniz’ 31/37, *çekersiniz* ‘çekersiniz’ 21/4, *görersiz* ‘görürsünüz’ 23/138, *kazarsız* ‘kazarsınız’ 42/11, *koyparsınız* ‘koyarsınız’ 31/37, *olarsız* ‘olursunuz’ 48/28.

Metinlerde çokluk 2. şahıs olumsuz geniş zaman eki geçmemiştir.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs geniş zaman eki *-(y)AllAr, -(y)erler*, şeklindedir: *déyerler* ‘derler’ 31/52, *öldürerler* ‘öldürürler’ 7/51, *soraқтыallar* ‘soruştururlar’ 12/27, *véreller* ‘verirler’ 32/44.

Çokluk 3. Şahıs olumsuz geniş zaman eki *-mAzlAr* şeklindedir: *beyenmezler* ‘beğenmezler’ 12/58, *olmazlar* ‘olmazlar’ 24/38.

3.5.3.2. Şimdiki Zaman

Metinlerde şimdiki zaman eki *-(y)Xr* şeklindedir:

Teklik 1. Şahıs: Teklik birinci şahıs şimdiki zaman eki *-(y)XrAm* şeklindedir: *ahtarıram* ‘arıyorum’ 7/33, *déyirem* ‘diyorum’ 18/59, *görürem* ‘görüyorum’ 16/18, *korhüram* ‘korkuyorum’ 23/89.

Teklik 1. şahıs olumsuz şimdiki zaman eki *-mIrAm* şeklindedir: *démirem* ‘demiyorum’ 27/70, *tanımıram* ‘tanımıyorum’ 18/81.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs şimdiki zaman eki *-(y)XrsAn* şeklindedir: *bilirsen* ‘biliyorsun’ 7/147, *görürsen* ‘görüyorsun’ 10/37, *oğşayırsan* ‘benziyorsun’ 18/178, *vurursan* ‘vuruyorsun’ 18/13.

Teklik 2. Şahıs olumsuz şimdiki zaman eki *-mXrsAn* şeklindedir: *démirsen* ‘demiyorsun’ 20/16, *görmürsen* ‘görmüyorsun’ 49/88, *kıldırmırsan* ‘kaldırmıyorsun’ 11/33, *kıurmırsan* ‘kurmuyorsun’ 1/70.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs şimdiki zaman eki *-(y)Xr* şeklindedir: *düşür* ‘düşüyor’ 38/19, *isteyir* ‘istiyor’ 28/13, *korhur* ‘korkuyor’ 29/22, *oynayır* ‘oynuyor’ 2/7.

Teklik 3. şahıs olumsuz şimdiki zaman eki *-mXr* ve *-meyir* şeklinde tespit edilmiştir: *gelmeyir* ‘gelmiyor’ 40/31, *getirmeyir* ‘getirmiyor’ 47/36, *koymur* ‘koymuyor’ 25/45, *oğşamır* ‘benzemiyor’ 53/54, *öldürmür* ‘öldürmüyor’ 41/8, *yémir* ‘yemiyor’ 48/50.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs şimdiki zaman eki *-(y)IrIK*, *-uruğ*, şeklinde tespit edilmiştir: *gédirik* ‘gidiyoruz’ 7/9, *oluruğ* ‘oluyoruz’ 4/27, *yaşayırık* ‘yaşıyoruz’ 16/12.

Çokluk 1. şahıs olumsuz şimdiki zaman eki *-mırık* şeklinde tespit edilmiştir: *açmırık* ‘açmıyoruz’ 18/205.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs şimdiki zaman eki *-(y)IrsInIz* şeklindedir: *déyirsiniz* ‘diyorsunuz’ 50/218, *yanılırsınız* ‘yanılıyorsunuz’ 33/120.

Çokluk 2. şahıs olumsuz şimdiki zaman eki *-mIrsInIz* şeklindedir: *démirsiniz* ‘demiyorsunuz’ 33/81, *oğşamırsınız* ‘benzemiyorsunuz’ 18/169.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs şimdiki zaman eki $-(y)XrlAr$ ve $-(y)XllAr$ şeklindedir: *düzüller* ‘düzüyorlar’ 12/119, *isteyirler* ‘istiyorlar’ 40/26, *koyurlar* ‘koyuyorlar’ 46/16, *öldürürler* ‘öldürüyorlar’ 46/47, *sahlyıllar* ‘saklıyorlar’ 12/23, *satırlar* ‘satıyorlar’ 34/50, *yedizdiriller* ‘yediyorlar’ 12/22.

Çokluk 3. şahıs olumsuz şimdiki zaman eki $-mIrlAr$ şeklinde tespit edilmiştir: *démirler* ‘demiyorlar’ 50/195, *istemirler* ‘istemiyorlar’ 5/6, *satmırlar* ‘satmıyorlar’ 28/23, *tanımırlar* ‘tanımıyorlar’ 53/88.

3.5.3.3. Görülen Geçmiş Zaman

Metinlerde görülen geçmiş zaman eki $-dX$ şeklindedir:

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs görülen geçmiş zaman eki $-dXm$ şeklindedir: *çıhdım* ‘ç çıktım’ 1/25, *itirdim* ‘yitirdim’ 14/144, *ohudum* ‘okudum’ 8/133, *öldürdüm* ‘öldürdüm’ 10/91.

Teklik 1. şahıs olumsuz görülen geçmiş zaman eki $-mAdIm$ şeklindedir: *almadım* ‘almadım’ 51/31, *bilmedim* ‘bilmedim’ 48/122, *düşmedim* ‘düşmedim’ 35/115, *koymadım* ‘koymadım’ 14/131.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs görülen geçmiş zaman eki $-dXn$ şeklindedir: *çıhdın* ‘ç çıktın’ 36/60, *geldin* ‘geldin’ 8/6, *gördün* ‘gördün’ 18/37, *oldun* ‘oldun’ 15/92.

Teklik 2. şahıs olumsuz görülen geçmiş zaman eki $-mAdIn$ şeklindedir: *gelmedin* ‘gelmedin’ 10/91, *görmedin* ‘görmedin’ 32/21, *koymadın* ‘koymadın’ 48/34, *tapmadın* ‘bulmadın’ 8/6.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs görülen geçmiş zaman eki $-dX$ şeklindedir: *basdı* ‘bastı’ 33/193, *böldü* ‘böldü’ 44/46, *geldi* ‘geldi’ 38/32, *vurdu* ‘vurdu’ 38/37.

Teklik 3. şahıs olumsuz görülen geçmiş zaman eki $-mAdI$ şeklindedir: *beyenmedi* ‘beğenmedi’ 12/56, *burahmadı* ‘bırakmadı’ 1/74, *koymadı* ‘koymadı’ 4/84, *vémedi* ‘vermedi’ 7/113.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs görülen geçmiş zaman eki *-dXK* şeklindedir: *ahtardık* ‘aradık’ 16/13, *ekdik* ‘ektik’ 16/13, *gördük* ‘gördük’ 38/101, *olduk* ‘olduk’ 10/92.

Çokluk 1. şahıs olumsuz görülen geçmiş zaman eki *-mAdIK* şeklindedir: *bilmedik* ‘bilmedik’ 38/102, *tapmadık* ‘bulmadık’ 16/42.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs görülen geçmiş zaman eki *-dXnXz* şeklindedir: *getirdiniz* ‘getirdiniz’ 50/195, *gördünüz* ‘gördünüz’ 15/33, *oldunuz* ‘oldunuz’ 47/26.

Çokluk 2. şahıs olumsuz görülen geçmiş zaman eki tek örnekte *-mediniz* şeklinde tespit edilmiştir: *görmediniz* ‘görmediniz’ 15/21.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs görülen geçmiş zaman eki *-dXlar* şeklindedir: *başladılar* ‘başladılar’ 15/69, *döydüler* ‘dövdüler’ 42/74, *gétidiler* ‘gittiler’ 36/92, *uçurdular* ‘uçurdular’ 37/110.

Çokluk 3. şahıs olumsuz görülen geçmiş zaman eki *-mAdllar* şeklindedir: *bilmediler* ‘bilmediler’ 31/19, *tanımadılar* ‘tanımadılar’ 18/161.

3.5.3.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Metinlerde öğrenilen geçmiş zaman *-mXş* ve *-(y)Xb(dXr)* olmak üzere iki farklı ek ile yapılır. *-mXş* eki bütün şahıslarda kullanılırken *-(y)Xb(dXr)* eki teklik ve çokluk 1. şahıslarda kullanılmaz.

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs öğrenilen geçmiş zaman eki *-mXşAm* şeklindedir: *atmışam* ‘atmışım’ 33/9, *getirmişem* ‘getirmişim’ 36/104, *oturmuşam* ‘oturmuşum’ 12/39, *öldürmüşem* ‘öldürmüşüm’ 23/33.

Teklik 1. şahıs olumsuz öğrenilen geçmiş zaman eki *-mAmIşAm* şeklindedir: *basdırmamışam* ‘gömmemişim’ 9/79, *görmemişem* ‘görmemişim’ 50/96.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs öğrenilen geçmiş zaman eki *-XbsAn* ve *-mXsAn* şeklindedir: *çekibsen* ‘çekmişsin’ 45/33, *çekmisen* ‘çekmişsin’ 33/173,

danışdırıbsan ‘konuşturmuşsun’ 43/27, *durubsan* ‘durmuşsun’ 6/71, *ķalmısan* ‘kalımışsın’ 54/7, *olmusan* ‘olmuşsun’ 18/235, *öldürmüsen* ‘öldürmüşsün’ 29/33.

Teklik 2. şahıs öğrenilen geçmiş zaman eki tek örnekte *-memisen* şeklindedir: *göstermemisen* ‘göstermemişsin’ 19/20.

Teklik 3. şahıs: Teklik 3. şahıs öğrenilen geçmiş zaman eki *-mIş*, *-(y)Xb*, *-ıbdı*, *-ubdu*, *-ıbdır* şeklinde tespit edilmiştir: *atmış* ‘atmış’ 5/74, *bürüyüb* ‘bürümüş’ 16/51, *dayanıb* ‘dayanmış’ 4/13, *dolub* ‘dolmuş’ 6/72, *dolubdu* ‘dolmuş’ 50/212, *gédib* ‘gitmiş’ 3/15, *ķestelenibdir* ‘hastalanmış’ 46/24, *ķalıbdı* ‘kalmış’ 12/32, *vérmıř* ‘vermiş’ 44/27, *yıǵılıbdır* ‘toplanmış’ 15/71.

Teklik 3. şahıs olumsuz öğrenilen geçmiş zaman eki *-mAyIb*, *-müyüb* şeklinde tespit edilmiştir: *açılmayıb* ‘açılmamış’ 51/98, *berkimeyib* ‘saǵlamlařmamıř’ 24/47, *ölmüyüb* ‘ölmemiş’ 12/66, *vérmeyib* ‘vermemiş’ 18/259.

Çokluk 1. şahıs: Çokluk 1. şahıs öğrenilen geçmiş zaman eki *-mXşXK* şeklindedir: *gelmişik* ‘gelmişiz’ 10/107, *ķoymuřuķ* ‘koymuşuz’ 55/4, *öldürmüřuķ* ‘öldürmüşüz’ 55/47, *sahlamışık* ‘saklamışız’ 12/29.

Çokluk 1. şahıs olumsuz öğrenilen geçmiş zaman eki *-mAmIşIK* şeklindedir: *görmemişik* ‘görmemişiz’ 15/34, *ķoymamıřıķ* ‘koymamışız’ 14/93, *tapmamıřıķ* ‘bulmamışız’ 12/75.

Çokluk 2. şahıs: Çokluk 2. şahıs öğrenilen geçmiş zaman eki tek örnekte *-ıbsız* şeklindedir: *alıbsız* ‘almışsınız’ 50/214.

Çokluk 2. şahıs olumsuz öğrenilen geçmiş zaman eki metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 3. şahıs: Çokluk 3. şahıs öğrenilen geçmiş zaman eki *-(y)XblAr* şeklindedir: *baǵlayıblar* ‘baǵlamıřlar’ 45/35, *éřidibler* ‘işitmişler’ 14/128, *ķurublar* ‘kumuşlar’ 14/128, *öpübler* ‘öpmüşler’ 42/61.

Çokluk 3. şahıs olumsuz öğrenilen geçmiş zaman eki tek örnekte *-mayıblar* şeklindedir: *çıķmayıblar* ‘çıķmamıřlar’ 33/64.

3.5.3.5. Gelecek Zaman

Metinlerde gelecek zaman eki -(y)AcAK şeklindedir:

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs gelecek zaman eki -AcAm, -AcAyAm, -AcAGAm şeklindedir: *alacağam* ‘alacağım’ 31/3, *bişirecegem* ‘pişireceğim’ 40/17, *çıhacam* ‘çıkacağım’ 7/53, *évlendirecem* ‘evlendireceğim’ 10/74, *inandıracayam* ‘inandıracağım’ 51/64, *tikdireceyem* ‘diktireceğim’ 53/3.

Teklik 1. şahıs olumsuz gelecek zaman eki -mayacağam, -meyeceyem, -mıyacam, -miyeceyem şeklinde tespit edilmiştir: *kalmyacam* ‘kalmayacağım’ 7/132, *kayıtmayacağam* ‘dönmeyeceğim’ 1/68, *öldürmiyeceyem* ‘öldürmeyeceğim’ 39/50, *vérmeyeceyem* ‘vermeyeceğim’ 36/96.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs gelecek zaman eki -(y)AcAKsAn şeklindedir: *aparacağsan* ‘götüreceksin’ 14/82, *göreceksen* ‘göreceksin’ 33/56, *öldüreceksen* ‘öldüreceksin’ 37/92, *tohuyacağsan* ‘dokuyacaksın’ 34/65.

Teklik 2. şahıs olumsuz gelecek zaman eki -mAyAcAKsAn, -miyeceksen şeklinde tespit edilmiştir: *doymayacağsan* ‘doymayacaksın’ 40/18, *görmeyeceksen* ‘görmeyeceksin’ 48/31, *görmeyeceksen* ‘görmeyeceksin’ 53/61.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs gelecek zaman eki -(y)AcAK şeklindedir: *isteyecek* ‘isteyecek’ 7/49, *öldürecek* ‘öldürecek’ 4/45, *pārçalayacak* ‘parçalayacak’ 21/75, *vurulacak* ‘vurulacak’ 54/56.

Teklik 3. şahıs olumsuz gelecek zaman eki -mAyAcAK, -miyecek ve -muyacağ şeklinde tespit edilmiştir: *étmiyecek* ‘etmeyecek’ 39/44, *göyermeyecek* ‘yeşermeyecek’ 9/117, *olmuyacağ* ‘olmayacak’ 24/61, *tohunmayacağ* ‘dokunmayacak’ 14/29.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs gelecek zaman eki -acağık -AcAyIK şeklinde tespit edilmiştir: *böleceyik* ‘böleceğiz’ 33/178, *çatacayık* ‘ulaşacağız’ 4/94, *kalacağık* ‘kalacağız’ 3/15.

Çokluk 1. şahıs olumsuz gelecek zaman eki tek örnekte -meyeceyik şeklinde tespit edilmiştir: *démeyeceyik* ‘demeyeceğiz’ 18/178.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs gelecek zaman eki metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs gelecek zaman eki *-(y)AcAKlAr* şeklindedir: *başlayacaqlar* ‘başlayacaklar’ 50/66, *diyecekler* ‘diyecekler’ 36/14, *kéçirecekler* ‘geçirecekler’ 39/27, *tutacaqlar* ‘tutacaklar’ 35/65.

Çokluk 3. şahıs olumsuz gelecek zaman eki *-mayacaqlar* şeklinde tek örnekte tespit edilmiştir: *tohunmayacaqlar* ‘dokunmayacaklar’ 14/85.

3.5.3.6. Şart

Metinlerde şart eki *-sA* şeklindedir:

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs şart eki *-sAm* şeklindedir: *atsam* ‘atsam’ 39/7, *gétsem* ‘gitsem’ 49/29, *tanısam* ‘tanısam’ 18/175, *yésem* ‘yesem’ 21/80.

Teklik 1. şahıs olumsuz şart eki *-mAsAm* şeklindedir: *çılmasam* ‘çıkmasam’ 49/113, *tapmasam* ‘bulmasam’ 24/65, *yémesem* ‘yemesem’ 21/80.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs şart eki *-sAn* şeklindedir: *danışsan* ‘konuşsan’ 24/22, *girsen* ‘girsen’ 48/10, *sağaltsan* ‘iyileştirsen’ 33/32, *yédirtsen* ‘yedirtsen’ 33/54.

Teklik 2. şahıs olumsuz şart eki *-mAsAn* şeklindedir: *aparmasan* ‘götürmesen’ 48/16, *öyrenmesen* ‘öğrenmesen’ 32/103, *yémesen* ‘yemesen’ 23/22.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs şart eki *-sA* şeklindedir: *danışsa* ‘konuşsa’ 34/128, *getirse* ‘getirse’ 47/37, *sağaltsa* ‘iyileştirse’ 33/30, *yése* ‘yese’ 34/24.

Teklik 3. şahıs olumsuz şart eki *-mAsA* şeklindedir: *bilmese* ‘bilmese’ 9/32, *düşmese* ‘düşmese’ 10/70, *inanmasa* ‘inanmasa’ 49/80, *olmasa* ‘olmasa’ 54/13.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs şart eki *-sek* şeklinde tespit edilmiştir: *düşsek* ‘düşsek’ 19/47, *herc élese* ‘harcasak’ 32/86.

Çokluk 1. şahıs olumsuz şart eki metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs şart eki *-sAnIz* ve *-sAz* şeklindedir: *aparsaz* ‘götürseniz’ 23/138, *déseniz* ‘deseniz’ 25/40, *görsez* ‘görerseniz’ 4/5, *salsanız* ‘salsanız’ 3/3.

Çokluk 2. şahıs olumsuz şart eki *-masanız* şeklinde tek örnekte tespit edilmiştir: *almasanız* ‘almasanız’ 15/80.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs şart eki *-sAlAr* şeklindedir: *deyişseler* ‘değişseler’ 19/43, *kömek éleseler* ‘yardım etseler’ 23/79, *olsalar* ‘olsalar’ 5/3.

Çokluk 3. şahıs olumsuz şart eki tek örnekte *-meseler* şeklinde tespit edilmiştir: *gelmeseler* ‘gelmeseler’ 23/80.

3.5.3.7. İstek

Metinlerde istek eki *-(y)A* şeklindedir:

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs istek eki *-(y)Am* şeklindedir: *bağlıyam* ‘bağlayayım’ 35/126, *sağlıyam* ‘saklayayım’ 35/126, *vérem* ‘vereyim’ 55/38.

Teklik 1. şahıs olumsuz istek eki metinlerde geçmemiştir.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs istek eki *-(y)AsAn* şeklindedir: *açasan* ‘açasın’ 46/12, *bağlayasan* ‘bağlayasın’ 45/38, *géyesen* ‘giyesin’ 48/32, *véresen* ‘veresin’ 50/121.

Teklik 2. şahıs olumsuz istek eki *-mAyAsAn* ve *-miyese*n şeklinde tespit edilmiştir: *démiyese*n ‘demeyesin’ 8/151, *ķazanmayasan* ‘kazanmayasın’ 34/56, *ölmeyese*n ‘ölmeyesin’ 42/115.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs istek eki *-(y)A* şeklindedir: *gele* ‘gele’ 21/18, *ķaça* ‘kaça’ 56/72, *tamāşā éde* ‘seyrede’ 33/98.

Teklik 3. şahıs olumsuz istek eki tek örnekte *-maya* şeklinde tespit edilmiştir: *ķırmaya* ‘kırmaya’ 10/31.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs istek eki *-(y)AK* şeklindedir: *çihak* ‘çıkalım’ 1/36, *gédek* ‘gidelim’ 2/11, *yaşayaç* ‘yaşayalım’ 14/139, *yéyek* ‘yiyelim’ 12/112.

Çokluk 1. şahıs olumsuz istek eki *-mayak* ve *-miyek* şeklinde tespit edilmiştir: *salmayaç* ‘salmayalım’ 42/23, *gétmiyek* ‘gitmeyelim’ 44/19.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs istek eki tek örnekte olumsuz şekilde *-muyasız* olarak tespit edilmiştir: *yorulmuyasız* ‘yorulmayasınız’ 4/66.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs istek eki tek örnekte *-alar* şeklindedir: *dalaşalar* ‘dalaşalar’ 6/15. Olumsuz şekil metinlerde geçmemiştir.

3.5.3.8. Gereklilik

Metinlerde gereklilik iki şekilde yapılmıştır. Biri *gerek + Fiil + istek* veya *emir* ekleriyle, diğeri *-mAll* ekiyledir.

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs gereklilik çekimi *-mAllıyAm* ve *gerek + fiil + -(y)Am / -(y)Xm* şeklindedir:

aparmalıyam ‘götürmeliyim’ 14/77, *bağlamalıyam* ‘bağlamalıyım’ 49/37, *götürmeliyem* ‘götürmeliyim’ 25/71, *vérmeliyem* ‘vermeliyim’ 18/88.

gerek gédem ‘gitmeliyim’ 34/43, *gerek onu alam* ‘onu almalıyım’ 26/13, *gerek onun dediklerini sınağdan keçirem* ‘onun dediklerini sınamalıyım’ 51/9, *gerek seni diri diri yandıram* ‘seni diri diri yakmalıyım’ 45/33.

gerek bu arvadı başa salım ‘bu avrada açıklamalıyım’ 20/20, *gerek onu görüm* ‘onu görmeliyim’ 9/50, *gerek büyüün senin evežine koyun otarmağa men gédim* ‘bugün senin yerine koyun otlatmaya ben gitmeliyim’ 17/4.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs gereklilik çekimi *-mAll* ve *gerek + fiil + sAn* şeklindedir:

bilmelisen ‘bilmelisin’ 9/14, *toplamalısan* ‘toplamalısın’ 18/38, *vérmelisen* ‘vermelisin’ 5/43, *yozmalısan* ‘tabir etmelisin’ 39/50.

gerek bu sırrı açasan ‘bu sırrı açmalısın’ 9/15, *gerek kıızı mene véresen* ‘kızı bana vermelisin’ 26/34.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs gereklilik çekimi *-mAlIdI(r)*, ve *gerek + fiil + -(y)a / -sun* şeklinde tespit edilmiştir:

olmalıdır ‘olmalıdır’ 33/144, *vérmelidi* ‘vermelidir’ 16/32.

gerek yérde kıalmaya ‘yerde kalmamalı’ 5/10.

gerek halāl olsun ‘helal olmalı’ 28/4.

Teklik 3. şahıs gereklilik çekiminin olumsuz şekli tek örnekte *-memelidi* şeklinde tespit edilmiştir: *bilmemelidi* ‘bilmemelidir’ 24/19.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs gereklilik çekimi *-mAlIyIK* ve *gerek + fiil + -ek* şeklinde tespit edilmiştir:

ayrılmalyık ‘ayrılmalyız’ 33/170, *bölmeliyik* ‘bölmeliyiz’ 9/88.

gerek gédek bizim pādşāhın yanına ‘bizim padişahın yanına gitmeliyiz’ 15/36.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs gereklilik çekimi *-melisiniz* ve *fiil + gerek + AsInIz / esiz* şeklindedir:

vérmelisiniz ‘vermelisiniz’ 4/37.

gerek kızıma on deve, otuz dana, yüz koyun başlık getiresiniz ‘kızıma on deve, otuz dana, yüz koyun başlık getirmelisiniz’ 42/5, *gerek siz oğlanlarınızı bura çağırasınız* ‘siz oğlanlarınızı buraya çağırmalısınız’ 50/8, *gerek şāmirān ilanı tapıb getiresiz* ‘şamiran yılanı bulup getirmelisiniz’ 37/77.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs gereklilik çekimi metinlerde geçmemiştir.

3.5.3.9. Emir

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs emir eki *-(y)Xm* şeklindedir: *déyim* ‘diyeyim’ 51/61, *sinayım* ‘sinayayım’ 7/83, *söylüyüm* ‘söyleyeyim’ 56/25, *tutum* ‘tutayım’ 56/60.

Teklik 1. şahıs emir eki bir örnekte *-(y)eyim* şeklinde tespit edilmiştir: *éleyeyim* ‘edeyim’ 26/20.

Teklik 1. şahıs olumsuz emir eki *-mAyIm* şeklinde tespit edilmiştir: *ağlamayım* ‘ağlamayayım’ 30/10, *yémeyim* ‘yemeyeyim’ 19/30.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs emir çekimi eksiz ve *-ginen* eki ile yapılır. *-ginen* eki kalın ünlülü kelimelerde eklendiğinde kalınlık-incelik uyumunu bozar: *gel* ‘gel’ 2/3, *gét* ‘git’ 14/113, *oğuginen* ‘oku’ 8/115, *yap* ‘yap’ 12/112, *yapginen* ‘yap’ 12/128, *yé* ‘ye’ 23/26, *yéginen* ‘ye’ 8/61.

Teklik 2. şahıs emir çekimi *de-* fiilinde şu biçimlerde ortaya çıkar: *déne* ‘de’ 3/17, *déyne* ‘de’ 31/55, *déynen* ‘de’ 23/150, *déyinen* ‘de’ 23/153.

Teklik 2. şahıs olumsuz emir çekimi *-mA* ve *-mAginen* şeklindedir: *bağma* ‘bakma’ 46/31, *bağmaginen* ‘bakma’ 12/50, *dönmeginen* ‘dönme’ 8/72, *gétme* ‘gitme’ 56/47.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs emir eki *-sXn* şeklindedir: *görsün* ‘görsün’ 42/124, *ğalsın* ‘kalsın’ 1/27, *ğursun* ‘kursun’ 32/111, *vérsin* ‘versin’ 8/147.

Teklik 3. şahıs olumsuz emir eki *-mAsIn* şeklindedir: *deymesin* ‘değmesin’ 51/74, *dönmecin* ‘dönmesin’ 35/126, *ğalmasın* ‘kalmasın’ 32/82, *pozulmasın* ‘bozulmasın’ 29/8.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs emir eki *-(y)AK* şeklindedir: *déyek* ‘diyelim’ 49/88, *ğonderek* ‘gönderelim’ 14/40, *ğaçak* ‘kaçalım’ 14/7, *yohlayak* ‘yoklayalım’ 2/9.

Çokluk 1. şahıs olumsuz emir eki *-mayak* ve *-miyek* şeklinde tespit edilmiştir: *ğétmiyek* ‘gitmeyelim’ 44/19, *salmayak* ‘salmayalım’ 42/23.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs emir eki $-(y)Xn$ şeklindedir: *gelin* ‘gelin’ 23/106, *görün* ‘görün’ 25/46, *gözleyin* ‘gözleyin’ 50/129, *koyun* ‘koyun’ 23/56, *hazırlayın* ‘hazırlayın’ 51/80.

Çokluk 2. şahıs olumsuz emir eki $-mAyIn$ şeklindedir: *bağmayın* ‘bakmayın’ 37/16, *tökmeyin* ‘dökmeyin’ 7/63, *yandırmayın* ‘yakmayın’ 48/28.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs emir eki $-sXnlAr$ şeklindedir: *görsünler* ‘görsünler’ 9/120, *göstersinler* ‘göstersinler’ 15/62, *sovsunlar* ‘savsunlar’ 16/4, *yığsınlar* ‘yığsınlar’ 3/8.

Çokluk 3. şahıs olumsuz emir eki $-mAsInlAr$ şeklindedir: *danışmasınlar* ‘konuşmasınlar’ 42/75, *savaşmasınlar* ‘savaşmasınlar’ 15/4, *yédirtmesinler* ‘yedirtmesinler’ 56/32.

3.5.4. Ek-Fiil

Ek-fiil ET’deki *er-* yardımcı fiilinin $er- > ir- > i-$ şeklinde değişmesiyle ekleşmiş olan şeklidir. Görevi isim soylu kelimeleri fiil durumuna getirmek ve basit zamanlı kiplerden birleşik zamanlı kipler meydana getirmektir (Korkmaz 2014: 620). *i-* fiilinin şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart çekimleri vardır.

3.5.4.1. Şimdiki Zaman (Geniş Zaman)

Teklik 1. Şahıs: *i-* fiilinin şimdiki zaman teklik 1. şahıs çekimi $+(y)Am$ ekiyle yapılır: *dulam* ‘dulum’ 27/85, *kéçeçiyem* ‘keçeciğim’ 34/58, *kifirem* ‘çirkinim’ 27/85, *rāzıyam* ‘razıyım’ 26/62.

Teklik 2. Şahıs: *i-* fiilinin şimdiki zaman teklik 2. şahıs çekimi $+sAn$ ekiyle yapılır: *böyükxen* ‘büyüksün’ 9/35, *gözelsen* ‘gözelsin’ 47/5, *kızsan* ‘kızsın’ 47/35, *toğucusan* ‘dokuyucusun’ 34/64.

Teklik 3. Şahıs: *i-* fiilinin şimdiki zaman teklik 3. şahıs çekimi $+dX(r)$ ekiyle yapılır: *böyükdür* ‘büyüktür’ 9/10, *deyerlidir* ‘değerlidir’ 25/29, *dağmadı* ‘tek odalı evdir’ 23/166, *sarıdır* ‘sarıdır’ 15/85, *yohdur* ‘yoktur’ 34/134.

Çokluk 1. Şahıs: *i-* fiilinin şimdiki zaman çokluk 1. şahıs çekimi $+(y)IK$, $+(y)u\check{K}$ ekleriyle yapılmıştır: *ehliyik* ‘ehliyiz’ 33/24, *konagıyık* ‘konuğuyuz’ 18/172, *oğluyık* ‘oğluyuz’ 50/106.

Çokluk 2. Şahıs: *i-* fiilinin şimdiki zaman çokluk 2. şahıs çekimi $+sInIz$ ekiyle yapılmıştır: *ehlisiniz* ‘ehlisiniz’ 18/169, *konaşsınız* ‘konuksunuz’ 18/174.

Çokluk 3. Şahıs: *i-* fiilinin şimdiki zaman çokluk 3. şahıs çekimi $+dIrlAr$ ekiyle yapılmıştır: *içerisindedirler* ‘içerisindedirler’ 7/77, *kardeşdirler* ‘kardeşirler’ 15/129.

3.5.4.2. Görülen Geçmiş Zaman

Teklik 1. Şahıs: *i-* fiilinin teklik 1. şahıs görülen geçmiş zaman çekimi $+idim$ şeklindedir. *i-* fiili bazı örneklerde düşmüştür: *lütün biriydim* ‘fakirin biriydim’ 7/98, *tilsim idim* ‘tılsımdım’ 50/36.

Teklik 2. Şahıs: *i-* fiilinin teklik 2. şahıs görülen geçmiş zaman çekimi $+idin$ şeklinde tespit edilmiştir: *işsiz idin* ‘işsizdin’ 11/37.

Teklik 3. Şahıs: *i-* fiilinin teklik 3. şahıs görülen geçmiş zaman çekimi $+X(y)dX$, şeklindedir: *kız idi* ‘kızdı’ 11/14, *kızıldan idi* ‘altındandı’ 1/8, *var-ıydı* ‘vardı’ 56/39.

i- fiili bazen düşer: *biriydi* ‘biriydi’ 26/11, *dilliydi* ‘dilliydi’ 2/43, *kāsıbdı* ‘fakirdi’ 26/1.

i- fiili yuvarlak ünlülü kelimelerden sonra geldiğinde bazen yuvarlaklaşır: *kor uydu* ‘kördü’ 15/23, *üstün üydü* ‘üstündü’ 27/78, *yoğ uydu* ‘yoktu’ 17/1.

Çokluk 1. Şahıs: *i-* fiilinin çokluk 1. şahıs görülen geçmiş zaman çekimi tek örnekte $+idik$ şeklindedir: *kardeş idik* ‘kardeştik’ 50/225.

Çokluk 2. Şahıs: *i-* fiilinin çokluk 2. şahıs görülen geçmiş zaman çekimi metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 3. Şahıs: *i-* fiilinin çokluk 3. şahıs görülen geçmiş zaman çekimi - *idiler* şeklindedir: *kāsıb idiler* ‘fakirdiler’ 25/2, *koçağ idiler* ‘koçaktılar’ 1/3.

3.5.4.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

i- fiilinin öğrenilen geçmiş zaman çekimi teklik ve çokluk 3. şahıslarda tespit edilmiştir.

Teklik 3. Şahıs: *i-* fiilinin teklik 3. şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekimi - *imiş, -muş, -muş* şeklinde tespit edilmiştir: *ev-imiş* ‘evmiş’ 12/89, *varmış* ‘varmış’ 49/98, *yağ imiş* ‘yağ imiş’ 15/48, *yohmuş* ‘yokmuş’ 49/1.

Çokluk 3. Şahıs: *i-* fiilinin çokluk 3. şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekimi - *imişler* şeklindedir: *kardeş imişler* ‘kardeşmişler’ 45/25, *mehribān imişler* ‘samimi imişler’ 11/1.

3.5.4.4. Şart

i- fiilinin şart çekimi teklik 2. ve 3. şahısta tespit edilmiştir.

Teklik 2. Şahıs: *i-* fiilinin teklik 2. şahıs şart çekimi -*san* eki ile yapılmıştır : *acsan* ‘açsan’ 44/11, *susuzsan* ‘susuzsan’ 44/11.

Teklik 3. Şahıs: *i-* fiilinin teklik 3. şahıs şart çekimi -*sa* eki ile yapılır: *bıçağsa* ‘bıçağsa’ 8/154, *işdirse* ‘işse’ 18/205, *koyunsa* ‘koyunsa’ 39/92.

3.5.4.5. Ek-Fiilin Olumsuzu

Ek-fiilin olumsuzu *deyil* edatıyla yapılmıştır: *kor deyildi* ‘kör değildi’ 15/23, *lāzım deyil* ‘lazım değil’ 11/16.

3.5.5. Fiillerin Birleşik Çekimleri

3.5.5.1. Hikâye

Hikâye birleşik çekimi asıl fiil kipleri ile *i-* fiilinin görülen geçmiş zamanının birleşmesi ile meydana gelir (Ergin 2009: 322).

3.5.5.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs geniş zamanın hikâyesi *-ArdIm* şeklindedir: *bilerdim* ‘bilirdim’ 8/90, *çimerdim* ‘çimerdim’ 48/89, *kurudardım* ‘kuruturdum’ 8/97, *olardım* ‘olurdum’ 14/50.

Teklik 1. şahıs olumsuz geniş zamanın hikâyesi tek örnekte *-mazdım* şeklindedir: *bahmazdım* ‘bakmazdım’ 5/59.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs geniş zamanın hikâyesi *-ArdIn* şeklindedir: *isterdin* ‘isterdin’ 7/13, *tapardın* ‘bulurdun’ 52/11, *vérerdin* ‘verirdin’ 15/124.

Teklik 2. şahıs olumsuz geniş zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs geniş zamanın hikâyesi *-ArdI* şeklindedir: *géderdi* ‘giderdi’ 8/2, *gétirerdi* ‘getirirdi’ 8/3, *olardı* ‘olurdu’ 35/14, *yığardı* ‘yığardı’ 8/3.

Teklik 3. şahıs olumsuz geniş zamanın hikâyesi *-mAzdl* şeklindedir: *gétmezdi* ‘gitmezdi’ 35/14, *götürmezdi* ‘götürmezdi’ 7/139, *olmazdı* ‘olmazdı’ 6/80, *tapmazdı* ‘bulmazdı’ 33/82.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs geniş zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs geniş zamanın hikâyesi tek örnekte *-erdiniz* şeklindedir: *bilerdiniz* ‘bilirdiniz’ 18/105.

Çokluk 2. şahıs olumsuz geniş zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs geniş zamanın hikâyesi *-(y)ArdIIAr* şeklindedir: *çatardılar* ‘ulaşırdılar’ 33/79, *déyerdiler* ‘derlerdi’ 34/2.

Çokluk 3. şahıs olumsuz geniş zamanın hikâyesi tek örnekte *-mezdiler* şeklinde tespit edilmiştir: *bilmezdiler* ‘bilmezlerdi’ 33/75.

3.5.5.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs şimdiki zamanın hikâyesi *-(y)IrdIm, -ürdüm* şeklinde tespit edilmiştir: *gelirdim* ‘geliyordum’ 15/49, *ölürdüm* ‘ölüyordum’ 56/74, *sınayırdım* ‘sınıyordum’ 7/100.

Teklik 1. şahıs olumsuz şimdiki zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs şimdiki zamanın hikâyesi *-(y)IrdIn* şeklinde tespit edilmiştir: *aldadırdın* ‘aldatıyordun’ 12/53, *bağurdın* ‘bakıyordun’ 15/126, *bilirdin* ‘biliyordun’ 42/91, *déyirdin* ‘diyordun’ 35/80.

Teklik 2. şahıs olumsuz şimdiki zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs şimdiki zamanın hikâyesi *-(y)XrdX* şeklindedir: *görürdü* ‘görüyordu’ 39/85, *isteyirdi* ‘istiyordu’ 26/3, *oğşayırdı* ‘benziyordu’ 24/34, *olurdu* ‘oluyordu’ 9/39.

Teklik 3. şahıs olumsuz şimdiki zamanın hikâyesi *-mXrdX* şeklindedir: *bilmirdi* ‘bilmiyordu’ 38/18, *doymurdu* ‘doymuyordu’ 30/15, *görmürdü* ‘görmüyordu’ 19/3, *tapmırdı* ‘bulmuyordu’ 26/58.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs şimdiki zamanın hikâyesi *-(y)ırdık* şeklinde tespit edilmiştir: *dolanırdık* ‘geçiniyorduk’ 48/34, *yaşayırdık* ‘yaşıyorduk’ 9/38.

Çokluk 1. şahıs olumsuz şimdiki zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs şimdiki zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs şimdiki zamanın hikâyesi *-(y)XrdXlAr* şeklindedir: *getirirdiler* ‘getiriyorlardı’ 26/43, *görüştürdüler* ‘görüştüyorlardı’ 34/114, *oğşuyurdular* ‘benziyorlardı’ 27/40, *yarırdılar* ‘arıyorlardı’ 5/19.

Çokluk 3. şahıs olumsuz şimdiki zamanın hikâyesi *-mirdiler* şeklinde tespit edilmiştir: *bilmirdiler* ‘bilmiyorlardı’ 18/209.

3.5.5.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi *-mİşdIm*, *-müşdüm* şeklinde tespit edilmiştir: *gétmişdim* ‘gitmiştim’ 8/12, *çatmışdım* ‘ulaşmıştım’ 18/156, *öldürmüşdüm* ‘öldürmüştüm’ 41/39.

Teklik 1. şahıs olumsuz öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi *-mişdin* şeklinde tespit edilmiştir: *étmişdin* ‘etmiştin’ 13/19, *gizletmişdin* ‘gizlemiştin’ 18/77.

Teklik 2. şahıs öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi *-mXşdX* şeklindedir: *doğmuşdu* ‘doğurmuştu’ 15/101, *gétmişdi* ‘gitmişti’ 14/16, *görmüşdü* ‘görmüştü’ 32/107, *yatmışdı* ‘yatmıştı’ 13/36.

Teklik 3. şahıs olumsuz öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi *-mAmİşdI* şeklindedir: *görmemişdi* ‘görmemişti’ 37/68, *kurumamışdı* ‘kurumamıştı’ 18/207, *vérmemişdi* ‘vermemişti’ 54/54, *yatmamışdı* ‘yatmamıştı’ 5/25.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi *-mİşdIK*, *-muşduķ* şeklinde tespit edilmiştir: *çihmişdik* ‘çıkmiştık’ 1/24, *düzeltilmişdik* ‘yapmıştık’ 34/4, *oturmuşduķ* ‘oturmuştuķ’ 50/183.

Çokluk 1. şahıs olumsuz öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi *-mXşdXlAr* şeklindedir: *böyümüşdüler* ‘büyümüşlerdi’ 1/64, *gétmişdiler* ‘gitmişlerdi’ 2/4, *oturmuşdular* ‘oturmuşlardı’ 1/95, *yandırmışdular* ‘yakmışlardı’ 48/30.

Çokluk 3. şahıs olumsuz öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi tek örnekte - *memişdiler* şeklinde tespit edilmiştir: *görmemişdiler* ‘görmemişlerdi’ 49/87.

3.5.5.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Gelecek zamanın hikâyesi teklik 2. ve 3. şahıs ile çokluk 3. şahısta tespit edilmiştir.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs gelecek zamanın hikâyesi tek örnekte - *ecekdin* şeklinde tespit edilmiştir: *öldürecekdin* ‘öldürecektin’ 37/51.

Teklik 2. şahıs olumsuz gelecek zamanın hikâyesi tek örnekte -*miyacaydın* şeklindedir: *almyacaydın* ‘almayacaktın’ 12/53.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs gelecek zamanın hikâyesi -(y)*ecekti* şeklinde tespit edilmiştir: *diyecekti* ‘diyecekti’ 20/5, *yiyecekti* ‘yiyecekti’ 33/142.

Teklik 3. şahıs olumsuz gelecek zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs gelecek zamanın hikâyesi tek örnekte - *acağdılar* şeklinde tespit edilmiştir: *çığacağdılar* ‘çıkacaktlar’ 1/73.

Çokluk 3. şahıs olumsuz gelecek zamanın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

3.5.5.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs şart kipinin hikâyesi -*seydim* şeklinde tespit edilmiştir: *görseydim* ‘görseydim’ 49/132, *verseydim* ‘verseydim’ 7/98.

Teklik 1. şahıs olumsuz şartın hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs şart kipinin hikâyesi -*saydın* şeklinde tespit edilmiştir: *ahtarsaydın* ‘arasaydın’ 52/11, *olsaydın* ‘olsaydın’ 15/123.

Teklik 2. şahıs olumsuz şart kipinin hikâyesi -*masaydın* şeklinde tespit edilmiştir: *olmasaydın* ‘olmasaydın’ 8/90.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs şart kipinin hikâyesi *-se idi* ve *-sAydl* şeklinde tespit edilmiştir: *dése idi* ‘deseydi’ 20/5, *düşse idi* ‘düşseydi’ 26/11, *gelseydi* ‘gelseydi’ 24/28, *olsaydı* ‘olsaydı’ 9/41, *tapılsaydı* ‘bulunsaydı’ 9/77.

Teklik 3. şahıs şart kipinin hikâyesi *-masaydı* şeklinde tespit edilmiştir: *olmasaydı* ‘olmasaydı’ 33/74.

Çokluk 1. Şahıs: Çokluk 1. şahıs şart kipinin hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 2. Şahıs: Çokluk 2. şahıs şart kipinin hikâyesi *-seydiniz* şeklinde tespit edilmiştir: *vérseydiniz* ‘verseydiniz’ 18/104.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs şart kipinin hikâyesi metinlerde geçmemiştir.

3.5.5.1.6. İstek Kipinin Hikâyesi

İstek kipinin hikâyesi teklik 1. ve 3. şahısta tespit edilmiştir.

Teklik 1. Şahıs: Teklik 1. şahıs istek kipinin hikâyesi *-eydim* şeklinde tespit edilmiştir: *göreylim* ‘göreylim’ 49/136.

Teklik 1. şahıs olumsuz istek kipinin hikâyesi *-meyeydim* şeklinde tespit edilmiştir: *ölmeyeydim* ‘ölmeyeydim’ 49/136.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs istek kipinin hikâyesi tek örnekte *-aydı* şeklinde tespit edilmiştir : *olaydı* ‘olaydı’ 1/63.

3.5.5.1.7. Gereklilik Kipinin Hikâyesi

Gereklilik kipinin hikâyesi sadece teklik 3. şahısta tespit edilmiştir.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs gereklilik kipinin hikâyesi tek örnekte *-meli idi* şeklindedir: *atasının sözünü sınağdan çıkardığı için dözmeli idi* ‘babasının sözünü sınağı için dayanmalı idi’ 51/24.

3.5.5.2. Rivayet

Rivayet birleşik çekimi asıl fiil kiplerine *i-* filinin öğrenilen geçmiş zamanının getirilmesi ile yapılır (Ergin 2009: 323). Metinlerde geniş zaman, şimdiki zaman ve öğrenilen geçmiş zamanın rivayet birleşik çekimi vardır.

3.5.5.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

Geniş zamanın rivayeti sadece teklik 3. şahısta tespit edilmiştir.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs geniş zamanın rivayeti *-(y)armış* şeklinde tespit edilmiştir: *açılarmış* ‘açılırmış’ 33/40, *yuyarmış* ‘yıkarmış’ 53/81.

Teklik 3. şahıs olumsuz geniş zamanın rivayeti *-mAzmlş* şeklindedir: *götürmezmiş* ‘götürmezmiş’ 20/3, *olmazmış* ‘olmazmış’ 20/2.

3.5.5.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti

Şimdiki zamanın rivayeti teklik ve çokluk 3. şahıslarda tespit edilmiştir.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs şimdiki zamanın rivayeti *-(y)IrmIş*, *-urmuş* şeklinde tespit edilmiştir: *gezirmiş* ‘geziyormuş’ 6/17, *sağlayırmış* ‘saklıyormuş’ 9/56, *tuturmuş* ‘tutuyormuş’ 31/29.

Teklik 3. şahıs olumsuz şimdiki zamanın rivayeti *-mirmiş* şeklinde tespit edilmiştir: *bilmirmiş* ‘bilmiyormuş’ 52/2.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs şimdiki zamanın rivayeti *-(y)IrmIşlar* şeklindedir: *ahtarırmışlar* ‘arıyorlarmış’ 1/98, *édirmişler* ‘ediyorlarmış’ 49/99, *satırmışlar* ‘satıyorlarmış’ 13/8, *yéyirmişler* ‘yiyorlarmış’ 48/2.

3.5.5.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti metinlerde sadece teklik ve çokluk 3. şahısta kullanılmıştır.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti *-mIş imiş*, *-(y)ıbmüş*, *-übmüş* şeklinde tespit edilmiştir: *biçilmüş imiş* ‘biçilmiş imiş’ 44/55,

düşübmiş ‘düşmüş imiş’ 49/52, *düzeltilmiş imiş* ‘yapmış imiş’ 33/105, *oğurlayıbmış* ‘çalmış imiş’ 18/74, *tapmış imiş* ‘bulmuş imiş’ 5/72.

Teklik 3. şahıs olumsuz öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti tek örnekte -*meiyibmiş* şeklinde tespit edilmiştir: *görmeyibmiş* ‘görmemiş imiş’ 32/105.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti -*ıblarmış*, -*üblermiş* şeklindedir: *çıhıblarmış* ‘çıkışlar imiş’ 33/93, *töküblermiş* ‘dökmüşler imiş’ 49/110.

3.5.5.3. Şart

3.5.5.3.1. Geniş Zamanın Şartı

Geniş zamanın şartı teklik 2. ve 3. şahısta tespit edilmiştir.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs geniş zamanın şartı -*ArsAn* şeklindedir: *gelersen* ‘gelirsen’ 34/16, *kalarsan* ‘kalırsan’ 7/136.

Teklik 2. şahıs olumsuz geniş zamanın şartı -*mazsan* şeklinde tespit edilmiştir: *korhımazsan* ‘korkmazsan’ 14/84.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs geniş zamanın şartı -*arsa* şeklinde tespit edilmiştir: *koparsa* ‘koparsa’ 7/132, *olarsa* ‘olursa’ 12/44.

3.5.5.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı

Şimdiki zamanın şartı teklik 2. ve 3. şahıslar ile çokluk 3. şahısta tespit edilmiştir.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs şimdiki zamanın şartı -*IrsAn* şeklinde tespit edilmiştir: *gédirsən* ‘gidiyorsan’ 50/37, *yıgırsan* ‘yığıyorsan’ 46/31.

Şu örneklerde şahıs eki birleşik çekimli unsura gelmesi gerekirken basit çekimli unsura gelmiştir: *bacarırsansa* ‘beceriyorsan’ 18/190, *kıyatarırsansa* ‘geri veriyorsan’ 12/70.

Teklik 2. şahıs olumsuz şimdiki zamanın şartı *-mursan* şeklinde tespit edilmiştir: *ķurmursan* ‘kurmuyorsan’ 1/70.

Teklik 3. Şahıs: Teklik 3. şahıs şimdiki zamanın şartı *-Irsa*, *-ursa* şeklinde tespit edilmiştir: *çalışırsa* ‘çalışiyorsa’ 47/36, *ekirse* ‘ekiyorsa’ 9/113, *olursa* ‘oluyorsa’ 19/5, *yalvarırsa* ‘yalvariyorsa’ 41/7.

Çokluk 3. Şahıs: Çokluk 3. şahıs şimdiki zamanın şartı *-irlerse* şeklinde tespit edilmiştir: *ekirlerse* ‘ekiyorlarsa’ 9/125.

3.5.5.3.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

Metinlerde öğrenilen geçmiş zamanın şartı sadece teklik 2. şahısta görülür.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs öğrenilen geçmiş zamanın şartı *-mısansa* şeklinde tespit edilmiştir. Şahıs eki birleşik çekimli unusura gelmesi gerekirken basit çekimli unura gelmiştir: *tapmısansa* ‘bulmuşsan’ 12/71.

3.5.5.3.4. Gelecek Zamanın Şartı

Metinlerde gelecek zamanın şartı sadece teklik 2. şahısta görülür.

Teklik 2. Şahıs: Teklik 2. şahıs gelecek zamanın şartı *-acaķsansa* şeklinde tespit edilmiştir. Burada da şahıs eki basit çekimli unsurdan sonra gelmiştir: *çihacaķsansa* ‘çıkacaksan’ 49/36.

3.5.5.4. Katmerli Birleşik Çekim

Katmerli birleşik çekim metinlerde sadece hikâye birleşik kipinde görülür.

3.5.5.4.1. Hikâye Birleşik Kipinin Şartı

3.5.5.4.1.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesinin Şartı: *verilirdise* ‘veriliyorduyduysa’ 27/75.

3.5.5.4.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesinin Şartı: *demişdise* ‘demiştiyse’ 50/47, *gelmişdise* ‘gelmiştiyse’ 42/134, *olmuşdusa* ‘olmuştuysa’ 38/28.

3.5.5.4.1.3. Gelecek Zamanın Hikâyesinin Şartı: *gégecey idise* ‘gidecektiye’ 12/18.

3.5.6. Yeterlik Fiili

Yeterlik fiili *-(y)A* zarf-fiil eki almış fiillerden sonra *bil-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılır (Korkmaz 2014: 709): *dolanabilir* ‘dolanabiliyor’ 9/44, *diyebilerem* ‘diyebilirim’ 18/199, *getirebilersen* ‘getirebilirsin’ 21/63, *yaşayabilirik* ‘yaşayabiliriz’ 14/14.

Yeterlik fiilinin olumsuzluğu genellikle *-bil* fiilinden sonra *-mA* olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılır: *gösterebilmerem* ‘gösteremem’ 24/21, *kırtarabilmedi* ‘kurtaramadı’ 27/38, *olabilmez* ‘olamaz’ 36/18, *tapabilmez* ‘bulamaz’ 37/80, *yaşayabilmerik* ‘yaşayamayız’ 25/45.

Yeterlik fiilinin olumsuzluğu bazen *-(y)A* zarf-fiil eki, *bil-* fiili ve *-mA* olumsuzluk ekinin kaynaşmasıyla meydana gelen *-(y)AmmA* / *-(y)AnmA* ekiyle yapılmıştır. Bu kaynaşma *bil-* fiilindeki /b/ ünsüzünün sızıcılaşıp düşmesinden sonra oluşmuştur (Doğan 2010: 194). Bu şeklin gelişimi şu şekilde gösterilebilir: *dönebilmedi* > *dönebilmedi* > *döneğilmedi* > *dönēlmedi* > *dönemmedi* ‘dönemedi’ 51/93. Metinlerdeki diğer örnekler şunlardır: *édenmerem* ‘edemem’ 33/133, *gelemmedi* ‘gelemedi’ 52/33, *gelemmirem* ‘gelemiyorum’ 8/32, *kéçemmir* ‘geçemiyor’ 8/96, *kırtaranmazsan* ‘kurtaramazsın’ 56/48, *üzemmedi* ‘koparamadı’ 52/8.

3.5.7. İsim-Fiiller

İsim-fiiller fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları zamana ve şahsa bağlı olmadan gösteren fiil adlarıdır (Korkmaz 2014: 747). Metinlerde isim-fiiller şu şekildedir:

3.5.7.1. -mAK / -mAG: *arvad oğlanın atını yoğ élemek isteyir* ‘avrat oğlanın atını yok etmek istiyor’ 3/4, *başladılar buynuzlaşmağa* ‘başladılar boynuzlaşmaya’ 42/128, *belke rehmleri gelib benim onlarla kalmağıma razı oldular* ‘belki acıyıp benim onlarla kalmama razı olurlar’ 56/25, *burda oturmağdan bir şey çılmaz* ‘burda

oturaktan bir şey çıkmaz' 33/24, *fikrin de benim yérime kéçmekdir* 'fikrin de benim yerime geçmektir' 18/36, *İsmā'ıl'ın atın bélinden énmegi ile kızıl balığın tora düşmegi bir oldu* 'İsmail'in atın belinden inmesi ile kızıl balığın ağa düşmesi bir oldu' 32/11, *kuş o keder güzel idi ki adam bahmağınan doymurdu* 'kuş o kadar güzeldi ki adam bakmakla doymuyordu' 30/14, *sağaltmağına sağaldacam amā uzun çekecek* 'iyileştirmeye iyileştireceğim ama uzun sürecek' 42/150.

3.5.7.2. -mA: *bu arvadın olmasından olmamağı yahşıdı* 'bu avradın olmasından olmaması daha iyidir' 50/6, *Erslan tülküniin kalmasına râzı olur* 'Aslan tilkinin kalmasına razı oluyor' 3/28, *gece gündüz gemilere kéşik çekmeye başladı* 'gece gündüz gemilerde nöbet tutmaya başladı' 4/29, *İlkar'ın arhaya dönmesi ile Köşebend'in yoħa çıħması bir oldu* 'İlkar'ın arkaya dönmesi ile Köşebend'in yok olması bir oldu' 44/58, *kızlarının gelmesini görüb çoħ sévindiler* 'kızlarının gelmesini görüp çok sevindiler' 38/24, *men senin uydurmalarına inanabilmerem* 'ben senin uydurmalarına inanamam' 18/82, *oğlan kızın ayrı bir adamı sévmesini bilib pert olur* 'oğlan kızın ayrı bir adamı sevmesini bilip yıkılır' 33/131, *sonra baltanı tolazdırma at, gel* 'sonra baltayı fırlatarak at, gel' 48/77.

3.5.7.3. -Xş: *Nāzperī günāhsız olduğuna göre yalvarışı hāşil oldu* 'Nazperi günahsız olduğundan yalvarışı sonuç verdi' 26/71, *öpüş görüşden sonra desterhān açılır* 'öpüşme ve görüşmeden sonra sofraya açılıyor' 49/82, *şabāhısı gün kızın aħtarışına çıħacağdılar* 'ertesi gün kızın aranmasına çıkacaklardı' 1/72, *sonra komşusunun pis pis söyüşlerini özüne kaytarıb kapısından red éledi* 'sonra komşusunun kötü kötü sövüşlerini kendine çevirip kapısından kovdu' 51/100, *tācirin gelişine göre plov süzüb ...* 'tüccarın gelişine göre pilav yapıp ...' 25/61.

3.5.8. Sıfat-Fiiller

Sıfat-fiil, sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığı için kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şeklidir (Korkmaz 1992: 132). Sıfat-fiiller, fiil kök ve gövdelerine sıfat-fiil ekleri getirilerek yapılır. Metinlerde kullanılan sıfat-fiil ekleri şunlardır:

3.5.8.1. -(y)AcAK : Gelecek zaman bildirir: *gelecek nesle saħla* ‘gelecek nesle sakla’ 9/119.

3.5.8.2. -(y)An: Kullanım alanı geniş bir sıfat-fiil ekidir: *içeri kéçen koyunları* ‘içeri geçen koyunları’ 56/18, *kéşik çeken aslanı* ‘nöbet tutan aslanı’ 56/49, *parıldayan demir* ‘parlıdayan demir’ 32/58, *sağalan kıızı* ‘iyileşen kıızı’ 42/150, *taħta çıħan kimi* ‘tahta çıktığı anda’ 54/11, *yere düşen kimi* ‘yere düştüğü anda’ 36/67, *yola düşen zamān* ‘yola düştükleri zaman’ 50/143.

3.5.8.3. -(y)Ar / -r: Geniş zaman belirten bir sıfat-fiil ekidir: *géder geler yolla* ‘gider gelir yolla’ 50/25, *géder gelmez yola* ‘gider gelmez yola’ 14/74, *göyümtül zehre oħşar māye° kīsesi* ‘mavimsi zehre benzer sıvı kesesi’ *kaınar suyu* ‘kaynar suyu’ 29/28.

3.5.8.4. -(y)AsI: Gelecek zaman ifade eden bir sıfat-fiil ekidir: *olası iş* ‘olacak iş’ 18/80, *déyilesi sözüüm* ‘söylenecek sözüüm’ 39/68.

3.5.8.5. -dXK: Geçmiş zaman ifade eden bir sıfat-fiil ekidir: *aldığı şeyleri* ‘aldığı şeyleri’ 23/14, *gördüyü kıoca kışı* ‘gördüğü yaşlı adam’ 36/94, *kırdığı odunları* ‘kırdığı odunları’ 25/9, *kıovduğı arvad* ‘kovduğı avrat’ 31/75, *mindığı at* ‘bindığı at’ 4/78.

3.5.8.6. -mAll: Gelecek zaman ifade eder: *görmeli işlerim* ‘görülecek işlerim’ 27/33, *görmeli yerlerini* ‘görülecek yerlerini’ 18/65.

3.5.8.7. -mAz: Olumsuz geniş zaman ifade eden bir sıfat-fiil ekidir: *mehşül vérmez şāheye* ‘mahsul vermez alana’ 36/69, *tanınmaz olmuşdular* ‘tanınmaz olmuşdular’ 40/23.

3.5.8.8. -mXş: Geçmiş zaman bildirir: *bezikmiş kışı* ‘bezmiş adam’ 20/28, *dünyā görmüş bir adam* ‘dünya görmüş bir adam’ 15/19, *kızardılmış et* ‘kızartılmış et’ 25/66, *kıurulmuş çadır* ‘kurulmuş çadır’ 1/95.

3.5.9. Zarf-Fiiller

Zarf-fiiller cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden etkileyen, fiilden birtakım eklerle yapılmış, şahıs ve zaman belirtmeyen zarf görevindeki kelimelerdir (Korkmaz 1992: 178). Zarf-fiiller, fiil kök ve gövdelerine zarf-fiil ekleri getirilerek yapılır. Metinlerde kullanılan zarf-fiil ekleri şunlardır:

3.5.9.1. -(y)A: Tekrarlı şekilde kullanılan bu zarf-fiil eki zarf görevindedir: *güle güle* ‘güle güle’ 8/52, *kaçça kaçça* ‘koşa koşa’ 26/64.

3.5.9.2. -(y)AndA: *-An* sıfat-fiil eki ile *-dA* bulunma hâli ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir (Ergin 1971: 92): *isteyende* ‘isteyince’ 46/55, *kéçende* ‘geçince’ 14/97, *oğuyanda* ‘okuyunca’ 8/116, *yatanda* ‘yatınca’ 48/134.

3.5.9.3. -(y)AndAn: *-(y)An* sıfat-fiil eki ile *-dAn* ayrılma hâli ekinin birleşmesiyle oluşmuştur (Doğan 2010: 199): *ahtarandan sonra* ‘aradıktan sonra’ 4/81, *kéçenden sonra* ‘geçtikten sonra’ 45/14, *öyenden sonra* ‘övdükten sonra’ 33/65, *yuyandan sonra* ‘yıkadıktan sonra’ 53/81.

3.5.9.4. -(y)ArAK: İşlek bir zarf-fiil ekidir: *diyerek* ‘diyerek’ 14/134, *gülerek* ‘gülerek’ 36/100, *yağınlaşarak* ‘yakınlaşarak’ 36/102, *yaşayarak* ‘yaşayarak’ 9/136.

3.5.9.5. -cek: İşlek olmayan bir zarf-fiil ekidir. *-XncA* anlamındadır: *éşitcek* ‘işitince’ 4/102, *görcek* ‘görünce’ 8/145, *yétircek* ‘götürünce’ 48/58.

Şu kelimede *-ArAK* zarf-fiil eki işlevinde kullanılmıştır: *sévincek* ‘sevinerek’ 1/34.

3.5.9.6. -dXKcA: *-dXK* zarf-fiil ekiyle *-CA* eşitlik hâli ekinin birleşmesinden oluşmuştur (Korkmaz 2014: 872): *böyüdükce* ‘büyüdükçe’ 40/14, *eridikce* ‘eridikçe’ 8/78, *kattıkca* ‘kattıkça’ 9/111, *kondukcA* ‘kondukça’ 30/17.

3.5.9.7. -dXKdA : *-dığı zaman* anlamındadır: *gördükde* ‘gördüğünde’ 7/139, *istedikde* ‘istediğinde’ 7/56.

3.5.9.8. -(y)Xb: İşlek bir zarf-fiil ekidir: *düşüb* ‘düşüp’ 13/34, *tapıb* ‘bulup’ 10/54, *tökmeyib* ‘dökmeyip’ 1/14, *tutub* ‘tutup’ 11/9.

3.5.9.9. -(y)XncA: Bu zarf-fiil eki hareket hâlini ve o hareket halinin ortaya çıktığı zamanı belirtir (Ergin 2009: 341): *çatınca* ‘ulaşınca’ 8/93, *düşünce* ‘düşünce’ 26/71, *gelince* ‘gelince’ 8/86, *okuyunca* ‘okuyunca’ 8/69.

3.5.9.10. -ken: Sadece *i-* fiili ile birlikte kullanılır: *géderken* ‘giderken’ 44/3, *minerken* ‘binkerken’ 21/30, *olarken* ‘olurken’ 56/52.

3.5.9.11. -mAdAn: *-(y)Xb* ve *-ArAk* zarf-fiil eklerinin olumsuz şekli için kullanılır (Korkmaz 2014: 862): *dayanmadan* ‘durmadan’ 51/62, *démeden* ‘demeden’ 44/33.

3.5.9.12. -mAKIA: *-mAk* isim-fiil ekinin *+IA* vasıta hâli ekiyle kaynaşması sonucu oluşmuştur (Korkmaz 2014: 870): *oğumakla* ‘okumakla’ 8/80, *öldürmekle* ‘öldürmekle’ 34/135.

3.5.9.13. -mAmlş: *-mAdAn* zarf-fiil eki ile aynı işlevdedir: *açılmamış* ‘açılmadan’ 55/31, *bahmamış* ‘bakmadan’ 9/50, *gétmemiş* ‘gitmeden’ 39/19, *yémemiş* ‘yemeden’ 42/57.

3.6. Edatlar

Edatlar tek başına bir anlam ifade etmeyen, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek başka kelimelerle anlam ilişkisi kuran dil bilgisi görevli kelimelerdir (Korkmaz 1992: 51).

3.6.1. Kullanışlarına Göre Edatlar

3.6.1.1. Yalın Hâl ile Birleşenler: *hîle ile* ‘hile ile’ 14/126, *o keder kovun karpız getirdik* ‘o kadar kavun karpuz getirdik’ 16/14, *sel kimi* ‘sel gibi’ 4/40, *yuğu yozmağ için* ‘rüya yorumlamak için’ 39/33.

3.6.1.2. İlgi Hâli ile Birleşenler: *bunun için* ‘bunun için’ 15/63, *senin kimi* ‘senin gibi’ 18/10.

3.6.1.3. Yönelme Hâli ile Birleşenler: *günbatana doğru* ‘batıya doğru’ 11/3, *ilana sarı* ‘yılana doğru’ 37/102, *indiye keder* ‘şimdiye kadar’ 18/268, *ona göre* ‘ona göre’ 44/28, *özüne teref* ‘kendine taraf’ 35/10.

3.6.1.4. Ayrılma Hâli ile Birleşenler: *bir günden artık* ‘bir günden fazla’ 49/10, *bundan béle* ‘bundan böyle’ 17/12, *bundan evvel* ‘bundan evvel’ 50/136, *bundan kabağ* ‘bundan önce’ 11/47, *çoğdan beri* ‘çoktan beri’ 40/22, *kapıdan içeri* ‘kapıdan içeri’ 53/20, *kızdan başka* ‘kızdan başka’ 23/76, *üç günden sonra* ‘üç günden sonra’ 54/56.

3.6.2. Görevleri Bakımından Edatlar

3.6.2.1. Vasıta ve Beraberlik Edatları: *çetinliye düşsem sene hemîn elifbâ ile mektûb yazacam* ‘zorluğa düşsem sana bu alfabe ile mektup yazacağım’ 34/6, *onlar kızları ile birlikte yeyib içib şenlenmeye başladılar* ‘onlar kızları ile birlikte yeyip içip şenlenmeye başladılar’ 38/25, *onu özü ile beraber uçurumun dibine apardı* ‘onu kendiyile beraber uçurumun dibine götürdü’ 54/38, *pādşāh gelib her şeyi gözleri ile görende vezîrden de béter vâhimeye düşdü* ‘padişah gelip her şeyi gözleri ile gördüğünde vezirden de beter korkuya düştü’ 42/130, *Yâdigâr’ı isteyenlerle yanaşı onun düşmenleri de peydâ oldu* ‘Yadigar’ı isteyenlerle birlikte onun düşmanları da ortaya çıktı’ 54/34.

3.6.2.2. Sebep Edatları: *men iş ahtarmak üçün sefere gédirem* ‘ben iş aramak için sefere gidiyorum’ 52/4, *sen ne üçün çahırını kaldırmırsan* ‘sen ne için şarabını kaldırmıyorsun’ 11/33.

3.6.2.3. Benzerlik Edatları: *evvelki tek geri çekilib sür’etle gelinin üstüne hücum etti* ‘evvelki gibi geri çekilip süratle gelinin üstüne hücum etti’ 44/50, *her yér senin otağın kimi deyil* ‘her yer senin odan gibi değil’ 19/14, *pehlevân onu atın terkine alıp oğ kimi gözden itdi* ‘pehlivan onu atın arkasına alıp ok gibi gözden kayboldu’ 24/38.

3.6.2.4. Başkalık Edatları: *Allāh’dan başka héç kim bu derde ‘elâc éyleyebilmez* ‘Allah’tan başka hiç kimse bu derde ilaç veremez’ 18/179.

3.6.2.5. Uygunluk, Denklik ve Nispet Edatları: *belke onda sene göre bir iş oldu* ‘belki onda sene göre bir iş olur’ 28/11, *déyilene göre Dāvūd Peygamber’in kırğ oğlu var-imiş* ‘deyilene göre Davud Peygamber’in kırk oğlu varmış’ 32/1, *görür ki bu kardaş da çoğ kocalıb amâ küçük kardaşına nisbeten biraz diribaşdır* ‘görüyor ki

bu kardeş de çok kocamış ama küçük kardeşine oranla biraz sağlıklıdır' 9/29, *şāha berāber varım kārım var* 'şahın varlığına denk varlığım var' 34/13.

3.6.2.6. Miktar Edatları: *biz ağırlığımız keder duz çörek yemişik* 'biz ağırlığımız kadar tuz çörek yemişiz' 51/34.

3.6.2.7. Zaman Edatları: *bu hādişeden sonra pādšāh ölkeni 'edāletle idāre etmeye başladı* 'bu olaydan sonra padişah ülkeyi adaletle idare etmeye başladı' 16/53, *bundan béle yolu men sene gösterecem* 'bundan böyle yolu sana ben göstereceğim' 50/37, *çoğdan beri öz kızlarını itiren ata ana kocalıb derd kuşşeden tanınmaz olmuşdular* 'çoktan beri kızlarını yitiren baba ana kocayıp dert tasadan tanınmaz olmuşlardı' 40/22, *men de senin iki il bundan kabak ayrıldığın dōstunam* 'ben de senin bundan iki yıl önce ayrıldığın dostunum' 11/47, *pādšāhın yirmi il evvel gece köhne mehlede gördüyü koca kişi éve girdi* 'padişahın yirmi yıl evvel gece eski mahallede gördüğü yaşlı adam eve girdi' 36/93.

3.6.2.8. Yer ve Yön Edatları: *günbatana doğru* 'batıya doğru' 11/3, *méşeye sarı* 'ormana doğru' 8/12.

3.6.2.9. Pekiştirme Edatları: Kelimelerin, kelime gruplarının ve cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan edatlardır. Bu bağlama görevlerinin yanında sonuna geldiği dil birliklerine dikkat çekme, kuvvetlendirme ve belirtme işlevi de katarlar (Korkmaz 1992: 122): *eger bir benādem gelse onu yemezsen ki?* 'eğer bir insanoğlu gelse onu yemez misin?' 48/45, *fālçı bir de soruşdu* 'falcı bir daha sordu' 10/13.

3.7. Bağlaçlar

Bağlaçlar kelimeleri, kelime gruplarını cümleleri ve paragrafları şekil ve anlam yönünden birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir (Korkmaz 2014: 923).

3.7.1. Sıralama Bağlaçları: Arka arkaya gelen kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan bağlaçlardır (Korkmaz 2014: 932): *arvadı ile kaynanası* 'avradı ile kaynanası' 51/66, *bir erinen bir arvad var idi* 'bir erle bir avrat

vardı' 24/1, *bu kişinin de arvadı ve iki oğlu vardı* 'bu kişinin de avradı ve iki oğlu vardı' 3/1, *bu yumurtaları éle yérde sindırmalsın ki orada **hem** çörek **hem** de su olsun* 'bu yumurtaları öyle yerde kırmalsın ki orada hem çörek hem de su olsun' 53/28, *kız ve ayı* 'kız ve ayı' 40/8, *ne ana çağır ne bacı* 'ne ana çağır ne bacı' 12/110, *ne için gelmişen ve adın nedir* 'ne için geldin ve adın nedir' 47/28, *şāhınan vezîr* 'şahla vezir' 2/16, *yol boyu ne kişi ne de kıızı kelime kesmediler* 'yol boyu ne adam ne de kıızı konuşmadılar' 10/46.

3.7.2. Denkleştirme - Karşılaştırma - Seçme Bağlaçları: *indi ya senin boynunu vurduracağam ya da hezîneni néce dağıtmısan élece de yérine toplamalsın* 'şimdi ya senin boynunu vurduracağım ya da hazineyi nasıl dağıtmışsan öyle yerine toplamalsın' 18/37, *sen pādşāh neslinden olsaydın deveçiye bir deve veyāhūd bir kıymetli şey behşiş vérerdin yāhūd da onun devesinin tapılmasını emréderdin* 'sen padişah neslinden olsaydın deveciye bir deve yahut kıymetli bir bahşiş verirdin yahut da devesinin bulunmasını emrederdin' 15/123.

3.7.3. Pekiştirme Bağlaçları: *kağabına bir çay çııdı. hem de kağabı uca bir dağ kesib* 'karşısına bir çay çıktı. Hem de karşı tarafı yüce bir dağ kesmiş 26/66, *oğlan da burdadı* 'oğlan da buradadır' 1/98, *oğlanın göbeyinde bir kıfil, başında ise bir açar var idi* 'oğlanın göbeğinde bir kilit, başında ise bir anahtar vardı' 38/42, *vezîr de kızını görüb tanıdı* 'vezir de kızını görüp tanıdı' 10/84, *şāh, vezîr oğlu idiler. hemi de istekli yakın dōst uydular* 'şah, vezir oğlu idiler; hem de samimi, yakın dost idiler' 1/65.

3.7.4. Nöbetleşme Bağlaçları: *biri vardı, biri yoıdu* 'biri vardı, biri yoktu' 5/1, *uşakların biri kızıl saçlı, o biri gümüş saçlı idi* 'çocukların biri altın saçlı, öbürü gümüş saçlı idi' 31/20, *yérin bir o başında, bir bu başında oynayıır* 'yerin bir o başında, bir bu başında oynuyor' 2/6.

3.7.5. Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçlar: *Ay kız gel. Kız dédi: Ahı men gelemmirem* 'Ay kız gel. Kız dedi: Ama ben gelemiyorum' 8/30, *O biri kardaşların olsaydı bahmazdım. Amā Eħmed'i sağaltmalıyıık.* 'Öbür kardeşlerin olsaydı bakmazdım. Ama Ahmet'i iyileştirmeliyiz' 5/59, *Balaca kızının başını sığarladı. Ammā özünü saılayabilmeyib ağlamağa başıladı* 'Küçük kızının başını

okşadı. Ama kendini saklayamayıp ağlamaya başladı.’ 10/41, *İndi de biz bu ağacın altında ayrılmalıyık. Ancak ayrılmamışdan kabağ her şeyi yarı bölmeliyik* ‘Şimdi de biz bu ağacın altında ayrılmalıyız. Ancak ayrılmadan önce her şeyi yarı yarıya bölüşmeliyiz’ 33/170, *Onu cānāvarlardan korusan ata hōş gelir. Belke onda sene bir kömekliyi deyer* ‘Onu canavarlardan korursan atın hoşuna gider. Belki o zaman sana bir yardımı olur’ 4/80, *Orada pādšāh her üçünü hezīneye gözetçi te ‘yīn éleyir ve şerṭ kesir ki hezīne yarılrsa boynunuzu vuracağam. Çünkü her gece gelib hezīneni yarırdılar* ‘Orada padişah her üçünü hazineye gözcü tayin ediyor ve şart koyuyor ki hazine çalınrsa boynunuzu vuracağım. Çünkü her gece gelip hazineyi çalıyorlardı’ 5/18, *Çıhdılar bir kalaçaya. Deme bu bir dev oğludu.* ‘Çıktılar bir küçük kaleye. Deme bu bir dev oğludur.’ 8/35, *Péygamber gördü ki un éle tertemzdi. Élebil deyirmandaki undu* ‘Peygamber gördü ki un öyle tertemizdir. Sanki değirmendeki undur’ 32/47, *Arvad kuşun yumurtalarını aparıb vérir hemīn tācire ve lāzım olan şeyleri götürüb gelir. Hülāşe günler kéçir.* ‘Avrat kuşun yumurtalarını götürüp veriyor bu tüccara ve lazım olan şeyleri alıp geliyor. Hülasa günler geçiyor’ 25/36, *Erslan görür ki dōstları gelir* ‘Aslan görüyor ki dostları geliyor’ 3/46, *Şāh oğlu İsmā‘il kızıl balığı eline alıb diğketle onun gözlerine bağdı. Sanki o gözler déyirdi ...* ‘Şah oğlu İsmail kızıl balığı eline alıp dikkatle onun gözlerine baktı. Sanki o gözler diyordu ...’ 33/13, *Meni de tācire tapşırđı. Üstelik de tācire biraz kızıl vérib dédi ...* ‘Beni de tüccara emanet etti. Üstelik tüccara biraz altın verip dedi ...’ 18/132, *Demek bu kızıl onun kısmetine çıhb. Yoğsa iller uzun bu yer şomlanır.* ‘Demek bu altın onun kısmetine çıkmış. Yoksa uzun yıllardır bu yer sürülüyor.’ 9/76.

3.8. Ünlemler

3.8.1. İç Dönük Ünlemler: İnsanın iç dünyasındaki duygu ve heyecanları dışarı vuran ünlemlerdir (Korkmaz 2014: 968): *ah pādšāhın kıızı, birce seni görseydim!* ‘ah padişahın kıızı seni bir kere görseydim’ 49/131, *Ay gidi hay hay! Dağ gétdi, aran gétdi.* ‘Hey gidi hey! Dağ gitti, ova gitti.’ 8/142, *vay évim yihıldı!* ‘vay evim yıkıldı’ 19/9.

3.8.2. Dışa Dönük Ünlemler: İnsanın diğer insanlar, hayvanlar ve nesnelere olan iletişim ilişkisini seslenme, gösterme, sorma, onaylama ve cevap yollarıyla ortaya koyan ünlemlerdir (Korkmaz 2014: 988).

3.8.2.1. Seslenme Ünlemleri: İnsanların, insanlara seslenmek veya hayvanları çağırmak ya da yönlendirmek için kullandıkları ünlemlerdir (Korkmaz 2014: 989): *a bacı, be kabağı kışa gelecek sen bırda néyneyisen?* ‘a bacı be önu kışa gelecek sen burada ne yapıyorsun?’ 12/12, *ay kardaş toy néçe kéçdi?* ‘ay kardeş düğün nasıl geçti?’ 21/32, *eşi bu gelme oğlandan bize pādşāh çıhmaz* ‘a kişi bu gelme oğlandan bize padişah çıkmaz’ 49/119, *ey koca bura niye gelmisen?* ‘ey koca buraya neden geldin?’ 7/88, *haray meni çıhardın* ‘hey beni çıkartın’ 37/13.

3.8.2.2. Gösterme Ünlemleri: Bir şeyi işaret ederek göstermeye yarayan ünlemlerdir: *aha burdan arhayın düşenden sonra bunlar gédip toy éleyiller* ‘aha burdan emin olduktan sonra bunlar gidip düğün yapıyorlar’ 12/40, *ta béle düz yérde, açık yérde istemirem ele kéçem* ‘ta böyle düz yerde, açık yerde istemiyorum ele geçeyim’ 12/8.

3.8.2.3. Sorma Ünlemleri: Karşılıklı konuşmalarda soru sorma anlatımı taşıyan ünlemlerdir (Korkmaz 2014: 994): *bes biri hani?* ‘biri hani?’ 2/42, *kızdan soruşur ki atanla kardaşın hani?* ‘kıza sorar ki babanla kardeşin hani?’ 43/12.

3.8.2.4. Cevap Ünlemleri: Bu ünlemler onaylama ve ret bildirirler: *bel onlar yahşı şeylerdi* ‘evet onlar güzel şeylerdir’ 19/19, *dedi elbette* ‘dedi elbette’ 35/30, *he ay kardaş kor uydu* ‘evet ay kardeş kördü’ 15/25, *kişi dédi: Yahşı, görüşerik* ‘adam dedi: İyi, görüşürüz’ 36/23, *yoh kardaş* ‘yok kardeş’ 28/9.

Sonuç

Metinlerin incelenmesinden sonra öne çıkan bazı ses ve şekil bilgisi özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1) Metinlerde kapalı e (é) ünlüsü vardır ve fonemik değere sahiptir. Bir diş üzerine konulan hemze (◌) ile gösterilmiştir: *édir* ‘ediyor’ 5/3, *éve* ‘eve’ 2/12, *gétmişdi* ‘gitmişti’ 24/7, *néce* ‘nasıl’ 54/51, *vérdiler* ‘verdiler’ 49/103, *yéddi* ‘yedi’ 24/29, *yéndirdiler* ‘indirdiler’ 35/51.

2) Alıntı kelimeler genellikle kalınlık-incelik uyumuna girmiştir: *bulürdu* < Ar. billür ‘durudur’ 48/87, *cavān* < Far. civān ‘genç’ 30/29, *çırāğa* < Far. çerāğ ‘muma’ 33/127, *damāği* < Ar. dimāğ ‘dimağı’ 18/272, *hel°et* < Ar. hil° at ‘hediye’ 6/63, *kabāb* < Ar. kebāb ‘kebab’ 56/32, *rūzu* < Far. rūzī ‘azık’ 27/77, *ye°nī* < Ar. ya° nī ‘yani’ 43/14, *yeķm* < Ar. yaķīn ‘kesin’ 39/14.

3) İlgili hâli eki genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna girer. Şu iki örnekte diş-dudak /v/ ünsüzünün etkisiyle düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmuştur: *atavun* ‘babanın’ 4/94, *kızıvun* ‘kızının’ 42/139.

4) Ünlü - ünsüz uyumu bozukluğu alıntı kelimelerde görülür: *deķīķe* ‘dakika’ 27/87, *eķreb* ‘akrep’ 14/98, *ğeddār* ‘gaddar’ 1/112, *ğem* ‘gam’ 39/17, *ğenī* ‘zengin’ 1/57, *ğerīb* ‘garip’ 50/115, *ğerķ oldu* ‘boğuldu’ 36/85, *ķeber* ‘haber’ 27/47, *ķemīr* ‘hamur’ 40/19, *ķencer* ‘hançer’ 33/42, *ķerāc* ‘haraç’ 24/29, *ķeyli* ‘hayli’ 24/4, *meğlūb* ‘mağlup’ 24/29, *mütleķ* ‘mutlaka’ 36/48, *meķşedi* ‘maksadı’ 36/79, *neķl* ‘nakil’ 36/106, *peyğember* ‘peygamber’ 32/3, *reķīb* ‘rakip’ 24/52, *yeķīn* ‘kesin’ 35/34, *şehs* ‘şahıs’ 15/56.

5) ET’deki kelime başı /k/ ünsüzü bazı kelimelerde varlığını sürdürmüştür: *keçdiler* ‘geçtiler’ 7/150, *köçdü* ‘göçtü’ 6/65, *kölgelik* ‘gölgelik’ 44/4, *köyneķ* ‘gömlek’ 53/68.

6) ET’deki kelime başı /t/ ünsüzü bazı kelimelerde varlığını sürdürmüştür: *tikir* ‘dikiyor’ 38/45, *tök* ‘dök’ 36/32, *tüşüdüb* ‘düşürüp’ 4/10.

7) Ünsüzle biten kelimelere *i-* fiilinin gelmesiyle *i-* fiilinden sonra bazen /y/ türemesi meydana gelmiştir: *üstün üydü* ‘üstündü’ 27/78, *var-ıydı* ‘vardı’ 52/7, *yoh uydu* ‘yoktu’ 3/1.

8) /g/ ve /ğ/ ünsüzleri iki ünlü arasında bazen süreklileşmeden kullanılır: *çıhmağı* ‘çıkması’ 49/76, *eteginden* ‘eteğinden’ 1/14, *incitdigine* ‘incittiğine’ 1/84, *kaçmağı* ‘kaçması’ 56/86, *mindigi* ‘bindiği’ 4/78, *olmamağı* ‘olmaması’ 20/7, *pişigi* ‘kedisi’ 23/30, *tapmağı* ‘bulmayı’ 1/85, *vurmağı* ‘vurmayı’ 50/235.

9) Metinlerde ilgi hâli bazen eksiz biçimdedir: *ağızı üste* ‘ağzının üstüne’ 42/21, *bibim oğlunu* ‘halamın oğlunu’ 1/103, *ğardaşı oğluna* ‘kardeşinin oğluna’ 49/3, *pādşāhin imāreti kabağında* ‘padişahın imaretinin karşısında’ 4/108, *pādşāh kızına* ‘padişahın kızına’ 18/118, *sīnesi üste* ‘sinesinin üstünde’ 23/168.

10) Metinlerde bulunma ve ayrılma hâli ekleri tonlu biçimde kullanılmıştır: *atdan* ‘attan’ 3/12, *başdan* ‘baştan’ 4/46, *ğabağda* ‘önde’ 10/57, *yağnlıkda* ‘yakında’ 40/4, *yaşadığdan* ‘yaşadıktan’ 3/30.

11) ET’deki +n vasıta hâli eki şu kelimelerde varlığını sürdürmüştür: *gizlince* ‘gizlice’ 49/54, *gizlin gizlin* ‘gizli gizli’ 10/75.

12) Teklik 2. şahıs emir çekimi hem eksiz hem de tarihi dönemlerde kullanılmış olan -*Gil* ekinin Güney Azerbaycan Türkçesindeki şekli olan -*GInAn* (<-*GILAn*) ekiyle yapılır. Bu ek pekiştirme görevinde olup metinlerde sadece ince ünlülü biçimi bulunmaktadır: *aparginen* ‘götür’ 8/63, *ğamaginen* ‘bakma’ 12/50, *yéginen* ‘ye’ 8/61.

Teklik 2. şahıs emir çekimi *de-* fiilinde şu biçimlerde ortaya çıkar: *déne* ‘de’ 3/17, *déyne* ‘de’ 31/55, *déynen* ‘de’ 23/150, *déyinen* ‘de’ 23/153.

13) Metinlerde soru sormada genellikle vurgulu biçim kullanılmıştır. Bazı cümlelerde ise soru *mX* soru ekiyle ifade edilmiştir: *Bizi bu gécelige konağ éliyersen mi?* ‘Bizi bu gecelik konuk eder misin?’ 2/10, *Menim kızımı bir kāsıba tāy mı édirsen?* ‘Benim kızımı bir fakirle bir mi tutuyorsun?’ 36/17, *Paltarı getirdin?* ‘Elbiseyi getirdin mi?’ 48/63, *Süpürdün?* ‘Süpürdün mü?’ 8/55.

14) Metinlerde gereklilik çekiminin iki şekli vardır. Biri *gerek + Fiil + istek* veya *emir* ekleriyle, diğeri *-mAII* ekiyledir: *bölmeliyik* ‘bölmeliyiz’ 9/88, *gerek bu sırrı açasan* ‘bu sırrı açmalısın’ 9/15, *gerek gedem* ‘gitmeliyim’ 34/43, *vermelisiniz* ‘vermelisiniz’ 4/37.

15) Metinlerde teklik 2. şahıs şimdiki zamanın şartı, teklik 2. şahıs öğrenilen geçmiş zamanın şartı ve teklik 2. şahıs gelecek zamanın şartı çekimlerinde şahıs eki birleşik çekimli unsura gelmesi gerekirken basit çekimli unsura gelmiştir: *bacarırsansa* ‘beceriyorsan’ 18/190, *çıkacağınsansa* ‘çıkacaksan’ 49/36, *kıyarsansa* ‘geri veriyorsan’ 12/70, *tapmışansa* ‘bulmuşsan’ 12/71.

16) Yeterlik fiilinin olumsuzluğu genellikle *-bil* fiilinden sonra *-mA* olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılmıştır: *gösterebilmerem* ‘gösteremem’ 24/21, *kurtarabilmedi* ‘kurtaramadı’ 27/38, *olabilmez* ‘olamaz’ 36/18, *tapabilmez* ‘bulamaz’ 37/80, *yaşayabilmerik* ‘yaşayamayız’ 25/45.

Yeterlik fiilinin olumsuzluğu bazen *-(y)A* zarf-fiil eki, *bil-* fiili ve *-mA* olumsuzluk ekinin kaynaşmasıyla meydana gelen *-(y)AmmA / -(y)AnmA* ekiyle yapılmıştır: *dönemmedi* ‘dönemedi’ 51/93, *édenmerem* ‘edemem’ 33/133, *gelemmedi* ‘gelemedi’ 52/33, *gelemmirem* ‘gelemiyorum’ 8/32, *kéçemmir* ‘geçemiyor’ 8/96, *kurtaranmazsan* ‘kurtaramazsın’ 56/48, *üzemmedi* ‘koparamadı’ 52/8.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

Araz İle Ayaz (1)

(1) Kéçmiş zamānlarda bir pādšāhla bir vezīr var imiş. Bunların heresinin bir (2) oğlu varmış. Şāhın oğlunun adı Ayaz, vezīrin oğlunun adı Araz idi. Bu (3) uşaklar çoḡ °ağıllı, kamāllı, çoçaḡ idiler. Uşaklar oḡuyub her °élmin (4) sırrına vāḡıf olmuşdular. Her ikisi pehlevānlıḡda ad çıḡarmışdı. Odur ki, (5) pādšāh bütün ā° yān - ešrāfları başına yığıb meclis kéçirirdi. Meclis (6) kırtaranda vezīr pādšāha bir ağızı baḡlı kıtu baḡışladı. Pādšāh hemīn kıtunu (7) öz oḡluna vérdi. Oḡlu bir pūnhān ḡūşeye çekilib kıtunu açdı. Kıtu tām (8) kıızıldan idi. İçinde de bir gözel kızın şekli var idi. Şeklin dalında (9) yazılmışdı: ḡülüstān şehri, rem bāḡçası. Melīkeler šāhzādesinin kıızı (10) ḡūlpınar ḡanım. Oḡlan bir könülden min könüle °āşık olub ḡestelendi. (11) Araz'ı çaḡırıp öz derdini ona dédi. Araz ḡédib pādšāha bildirdi ki, (12) oḡlu neye göre ḡestelenibdir. Pādšāh, vezīr, ā° yān - ešrāf yığılıb Ayaz'ın yanına (13) geldiler. Ne keder oḡlandan ḡāhiş étdiler ki, gel bu yoldan kıayıt, oḡlan (14) daşı eteginden tökmeyib dédi ki, yoḡ gerek kızın dalınca ḡétsin. Onda (15) pādšāh °elācsız kıalıb ona kıızıl, çoşun vérdi. Bir de bir gemi düzeltdirib (16) Ayaz'la Araz'ı yola saldı. (17) Bunlar bir müddet yol ḡédenden sonra kıabaḡlarına deniz çıḡdı. Gemiye minib (18) yollarına davām élediler. Denizın ortasında bir tūfān kıopub gemini pārcā pārcā (19) éledi. Gemidekilerin hamısı batdılar. Bu oḡlanlar üzmeḡ bildiklerinden heresi (20) bir taḡta pārcāsının üstünde üye üye, ayrı ayrı yérlelere gelib çıḡırlar. (21) Pādšāhın oḡlu bir böyük şehre tuş gelir. Gelib pādšāhın sarāyının yanına (22) çıḡır. Pādšāh, kıonaḡların içinde bir gözel, ḡerīb oḡlan ḡörüb onu yanına (23) çaḡırır. Ondan eḡvāl soruşur. Oḡlan déyir: (24) Seyāḡete çıḡmışdıḡ, gemimiz keżāya uğradı. Yoldaşlarıımın hamısı denizde (25) batdı. Men bu şehere gelib çıḡdım. (26) Oḡlan pādšāhın ḡōşuna gelir. Onu özüne serkerdelige ḡötürür. Bu burada (27) serkerdeliginde kıalsın, ḡörek Araz'ın başına ne geldi. (28) Araz ḡédib çöllü beyābāna çıḡdı. Bir müddet yol ḡédenden sonra böyük kıalaçaya (29) rāst geldi. Dervāzadan aşıb içeri kéçdi. Birinci otaḡa girdi. Burada (30) pehlevān ḡeyimi var idi. O, bu palta[r]ları ḡeyinib ikinci otaḡa kéçdi. Burada (31) lezzetli yémekler ḡörüb yémeye başladı. Sonra üçüncü otaḡa kéçdi. Burda (32) ḡördü ki, teḡtin üstünde gözel

bir kız yatıb. Kızın başının üstünde iki (33) lövhe var. Sağdaki lövheni sola, soldaki lövheni sağa deyişdirdi. Bu (34) zamān kız aşırıp ayıldı. Sévincek dédi: (35) Kōçağ oğlan, ne cür^e etle bura ayak basmısan? Dévin gelmesine üç sâ^e at (36) Ʒalıbdı. Téz ol, vaħıt iken çıħağ, kaççağ. (37) Kız başına gelenleri yerli yataklı oğlana danışdı. Oğlan dédi: (38) Béle kaçmağ olmaz. Dévin cāmı hardadı? Dé, onu maħvédib kaççağ. (39) Kız dédi: (40) O balaca perdenin dalında bir şüşe var. O şüşenin içinde göyerçin var. Bu (41) dévin cānıdı. (42) Oğlan téz ovsün oħudu, perde açıldı. Oğlan téz şüşeni yere çırıp (43) göyerçinin başını üzdü. Bu zamān dév nerilti gürültü ile özünü yétirdi. (44) Yere yıhılıb cehenneme vāşıl oldu. Bunlar bir ħurcun le^e l cevāhirāt, iki de (45) at götürüb Melike Ĥanım da bir dest pehlevān paltarı géyinib yola düşdüler. (46) He indi éşit Ayaz'ın o şeherde niye serkerde Ʒalmağından. Ayaz şehere girende (47) bir Ʒarıdan öyrenmişdi ki bu şehrin kızını bir dév oğurlayıb aparıb. (48) Ʒarı demişdi: (49) Men éşitmişem ki Melike Ĥanım'ın köy^e āleminde Gülpınar adlı bir bacılığ (50) var. Kız oğurlanan müddetde ħanım buraya gelmişdi. Kız tapılarda da gelecek. (51) Ona göre de Ayaz serkerde olub orada Ʒaldı. Kızı aħtardılar. Şāhın da (52) fikri, kız tapılarda onu Ayaz'a vérmek idi. Kızı da tapmağ Araz'a Ʒismet (53) olmuşdu. (54) Araz'la Melike Ĥanım gelib kızın şehrine çıħırlar. Şeherde bir kār vēnsarāya (55) düşürler. Kız Araz'a déyir: (56) Sen gét atamın bārigāhına meni getirmeginin ħeberini vér. Atam seni dünyā (57) mālından ġenī éliyecek. Sonra gelib meni buradan apararsan. (58) Yolda Melike Ĥanım oğlandan soruşmuşdu: (59) Sen hardan gelib hara gédirdin ki gelib bura çıħdın? (60) Araz başına gelenleri ona danışdı: (61) Bizim şāhın oğlu, Gülpınar'ın şeklini görüb ona vurulmuşdu. Biz de (62) Ʒoşunla onu aħtarmağa çıħmışdık. Yolda gemimiz Ʒezaya uğradı. Menim Ayaz'dan (63) ħeberim olmadı, kāş Ayaz da sağ olaydı. (64) Araz béle déyib ağladı. Ona göre ki onlar bir sarāyda böyümüşdüler. Şāh, vezīr (65) oğlu idiler. Hemi de istekli, yaħın dōst uydular. Ona göre ħeyfsilenib (66) dédi: (67) Seni atana teħvīl vérenden sonra men Ayaz'ı aħtarmalıyam. İşdir Ayaz'ı tapabilmesem (68) héç vetene da Ʒayıtmayacağam. (69) Kız ħéfsilendi, neden ki Araz'ı sévirdi? O dédi: (70) ° Āyile Ʒurmursan Ʒurma. Ʒal benim Ʒardaşım ol. (71) Oğlan rāzılaşıb kızın atasının bārigāhına yola düşdü. O gédib sarāya (72) çıħdı. Sarāyda meclis Ʒurulmuşdu. Şabāħısı ġün kızın aħtarışına (73) çıħacağdılar. Éle meclis de buna göre Ʒurulmuşdu. Ʒapıçı, oğlanı sarāya (74) burahmadı. Oğlan ondan ħāħiş étđi ki şāha

désin ki bir gerīb (75) pehlevān onu görmek isteyir. Kāpıçı gédib bunu şāha çatdırdı. Şāh buyurdu (76) ki ötürün gelsin. İçeri giren kimi Araz şāhın böyründe oturmuş (77) Ayaz'ı gördü. Ayaz, Araz'ı gören kimi özünden gétđi. Meclis ehli el ayağa (78) düşüb Araz'ı döyüb kovaladılar ki ne günāh işletdin ki Ayaz seni (79) görüb o hāla düşdü. Oğlan kār vēnsarāya Melīke Hānım'ın yanına geldi. Melīke (80) Hānım dédi: (81) Sen gerek téz déyidin ki men Melīke Hānım'ı tapmışam. Onlar sévinib senin (82) başına toplaşacaqdılar. O vahtacan da dōstun ayılacaqdı. (83) Oğlan işi başa düşüb bir de sarāya gétmeği kērāra aldı. Ayaz özüne gelenden (84) sonra oğlanı soruşdu. Sarāy ehli onu incitdigine göre oğlanı döyüb (85) kovaladıklarını dédiler. Ayaz néce olursa olsun onu tapmağı emrétdi. (86) Araz sarāya teref üz koydu. Gözetçiler onu tutub sarāya apardılar. Ayaz, Araz'la (87) görüşüb öpüşenden sonra oğlan, Melīke Hānım'ı tapıb getirdigini heber (88) vérdi. Sarāyda böyük şenlik başladı. Gédib kecāvede Melīke Hānım'ı (89) kār vēnsarāydan getirdiler. Şehre cār çekildi ki şāh kızını tapdığı için (90) böyük meclis kūracaq. (91) Araz Ayaz'a heber vérdi ki Gülpınar, kızın bacılığıdır. O da görüş (92) için bu meclise gelecek. Ayaz sévindi. Kızın tapılması Gülpınar Hānım'a (93) gédib çatdı. Şehir ehli öz meclisinde olsun éşit Gülpınar Hānım'dan. (94) Üç günden sonra Gülpınar Hānım öz kenizleri ile gelib çıhdı. Melīke (95) Hānım'la Bedī' iye Hānım bāğda kūrulmuş çadırdı oturmuşdular. Gülpınar Hānım (96) soruşdu ki bes néce oldu ki sen tapıldın? Kız başına gelenleri nakléledi, (97) dédi: (98) Seni ahtarırmışlar meni tapıblar. Oğlan da burdadı. Senin ° aşıkındı. İsteyirsen (99) görüşdürüm. Baq gör néce oğlandı. (100) Kız rāzı oldu. Melīke Hānım günorta Ayaz'ı sarāya de° vet édib Gülpınar (101) Hānım'la görüşdü. Kız dédi: (102) Ayaz men bibim oğlunun nişānlısydım. Toyumuzun āhırınıcı günü bir pehlevān (103) bibim oğlunu gefilden vurub öldürdü. Menim toyum yasa döndü. Şehir ehli kara (104) géydi. Atam meni bibime tehvīl vérib dédi ki ölene kimi Gülpınar senin (105) gelinin olub yanında kalacaq. O vahtdan üç il kéçibdi. Men bibimin (106) yanında yaşayırım. İndi seni sévirem ancak işi éle kuraq ki seni aparaq (107) atamın huzūruna. Atam gönderecek seni bibimin yanına. Onun rāzılığı ile (108) meni alabilersen. (109) Rāzılaşdılar. Ayaz onlarla Gülüstān şehrine gétđi. Çoq çetinlikle de olsa (110) oğlan şāhın huzūruna düşebildi. O bütün derd-i dilini şāha ° erz éledi. (111) Çoq güzel, ° ağıllı olduğundan Ayaz şāhın hōşuna geldi. Şāh buyurdu ki (112) onun en geddār düşmeni olan aq dévi

öldürsün. Oğlan çoğ çetinliklerle (113) rāstlaşarak ağ dévi maḥvétđi. Şāhın ḥuzūruna kayıtdı. Şāh onun alnından (114) öpüb kızını ona vérmeye rāzı oldu. Onun yanına kâşid salıb bacısının (115) yanına gönderdi. Eḥvālâtı olduğu kimi bacısına çatdırıb kızın buna vérilmesini (116) bacısından iltimās éledi. Bacısı da kızın ona vérilmesine rāzı oldu. (117) Dédi ki koy kıza men özüm toy éleyim. Qardaşı rāzı olmadı ki koy (118) aparıb öz veṭeninde toy élesin. Kıza bir çoğ hedyeler vérib Ayaz’la birlikde (119) yola saldılar. Onlar birbaş Melike ile Araz olan yere geldiler. Pādşāh bunları (120) béle görende çoğ sévindi. O da kızını Araz’a vérib burda toy meclisi (121) qurdurdu. Ayaz’la Araz béle meşlehet gördüler ki gédib toyumuzu veṭenimizde de (122) éleyerik. Şāh bunları büyük debdebe ile yola saldı. Bunlar veṭenlerine gétdiler. (123) Şeherlerine bir menzil qalmış muştulukçu gönderdiler. Şāhla vezīrin yégāne (124) oğlanları tapıldığına göre bütün şehir ehli onların pīşvāzına çığdı. Onları (125) sarāya apardılar. Ata, anaları ile görüşüb büyük taṭanalı toy meclisi (126) qurdular. Bedī’ iye Ḥanım’ı Ayaz’a, Melike Ḥanım’ı Araz’a aldılar. (127) Onlar yéyib içib murādlarına yétdiler. Siz de murādınıza yétesiniz. (128) Göyden üç alma düşdü: Biri benim, biri özümün, biri de nağil déyenin.

Avşar Beg (2)

(1) Qedīm zamānlarda bir şāh var idi. Adına Avşar Beg déyirdiler. Avşar Beg çoğ (2) °edāletli bir şāh idi. Hemīşe öz vezīrini de götürüb dervīş libāsı géyinib (3) gezmeye çığardı. Bir gün Avşar Beg vezīrini çağırıp dédi ki gel şehere (4) çığaq. Ḥülāşe bunlar paltarlarını deyişib düşdüler yola. Az gétmişdiler (5) çoğ gétmişdiler gelib bir kende çatmışdılar. Bir de gördüler ki bir cütcü (6) öküzle yer şomlayır. Herden onu dayandırıp yerin bir o başında, bir bu başında (7) oynayır. Sonra yéne işine davām édir. Şāh soruşdu ki, vezīr bu ne eḥvālātdır? (8) Vezīr dédi ki şāh sağ olsun. Bu cütcünün ḥanımı yaşıdır. Ona göre béle (9) éleyir. Pādşāh dédi: Gel indice yoḥlayaq. Cütcüye yaḥınlaşib salām (10) kelāmdan sonra dédiler ki a kişi, bizi bu gécelige qonaq éliyersen mi? (11) Cütcü dédi: Qonaq Allāh qonağıdır, buyurun gédek. Şāhnan vezīr gördüler ki (12) éve çatan kimi cütcünün ḥanımı téz öküzleri açıb apardı. Qabaqlarına (13) ot koyub kayıtdı. Téz özünü yétirib yoldaşının çarıqlarını (14) soyundurub ayaklarını yudu. Téz süfreni açdı. Yoldaşının altına (15)

döşekçe, dalına yastık koydu. Her üçüne yémek çekdi. Sonra bunlara çay (16) getirdi. Şāhınan vezīr gördü, doğrudan da, cütcünün hanımı yahşdı. Bunlar (17) üçü de söz şuhbetden sonra yerleri hāzır oldu, yatdılar. Seher tézden şāh (18) vezīrnen öz sarāyına yola düşdü. Sarāya çatan kimi tahta eyleşdi. Emrédi (19) ki gédib cütcünü onun yanına getirsinler. Gédib cütcünü getirdiler. (20) Cütcü giren kimi şāhınan vezīri tanıdı. Şāh dédi ki ay kişi gel (21) hanımlarımızı deyişek. Sen hanımını vér mene, men de üç hanımını vérim sene. (22) Kişi ne diyebilirdi ki? Qorhusundan rāzılaşib hanımları da götürüb (23) gétđi. Cütcü bunların üçünü de getirib çayın başına, dédi: Men sizin her (24) üçünüzü dalıma alıb bu çayın üstünden kéçirdeceyem. Çayın ortasına çatanda (25) birinci hanımdan soruşdu: Senin şen° etin nedir? Birinci arvad dédi: Men (26) oğruyam. Cütcü bu arvadı kéçirdib çayın o başına koyub kayıtdı. (27) İkinci arvadı dalına alıb çayın ortasına çatanda soruşdu: Senin şen° etin (28) nedi? İkinci arvad dédi ki men dilliyem. Cütcü bu arvadı çayın ortasına (29) atıb kayıtdı. Üçüncü arvadı dalına alıb çaydan kéçende soruşdu: Bes (30) senin şen° etin nedir? Arvad dédi ki bes benim şen° etim pis yola gétmekdir. (31) Cütcü bunu da çaydan salāmat kéçirdib çatdırdı çayın o kırağına. (32) Hülāşe düzeldiler yola. Gelib çatdılar cütcünün évine. Cütcü getirib oğru (33) arvada anbārın açarını ve bir dene de terezi vérib dédi: Kime ne vérsen çek (34) vér. İkinci arvadı getirdi bir otağa. Otağın bir kapısı var-idi. Bir ikinci (35) kapı da açdırıb dédi: Bu kapıdan giren o kapıdan çıhib gétsin. Hanımlar (36) öz sehvelerini başa düşdüler. Kişi lap arhayın olub sévindi. İşe (37) gédende yerin hem o başında, hem ortasında, hem de bi başında oynadı. Şāh (38) vezīrle yéne de sefere çıhanda gördüler ki cütcünün kéfi daha da sazdır. Şāh (39) dédi: Vezīr bu ne işdir? Vezīr dédi: Şāh sağ olsun. Kişinin hanımları (40) yéne de yahşdılar. Şāh cütcünü çağırtdırıb dédi: Ay kişi gét (41) arvadlarımı getir. Kişi elbehim gédib arvadları getirdi. Şāh gördü ki biri (42) yoğdur. Soruşdu: Bes biri hanı? Cütcü dédi ki şāh sağ olsun biri (43) dilliydi. Onun ° öhdesinden gelmek olmazdı. Ona göre de atdım çaya. Şāh (44) iki hanımını alıb cütcünün bir hanımını vérdi. Bélelikle onlar (45) hōşbeht yaşamağa başladılar. Cütcü yéne de şomlayanda hem yerin o başında, hem de bu başında, hem de ortasında oynayardı.

Erslanın Dōstları (3)

(1) Biri var idi biri yoħ uydu. Bir kiři vardı. Bu kiřinin de arvadı ve (2) ođlu vardı. Bir gūn arvad ōlūr. Kiři gēdib bařka arvad getirir. Bir (3) gūn arvad ōzūnū nāħōřluđa vurur ve dēyir ki at derisine salsanız men (4) sađalaram. Arvad ođlanın atını yoħ ēlemek isteyir. Ona gōre de ođlan ēve (5) gelende atası dēyir: (6) Atı kesek anan sađalsın. (7) Ođlan bu sōzden me^o yūs olur. Atın yanına gelir eħvālātı ata dēyir. At dēyir: (8) Ćōrek yapsınlar ve yıđsınlar benim bēlime, sen de minersen ūĉ gūn gezeceyem. (9) Ođlan gelir bunları atasına dēyir. Her řey ħāzır olandan sonra Erslan minir (10) atın bēline. Bēlelikle iki gūn gezirler. At řanadlanıb uĉur bir dūzenliye (11) dūřūrler. Onlar ĉadır řururlar. Erslan ova gēdir. Erslan gēdenden sonra (12) ĉadıra bir cānāvar yaħınlařıb atdan soruřur: (13) Burada ne ēdirsen? (14) At deyir: (15) Ađamla řalacađıķ burada, ova gēdib. (16) Cānāvar dēyir: (17) Ađana dēne meni de sađlasın. Sizin artıķ urtuđunuzdan yēyib bařımı (18) dolandıraram. (19) Birazdan sonra Erslan gelir. Atdan soruřur ki o nedir durub ĉadırın (20) yanında? (21) At dēyir: (22) Cānāvardır, dēyir ađana dēnen meni de sađlasın. Erslan rāzı olur. Bir gūn (23) Ođlan yēne de ova gēdir. Bir tūlkū gelib cānāvara dēyir: (24) Sen bu atı niye yēmirsen? (25) Cānāvar dēyir: (26) Niye yēyim, ađam gūnde bize ov eti getirir biz de yēyirik. (27) Tūlkū dēyir: (28) Onda ađana dēne meni de sađlasın. Erslan tūlkūnūn řalmasına rāzı olur. (29) Erslan yēne ova gēdir. Bu zamān bir řarđa gelir. Ĥāhiř ēdir ki bunun da (30) řalmaķ istediđini ođlana dēsinler. Erslan rāzı olur. Bir mūddet yařadıķdan (31) sonra ħeyvānlar Erslan'ın yařřılıđından ĉıĥmaķ ūĉūn rāzılařıb ona bir řız (32) getirmek isteyirler. (33) Tūlkūden soruřurlar: (34) Senin elinden ne gelir? (35) Tūlkū dēyir: (36) Oynamāķ. (37) Cānāvardan soruřurlar: (38) Senin elinden ne gelir? (39) Toy ĉalmaķ. (40) Řarđadan soruřurlar: (41) Senin elinden ne gelir: (42) Caynađımla neyi istesenez gōtūrerem. (43) Ĥeyvānlar birlikde bir řehere gēdib pādřāhın ° imāretine yaħınlařırlar. Tūlkū (44) oynayır, cānāvar toy ĉalır, řarđa ise ° imāretin o řeref bu řerefine uĉur. Bu (45) zamān pādřāhın řızı sese ēřiye ĉıĥır. Řarđa fūrřeti elden vėrmeyib řızı (46) caynađına alır ve ħeyvānlarla birlikde ōz yėrlerine gelirler. Erslan gōrūr ki (47) dōstları gelir. Yanlarında da bir řız. Řızı gōren kimi ĉoĥ sėvinir. Bu zamān (48) řehere ses yayılır ki pādřāhın řızını aparıblar. Pādřāh ne ķeder ēdirse řızını (49) tapabilmir. Bir řarı gelib dēyir ki řızını men taparam. Pādřāh dēyir ki řızı (50) tapsa onu dūnyā mālından genī ēdecek. Řarı

küpe minib göye uçuur. Biraz (51) gétdikden sonra çölün düzünde bir çadır görür. Aşağı éniib gizlenir. (52) Görür ki oğlan gelir, başlayır ağlamağa. Déyir ki yérim yoğdu yatmağa, meni (53) évinde sağla. Erslan'ın bu şarıya yazığı gelir. Onu çadıra aparır. Kıız, bu şarıdan (54) şübhelenir. Déyir ki bu şarıdan gözüm su içmir. Oğlan déyir: (55) Yazık şarıdır, şalsın bizde. (56) Bir müddet kéçmiřdi ki şarı kııza déyir: (57) Biraz gezek üreyimiz açılısın. Onlar çöle çığırlar. Şarı çalışır ki kıızı (58) küpe teref aparsın. Biraz gétdikden sonra küpe yağınlaşırlar. Kıız eyilib (59) küpe bağanda şarı onu iteleyib küpe salır. Küpün ağzını örtür. Özü de (60) oturur küpün üstünde uçurlar pādřāhın vilāyetine. Pādřāh kıızı görür, çoğ (61) sévinir. Şarıya hel° et véir. (62) Oğlan ovdan şayıdır. Görür ki heyvānlar békéfdir. Heyvānlar sözü bir yere (63) koyub şehere teref yollanırlar. Gelib çığırlar pādřāhın ° imāretine. Řarđa kıızı (64) caynağına alıb öz yurdlarına teref uçur. Oğlan görür ki budu kıızı (65) getirirler. Çoğ řād olur. Yéyib içib hōřbeht yaşamağa başlayırlar.

Üç Ayaklı At (4)

(1) Biri var idi biri yoğ uydu. Kāsıb bir kişi var idi. Onun üç oğlu, (2) üç kıızı vardı. Bir gün kişi ağır nāhōřlařır. Öleceyini řis éleyib (3) oğlanlarını yanına çağırıp veşiyeti éleyir: (4) Meni basdırdığınız günün şeherisi şebrimin üstüne gedin. Řebrimin üstünde (5) hansı cānlını görsez böyük bacınızı ona vérin. İkinci günü yene şebrimin (6) üstüne gedin. Hansı cānlını görsez küçük bacınızı da ona vérin. (7) Kişi ölen günün şeherisi küçük şardaş özünden böyük şardaşlarına (8) atasının veşiyetini hāřırladır. Böyük şardaş déyir: (9) Ölüñün veşiyeti yanında çalar. ° Ađılıñ hüşün olsun. Gét özüve çörek (10) şazan. Ortancıl şardaş üz gözünü tüşüdüb küçük şardaşı acılayır. (11) Küçük şardaş gördü ki onlardan bir fāyda yoğdur. Odur ki özü tek (12) başına böyük bacısının şolundan yapışıb atasının şebrinin üstüne geldi. (13) Gördü ki şebrin üstünde ağ dév onları gözleyirmiş kimi dayanıb. Oğlan (14) dédi: (15) Ağ dév burda niye durmusan? (16) Dév cavāb vérdi: (17) Senin atanın veşiyetini gözleyirem. (18) Oğlan bağdı ki dév düz danışır. Odur ki böyük bacısını ona vérib (19) géri şayıtdı. Ortancıl bacısını řara déve, küçük bacısını da sarı déve (20) vérdi. (21) Günlerin bir günü üç şardaş iş ağtarmağ için sefere çığdı. Onlar kırđ (22) gün kırđ gece yol gétdikden sonra bir şehere çatdılar. Bu şehir denizin (23) yağınında idi. Onlar iş sorağlaşa sorağlaşa bir gemiçiye rāst (24) geldiler. Gemiçi

dédi: (25) Mene yuħusuna ħaram k̄atmağı bacaran k̄şikçi l̄azımdır. Ćunki denizin (26) kırağında gemilerimizi t̄ez t̄ez ĉapıb talayırlar. Ḡeceler bu Őehere yan almağa (27) p̄Őm̄an oluruk. İndi d̄eyin ḡorum hansınız koĉak, yuħusuzluđa (28) d̄ozümlüdüŕ onu iŐe k̄ebül éleyim. Kiĉik ĉardaŐ r̄azılık v̄erdi ve o günden (29) ḡeĉe gündüz gemilere k̄şik ĉekmeye baŐladı. Bir ḡeĉe oğlan ḡördü ki (30) denizden üç deryā atı ĉıđdı. Ođlan onları cilovlayıb yağınlıkdağı m̄eŐeye (31) apardı. Onların her birini bir ağacın altında h̄örükleyib ḡeriye (32) ĉayıtdı. Günlerin birinde Őehere ħeber yayıldı ki p̄adŐāhın ḡözünün ağı ĉarası (33) olan bir kıızını c̄adıĉı ĉaĉırıb. P̄adŐāh c̄ar ĉekdirdi ki kim benim kıızımı (34) c̄adıĉıdan alıb getirse onu dünyā m̄ālına ĝerĉ éliyeceyem. Ođlan p̄adŐāhın (35) ħuzūruna gelib baŐ éndirdi (36) P̄adŐāh sađ olsun men bu iŐin °öhdesinden gelerem. Ancađ benim de öz Őerĉim (37) var. Kıızınızı mene ere v̄ermelisiniz. (38) P̄adŐāh oğlanın Őerĉini c̄anla baŐla k̄ebül éleyib onu edeb erk̄anla yola (39) saldı. Ođlan bir baŐa m̄eŐeye geldi. Deryā atlarından birini minib yola düŐdü. (40) Derelerden s̄el kimi, tepelerden ȳel kimi aŐıb bir ĉöllü biyābāna ĉatdı. Ođlan (41) ḡöz gezdirib ḡördü ki bir ĉalaĉa var. Gelib ĉalaĉaya girende ḡördü ki (42) böyük bacısı ile ađ d̄ev burdadı. Ođlan bacısı ile ḡörüŐüb öpüŐdü. (43) Ađ d̄evnen k̄éf ħallaŐdı. Sonra seferinin meĉŐedini onlara d̄edi. Ađ d̄ev (44) baŐını buladı: (45) Nāħāĉ ḡedirsen c̄adıĉı ile bacarabilmersen. O seni öldürecek. Haray bu (46) baŐdan ḡeriye ĉayıt. Bacısı da ona ĉođ yalvar yapıŐ éledi. Ancađ oğlan (47) onların sözüne maħal koymayıb yoluna davām éledi. Bir ħ̄eyl̄i gelenden sonra (48) c̄adıĉının °im̄aretine ĉatdı. Ćapıdan iĉeri girende ḡördü c̄adıĉı baŐını (49) kıızın dizinin üstüne koyub ħorram vurur. Ođlan kıza iŐāre éledi ki (50) onun baŐını dizinin üstünden ehm̄alca ȳere koy, dalımca gel. Kıız éle de (51) étdi. Ćöle ĉıĥıb oğlanın atının terkine mindi. Ođlan atı terpedib yola (52) düŐen kimi hemen c̄adıĉının toħmađı tappa turub salıb onu yuħudan (53) oyatdı. C̄adıĉı ĉöle ĉıĥıb üç ayağlı atını minmek isteyende at d̄edi: (54) Telesme, o deryā atının bir güne ĉapdıđı yolu men bir s̄ā° ata ĉaparam. İndi se[n] (55) bir ovuĉ kiŐmiŐ getir ȳeyim, yaman acmıŐam. (56) C̄adıĉı onun b̄eline ĉalħan kimi hemen at ȳel kimi uçdu. Biraz k̄eĉmedi (57) ki c̄adıĉı oğlanın atına ĉatdı ve elindeki topuzla onu vurub atdan (58) saldı. C̄adıĉı onu ölmüŐ bildi. Kıızı da ḡötürüb öz °im̄aretine ĉayıtdı. (59) Ođlan hannan hana özüne gelib ḡördü ki ĉan iĉindedi. Bir teher atının b̄eline (60) ĉalĥdı. At onu kese yolunan getirende bir ĉalaĉa ḡördü. Ćalaĉanın ĉabađında (61) dayanıb kiŐnedi. Sen d̄eme bu

alaa oqlanın ortancıl bacısı ile ara (62) d vin imiş. ara d v t z melhem d zeltti. Oqlanın yarasına koydu. Y ddi (63) g nden sonra oqlan tam m saqladı. Başına gelenleri başladı naqlıllamaqla. (64) Ortancıl bacısı da ara d vle ne eder yalvar yapış  tdiler onu yolundan (65) d nd rebilmediler. Oqlan onlardan ayrılıb yola d şd . He istekli naqlıl (66) s venler ısa d yim ki yorulmuyasız. Bu def^e e de oqlanın başına keen d neki (67) h dişeler geldi. Bu def^e e de onu dery  atı al anın iinde bir alaanın abaqlına (68) getirdi. Oqlanın kiik bacısıyla sarı d v bu alaada idi. Atın (69) kişnertisine onlar  le ışdılar. Kiik bacı ardaşını  lm ş bilib (70) aqlamaqla başladı. Sarı d v oqlanın yarasına baqlan kimi ıza tohtaqlıql (71) v rdi ki orqlma bu yaradan ardaşına  l m yoqldu. Sarı d v melhem d zeldib (72) oqlanın yarasına koydu. O y ddi g nden sonra tam mile saqladı. Başına gelen (73) h l-i keziyeni bacısı ile sarı d ve naqlılladı. Sarı d v d di: (74) Bu yavuqluqlda bir meçe var. Orda danışan bir at yaşayır. Nee illerdi ki bala (75)  z ne şesretti. C n varlar at balalıyana mac l onu g d r, balası y re (76) d şen kimi yırtıb y yirler. C diı hemen atı g d b o doqlanda balasını (77) c n varlardan bir teher urtarsa da atın balasının bir ayaqlı c n varların (78) birinin aqlzında gedib. Baql c diının mindiqlı at hemen   ayaqlı atdır. (79) İndi sen meşeeye get, atın balalaması vahtı onu g zden oyma. Onu (80) c n varlardan orusan ata h ş gelir. Belke onda sene bir k mekliyi deyer. (81) Oqlan sarı d vin niş n v rdiqlı meşeeye geldi. oql aqltarandan sonra (82) danışan atı tapdı. Başladı oqlrun oqlrun onu g dmeye. Bir aqlşamaqlısı (83) g rd  ki at sancılanıb. Oqlan atın hendeverinde tonal aladı. (84) C n varları ata yavuql gelmeye oymadı. Danışan at oqlanın b t n h reketlerini (85) g r rd . Odur ki bu def^e e o arın arqlayın doqldu. Balası aqluzlanan hemen (86) oynaqllamaqla başladı. At danışamaqla başladı: (87) Nee illerdi ki bala  z ne şesretem. Sen ki mene bu eder yaqlşılıql  ledin (88) dile g r m menden ne dilersen. Oqlan başına ne ki ez  eder gelmişdi hamısını (89) bir bir ata naqlıl  ledi. (90) At oqlanı b line, balasını da yanına alıb  z koydu c diının   im retine (91) sarı. Oqlan evvelki  ydayla iş re  tdi. ız, c diının başını dizinden y re (92) oyub  le ışdı. Oqlan d di: (93) orqlma bu def^e e seni urtaracam. Bu at dery  atının tayı d yil. Y l kimi (94) gedib atavun   im retine atacayıql. ız da ata minib ellerini yuqları aldırdı, (95) bir aqlz du^c    ledi. At, balasının derdinden oql yavaş gedirdi. Oqlan (96) bilirdi ki bu at dehmerlenmeli at d yil. Ona g re at n r hat olsa da el

(97) ayak terpetmirdi. Oğlan dönüb arhasına bağanda gördü, budu, cādıçının (98) üç ayaklı atla yétirhayétirdedi. Oğlan eyilib atın kulağına ne ise dédi. (99) At ayak sağlayıb geri döndü ve üzünü üç ayaklı ata tutub dédi: (100) Sen benim doğmaca balamsan. Héç bala da anasının üstüne düşmen getirer? Qaldır (101) onu yére éle çırp ki yérin yéddinci katına kéçsin. (102) Üç ayaklı at anasının sözlerini éşitcek şāha qalđdı. Cādıçını yére (103) éle çırpdı ki parampārça olub torpağın altına kéçdi. (104) At, balasının bu hareketinden rāzı qalıb dédi: (105) İndi ise senin ihtiyārını bu oğlana vérirem. Onun bütün gösterişlerini (106) cānla başla yérine yétir, qayıt gel méşeye. Qardaşınla yolunu gözleyeceyik. (107) Üç ayaklı at oğlanı ve kıızı terkinde aldı. Biraz kéçmedi ki onları (108) pādşāhın ° imāreti qabağında yére qoyub méşeye qayıtdı. Pādşāh kıızını görcek çoğ sévindi. Onlara toy éledi.

Üç Tüklü Kosa (5)

(1) Biri vardı biri yoğdu. Bir kişi vardı. Kişinin üç oğlu vardı, üç (2) kıızı. Kişinin çoğlu var-dövleti vardı lākin kıızlarını ere vérebilmemişdi. (3) Kişi ölüm ayağında oğlanlarına veşiyet édir ki kāsıb olsalar da (4) kıızlarını birinci élçi gelene vérsinler. (5) Kişi dünyāsını deyişir. Bir müddet kéçenden sonra büyük kıza élçi gelir. (6) Oğlan kāsıb olduğuna göre büyük ve ortancıl qardaş, kıızı vérmek istemirler. (7) Kiçik qardaş déyir ki her bacıma birimizin ihtiyārı çatacağ. Bu (8) bacımız da benim ° öhdeme düşür. Ona göre de men élin ° ādeti ile bacımı ere (9) vérirem. Toy éleyib bacısın kāsıb oğlana ere vérir. Déyir ki atanın veşiyeti (10) gerek yérde qalmaya. (11) Qardaşlar atadan mīrāş qalan var-dövleti de bölürler. Bir müddet sonra o birisi (12) kıızlara da kāsıb ° āyilelerden élçiler gelir. Yéne ortancıl ve büyük qardaşlar (13) bacılarını vérmek istemirler. Kiçik qardaş ona çatan var-dövletden qardaşlarına (14) vérib bacılarını öz himāyesine götürür ve yağşı cehiz ile onları er (15) évine yola salır. Tāle° éle getirir ki bir müddetden sonra üç qardaşın var (16) dövleti elden çığır. Qalırlar bir heşir bir de Mehemmedneşir. Her üçü birlikde (17) başqa vilāyete işlemeye gédirler. Orada pādşāh her üçünü hezīneye gözetçi te° yin (18) éleyir ve şert kesir ki hezīne yarılrsa boynunuzu vuracağam. Çünkü her géce (19) gelib hezīneni yarırdılar. Géce yarısından sonra büyük ve ortancıl qardaş (20) yatır. Kiçik qardaş ise yatmır, kéşik çekir. Gécenin bir vağtı oğlan (21) görür ki bir neheng at hezīnenin qapısına hücüm éledi. Oğlan kemend atıb (22) atı tutur. Aparıb dereye

bağlayır. Kardeşlerin héç heberi de olmur. Seher (23) pādşāha heber véirler ki hezīne bu géce yarılmayıb. Pādşāh kardeşleri (24) mükāfātlandırır. O biri géce yéne büyük kardeşler yatır obaşdan çağı (25) hezīnenin kapısına neheng kara at hücum édir. Kçük kardeş yatmamışdı. Yéne (26) kemend ile bu atı da tutub aparır deredeki atın yanına bağlayır. Yéne héç (27) kimin bu işden heberi olmur. Pādşāh yéne şādlık édir. Bunları mükāfātlandırır. (28) Üçüncü géce kırmızı at hezīneye hücum édir. O yéne bu atı da tutur (29) aparıb dereye bağlayır. Seherisi pādşāh kardeşleri yanına çağırır. Rāzılığını (30) bildirir. Sonra Camā^c atı méydāna toplayırlar. Pādşāhın güzel göyçek bir (31) kızının dili tutulmuşdu. Pādşāh cār çekdirir ki şehrin kenārındaki (32) hendekden o terefdeki neheng ejdahānı kim kızının gözü kabağında öldürse (33) kızının dili açılacak. Kızımı da hemīn oğlana véreceyem. (34) Şeherin adlı sanlı °āyilelerinden olan oğlanlar hendegin yanına geldiler lākin (35) héçkes hendegin üstünden tullanabilmir. Kçük kardeş bir gün ağ atla (36) hendegin üstünden tullanır. Sonra göze görünmür. İkinci gün kara atla (37) tullanır lākin ejdahānı öldürmür. Üçüncü gün kırmızı atla tullanır ve (38) ejdahā ile vuruşmağa başlayır. Pādşāhın adamları ayrı yolla kızla birge hemīn (39) yére gelirlir. Nehāyet oğlan gün batana yahın ejdahāya kālīb gelir, onu öldürür. (40) Pādşāhın kızının dili açılır. Helvete salıb kız elini ejdahānın kanına batırıp (41) oğlanın küregine vurur. Oğlan yéne atı minib yél kimi aradan çıkar. Adlı (42) sanlı °āyilelerin oğlanlarından her biri pādşāha déyir ki ejdahānı men (43) öldürmüşem. Kızın dili açılıb. Kızı mene vérmelisen. Vezīrin oğlu daha (44) çoğ cānfeşānlık édir. Pādşāh kıızı çağırıp fikrini soruşur. Kız (45) déyir ki bütün oğlanları méydāna topla. Men ejdahānı öldüren oğlanı tanıyırım. (46) Béle de édirler. Amā Oğlan gelmir. Pādşāh her terefe adam salır. Bir uçuk dağmada (47) yatmış kerīb oğlanı da tutub getirirler. Kız oğlanın küregine vurduğı nişāneni (48) tanıyır. Oğlanın elinden yapışır. Pādşāh toy édib kıızı oğlana véirir. Bir (49) müddet burada qalandan sonra oğlan pādşāha déyir ki, öz él obamıza gétmek (50) isteyirem. Oğlan kıızı da götürüb öz yérlerine teref gétmeye başlayır. Yolda (51) yatırlar. Üç tüklü kosa, oğlan yorgun olub berk yatdıına göre, kıızı (52) götürüb kaçır. Yuğudan ayılan Ehmed, kırmızı atı minib arvadının dalınca (53) gédir. Arvadını tapıb kaçırır. İşi bilen üç tüklü kosa, üç ayaklı atı (54) ile oğlanın dalınca düşür. Çatıb oğlanı ağır yaralayır. Ölü bilib kıız ile (55) gétmek isteyir. Kız yalvarır ki méyyidi burada koymak yahşı déyil. Atının (56) béline sarı

sonra gédek. Kosa béle de édir. At yarım cān oğlanı kiçik (57) bacısının évlerine getirir. Bacısı baħan kimi oğlanı tanıyır, ağlayır. (58) Saçlarını yolur. Eri de gelib Eħmed'i tanıyır. Arvadına déyir ki o biri (59) ğardaşların olsaydı baħmazdım. Amā Eħmed'i sağaltmalıyık. Luħmānı (60) çağırırlar. Géce gündüz ğayđısına ğalırlar. Nehāyet oğlan sağalır. Yéniden (61) arvadının dalınca gédir. Kosa évde olmadığına göre arvadını götürüb yéne (62) ğaçır. Yél atı olan üç ğıçlı atla kosa yéne onlara çatır. Oğlanı vurub (63) yére serir. Atın üste sarıyır. Arvadı da götürüb géri ğayıdır. Bu def^e e at (64) oğlanı ortancıl bacısının évine aparır. Bacısı ve eri oğlanı tanıyırlar. (65) Ēayđısına ğalıb sağaldırlar. Bu ğādiše üçüncü def^e e da tekrār olunur. Eħmed (66) baša düşür ki bu atları ötüb kéçen atda ne séħr var. Odur ki (67) başılayır bunu öyrenmeye. Eħmed yéne atın minib hemīn vilāyete gédir. Kosanı (68) güdür. Kosa évden gédenden sonra arvadının yanına gelir. Atın sırrını öyrenmegi (69) tapşıır. Kosa aħşam ğayıdandan sonra ğadın ona meħribānlık gösterir, (70) ğulluğ édir. Bu üç tüklü kosanın ğōşuna gelir. Ēadın atın sırrını (71) soruşur. Kosa evvel ğezeblenir lākin sonradan sırrını açır. Sen déme ki (72) at deryā atının balasıdır. Kosa deryā kenārından tapmış imiş. Cānāvarlar (73) tōkülüşüb balaca ğulunu yémek isteyende kosa ğulunun bir ğıçını kesib (74) cānāvarlara atmış, ğulunu ve özünü ğelāş étmişdi. Sonra ğulun (75) béle böyüyüb sür^e etle ğaçan at olmuşdu. Eħmed bir de deryā atının sāħile ne (76) vaħıt çığdığını öyrenir. Oğlan deryā kenārında atı güdmeye başılayır. At (77) sāħile çıħan kimi cānāvarlar tōkülüb atı yémek isteyirler. silāħlı (78) Eħmed cānāvarların bir néçesini öldürür, ğalanı ğaçır. At oğlana déyir ki (79) sene ne yaħşılıđ édim? Ođlan başına gelen eħvālātı danışır. Hemīn üç ğıçlı (80) at bunun balası imiş. At déyir: (81) Gel meni min gédek arvadını da aparağ. Ancađ meni berk sürme. Ođlan (82) güdür. Kosa évde olmayanda gédib arvadın da götürüb yola düşürler. Kosa (83) bilib üç ğıçlı atla dallarına düşür. Onlara çatmağa az ğalanda deryā atı (84) balasına déyir: (85) Men senin ananam. Kosanı yére éle vur ki yüz metrlik derine gétsin. At béle (86) de édir. Üç tüklü kosadan cānları ğurtarır. At déyir ki bizi deryā kenārına (87) apar ötür. Eħmed béle de édir. Bütün bu işlerde bacılarının erleri ona (88) yaħından kömek édirler. Yaħşılıđın^e evezini çıħırlar. Ona göre de déyirler ki (89) yaħşılıđ yāddan çıħmaz.

Üç Şen° etkār (6)

(1) Bir şehirde üç şen° etkār yaşayırdı. Onlar çoğ yakın dōst uydular. Bunların (2) biri bennā, biri dülger, biri de zerger idi. (3) Günlerin birinde bu üç dōstun mübāhişesi düşdü. Here öz şen° eti ile (4) öyünmeye başladı. (5) Bennā dédi: (6) Men éle év tikerem ki kerpicinin heresi bir renge çalar. Günde üç def° e (7) şehir, günorta, aḡşam rengden renge düşer. Külek hansı terefe esse, év o (8) terefe fırlanır. (9) Dülger dédi: (10) Tahtadan éle bir at kayıraram ki üstünde oturub hara désen aparar. (11) Zerger dédi: (12) Men de kızıldan, gümüşden éle bir ḡorüz düzelderem ki kanadlarının her biri (13) bir tovuz kuşu kimi yüz renge çalar. Özü de év-éşiyе, şehere yad adam gelen (14) kimi banlayıb heber vérer. (15) O keder cehl étdiler ki az kaldı dalaşalar. Bunlar burda qalsın, size déyim (16) pādşāhdan. (17) Déme, éle bu vaḡıt ölkenin pādşāhı dervīş paltarı géyib şeheri gezirmiş. (18) Yolları hemīn üç şen° etkārın yanından düşdü. Bunların mübāhişelerini éşidib (19) biraz ayak saḡladı. Pādşāhla vezīr sözleşdiler ki biz ne éyleyek ki bu éve (20) gédek. Bu mekşedle vezīr kapının aḡzında oḡudu. Dōstlar dervīşin sesini (21) éşidib dédiler: (22) Ne yaḡşı oldu, dervīşleri çağırarık, gelib şertimizi keserler. (23) Onlar dervīşleri éve getirib yuḡarı başda eyleşdirdiler. Qabaqlarına çaydan (24) çörekden koydular. Bir keder şuḡbetden sonra aralarında olan mübāhişeni açıb (25) söylediler. H°āhiş étdiler ki désinler görek hansı daha ḡaqlıdır. Dervīş (26) paltarını géymiş pādşāh dédi: (27) Üçünüzün de düzeltdiginiz keşengdir. Yaḡşı olar ki bu şeyleri aparıb (28) şeherinizin pādşāhına gösteresiniz, düzünü o déyer. (29) Bu söz, dōstların üçünün de béynine batdı. Bir keder şuḡbet étdikden sonra (30) dağılışdılar. Herkes öz évine gétdi. (31) Şehir açıldı. Pādşāh kırmızı géyinib tahta çıḡdı. Emr éledi bennānı, (32) dülgeri, zergeri onun ḡuzūruna getirdiler. (33) Şāh dédi: (34) Herenizden öz şen° etinize göre éle şey isteyirem ki dünyāda mişli berāberi (35) olmasın. Rūzgārın gözü élesini görmesin. (36) Dōstlar o deḡiḡe barmaqlarını dişlediler ki ey dādı bīdād! Géce dervīş (37) paltarında gelen şāhla vezīr imiş. Birbirine baḡıb özlerini éle (38) gösterdiler ki gūyā héç neden heberleri yoḡdu. (39) Bennā dédi: (40) Men éle bir at düzelderem ki üstüne minib hansı terefe terpetsen kuş kimi (41) o terefe uçar. Hem suda, hem kıuruda, hem de göyde gédebiler. (42) Zerger dédi: (43) Men éle bir ḡorüz düzelderem ki éve yad adam gelen kimi heber vérer. Ölkeye (44) koşun girse uzakdan görüb banlayar. (45) Şāh dédi: (46) O şeyleri ḡāzırlamaḡ üçün size ne

lâzımdır? (47) Dédiler: (48) Heremize birce hırcun kızıl. (49) Pādşāh emr éleyib dédi: (50) Bunları hezīneye aparın. Ne keder isteyirler kızıl gümüş götürsünler. (51) hezīnedār ustāların üçünü de apardı. Heresi bir hırcun kızıl (52) doldurdu. Sonra évlerine kayıdıb vérdikleri ve° deni yérine yétirmeye başladılar. (53) Nağıl dili yöyrek olar kırh güne év, at, horüz hāzır oldu. Pādşāha (54) muştuluğ gétđi ki ustālar vérdikleri ve° deni yérine yétiribler. Pādşāh yaħın (55) qohum ekrabāsını götürüb teze éve gétđi. Gördü ki ° ömründe béle év (56) görmeyib. Her țeref bir reng vérir. Ĥorüz da bunları gören kimi qapıya (57) çıħıb banladı. At évin qabağında hāzır dayandı. (58) Pādşāh ustālara merħabā söyleyib dülgere dédi: (59) Atı min baħaq görek néce gédir? (60) Dülger atın béline minib qaptarcanı kesdi. O sâ° at at havāya kalħdı. Dülger (61) bir sâ° atın içinde ayın yanına gédib kayıtdı. (62) Pādşāh dédi: (63) Meni isteyen, ustālara beħşış vérsin. Onlara o keder hel° et vérdiler ki (64) yığıb yığışdırabilmediler. (65) Pādşāh hemīn günden teze éve köçdü. Ĥorüz banlayıb heber vériridi. (66) Aradan heylī müddet kéçdi. Bir gün başka bir ölkenin pādşāhı bu şāhın (67) torpağına gefletā hüçüm étđi. Güclü qoşunla şehere girdi. (68) Géce vaħtı idi. Hamı yatmışdı. Ĥorüz başladı banlamağa. Pādşāh yuħudan (69) oyandı. Ĥorūza acığı tutdu ki niye meni yatmağa qoymursan? Onu yére (70) çırpıb ezdi. Éle bu zamān vezīr özünü şāha yétirib dédi: (71) Kıble-yi ° ālem ne durubsan, düşmen qoşunu her țerefdən hüçüm éleyib şehere (72) dolub. Pādşāh indi başa düşdü ki horüz bu eħvālātı heber vérmek üçün (73) banlayırmış. Onu ezdigine çoħ pészman oldu. Émr éledi qoşun atlandı, (74) düşmen qabağına çıħdılar. Bir pehlevān taħta atın içine çoħlu daş doldurub (75) göye kalħdı. (76) Düz yéddi gün yéddi géce éle bir döyüş oldu ki rüzgārın gözü béle bir (77) döyüş görmemişdi. Āħırda düşmen qoşununu şil-küt éleyib şherden (78) çıħardılar. (79) Pādşāh horūzu ezdigine o keder pészman oldu ki ° ömründe béle pészmançılığ (80) kéçirmemişdi. Ĥorūzu tezeden düzeltmek olmazdı. Çünki onu düzelden ustā, (81) şāhın bu hareketinden acıq éleyib ölkeden gétmişdi.

Üç Kıardaş (7)

(1) Biri var idi, biri yoħ uydu. Üç kıardaş var idi. Bunlar çoħ kāsıb (2) dolanırdılar. Ĥāle° lerinden şikāyet édirdiler. Bir gün kıardaşların üçü de (3) beħtlerini aħtarmaq üçün yola düzelirler. Az gétđiler çoħ gétđiler eyin yarım (4) yol gétđiler. Gelib iki

oa daęa rāst geldiler. Oturub dincelmek istediler. (5) Bir de gōrdüler ki bu iki oa daęın arasından nūrānī bir oca kiři (6) ıřdı. O Hızır Nebī (Hıdır Nebī) idi. Nūrānī oca ardařlardan soruřdu: (7) Oęul hara gēdirsiniz? (8) Bōyūk ardař cavāb vērđi: (9) Beħtimizi aħtarmaęa gēdirik. (10) Biraz dinceldikden sonra ardařlar oca ile řuħbet ēde ēde yollarına davām (11) ēlediler. (12) oca bōyūk ardařa dēdi: (13) Sen beħtinde ne isterdin? (14) Bu vaħıt onların çarřısına bōyūk bir oyun sūrūsū ıřdı. Oęlan oyun (15) sūrūsünü gōsterib dēdi: (16) ēle bir sūrüm olsa hēç ne istemerem. (17) oca dēdi: (18) ēle o sūrünü baęıřladım sene. Gēt ērkeęini çek apar. (19) Bōyūk ardař sūrünü çekib apardı. (20) Bōyūk ardař sūrünü çekib aparmaęda olsun, bunlar yollarına davām ēdib (21) gelib bir řeherin kenārına çatdılar. oca dayanıb ortancıl ardařdan soruřdu: (22) Oęul sen ne isterdin olsun? (23) Ortancıl oęlan çarřıdaki bōyūk bāęı, ° imāreti gōsterib dēdi: (24) Aęa, ēle bir řeęetim olsa kāsıblıęın dařını ataram. (25) oca dēdi: (26) Oęul o ° imāreti, bāęı sene vērirem. Gēt orda yařa. Ortancıl oęlan (27) sévincek olub ° imārete gētdi. oca, kiçik ardařı da gōtūrüb yola davām (28) ētdi. (29) Yolda oca kiçik ardařdan soruřdu: (30) Oęul senin istediýin nedi? (31) Kiçik ardař dēdi: (32) Aęa men ne var-dōvlet, ne de pūl isteyirem. Men bir ħalāl sūd emmiř ız (33) aħtarıram ki ēvlenim. (34) oca dēdi: (35) Pehoo oęul, sen istedigim çoh çetindi. Yēr üzünde cem° ī iki ħalāl (36) sūd emmiř var. Onlardan biri ere gēdib. İki uřaę anasıdı. O birinin de (37) bu gūn toyudu. Amā fikir ēleme. O toyu olan gelin senin olacaę. (38) Oęlan dēdi: (39) Aęa ne danıřırsan? Bařkasının gelinini almaę olar? (40) oca dēdi: (41) Fikir ēleme o benim elimdedi. ızı alan ħalāl sūd emmiř oęlan dēýil. (42) ız ona gētse bedbeħt olacaę. Buna gōre hem sen aħtaranı tapıb vérerem sene, (43) hem de o yazıęı bedbeħtlikden ҡurtararam. İndi ise sen hemīn toya gētmelisen. (44) Sene tapřırıęlarımı yaħřı yādında saęlarsan ki iř bař tutsun. (45) Oęlan soruřdu: (46) O ne řerđi? (47) oca dēdi: (48) Sen gerek gelini kōçūrende gelin minen atın cilovundan tutub diyesen: (49) Bu benim niřānlımdı hara aparırsınız? Camā° at seni dōyüb ҡovmaę isteyecek. (50) Amā sen sōzünden dōnmezsen. Oęlan dēdi: (51) Aęa ҡorħuram meni öldürerler. (52) oca dēdi: (53) Senin sonrası ile iřin yoħdu. Men gelib ıřacam. (54) Kiçik ardař, oca néce ki dēmiřdi ēle de ētdi. Yapıřdı atın (55) cilovundan ki bu benim niřānlımdı hara aparırsınız? Bir iki adam bunu (56) ° aęılsız bilib dōyüb ҡovmaę istedikde oca gōrүнüb dēdi: (57) Onu neye dōymek

isteyirsiniz? Kim gelib yalandan başkasının gelinine (58) şāhib çıhar? (59) Oğlanın adamları kocanın sözlerine fikir vérmediler. Kiçik qardaşı vurub (60) öldürmek istediler. Begin qardaşı bélinden kılincını çekib oğlanı vurmaq (61) istedikde koca onun kılincını elinde daşa dönderdi. Hamı bu işe metel (62) qaldı. Qorhuya düşüb ona inandılar. (63) Koca dédi: Nāhaq qan tökmeyin. Bu oğlan düz déyir. Atın cilovunu vérin (64) gelinin eline, at oğlan géden terefe gétse onundu. Yoq bege teref gétse (65) begindi. (66) Atın cilovunu vérdiler gelinin eline. At üz koydu kiçik qardaşın ardınca (67) gün çıhan terefe gétmeye. (68) Oğlan kıznan gelib aqşama yaqın bir dağ döşüne çatdı. Atdan düşüb (69) eylendiler. Oğlan dédi: (70) Men seni aq gününden éledim. Sen dövletli kıızı, men kāsıb bir oğlan. Évim (71) eşigim yoq. Seni harda saqlayacam? (72) Kız dédi: (73) Fikir éleme, kıismetimizi bir éden kişi kömegimize çatar. (74) Oğlan fikirli eynindeki arqalığını çıhardıb saldı yere. Kızla kol boyun (75) olub yatdı. Seher oğlan duranda gözlerine inanmadı. Éle bildi onu kara (76) basır. Odu ki kıızı oyatdı. Dur baq gör bu heqıketdi yoqsa meni kara basır? (77) Kız oyandı. Gördü ki bir gözle °imāretin içerisinde dirler. Kız sévindi. (78) Kollarını oğlanın boynuna salıb dédi: (79) Gördün, kıismetimizi bir éden kişi kömegimize çatdı. (80) O günden Oğlanla kız hemın °imāretde hōş günler kéçirmeye başladılar. Bunlar (81) burada yaşamaqda olsun görek Hızır Nebı néce oldu. (82) Bir müddet kéçdikden sonra koca dédi ki gédim görüm qardaşlar néce (83) yaşayırlar? Onları sınayım. Bir vaqtı kāsıb olublar, görüm kāsıbın qedrini (84) bilirler? Koca sāil paltarında evvelce böyük qardaşın yaşadığı dağa gelib (85) çıhdı. Gördü ki böyük qardaşın var-dövleti yere göye sıqışmır. Bir (86) sürü koyun. Azı on kat çoqalıb. Koca, sürünün yanına geldi. (87) Böyük qardaş gördü ki bir sāil gelir. Acıqı tutdu, kışkırdı ki: (88) Ey koca bura niye gelmisen? (89) Koca dédi: (90) Başına dönüm, Allāh yolunda qolundan qopandan vér gédim. (91) Böyük qardaş dédi: (92) Koca, benim sene vérmelim yoqdu. (93) Koca dédi: (94) Qadān alım, bu var-dövleti sene Allāh vérib. Sen de onun yazıq bendesini eli (95) boş yola salma. O kara koyun südünden vér biraz yéyim gédim. (96) Oğlan acıqlanıb çoqağını kocanın üstüne çekib dédi: (97) Ey koca, ecelin benim elimde tamām olmamış burdan çıq gét. Her yolunan (98) ötene men süd vérsydim indi lütün biri ydim. (99) Koca, oqlana baqıb dédi: (100) Oqul, men sāil déyilem. Bu var-dövleti sene véren kocayam. Seni sınayırdım ki (101) görüm bir vaqtı yoqsul olmusan, indi yoqsula

néce bağırsan? Béle (102) görünür ki dünyā mālı seni aldadı, yolundan çıhmısan. (103) Koca, büyük kardaşın bütün koyun sürüsünü daş éleyib yoluna davām (104) étdi. Gelib ortancıl kardaşın yaşadığı şehere çatdı. Onun ° imāretinin (105) karşısında dayandı. Gördü ki ortancıl kardaşın bir bāğı var. Gülüstān-ı irem (106) bunun yanında héç nedi. (107) Koca, ortancıl kardaşa dédi: (108) Oğul, Allāh sağlığına kısmet élesin. Yağşı bāğın var. Allāh yolunda onun (109) bārından biraz da mene vér, çıhmı gédim. (110) Oğlan dédi: (111) Her gelib gédene bāğın bārın paylasam onda gerek mene héç ne kalmaya. Çıh (112) gét. (113) Koca ne keder yalvardısa oğlan ona héç ne vérmedi. Ortancıl oğlanın da (114) berkligini görüb koca dédi: (115) Oğlan, men sene sâil déyilem. Bu heyeti sene véren kocayam. Seni sınavırdım. (116) İndi gördüm ki sen de büyük kardaşın kimi berksen. Bir vahtı yoğsul (117) olmusan indi gerek yoğsulun kelbini kırmayasan. Béle görünür ki dünyā (118) mālı seni de kudurdub. (119) Koca ortancıl kardaşın bāğını, ° imāretini de daşa dönderib yoluna düzeldi. (120) Az geldi çoğ geldi. Gelib küçük kardaş yaşayan dağın etegine yétişdi. (121) Küçük kardaş cütle yér ekirdi. Gördü bir sâil gelir. Eli ile işāre (122) étdi ki bura gel. Koca kişi, kardaşın yanına geldi. Oğlan, kocanın vez° iyetine (123) ürekden acıdı. (124) Küçük kardaş öz ° imāretini kocaya gösterib dédi: (125) ° Emi sen gét o ° imārete. Men de öküzleri açım burahım örüşe gelim. (126) Koca, oğlanın ° imāretine geldi. Gördü heyetde üç dörd uşak, bir gelin var. (127) Gelin, kocanı mehribānlıqla karşıladı. Birazdan küçük kardaş geldi. Arvadına (128) dédi ki bu kişi ağışam bize konağıdı. (129) Gelin dédi: (130) Konağ Allāh konağıdı. Ne vaht gelse gözümüz üste ° eziz yéri var. (131) Koca dédi: (132) Yoğ, men ağışam kalmıyacam. Kolumuzdan azdan çoğdan ne koparsa vérin (133) gédim. (134) Oğlan dédi: (135) ° Emi bugün seni héç hara burahmaram. ° Eziz konağımızsan, kalarsan. Şabāh (136) gédersen de özün bilersen, kalarsan da öz évindi. (137) Koca hemin géveni orada yatdı. Seher durub gétmek istedi. Küçük (138) oğlan kocaya o keder var-dövlət bağışladı ki bir deve kārvanı yérden (139) götürmezdi. Koca, küçük kardaşın bu eli açıklığın, merdligin gördükde (140) üreginde ona ehsen dédi. Koca, küçük kardaşın ° āyilesi ile mehribān (141) görüşüb dédi: (142) Oğul men sâil déyilem. Sâil donuna girmiş Hızır Nebiyem ki bu hōşbeht (143) yaşayışı sene vérmışem. (144) Oğlan, kocanı tanıyıp ondan el çekmedi. Onun ayaklarına yıhıldı. Koca onu (145) yérden kaldırıb dédi: (146) Oğul men gördüm ki sen doğrudan dünyāda en yağşı adamsan.

elbin, (147) knln todu. Yosulun edir iyemetin bilirsen. Gt, Allh sene daha uzun (148)  mr vrsin. Hbet yaayın. Bunu dyib oca yoluna davm dib gtdi. (149) Dyirler ki o gnden sonra kiik arda ile arvad, uaı uzun  mr (150) srdler. Onlar yyib iib yre kdiler. Siz de yyin iin dvre (151) kin.

Oduu ızı (8)

(1) Biri var-idi, biri yo-udu. Bir ksıb kii var-idi. Bu kiinin h zdı (2) yo-udu am  ızı var-idi. Arvadı lmm. Bu kii gderdi dereden (3) tepeden melerden odun yıardı, getirirdi, satardı balalarına rek plu (4) leyirdi. Bir gn kii gtdi oduna. eleni tutdu. Dnd z o yana. (5) ayıtdı ki eleni gtrm. Grd elenin stnde bir ilan yatıb. Ddi: (6) Ay Allh'ın heyvnı yatmaa yr tapmadın geldin yatdın bunun ste? (7) İlan dile geldi ddi: (8) ızının birini vr mene dm gdim. (9) Ddi: (10) Yaı. Seer getirerem. (11) İlan ıdı gtdi. Seer kii geldi, ddi: (12) Gtmdim o trefe meye sarı. İndi bu yana gderem. (13) Gtdi odun yıdı. Grd hemen ilan gne yatıb. Ddi: (14) Bu da dnenki dyil meni ezilliyesen gt ızı getir. Kiinin elesi (15) aldı orda. Kii geldi kende. Ddi: (16) ızlarım, ksıbılı zamnasıdı. Dnen ble, byn ble ilan gelib yatıb (17) elemın ste. Deyir ki ızın birini vr mene, dm. Yke ız ddi: (18) Bay! Bir ilanımız atmır. (19) Ortancıl ız ddi: (20) Derdimiz kesilmidi, gdek llerin ilanına. (21) nc ız ddi: (22) Dede, men gdirem. (23) Hırda ız dd dedesinin yanına, geldi. İlan baırdı. Grd, budu ha kii (24) gelir. Geldi zvd, dd yre. Kii elesini (25) gtrd. İndi ilan db abaa, bu da dalınca. İlan hara geldi girir, bu da (26) beninsndı da, yriyebilirmir. Herden de dyir: (27) Ay ız zrek gel. (28) Gtdi ıdı bir kalafaya. Bir gilif idi, ilan zvd gtdi, ız aldı. (29) İeriden ilan ddi: (30) Ay ız gel. (31) ız ddi: (32) Aı men gelemmirem. (33) Ddi ki tepiginen vur usun. (34) Vurdu uurtdu, gtdiler. (35) Gt ha gt gtdiler, ıdılar bir alaaya. Dme bu bir dv oludu, hlası (36) ızına ninlıdı. Olanın anası baırdı. Grd budu, gelir, yanında da bir bendem. (37) Ddi: (38) Gel gr senin baına ne oyun aacaam. (39) Ta ne diyebilir? Olu hele sifte ızı sprge ledi, oydu apının dalına. (40) Girdi ieri. Anası ddi: (41) Sprge leyib oyma apının dalına. Gt, nedir getir. (42) Geldi ızı gtrd. Ddi anam ne dse sen onu dyersen am mensiz h zd (43) leme. Olan gtdi, arvad yrinden

durdu, dédi: (44) Ay kız ey, gédersen o böyüklükde heyeti haşarı sulayarsan. Éle
 (45) süpürersen ne bir yeri nem olmaz, ne de bir yeri kuru. Her yeri berāber olar.
 (46) Oğluma toy éleyirem. (47) Kız çıhdı. Süpürgeni götürdü. Bīkēf gédirdi. Oğlan
 dédi: (48) N'oldu? (49) Dédi: (50) Anan mene béle dédi. (51) Oğlan séhrli idi. Bir
 nāzik yağış çilettdi. Bir de bir yel esdirdi. Bu (52) méydānça éle oldu ki gül kimi. Kız
 süpürgeni götürüb güle güle (53) süpürdü. (54) Dédi: (55) Süpürdün? (56) Dédi:
 (57) He. (58) Anası dédi: (59) Bu, vurulmuş oğlumun °emelidi ha. (60) Bu arvadın
 uzakda bacısı varmış, bir mektüb yazdı. (61) Bunu oğlum gétirib. Men bunu
 yéyebilmiyeceyem. Gönderim ora sen yéginen. (62) Dédi: (63) Ay kız, ala bu
 mektübu aparginen, vér bacıma gel. Bacımda kaval var, onu da (64) getir. (65) Kız
 çıhdı éşiye. Oğlan soruşdu: (66) Anam sene ne dédi? (67) Anan mene dédi ki
 hālangilde kaval var, onu getirim mektübu da vérim gelim. (68) Oğlan dédi: (69)
 Gédersen mektübu vérersen hālama. Hālam oħuyunca sene men heber vérim kaval
 (70) yükün üstedi, götürüb çıharsan. Ha çağır ancak: (71) Az kayıt beri, az kayıt
 beri, bunu vérim apar. (72) Dönmeginen, o gédir dişini sürtmeye. Seni yéyecek. (73)
 Burdan géttdi, apardı mektübu vérdi. Arvad döndü dişlerin sürtmeye. Kız (74) kavalı
 götürdü, çıhdı. Oğlanın anası baħdı ki budur ne gelir. (75) Bunlar başladı toy
 élemeye. Arvad, bacısı kızını getirdi. Aħşam oldu, arvad (76) bir séhr oħudu. Kızı
 yapışdırdı duvāra. Barmağlarının arasına şam koydu. (77) Dédi: (78) Barmağlarının
 arasında şam yanıp eridikce tóküler, sen de yanarsan. Arvad (79) çıhdı éşiye. Oğlan
 béle baħırdı. Gördü aħı inşāf déyil, bunu bu (80) getirib. Yérden kalhdı, hālası kızını
 bir séhr oħumağla yapışdırdı duvāra. (81) Barmağlarının arasına şam düzdü.
 Benīādemı götürdü, aradan çıhdı. Seher (82) açıldı, arvad geldi. Günortaydı. Kapını
 açdı. Gördü and olsun Allāh'a (83) ne oğlu var, ne benīādem. Bacısının kıızı da yanıp
 kül olub. Dédi: (84) Dayan, kéçersen elime, gör senin başına ne oyun açacam. (85)
 Bunlar gédirdi. Géttdi géttdi uzak bir şehradan kız döndü dala, gördü ne, (86) oğlanın
 anası éle gelir, éle gelir... Anası gelince oğlan kıızı éledi bir (87) kötük. Özü oldu
 hemen ilan. Kötüye éle dolandı, éle dolandı başını (88) koydu üste. Bu arvad geldi.
 Baħdı baħdı bu kötüye gördü çāre yoħdu. (89) Dédi: (90) Sen olmasaydın bilirdim
 bu kötüye néynerdim. (91) Kayıtdı, uzaklaşdı. Şehradan uzaklaşandan sonra oğlan
 yene séhr oħudu, (92) düşdü oğlan şıkkına. Arvad çöndü baħdı, gördü odu, gédirler.
 Bir de (93) kayıtdı. Hay éleyib gelib bunlara çatınca oğlan, kıızı éledi bir gölmeçe

(94) su. Özü oldu bir gül, düşdü suyun içine. O yandan anası ağzını (95) uzatdı. Gül oğlu ağzına kéçdi. Ana baladı da kéçemmir. Éle baħdı (96) baħdı dédi: (97) Sen olmasaydın bilerdim néyneyerdim. Bu bulağı éle urudardım, héç umu da (98) almazdı. (99) Arvad ayıtdı. Bunlar geldi çöllü beyābānda bir alaıya. O yana kéçdiler apı (100) açılmadı. Héçkes de yoħdu. Oğlan ne eder éledi, apı açılmadı. oy men (101) éleyim. (102) ız éle béle éleyende apı açıldı. ız girdi içeri, apı örtüldü. Ne eder (103) élediler bu apı açılmadı. Oğlan bayırdan, ız içeriden ağlaşdılar. Oğlan (104) kor péřmān ayıtdı. Oğlan aralaşandan sonra apı açıldı. ız çoh (105) aħtardı, gördü oğlan yoħdu. Burda da bir oğlan üzü örtülü yatıb. ız (106) baħdı gördü, başının altında bir kitāb var. Bu kitābı herkes oħuyub (107) urtarsa ırh güne bu oğlan dirilib alħaca. ızın eli üzüldü, ta néylesin? (108) ız başladı kitābı vara vara oħumađa. Gün ki gün, gün ki gün otuz (109) douz günü tamām oldu. Kitābı gece gündüz yuħusuz oħudu. Éle béle (110) oturmuşdu. Gördü bir kéçel ız gédir suya. Dédi: (111) Ay ız ey, sen Allāh, béřce deıke dayan. (112) Dédi: (113) Nedi? (114) Dédi: (115) Men néce gündü yuħusuzam. Ala bu kitābı sen oħuginen, baħ bu ikice (116) varağı. Men bir başımı oyum yere. Kéçel ız aldı bunu oħuyanda, ız başını (117) oydu yuħladı. ız oħudu urtardı. Oğlan yerden durdu. ız bir de (118) ayıldı ki oğlan durub kéçel ızın o yanına bu yanına kéçir. Oğlan kéçel (119) ıza dédi: (120) Ay ız ne alım sene, ne getirim sene? Gédirem bāzāra. (121) Bunu alırsan, onu alırsan déyir kéçel. (122) Amā bu cefākéř oturub. Ona dédi: (123) Sene ne alım? Dédi: (124) Mene héç zād lāzım déyil. Bir şebir daşı, bir aı bıça lāzımdı. (125) Gétdi al řal, ipek aldı. Buna da şebir daşı, aı bıçağı alanda tācir (126) dédi ki: Ay oğlan bu aı bıçağınan şebir daşı istiyenin derdi çohdu (127) ha. Bunu gözden oyma. Dédi: (128) Yaħřı. (129) Getirdi vérdi. ız durdu, dalda yer tapdı. Başına ne gelmişdi: İlan (130) olmuşdu, alafalara gétmıřdi, dévden urtarmışdı. Hamısın orda bir bir (131) aı bıçağa déyir, şebir daşına déyir. şebir daşı, řebr éle, indi özümü (132) öldüreceyim dédi dédi āħırda dédi: (133) Geldim ıħdım alaaya, oğlana otuz douz gün kitābı oħudum. ırhıncı (134) gün gördüm yuħu meni tutur. Kitābı vérdim bir kéçele. Durdum gördüm (135) cefākéř menem, mene déyir: arabař, sene ne alım? (136) aı daşı, sır daşı. (137) şebir daşı, řebr éle indi özümü öldüreceyim. (138) Dédi, bıçağı vuranda, oğlan elinden tutdu, dédi: (139) Démek meni urtaran sensen. Kéçele eyin paltarı vérdi,

dédi ki: İki gün (140) oğumağın °evezine. (141) Bir gün kızın dedesi bağıdı bağıdı dedí: (142) Ay gidi hay hay. Dağ gétđi, aran gétđi. Bu kız vérédim, bilmedim néce (143) oldu. Durdu çöllü beyābānları geze geze, burdan sorak, ordan sorak heber (144) véren olmadı. Gördü kılaçada iki uşak oynayır. Deme bu kızın uşaklarıdı. (145) Gelib görcek kişinin bunlara éle üreyi yatdı, éle yatdı, dédi ki baban (146) kırbān, meni kōnak éleyirsiz? Uşaklar geldi ki, ana orda baba durub, déyir (147) bizi kōnak élesin. Bir çay vérsin. Dédi: (148) Gét getir. (149) Gelcek, kız dedesin tanıdı amā dede kız tanımadı. Néylesin yazık, (150) kocalıb. Kızın iki uşığı var, néce il aradan kéçib. Kız (151) fikirleşdi ki dedem meni ne işāreynen tanıyabiler. Démiyesen, kızda dedesinin bir (152) bıçağı varıymış. Gétđi, alma getirdi. Bu bıçağı koydu almanın üstüne. (153) Dedesi elin atdı, bıçağı götürende gözü sataşdı, dédi: (154) Bu bıçak benim kızımdaydı. Bu bıçağsa haradandır? (155) Dédi: (156) Ata, sen benim atamsan. Bıçak da benim bıçağımdı. Bunlar da nevelerin. Kişi (157) sévindi. Şād oldular. Burda nağıl kırtardı. Göyden üç alma düşdü.

Umid Kıapısı (9)

(1) Biri varmış, biri yoğmuş. Kéçmiş zamānlarda bir pādşāh varmış. Bu (2) pādşāhın övlāddan uşakdan gözünün ağı kıarası birce oğlu varmış. (3) Günlerin bir günü pādşāh vefāt édir. Camā° at yığışib onu defn édir ve (4) oğlunu pādşāh séçirler. (5) Aradan bir müddet kéçir. Pādşāh vezīri de götürüb hezīneye baş çekir. Vezīr (6) otaqların birinde al kıumāşa bürünmüş şandığı gösterib déyir ki bu senin (7) atanın en kıymetli varlığıdır. Pādşāh şandığı açdırır. Görür ki şandığın (8) içinde çoğ kıymetli bir mücrü ve onun içinde de ipek yaylığa bükülü bir (9) buğda denesi var. Amā bu buğda denesi °ādī buğda denesinden çoğ çoğ (10) böyükdür. Pādşāh fikirleşir ki bu buğda denesi ne olan şeydir ki atam onu (11) bu cür sağlasın. Atamın bu kıeder var-dövleti ola ola niye bir buğda denesi (12) onun en kıymetli varlığı hesāb olunur. Burda ne ise bir sırr var. Onu (13) mene démir. Pādşāh özünü vezīre tutub déyir: (14) Sen atamın baş vezīri kimi bu buğda denesinin ne olduğunu bilmelisen. (15) Burada ne ise bir sırr var. Sene mehlet vérirem. Gerek bu sırrı açasan. Eger açabilmesen (16) boynunu vurduracayam. (17) Vezīr ne kıeder and amān édirse mümkün olmur. O kor péşmān évine kıayıdır. (18) Yağın dōstları ile meşlehetleşir. Onlardan biri déyir: (19) Bu çoğ müşkül mes°eleye oğşayır. Biz bundan baş

açabilmerik. Bunu bilse (20) ancak filân kendde yaşayan yaşı yüzü ötmüş kıoca bilir. (21) Vezîr hemîn dōstu ile kıocanın yanına gédir. Görür ki kıocanın °emeli sâlih (22) övlâdları onu yun mahlıc içinde böyrek yağı kimi besleyirler. Amâ buna (23) bahmayarak kışi eprigib, elden düşüb. Héç durub yérimeye de tâkatı (24) yoğdur. Kıocalık o kıeder üz vérib ki kışi ancak danışır. Vezîr, kıoca ile (25) hâl ehvâl tutur. Sonra soruşur ki pâdşâhın hezînesindeki şandıkda (26) bir buğda denesi var. Belke sen bilesen bu deni pâdşâh niye béle °eziz sahlayıb. (27) Kıoca déyir ki men béle şeylerden baş açabilmerem. Menden yéddi ağac aralıda menden (28) böyük kıardaşım yaşayır. Bu mes°eleni ondan öyren. Vezîr hemîn kende gédir. (29) Görür ki bu kıardaş da çoğ kıocalıb amâ kıçük kıardaşına nisbeten biraz (30) diribaşdır. Özü yériyir, oturub durur. Vezîr hōş bésden sonra mes°eleni (31) bu kıardaşdan da soruşur. O déyir ki benim böyük kıardaşım doğkuz ağac (32) aralıda filân kendde yaşayır. Buğda denesi hağda bilse o bilecek. Bilmese bu (33) mes°eleni açan çetin tapılar. °Elâcsız kıalan vezîr böyük kıardaşın yanına gédir. (34) Görür ki bu kıardaşın özü gezib dolanır, at minir, kıoyun kıuzu dalınca (35) kaçır. Vezîr ondan soruşur ki, sen o biri kıardaşlarından böyüksen amâ (36) onlardan yağşı kıalmısan. Bunun sebebi nedir? Böyük kıardaş cavâb vérir: (37) Kıardaşlarım düz déyir, men onlardan böyüyem. Biz ata anamızdan sonra biraz (38) bengüzârlık édib yaşayırdık. Dolanışığımız da pis déyildi amâ di gel ki (39) kıçük kıardaşımız dolanışığından héy giléyli olurdu. Az da olanda ah vay (40) édirdi, çoğ da olanda. Évde °âyile ile refârlığı da yoğ uydu. Men ise az (41) da olsaydı, çoğ da olsaydı ona min şükür édirdim. Déyirdim ki (42) kıismet nedirse o da olacağ. Bahğ ona göre de kıçük kıardaşımızın ah vâhı (43) onu o güne salıb. Ortancıl kıardaşımız biraz şükürlü olduğuna göre (44) gezib dolanabilir. Meni ise bu günde sahlayan şebirli, şükürlü olmağımdır. (45) Bu şuhbetden sonra o, vezîrden soruşdu. (46) İndi dé görüm, merâmın nedir? Menim bu kümeme ne meğşedle gelmisen? (47) Vezîr başına gelen ehvâlâtı nağıl éledi. Böyük kıardaş dédi: (48) Vezîr, senin ki başına bu işler gelib, o pâdşâhın cavânlığından, deliқанlı (49) olmasındandır. Héçbir °ağıllı pâdşâh bir buğda denesi üste ölüm hōkmü (50) vérmez. O dene ki, déyirsen men gerek onu görüm. Deneye bahmamış héç ne (51) diyebilmerem. (52) Vezîr hemîn kıardaş sarāya getirib buğda denesini ona gösterir. Böyük (53) kıardaş deneni diğketle nezerden kéçirib vezîre déyir: (54) Vezîr, senin bağtın getirdi. Bu dene pâdşâhın ulu

babasından kalır. Bu haqda (55) çoğ marāklı bir hekāyet var. Onu mene babam nağil édib. İndi men déyim, sen de (56) bil ki bu deneni pādşāh niye béle °eziz saḥlayırmış. (57) Vezir konağı évine getirdi. Leziz yemeklerle süfre açdı. Yemek içmekden (58) sonra büyük qardaş şuhbete başladı. (59) Çoğ qedim zamānlarda Tebriz'de Yavuz adlı bir nefer varlı kişi varmış. O, her (60) il torpaqlarını ekdirer, bécerder ve hemin gelirlere de dolanarmış. Yavuz Ağa çoğ (61) ḥalāl hümmet adam imiş. Hemişe haq ḥesābına düz olar, yétim yéssire el (62) tutarmış. Bir yaz günü o, yerini ekdirmek için Umıd adlı bir rencberle (63) anlaşır. Onunla béle şart kesir ki, ona cüt, öküz, tohum vérsin. Tahılın (64) daşınıb döyülmesi için şerāyiṭ yaratsın. Meḥşul ḥāşıla yétdikden sonra (65) Onu bölünler. Her ikisi bu şartta rāzılaşır. (66) Umıd, ekeceyi yerin yanına gelir. Cütü koşub “yā Allāh, menden hareket, senden (67) bereket” déyib işe başlayır. Bir neçe gün béle işleyir. Bir gün cüt eyri (68) bir daşa ilişir. Umıd ne qeder haylayırsa öküzler daşı çıkarabilmir. O, daşın (69) etrafını kazmağa başlayır ki, ilişmiş cütü çıkarsın. Bu vaḥıt daşın (70) altından bir deşik açılır. Umıd oranı éşeleiyende içi kızilla dolu üç küp (71) tapır. O, fikirleşir ki gör bu Yavuz Ağa'nın varı vāridātı ne qederdir ki bu (72) qeder kızılı burada basdırıb. Umıd küplerin üstünü torpaqlayıb öküzleri (73) otağa buradır ve gelir mes' eleni Yavuz Ağa'ya danışır. Yavuz Ağa téz ekin yerine (74) gelir. Umıd'la birlikde küpleri éve getirir. Yavuz Ağa öz özüne fikirleşir ki, (75) Umıd çoğ ḥalāl adamdı. O bir évine çöreye möhtāc ola ola bu qeder kızıla (76) el vurmıyib. Démek bu kızıl onun kısmetine çıḥıb. Yoḥsa iller uzununu bu (77) yer şomlanır. Tapılsaydı indiyeye qeder tapılardı. Çoğ fikirden sonra o, Umıd'a (78) dédi: (79) Umıd, kızillar benim deyil. Onu men basdırmamışam. Bunlar senin kısmetine (80) çıḥıb. İndi fikrin nedir? (81) Umıd dédi: (82) Ağa yer senindi, māl da senindi. Menim qarışacağım yoḥdu. (83) Yavuz Ağa çoğ çek çevir edir amā Umıd rāzılaşmır. O Umıd'dan (84) soruşur ki oğul uşaqdan neyin var? Umıd da cavāb vérir ki, bir kızım var. (85) Ḥesen Ağa déyir: (86) Umıd, sen çoğ ḥalāl adamsan. Özge mālında gözün yoḥdu. Allāh Ta'ālā da (87) bu varı bize kısmet éleyib. Démeli bu kızillar her ikimizindi. Onu qardaş (88) mālı kimi bölmeliyik. Bu vāridāt da bize ḥalāl olsun diye (89) meşleḥetdir ki, sen kızını benim oğluma véresen. (90) Her ikisi rāzılaşır. Onlar toy édib övladlarını évlendirir. Kızilların bir (91) ḥişşesini onlara vérib, qalmışını da yarı bölürler. (92) Umıd da rencberliginden el çekmeyib Yavuz Ağa'nın yerini şomlayıb buğda sepir.

(93) Sependen sonra Umıd, Yavuz Ağa'ya déyir: (94) Ağa, benim üregimde iki ârzû var idi. Onun biri kızımın hōşbeht (95) olmasını görmek idi. Çoğ şükür olsun Allāh'a ki o hālāl bir éve (96) düşdü. İkinci ârzûm ise Hōrāsān'ı ziyāret étmekdir. Men isteyirem ki (97) Hōrāsān'da ağanın kümbezine bir қапı düzeltdirib қoyduram. Қoy éllere cār (98) olsun ki bu dünyāda Umıd adında da bir rencber varmış. İndi meşlehetin nedir? (99) Hesen Ağa'nın meşleheti ile Umıd kıymetli bir қапı düzeltdirib Hōrāsānı ziyārete (100) gédir. Ziyāretten қаyıdan Umıd buğda zemīsine қulluқ édir. Vaht o vaht (101) olur ki buğda zemīsi at üstünde adamın қurşаğına çıғır. Sünbüller (102) saralıb dene dolur. Sünbülde her buğda denesinin biri erik denesi boyda (103) olur. Hamı bu işe metel қalır. (104) Hesen Ağa Umıd'dan soruşur: (105) Umıd, men bu böyüklükde buğda denesi görmemişem. Sen dünyā görmüş (106) adamsan, buğda denelerinin bu böyüklükde olmasına ne déyirsen? (107) Umıd déyir: (108) Yavuz Ağa, bu Allāh Ta° ālā'nın bize vérdigi ni° metdir. Her ikimizin hālāllıғının (109) timsālidir. Üregimizde olan doғruluғun, düzgünlüğün haқkıdır. Onu müқeddes (110) pay kimi saғla. O bereket nümünesidir. İnsānlar arasında hālāllıқ (111) olduқca bu buğda denesi béle қalacaқ. Hāramı hālāla қatdıқca o kiçilecek. (112) Umıd'un Bu sözünden sonra Yavuz Ağa hemīn buğda denelerinden biraz aparıb pādşāha (113) vérir. Pādşāhı te° eccüb bürüyür. O, buğda denelerini ne қeder ekirse o bitmir. Her (114) ekende de buğda deneleri çürüyüb yoғ olur. Pādşāh Umıd'u yanına çağırıp buğda (115) denesinin sırrını soruşur. Umıd déyir: (116) Pādşāh saғ olsun, bu buğda denelerini ekdirme. Ne қeder ki yér üzünde haқ (117) ° edālet yoғdursa bunlar göyermeyecek. İller ötecek, vaht gelecek ki (118) haқsızlıқ her terefi bürüyecek. Onda bu buğda deneleri erigib erigib lap (119) kiçilecek. Yağşı olar ki sen onları gelecek nesle saғla. Қoy bizden (120) sonra gelen insānlar görsünler ki hālāllıқ, doғruluқ, düzgünlük ne démek (121) imiş. (122) Pādşāh Umıd'un meşleheti ile buğda denelerini mücrüye қoyub hemīn şandıқda (123) saғlayır. Her yaz açılанда denelerden birini ekdirir ancaқ onlar bitmir. Aradan (124) héylī müddet kéçir. Yavuz Ağa da, Umıd da hemīn pādşāh da ° ömürlerini (125) bağışlayır. Sonra gelen pādşāhlar buğdanı ne қeder ekirlerse o bitmir. Ona (126) göre her gelen pādşāh da deneni kıymetli vāridāt kimi özlerinden sonrakı (127) pādşāhlara saғlayırlar. (128) Burada şuһbetini sona yétiren böyüк қardaş vezīre déyir: (129) Bil ve āğāh ol ki bu buğda hemīn denelerden biridir. Ahtarsan yér

üzünde (130) ikisi üçü ancak kalır. O, deneden kimde varsa o murādlarına ve umıd (131) étdiklerine téz çatır ve bütün ārzūları heyāta kéçir. Buna göre ona “umıd (132) buğdası” da déyirler. (133) Bu şuhbetden sonra vezīr rāhatlanır. O eḥvālātı olduğu kimi pādşāha danışır. (134) Pādşāh da buğda denesinin sırrını öyrendikden sonra onu atasının şandığına (135) koyub ulu babalarından kıymetli yādigār kimi saḥlayır ve vilāyeti ° edāletli (136) idāre édir. Vezīr de şād hürrem yaşayarak hemīn qardaşlarla dōstluđunu davām (137) étdirir ve Ḥorāsān’a “umıd kapısı”nı ziyārete gédir.

İskender’in Dirilmesi (10)

(1) Biri var idi, biri yoğ uydu. ° Ādil bir pādşāh var idi. Bu pādşāh camā° atın (2) kayđısına qalırdı. O, heftede bir def° e şehirin camā° atını bir yere yığıb onların (3) isteklerini dinleyer, yérine yétirerdi. Bir gün yéne pādşāh camā° atı bir yere (4) yığıb derdlerin dinleyirdi. Qapıda kulluqçular el el úste pādşāhın emrine (5) müntezir dururdu. İçeride camā° at oturub here öz növbesini gözleyirdi. (6) Birden pādşāh gördü ki qapı açıldı. Qapıçılar téz özlerini içeri atdılar. (7) Pādşāh ne olduğunu soruşdu. Her iki qapıçı éle ancak kekeleyib qapıdan (8) éřigi gösterdiler. Éle bu vaḥit bir tülküyüen aşlan içeri girdi. (9) camā° at kışkırdı. Here bir yana qaçdı. Pādşāh qorĥusundan bir künce (10) kışıldı. Aşlan sākıtce gelib bir şerefde eyleşdi. Pādşāh téz sarāyın (11) fālçılarını qağırdı. Onlardan biri úzünü aşlana tutub dédi: (12) Ey Allāh’ın ḥéyvānı sen ne yaĥřı gelmisen. (13) Aşlan ona meĥel qoymadı. Fālçı bir de soruşdu. Aşlan yéne dinmedi. O, (14) ayağa durub úzünü pādşāha tutdu: (15) Derdini sen soruş dédi. (16) Hamının tükleri ürpeşdi. Aşlan da danışarmış! (17) Pādşāh dédi: (18) Yaĥřı, dé görüm senin isteyin nedi? (20) Gerek meni évlendiresen. Özü de mene bir kış almalısın. (21) Hamı māt me° eṭtel bir birine bağdı. Pādşāh kimin úzüne bağdısa o, başını (22) aşağı saldı. Pādşāh gördü ki héç kim kışını aşlana ere vérmek istemir. (23) Vezīrin birbirinden gözel üç kışı var idi. Pādşāh ḥéylī fikirleşenden sonra (24) úzünü vezīre tutdu. (25) Vezīr pādşāha dédi: (26) Yaĥřı, men gédim éve kışlarımla meřleĥetleřim. (27) Hansı rāzı olsa gelib déyerem. Aşlanı da rāzı salarıq. (28) Aşlan, camā° at bir de pādşāh gözlemeye başladılar. Kişi évlerine gétdi. (29) ḥāl-i keziyeni danışandan sonra evvelce úzünü böyük kıçına tutub dédi: (30) Kışım, vez° iyet béledi néyleyek? Gel sen géti aşlana belke bizim hamımızı (31) kışmaya. (32) Kış ağzını büzüb dédi: (33) Atam meni başından

élemek isteyir. Bir oğlan da tapıb vérebilmir. (34) Vezîr gördü böyük kıızdan bir şey çıımadı. Ortancıl kııza dédi: (35) Kıızım, gel seni vérim aşlana. (36) Ortancıl kıız dédi: (37) Ay ata, sen ne danışırsan? Bes néce revā görürsen ki kıızın bir veııı (38) héyvāna kıismet ola. (39) Bunu gören kiçik kıız üzünü atasına tutub dédi: (40) Atacān, men senin sözünden çıımayacağam. Kora göndersen, gétmeye házıram. (41) Vezîr çoı sévindi. Balaca kıızının başını sıgarladı. Ammā özünü saılayabilmeyib (42) ağlamağa baıladı. Kıız gördü atası pis vez^c iyetdedi. Téz o biri (43) otağa kéçib paltarın götürdü. Atasının yanına gelib dédi: (44) Gel ata gel. Sen ayağını koyduğun yére men başımı koyaram. Koy o aşlan (45) meni aparsın, ta ki senin üzüne söz gelmesin. (46) Vezîr gözlerinin yaıını silib kıızını da götürüb évden çııdı. Yol boyu ne (47) kiıi, ne de kıızı kelime kesmediler. Onlar sarāydan içeri girende hamı kıızın (48) gözelligine baııb héyifsilendi. Aııan kıızın geldigini görüb ayağa kalıdı. (49) O, Kııza dédi: (50) Gel arıamca. (51) Onlar sarāydan çııdılar. Pādııā özünü saılayabilmeyib durub baııka otağa (52) kéçdi. Vezîr kapıdaca donub kalıdı. Hamının üstüne su elendi. Bir müddetden (53) sonra kiıi kıızını görmek istedi. Ancaı bilmedi ki néylesin. Hansı (54) yolla kıızını tapıb görüıün. Bunlar burda kalıın, éıit heberi kııznan (55) aııandan. (56) Aııan kıızı götürüb méıeye gétdi. Bir talaya çatıb dayandılar. Aııan yeke (57) sallardan birini kalıdırdı. Bir yol göründü. Aııan kabaııda, kıız dalınca yol (58) ile gétdiler. Heıli gétdiler, bir demir dervāzaya rást geldiler. Aııan kapını (59) açdı. Kıız bir géniı heyāta girdi. Gördü bura éle bil cennetdi. Gül gülü (60) çağırır, bülbül bülbülü. Aııan kıızı böyük bir otağa apardı. Dincelmeye yér (61) gösterdi. Birazdan Aııan kıızın yanına gelib dédi: (62) Menim istekli oğlum İskender'i bir kara dév tılsime salıb. Hemīn dıv indi (63) uzak bir yerde yaıayır. Men onu öldürmeye gédirem. Menim évimde bir yerde kara (64) daı var. Men évden çııan günden sonra günde kara daıdan bir damcı su düıecek. (65) Sen évde kalarsan. Gerek her gün o su damcısını bir kaba tutub (66) aparıb otaıların birinde yuıulu oğlumun üzüne sepesen. Kıırı gün béle (67) olmalıdı. Kıırıncı gün hemīn su damcısının yerine ordan bir damcı kan (68) düıecek. Sen hemīn kanı da aparıb sepersen İskender'in üzüne. İskender (69) oyanacaı. Onda sen benim kıılincımı véersen ona, çııar benim kabaııma. Yoı eger (70) kan damcısı düıemese bil ki dıv meni öldürdü. Oğlum da héç dirilmeyecek. (71) Onda bu év éıik, sarāy hamısı koy senin olsun. Néce isteyirsen (72) éle de yaıa. Tekce oğlumun cesedini o

biri dünyāya çıhartma. Koy, o (73) olan otağ hemīşe kilidli qalsın. Eger sağ salāmat gelebilsem, İskender'le sene (74) kırğ gün, kırğ gece toy édib sizi évlendirecem. (75) Kız bu sözleri eşidib gizlin gizlin aqladı. Sonra gözünün yaşını silib (76) otaqları gezib dolaşmağa başladı. (77) Şabāhkı gün aşlan évden gétđi. Yazık kız évde darıha darıha qaldı. O, (78) her gün daşdan düşen suyu bir qaba tutur, sonra aparıb İskender'in üzüne (79) salırdı. Bir gün ordan bir damcı kan düşdü. Kız kanı aparıb saldı (80) İskender'in üzüne. İskender oyandı. Kızdan soruşdu: (81) Sen kimsen? (82) Kız başına geleni ona danışdı. Ammā İskender atasını gözlemeyib kızını da (83) götürüb gétđi kızın atasıgile. Yolda kız gördü bir kişi gelir. Bağdı (84) ki öz atasıdı. Vezīr de kızını görüb tanıdı. Ata bala çoğ sévindi. O, (85) kızınan İskender'i götürüb geldi éve. Hamı vezīre göz aydınlığı vérdi. Vezīr (86) büyük konaklık düzeltđi. Sonra İskender'le kız geri qayıtdı. Gelib salı (87) qaldıranda gördüler yere kan tökülür. Téz içeri girib gördüler ki aşlan (88) ölümcül uzanıb. İskender téz soruşdu ki bes sene ne olub? Şīr, oğlunu (89) sağ görüb çoğ sévindi. Onu özüne teref çekib üzünden öpdü. Sonra (90) dédi: (91) Oğlum, sen mene kömeye gelmedin. Qara dévi öldürdüm. Qardaşı heber tutub (92) arhamca geldi. Elbeyağa olduq. Men onu da öldürmüşem. Ancağ öz yaram da (93) sağalana oşsamır. Menim dirilmeyime gumān yoğdu. Sene toy édebilmedim ammā (94) bu kız çoğ vefālıdı. Yağşı ki sen onunla évlendin. Évimizden aşagıda bir (95) bulaq var. Üstünde de bir daş. Onun altında çoğlu kızıl var. Onu (96) götürersen. Bunu déyib aşlan öldü. İskender gözyaşı töke töke daşın (97) altından kızılı götürdü. Atasını da hemīn yerde defn éledi. Sonra arvadıyla (98) şād hürrem yaşamağa başladı. Siz de şād hürrem ° ömür sürün.

İki Dōstun ° Āqibeti (11)

(1) Qedīm zamānlarda bir şherde iki dōst olur. Onlar çoğ mehrībān imişler amā (2) şherlerinde héçbiri iş tapmırlar. Déyirler gel ayrılax. Heremiz bir semte (3) gédek görek başımıza ne gelir. Onlardan biri günbatana doğru gédir. Az (4) gédir, çoğ gédir, gelib bir şhere çıtır. Görür ki hamı bir terefe qaçır. O (5) da camā° at géden terefe üz tutur. Gédir görür ki şherin pādşāhı ölüb (6) kuş uçurdurlar. Kuş kimin başına qonsa onu pādşāh étsinler. Kuşu (7) uçurdurlar. Kuş gelib konur bunun başına. Hamı kışkıtır ki kéçel bir (8) nābeleden bize pādşāh çığmaz. İkinci def° e uçurdurlar yene gelib bunun başına (9) konur. Yene kuşu tutub aparırlar. Oğlanı

tutub katırlar bir kârvânsarâya. (10) Sonra kuşu uçurdular. Kuş herlenib gelib yéne konur onun başına. (11) Camâ^c at déyir burda nese var. Gelin bunu pâdşâh séçek. Oğlanı pâdşâh sécirler. (12) Oğlan başlayır bu şehere büyüklük élemeye. (13) İndi görek gündoğana géden oğlan ne oldu. O, heylî gétđi, bir şehere (14) çatdı. O girib tükânlara bahırdı. Bir tükânda satıcı, bir kız idi. Kız (15) gördü ki oğlan éle héy yéllenir. Yanına çağırıp soruşdu ki ay kardaş (16) sene ne olub, sene ne lâzımdır? Oğlan dédi ki mene héç ne lâzım deyil, iş (17) ahtarırım. Kız dédi ki ahşam gel filân yére sene bir yol göstereceyem. (18) Oğlan ahşam kız dédiği yére gétđi. Gördü kız ordadır. Kız ona dédi ki (19) gédersen filân yérde bir şehir var. Orda bir tükân var. Durarsan onun kapısında. (20) Bir nefer gelib sene açar vérib diyecek ki bir kız gönderdi. Onu alıb kapını (21) açarsan. Ora olar senin tükânın. İşleyib pül kazanarsan. (22) Oğlan heylî sévinib kız dédiği kimi de éledi. (23) Günlerin bir gününde bir koca arvad gelib buna dédi ki ay oğul meni bu (24) tükâna süpürgeçi götür. Oğlan râzılaşdı. Başka bir gün bir koca kişi (25) gelib buna dédi ki meni bu tükâna karavulçu götür. Oğlan onu da götürdü. (26) Sonra oğlan yéne râhat yaşamağa başladı. (27) Günlerin bir gününde şeherin küçelerinde câr çekdiler ki cüm^c e günü pâdşâh (28) bacısına toy édir. Hamını konağ çağırır. Cüm^c e günü hamı pâdşâhın ° imâretine (29) yığışır. Çaşırlar dolur. Pâdşâh ayağa çalhıb déyir ki camâ^c at men ilkce (30) döstluğ şerefine kıaldırırım. Kıoy hemîşe möhkem ve şedâketli döstluğ olsun. (31) Hamı bu hõş sözün şerefine kıaldırır. (32) Pâdşâh görür ki bir oğlan çağırını kıaldırmadı. Pâdşâh üzünü ona tutub (33) dédi ki oğlan, sen ne için çağırını kıaldırmırsan? Oğlan dédi: (34) Kıible-yi ° âlem sen dédiğin şadıq, vefalı döstları men heyâtda görmemişem. (35) Mene éle gelir şemîmî döstluğ, şadıq döst yoğdur. (36) Pâdşâh işare éledi ki hamı dayansın. Üzünü oğlana tutub soruşdu: (37) Oğlan, sen işsiz idin. Sene bir kız tükân vérdi, ya vémedi? (38) Oğlan dédi: (39) Kıible-yi ° âlem sağ olsun vérdi. (40) Pâdşâh dübare soruşdu: (41) Sonra bir karı senin tükânını süpürmek için sene hãhiş étdi, ya (42) étmedi? (43) Oğlan dédi: (44) Étdi, kıible-yi ° âlem, étdi... (45) Pâdşâh dédi: (46) Bah o koca kişi benim atam, koca arvad benim anam. Sene tükân véren benim (47) bacım. Men de senin iki il bundan kabağ ayrıldığın döstunam. Bu toy ki var, (48) men bu gün édirem, o da bacımla senin toyundu. Di bundan gözel, bundan (49) şemîmî döstluğ olar mı? (50) Oğlan

yérinden alıb pādāhla kucakladı. Onlar bu vez° iyetde eylī (51) aldılar. (52) Onlar yeyib iib, ād hūrrem yaadılar. Siz de yeyin iin, murādınıza (53) atın.

İlan ız (12)

(1) Bir olan cāda yolnan gēdirmiş. Yaın gōrūr ki bir ız ayanın (2) cabasında oturub. Bir gōzel nāzenīn ızdı. Bu ıza o baır baır dēyir: (3) Amān Allāh, ba bu dād-ı besāda, yérde élāt gēdib. Bu ız niye burda (4) oturub? (5) Olan atı balayır bir aaca. alıb ıır o ayanın cabasına. ıır ora, (6) ıanda bu ıza salām vérib dēyir: (7) Bacı, burda niye oturmusan? (8) ız dēyir ki ay arda, men kōden almıam. Ta béle dūz yérde, aı yérde (9) istemirem ele kéem. Éle ayanın burasın özüme sıınaca ayırmıam. Ne bilim, (10) burda yaıyırım. (11) Olan dēyir: (12) A bacı, be abaı ıa gelecek, sen bırda néyneyisen? (13) ız dēyir: (14) İndi ölem alam, neyse burdayam. (15) Olan dēyir ki indi sen icāze vérsen, seni aparım éve. esābda bu olan (16) da gōzel olur, hem de subay olur. Buna o méyli yapıır. ız dēyir: (17) Géderem, Allāh meni sene ürcah ıardıb da. (18) Olan bunu alır atın terkine, ta indi hara ova gédecey idise dēyir éle men (19) ovumu tapmıam. Ata ana, bacı arda gōrūr ki ne ov éleyib, ne hébir (20) ey amā bir nāzenīn anım getirir. Getirir bunu atdan oyur yére, dēyir: (21) Ay bacım, ay ardaım arvadı, buna biin, tiki, yaı paltar géydirin. (22) Yémek vérin. Bu kōden alıb. Obadan ayrı dūub. Bunu yédizdiriller, (23) géyindiriller, yaı évde salıyılar. Olanın bacıları dēyir ki éle (24) indi ki sen bunu tapmısan, salaya gelen oba vatına kimi. İndi ki (25) méylin bunadı, biz yiyesiz toy éliyebilmerik da, éle évde ız kimi, bacın (26) kimi salaya. Éle ki élat ayıdaca néce olsa yiyesi var da (27) ardadan, bacıdan soralıyallar ki ölüsünden dirisinden alır? Onda biz (28) géderik icāze aları. Diyerik ızı biz getirmıık. Bacımız kimi (29) gōzümüz üste salamıık. Bizim de olan vurulubdu buna. İcāze vérin, (30) senni menni toy éleyek. Bu adnan, bu niyyetnen salıyılar, él geler. İndi bir ı (31) dolanır. alır oba kōmeye. Olan durur, atı minir, bu obadan o obaya, o (32) dadan bu daa soralıyır. Sizin bir ızınız alıbdı, biz tapmıık. Biz (33) getirmıık. Ne teher, néce, hé kim hé vaıt démir ki bizim adamımız itib, (34) ya siz tapmınsınız? Her élatı gezir. Obalardan eber tutur. Sonra ta baır (35) gōrūr ki bu béle dēyil. Gelir ıza dēyir ki vallāh néce gündü bu daları (36) gezirem. Béle de ba, her yérde de, her

çadırın kabağında da bu şuhbeti açırım. (37) Ahi senin heç şahabın çılmır. Kız déyir: (38) A cânım gözüm belke itibler. İndi ki Allāh meni sene yétirib, meni (39) sévirsen. Men de gelib oturmuşam. Bir ildi senin çöregini yéyirem. (40) Özünüzün fikriniz nedi éleyin. Aha burdan arhayın düşenden sonra bunlar (41) getirib toy éleyiller Bunlar évlenir. Évlenenden sonra beş kéçir, üç kéçir. (42) Bir gün oğlan kendi gezirmiş. Oğlan da bir yahşı sayılıb séçilen (43) adam-idi. Birden heber gelir ki tacir gelib. Orda bele māl satır. Par pārça (44) satır. Bu oğlan déyir gédim görüm benim nişānlıma lāyık paltar olarsa alım (45) aparım. He, oğlan gédir görür bir güzel pārça var ki éle gelin buna yaraşır, (46) bu da ona. Bundan néçe metir alır getirir, déyir: (47) Ay benim hanımım, ay benim gözelim. Gör sene néçe paltar almışam. (48) Bu gelin alır bunu eline. Enine benine bahır, déyir: (49) Bu nedi ki? Ne olan şeydi ki? Kāf dağının otundandı da! Yoğ, bunun o (50) kedir ° ömrü olmaz. Parlaqlığına bahmaginen. Kāf dağının otundan hāzırlanıb. (51) Bu bir şey déyil. Kaytar apar. (52) Oğlan bunu alanda ahi tacir bunu ölçüb kesib vérib. Tacir déyir: (53) Oğlan, sen meni aldadırdın, ya ne teher. Almiyacaydın benim mālımı niye (54) kesdirirdin? (55) Oğlan déyir: (56) Vallāh benim éle hoşuma geldi. Aldım apardım. Yoldaşım beyenmedi. (57) Tacir soruşdu: (58) Niye beyenmedi? Bu gözellikte pārçanı da beyenmezler? (59) Oğlan dédi: (60) Aldı enine benine bahdı. Dédi ki bu nemene şeydi ki bunu bu kıymete alırsan. (61) Bu kāf dağının otunnandı. Oğlan bele déyende tacir buna biraz fikir vérib (62) soruşur ki ede o kıızı sen hardan almısan? (63) Déyir: (64) Ay cânım sene ne var? Menim pūlumu beri éle. Sene ne var men bunu hardan (65) almışam? (66) İndi şeytān ölmüyüb ki déyiller ki bir yérden tapıb getirib. Héç dedesi (67) bilinmir, nenesi bilinmir. Amā gözelligine söz yoğdu. (68) Bu tacir uzun ° ömürlü olub her şeyi bilirmiş. Oğlanın şestine bestine (69) bahır, déyir: (70) Ay oğlan benim mālımı kaytarırsansa sözüüm yoğ amā o kıızı eger sen bir (71) şehradan, bir harābalıkdan tapmınsa o kıız ilandı. (72) Oğlan déyir: (73) ° Emi sen ne danışırsan? Gözelligi bu. Bir il éle bele évimizde (74) sahlamışık. Bacımnan yatıb, atamnan bir yérde oturub durub. Ahi o niye (75) ilan olur. Bir ilden de sonra soraklaşmışık élin günün tapmamışık. Toy (76) élemişik. Sen ne danışırsan? (77) Tacir déyir: (78) Oğlan, pārçanı beri éle, ala pūlu. Ancağ onu sen yoğluyub bilebilersen. (79) Oğlan soruşur ki ne teher yoğluyum? Tacir déyir: (80) Sen onu yoğlaginen. Eger bir şey başa düşsen, adım bu, yérim yurdum bu, (81) heber

vérersen. Diyerem ondan cānını ne teher kırtararsan? (82) Bu oğlan soruşur ki ağı men onu ne teher yoğluyum? Déyir ki yorđun (83) yorđun hara gét, hardan gel. Başını kıoyginen gelinin dizinin üstüne. (84) Dénen éle yorulmuşam, éle yuğum gelir. Menim başını biraz sıgalla, ene bene, men (85) biraz yuğuya gédim. (86) Oğlan özünü vurur yuğuluğa mışamış yadır. Bu eyilib bağır görür ki (87) vallāh éle ha sıgallayır oğlan dinmir. Bunun başını kıoyur balınca özü durur (88) gédir unnuğa. Unnuğun kıabağında bu cildi soyunur kıoyur yére. İlan cildini (89) géyindir, olur bir ejdahā. Ejdahā olandan sonra dörd direkli ev-imiş. Bu (90) kıalđır bu direkden o direye, o direkden bu direye. Bu tirin arasından, (91) ordan burdan, bir sıçandan, kıurddan, kıuşdan udur. Udandan sonra oğlan (92) gözünün altından bağır. Amān Allāh, bunun elinden ne kırtarar? Ta héç süs (93) püs dinmir. Sıçandan zāddan tutandan sonra görür yavaş yavaş direklere (94) sarınıb gelir. Béle olandan sonra bu yére düşende oğlan bir éh éleyir. Ene bene (95) kıolun kııçın terpedende bu téz cilden çığır. Olur hemen kıız. Déyir: (96) Gétmiřdim su içmeye. (97) Ağı başı bunun dizinin üsteydi. Oğlan durur, déyir: (98) Men sefere çığıram. (99) Bilir ki indi bu tācir hara gédecek. Atı minir, düşür tācirin dalına. Dé (100) bu kend, o kend ene bene burdan gédir. Hay vurur çığır şeki, Baki tāciri (101) tapır, déyir: (102) Ay °emi, sene kıurbān olum. Bağ men béle gördüm. Éle sen déyen düzdü. Bu bir (103) ejdahādı ki bunun elinden kıaçıb kıurtarmağ olmaz. Tācir déyir: (104) Ay oğlan, onu sen indi o kıeder oğşayırsan ki seni sıgallayıb (105) tumārlayır. Éle ki ona bir şille vırasan ha, éle seni vuracağ ki kıara tuluğ (106) olasan. (107) Oğlan déyir: (108) °Emi başına dolanım, ay tācir be men néyneyim? (109) Déyir ki ede onu héç vağıt öldürebilmezsen. Belke tendire salabilersen. (110) Tācir oğlanı öyredir. Déyir ki hemİR éle. Ne ana çağır, ne bacı. Déne ki (111) ge göreki, bu çöreyi ne teher yayıllar, yapıllar. Sen yay, men yayım. Men yayım, sen (112) yap. Özümüz bişireki, özümüz yéyek. Béle béle örget. Héç kim olmasın. (113) Oğlan durur gelir. Bunu oğşayır ene bene ki havağa kimi kıonşu gelib bize (114) kömek éliyecek? Havağa kimi anam, bacım gelib bize kömek éliyecek? (115) Durur déyir ki getir sen biraz hemİR éle, men de tendiri salım. Men yayım sen (116) yap, sen yay men yayım. Kıız gédir hemİR éleyir. Oğlan da gédir tendire béle (117) yağşı yağşı kötükler, odunlar salır. Oğlan déyir: (118) He indi gel kündeliyekek. (119) Uzun sözün gödegi tendirin ne ki yaraşığı var hamısını düzüller. Oğlan (120) déyir: (121) İndi ala salginen

eppekyapanın üstüne, vur tendire. (122) Kız déyir: (123) Yoğ, men bu oddan qorhıram. (124) Oğlan déyir: (125) Mene vér, men birin ikisin vurum. Ondan sonra sen vur. (126) Oğlan papağın çıhardır, koyur yére. Lavāş salır, dé birin, dé ikisin. (127) İkisi düşür, birin çıhardır. Béle béle oğlan déyir: (128) He indi mene n'oldu? Gel indi de men yayım, sen yapginen. (129) Biraz o yana éleyir, biraz bu yana, kıza déyir: (130) Elini koy bura, bir elini de béle tut. Eyil berk vur. (131) Éle bu elini tendirin badına koyub epekyapanı tendire vuranda oğlan daldan (132) kaldırıb salır tendire. Tendire salanda bu bir nāle çekir, bir ses çıhardır ki (133) oğlanın üregi gédir. Qalır tendirin başında. Bir vaht ayılıb görür ki tendir (134) küllenib. Eyilib bahanda görür ki kız ilan şeklinde tendirin dibinde kül (135) olub. Déme, salnanda arvad donunda, yananda ilan şekline düşür. Qayıdır (136) şişden, kösovden götürür, onu terpedir. Görür yamb, olub kül. Ancağ (137) ilan şekli béle tendirin heremesindedi. Oğlan bundan cānı qurtarır. Şād (138) hürrem yaşayır.

İlqar'ın Nağılı (13)

(1) İşfahān şehrinde İlqar adında kāsıb bir kişi var idi. Bir gün bu kişi (2) arvadına déyir ki benim hırcunuma biraz çörek koy gédim kāsıbcılığımın (3) dalınca. Belfi İlqar hāzırlıgını gördü, yola düşdü. Az gétدی, çoğ gétدی (4) qabağına bir kişi çığdı ve dédi: (5) Hara gédirsen? Meni de özünle apar. O kişi de buna qoşuldu. Biraz (6) gétmişdiler ki qarşılarna bir kişi de çığdı. Béle béle yığıldılar. Düz (7) otuz nefer oldular. Onlar bir şehere çatdılar. Déme bu şehirde qerib adamı tutub (8) otuz tümene satırmışlar. Bunları da tutdular. İlqar da düşdü bir zergerin eline. (9) İlqar çöle gédib zergerin qoyunlarını otarırdı. Békar vahtında da dester (10) çekirdi. Günlerin bir günü dester çekir ve mürgüleyirdi. Hanım soruşdu ki (11) İlqar, niye mürgüleyirsen? İlqar da cavāb vérdi ki men gelmişdim çörek (12) qazanmağa amā meni tutub satdılar. Hanım dédi: (13) İlqar, yéddi ildir ki benim uşaqım olmur. Bir du° ā yaz benim uşaqım (14) olsun. Hanım kāğız qelem getirdi. İlqar ona du° ā yazdı. Bütün bunlar Allāh'ın (15) da hōşuna geldi. Bu arvadın boyuna uşaq düşdü. Ay kéçdi, arvad yatdı. (16) Onun bir oğlu oldu. Uşaq böyümeye başladı. Sene hardan déyim, kimden déyim, (17) İlqar'dan. O yéne dester çekir, mürgüleyirdi. Hanım yéne onun hālını (18) soruşdu. O dédi: (19) ° Ehd étmişdin onu yérine yétir. (20) Hanım dédi ki ağan gelsin, diyerem seni burağar. Ağşam kişi éve geldi. (21)

Arvad dédi: (22) Menim uşagım olmasına sebeb budur. O, mene du° ā yazdı, benim de uşagım oldu. (23) Ağası İlkar'a biraz pül ve paltar vérib yola saldı. İlkar bu pül ile o biri (24) yoldaşlarını da aldı ve onları öz évlerine yola salıb özü tek qaldı. Az (25) gétdi, çoğ gétdi gelib şehere çatdı ve bir kefeye girdi. Bu şehirde kırğ (26) lotu yaşayırdı. Onlar eşitdiler ki İlkar'ın çoğlu pülü var. Lotuların (27) başçısı kehveye gelib dédi ki, ölümüz ölüb. Kim onun üstünde Qur'an (28) oğusa ona pül véreceyik. İlkar dédi ki men bacarıram. O, lotunun (29) dalınca gelib ölü olan otağa çığdı. Qur'an oğumağa başladı. İlkar gördü (30) ölü yavaş yavaş terpenir. Bütün bunların bir firılđak olduğunu anladı. (31) Çıhıb kaçmağa başladı. Lotu dédi ki sende o pülları koymayacağam. İlkar (32) başqa kehveye gétmeye başladı. Lotular bunu bilib bir arvad öyrettiler. Arvad (33) gétdi İlkar'ın yanına ki men senin arvadınam. Uşaklarımız bizi gözleyirler. (34) Arvad onu inandırdı. O da arvadın yanına düşüb évlerine geldi. Éve gelib (35) yéyib içdiler. Sonra yatmağ vahtı olanda arvad dédi ki sen yat (36) yorgunsan. Kişi tezece yatmışdı ki arvad lotunu çağırdı: (37) Gel, yatıbdı. (38) Élebil kimse İlkar'a dédi ki ey dili gāfil ne yatıbsan oyan. O sese (39) ayılıb gördü ki bunu tutmağ isteyirler. Durub kaçmağa başladı. Biraz (40) gétdi gördü ışık gelir. Yaşınlaşıb éve girdi. Gördü ki évde héçkes (41) yoğdu. Kürsünün altına girdi. Gördü ki kürsünün altında bir qab plov (42) var. Üstünde de bir toyuq. Başladı bunu yémeye. Géceden heylī (43) kéçmişdi ki bir oğlan içeri girdi. °Emi kızından çörek istedi. (44) °Emi kızısı dédi ki quru çörek var. İlkar bildi ki kızın āšnāsı var, ona (45) göre de plovun hamısını yédi. Géceden heylī kéçmişdi ki bir lotu (46) içeri girdi oğlanı öldürsün. İlkar kürsünün altından her şeyi (47) görürdü. O, kılınıc götürüb lotunu öldürdü. Sese oğlan ayıldı. İlkar'dan (48) soruşdu ki bu ne eñvālâtı? O da dédi: (49) Mene °eyān oldu ki bu lotu seni öldürecek. Ona göre de men gelib onu (50) öldürdüm. İcāze vér °emi kızını da öldürüm. Men gédirem déyib yola düzeldi. (51) İlkar az gétdi, çoğ gétdi gördü ki uzaqdan bir ışık gelir. Yaşınlaşıb (52) girdi içeri. Gördü ki bir qoca kişidir. Salām vérib eyleşdi yanında. (53) Bağdı ki burada atlar var. Ancağ insāna oğsayır. Bildi ki bu kişi (54) tilsimlidir. Qocaynan şuhbet édirdi. Bu zamān qoca iki alma çıharıb (55) birini öz qabağına, birini de İlkar'ın qabağına koydu. Biraz kéçmişdi ki (56) qoca mürgülemeye başladı. İlkar da fúrşeti elden vérmeyib almaları (57) deyişdirdi. Qoca ayılıb dédi ki almanı yé. Qoca almanı yéyende oldu at. (58) İlkar atı bağladı atların yanına. O deyişdirdigi almanı

dişleyib atları da (59) yédirdi. Atlar da yéyib oldular adam ve évlerine dağılışdılar. İlkar éve (60) kayıdıb başına gelen eḫvālâtı arvadına danışdı. Bélelikle gün görüb (61) dövrân sürdüler.

Beg Oğlu Élyar İle Dêv Oğlu Altın Top (14)

(1) Biri var idi, biri yoḫ uydu. Qedîm zamânlarda bir beglerbegi var idi. Bu pâdşâh (2) çoḫ ezâzîl idi. Pâdşâhın iki arvadı var idi. Biri çoḫ çirkin idi. (3) Odur ki pâdşâh bu arvadına gün vérmirdi. Hemîn arvadın çoḫ gözeli ve (4) ° ağıllı oğlu var idi. Onun adı Élyar idi. Élyar anasının bu gününe dözebilmirdi. (5) Géce ve gündüz yol aḫtarırdı ki anasını bu ° ezâbdan néce ḫelâş (6) étsin. Bir gün Élyar anasına dédi: (7) Gel buradan kaçaç. Anası Élyar'ın sözüne râzı oldu. Onlar yol azuqesinden zâddan götürüb évden çıhdılar. (9) Az gétdiler, uz gétdiler. Dere tepe düz gétdiler. Gelib çöllü beyâbânda bir qalaçaya (10) râst geldiler. Ana bala burada qalmaḫ fikrine düşdüler. Odur ki qalanın dörd (11) bir terefini fırladılar. Qalaçaya girmek için bir darvâza tapabilmediler. Élyar (12) nâ° elâc qalıb qalaçanın bir terefini sökdü. Anası ile birlikde içeri (13) girdiler. Élyar derinden nefes aldı ve dédi: (14) Bundan sonra râḫat yaşayabilerik. Bélelikle Élyar ve anası burada yaşamağa (15) başladılar. Élyar her gün gédir quşdan zâddan ovlayıb getirir, ana bala (16) yéyib içir yavaş yavaş dolanırlar. Bir gün Élyar yéne ova gétmışdi. (17) Anası çoḫ darıḫırdı. Odur ki durub qalaçanın kıraq bucağını gezmeye (18) başladı. Birden qulağına bir zarılı geldi. Başladı ses gelen yeri aḫtarmağa. (19) Aḫtardı, aḫtardı günortaya yaḫın göy çemenliğin içinde bir quyu tapdı. (20) Eyilib quyunun içine baḫdı. Gördü zarılı bu qyudan gelir. Dédi: (21) Ey kimsen? Bu quyuya ne için giribsen? (22) Qyudan ses geldi ki bes sen kimsen? Men bu quyuya Élyar adlı bir pehlevân (23) oğlanın elinden girmişem. (24) Arvad dédi: (25) Men Élyar'ın anasıyam. (26) Sen déme bu qyudaki ağ dév imiş. Arvad dédi: (27) Men sene kömek éderem. (28) Dêv dédi: (29) And iç Élyar mene toḫunmayacaḫ. (30) Arvad dédi: (31) Sen qorḫma, men sene kömek edeceyem. (32) Dêv dédi: (33) Onda bura bir balaca daş at, men çıḫım. (34) Arvad götürüb daş atdı. Dêv sıçrayıb qyudan çıhdı. Arvad dédi: (35) Éle men de tekem. Oğlum gédib ova. Otur şuḫbet édek. Oğlum gelende yéne (36) gédib quyuya girersen. (37) Béle béle her gün Élyar ova gédenden sonra dév qyudan çıḫır, arvadla şuḫbet (38) édirler. Onlar yavaş yavaş sévişmeye başladılar. Artık onlar

° aşık (39) ma° şük olmuşdular. Birbirlerini görmeyende darıhırdılar. Bir gün dév dédi: (40) Gel sene Élyar'ı uzak bir sefere gönderek. Oğlun seni çoğ isteyir, özünü (41) vur nāhōşluğa. Ondan sonra sen ne désen ona baħacağ. (42) Arvad éle de étdi. Élyar ovdan gelende anasını nārāhat gördü ve dédi: (43) Ana, derdin mene gelsin sene ne olub? (44) Arvad dédi: (45) Oğlum yaman nāhōşlamışam. (46) Élyar dédi: (47) Ana, bes derdinin ° elācı nedir? (48) Arvad téz hīle niķābını üzüne çekib dédi: (49) Men hemīşe nāhōşlayanda atan mene Firengistān'da bir bāğ var. O bāğdaki (50) almalardan getirerdi. Men de yéyib yaħşı olardım. Élyar dédi: (51) Ana, teki sen yaħşı ol. Gédib hemīn almalardan getirerem. (52) Arvad yalandan dédi: (53) Oğul, ora çoğ uzağdır. Men rāzı olmaram sen ora gédesen. (54) Élyar dédi: (55) Men rāzı olmaram benim anam yorğan döşekde yatsın. (56) Géce yatdılar. Seher tézden durub hırcununa çörekden yavanlıktan koyub yola (57) düzeldi. Az gétđi uz gétđi, dere tepe düz gétđi. Gelib Firengistān'a çatdı. (58) Bir néce gün orada dinceldi. Dünyā görmüş kocalardan bāğa gétmegin yolunu (59) öyrendi. Kocalar dédiler: (60) Ora gétmek üçün iki yol var. Yolların biri aylık, biri ise heftelikdi. (61) Bir aylık yol heřāsız yoldur. Bir heftelik yol ise heřālı yoldur. (62) Élyar téz çatmak üçün heftelik yolla gétmeye başladı. Yolda çoğ büyük (63) māni° lere rāst geldi. Hamısını vurub kéçdi. Āhırda gelib bir mağāraya (64) çatdı. İçeri girdi. Gördü ki burada bir taht var. Tahtın üstünde bir (65) dév yatıb. Başladı dévin ayağının altını hıncerle oymağa. Dév oyandı o (66) teref bu terefe baħdı. Élyar'ı gördü ve dédi: (67) Ey benīādem sen ne cür° etle bura girmisen? Yaħın gel, senin bu korħmazlığın (68) hōşuma geldi. Menden ne kömek dileyirsen dile. (69) Élyar dévin bu sözlerinden üreklendi ve dédi: (70) İndi ki, mene kömek édirsen, anam nāhōşdur. Déyir burada bir bāğ var. Bāğda (71) yaħşı almalar var. Ondan yéyim, yaħşı olaram. Odur ki men de gelmişem o (72) almadan aparam. (73) Dév dédi: (74) Ey Élyar, anan seni géder gelmez yola gönderib ki sen yollarda telef (75) olasan. Gel sen geri kayıt. (76) Élyar dédiginden dönmedi ve dédi: (77) Men almaları aparmalıyam. Yaħsısı budur ki sen almaların yérini diyesen. (78) Dév çoğ dédi, Élyar az éşitdi. Élyar'ı yola getirebilmeyen dév ona dédi: (79) Dédigin o bāğ benimdir. Ancağ sözüme kulağ as. Senin anan özü üçün (80) ma° şük tapıb. Odur ki seni bura gönderib. (81) Élyar bu sözden hırşlendi. Dév dédi: (82) Almaları aparacağsan ancağ péşmān olacağsan. Dév Élyar'a bir kāğız vérdi (83) ve dédi: (84) Bu kāğızı apararsan kabağına ne çışsa sene hücum édecek.

Kõrhmazsan (85) kâgızı gösterersen, sene tohunmayacaklar. Bâga çatanda bir kara daş var. Onu (86) kaldırarsan bâğın kapısı o daşın altındadır. Élyar kâgızı dévden alıb yola (87) düzeldi. Dév dedigi kimi kabağına ne çıhdısa kâgızı gösterdi. Gelib hemîn (88) kara daşa çatdı. Daşı kaldırdı. Bâga girdi. Bâğı gezib hemîn almanı tapdı. (89) Bir hüracun yığıb yoluna düzeldi. Bunu burada koyak, görek arvadla dév ne (90) édirler. Élyar gédenden sonra arvadla dév her gün ° iş - ° işretle meşğül olmağa (91) başladılar. Bu minvâlla arvadla dévin bir uşağı oldu. Arvad uşağı beleye (92) koyanda uşak belekden durub kaçdı ve me° ellek vurdu. Arvad dedi: (93) Ay bala, hara gédirsen? Sene biz héç ad koymamışık. Uşak dedi: (94) Men özüm özüme ad koydum. Menim adım Altın Top'dur. Kardaşım gelir, men onun (95) kabağına gédirem. Dévle arvad bunu eşidib el ayağa düşdüler. Dédiler biz ne (96) édek? Élyar gelse bizi öldürecek. Odur ki getirib kapının başına bir ejdahā (97) koyurlar ki Élyar gelib kapıdan kéçende ejdahā vurub öldürsün. Sonra (98) başmağının içerisine ° ekreb koydular ki işdir ejdahā vurub öldürebilmese (99) başmağları géyende ° ekreb vursun, bunlar burada işlerinde olsun. Görek (100) Altın Top ne étdi. (101) Altın Top me° ellek vura vura Élyar'ın kabağına géttdi. Élyar, dereler tepeler aşa aşa (102) gelib yéttdi. Ağaçlığa çatdı. Gördü ki budur kabağdan toz gelir. Béle bağanda (103) gördü ki bir kırmızı şeydir. Buna şeref gelir. Altın Top bir me° ellekle düz (104) Élyar'ın kabağına düşdü. Élyar onu görcek eti ürpndi. (105) Altın Top dedi: (106) Ey oğlan, sen menden kõrhma, men senin kardaşınam. (107) Élyar bunun sözüne inandı. (108) Altın Top dedi: (109) Adım Altın Top'dur. Ey Oğlan, sene bir ehvâlât danışacağam. (110) Élyar dedi: (111) Danış. (112) Altın Top dedi: (113) Sen gét, men de gelirem. (114) Élyar gelib kalaçanın yanına çatdı. Altın Top da bir me° ellek vurub Élyar'ın yanına (115) düşdü. Élyar kalaçaya girmek istedi. Di gel Altın Top koymadı. Élyar ne (116) keder éledi, Altın Top koymadı. Altın Top vurub kalaçanın bir şerefini (117) uçurdu ve Élyar'a dedi: (118) Gel buradan kéç. (119) Élyar'ın anası eşitmişdi ki Élyar gelir. Odur ki özünü nāhōşluğa vurub (120) girmişdi yorğan döşeye. Dév de ki kaçıb girmişdi kuyuya. Élyar (121) kalaçadan içeri girdi ki bes anası yorğan döşekdedir. Élyar anasına (122) şeref gédende Altın Top koymadı ve dedi: (123) Koy men ehvâlâtı danışım, sen de kulağ as. Altın Top başladı şuhbet (124) élemeye ki kardaşım Élyar, sen ananı çoğ isteyirdin. Onu ° ezâbdan (125) kurtarıb bura getirdin ki hōş gün görsün. Anan ise burada déve, benim (126) atama

° aşık olub. Seni hîle ile ölüme gönderdi. Sen gédenden sonra bunlar (127) burada asûde yaşayıblar. Bu ° aşık ma° şûkdan da men töremişem. Onlar (128) eşidibler ki sen sağ salāmāt kayıdıb gelirsen. İndi de başka tor qurublar. (129) Sonra da Altın Top qapının başından ejdahānı, başmaqların içindeki (130) ° ekrebleri gösterdi ve dēdi: (131) Ona göre men seni qoymadım qapıdan kécesen. Budur anamızın ve benim atamın (132) sene qarşı hîleleri. İndi qardaş, anamıza qarşı cezānı sen özün vérmelisen. (133) Ona göre ki sen menden böyüksen. Atama ise cezānı men özüm véreceyem (134) diyerek gēdib quyudan atasını çıhardı, getirdi ve Élyar da anasını (135) getirdi. (136) Élyar Altın Topa dēdi: Bu ata ve ana yahşılık bilmirler ve biz bunlar-ıla yaşayabilmerik. (137) Gel bunları bu ölkeden qovaq ve éle de étdiler. (138) Sonra da Élyar Altın Top'a dēdi: (139) Qardaş, gel birlikde yaşayaq. (140) Altın Top buna rāzi olmadı ve dēdi: (141) Yoq qardaş, men dév ogluyam, sen ise benîadem. İkimiz bir yérde yaşayabilmerik. (142) Sen gēt öz atanın yanında yaşa. Men de bu qalaçada yaşayacağam. (143) Néçe ki men varam, sene héçkes tohunabilmez. (144) Yahşını pisi haqladım, nağılı burda sahladım. Qalaçanın açarını itirdim. (145) Kim tapsa nağılın dalını ona danışacağam.

Bilici Qardaşlar (15)

(1) Qēdim zamānlarda bir tācir var idi. Bu tācirin üç oğlu var idi. Bir gün (2) tācir berk hestelenir. Onun bir küpe kızılı var idi. Kişi fikirleşir ki (3) néçe éleyim ki men ölenden sonra oğlanlarım bu kızılın üstünde (4) savaşmasınlar. Çoq fikirleşenden sonra béle bir qerāra geldi ki her oğlunu (5) ayrıca çağırıp désin ki filān yérde bir küpe kızılım var. Onu çıharıb (6) qardaşlarının arasında bölersen. Evvelce böyük qardaşı, sonra ortancıl (7) oğlanı, sonra ise kiçigi çağırıp birbirinden hebersiz dēdi ki filān (8) yérde kızıl basdırmışam. Çıharıb véersen qardaşlarına. Üçünüz bir yérde (9) bölüşdürürsünüz. (10) Kişi bunu éleyenden bir néçe gün sonra öldü. Kiçik oğlan hamıdan qabaq (11) gēdib kızılı çıharıb yerini deyişdirdi. Kişinin qırhı çıhandan sonra (12) böyük qardaş o biri qardaşlarını çağırıp dēdi ki atam ölmemişden meni (13) çağırıp dēdi ki filān yérde kızıl basdırmışam. Çıharıb qardaşlarıyla bir (14) yérde bölüşdürersen. İndi atamın qırhı çıhıb. Gelin gédek kızılı (15) çıharıb bölek. Ortancıl qardaş dēdi ki bes atam bunu mene de démişdi. (16) Kiçik qardaş dēdi ki éle mene de démişdi. (17) Sonra hamısı bir yérde kızıl olan yére gētdiler. Qazdılar

gördüler ki kızıl (18) yoğdur. Onlar birbirinin boynuna atdılar. Sonra bu kerara geldiler ki gédek (19) dünyā görmüş bir adam tapıb bunu ona déyek. Görek o ne dése onu da édek. (20) Yığışıb yola düşdüler. Heyli gédenden sonra qarşılarna bir kişi çııdı. (21) Kişi oğlanlardan soruşdu ki ay qardaş yolda deve görmediniz? Böyük (22) qardaş soruşdu: (23) Senin devenin sol gözü kor uydu, kor deyildi? (24) Kişi dédi: (25) He, ay qardaş kor uydu. Hara gétidi? (26) Ortancıl qardaş soruşdu: (27) Devenin yükünün bir terefinde yağ, o biri terefinde bal var idi, yoğ uydu? (28) Kişi yalvarmağa başladı: (29) He, ay qardaş éle o devedi. Siz, Allāh, hara gétidigini déyin: (30) Kiçik qardaş soruşdu: (31) Senin devenin üstünde hāmile kadın var idi éle mi? (32) Kişi dédi: (33) Ay başıvıza dönüm, o éle men ahtardığım devedi. Harda gördünüz déyin. (34) Oğlanlar dédiler ki biz deve zād görmemişik. Kişi onları burahmadı. (35) Dédi: (36) Béle şey olmaz. Gerek gédek bizim pādşāhın yanına. Men derdimi ona déyim. O ne (37) dése éle de éderik. Onlar rāzılaşıb géttiler pādşāhın yanına. Pādşāh (38) onların ne üçün geldigini soruşdu. Kişi dédi ki kıble-yi °ālem béle, (39) benim devem itib onu ahtarırđım. Devem géden terefden bunlar gelirdi. (40) Soruşdum, bütün nāmın nişānın dédiler amā āhırda déyirler ki biz deve zād (41) görmemişik. (42) Pādşāh üzünü böyük oğlana tutub dédi ki sen ne bildin ki onun devesinin (43) gözü kordur? (44) Oğlan dédi: (45) Men yolda gördüm ki bir deve gédib. Yolun bir terefının otu kırılıb. O (46) biri terefının otuna deyilmeyib. Bildim ki devenin bir gözü kormuş. (47) Pādşāh ortancıl qardaşdan soruşdu ki bes sen ne bildin ki devenin (48) yükünün biri bal, o biri yağ imiş. Ortancıl oğlan dédi: (49) Kıble-yi °ālem men gelirdim, gördüm yolda bir deve oturub, héylī dincelib. (50) O oturduğı yérin bir terefine qarışka o biri terefine milçek yığışıb. Ondan (51) bildim. (52) Pādşāh üzünü balaca qardaşa tutarak dédi ki bes ne bildin ki devenin (53) üstünde hāmile kadın var imiş? Kiçik qardaş dédi: (54) Men de hemīn ki o yérde deve yaylanmışdı. Gördüm orda kimse uzanıb (55) dincelib. Duranda evvel dirseklerini, sonra kolunu, sonra dizlerini yére (56) möhkem basıb. Ondan bildim ki hemīn şehş kadın, özü de hāmile kadın (57) imiş. (58) Pādşāh üzünü kişiye tutub dédi: (59) A kişi, bunların senin devenden heberleri yoğdur. Entehāsı bunlar çoğ (60) °ağıllı adamlar olduklarından bütün bunları müşāhide édirmişler. (61) Sonra pādşāh oğlanları konak sahladı. Emrétdi ki onlara çoğ yahşı (62) hōrmet göstereyinler. Pādşāh kulluqçuları yanına çağırıp dédi ki gerek (63) onlara en lezīz yemek

véresiniz. Bunun için en nefis düyüden plov bişirib (64) en körpe emlik kızunu kesib etini kızardın. Özü de bunlara tek bir otağ (65) ayırıp horek vérin. Özünüz de güdün görün ne danışirlar, gelin mene heber (66) vérin. (67) Kulluğçular en güzel düyüden plov süzüb gédib sürüden körpe bir kızu (68) kesib getirdiler. Etini kızardıb koydular plovun üstüne. Sonra oğlanları (69) süfreye de^e vet édib gizlice busmağa başladılar. (70) Oğlanların héçbiri yémeye elini uzatmadı. Büyük kıardaş dédi: (71) Amā bu plovun düyüsü geşb yérden yığılıbdır. (72) Ortancıl kıardaş dédi: (73) Sen düyünü déyirsen. Héç bilirsiniz ki bu kızu it südü emibdir? (74) Kіçik kıardaş dédi: (75) Hele siz onlardan danışırınız. Pādşāhın özü eşil necābetli déyil, kıaraçı (76) oğludu. (77) Bir heylī kéçenden sonra kulluğçular ortalığı yığışdırdılar ve pādşāha heber (78) apardılar ki bes kıardaşlar béle béle sözler dédiler. (79) Pādşāh içeri girib dédi: (80) Eger bu süfre başında danışdıklarınızı boynunuza almasanız üçünüzü de (81) öldüreceyem. (82) Üzünü büyük kıardaşa tutdu: (83) Sen ne bildin ki düyü ne cürdür? (84) Büyük kıardaş dédi: (85) Kıble-yi °ālem sağ olsun. Men gördüm ki düyünün rengi sarıdır. Dédim ki (86) kebiristānlıkda ekilib. İnanmırsız soruşun. (87) Pādşāh kulluğçunu çağırıp soruşdu: (88) Bu düyü hardandır? (89) Kulluğçu dédi: (90) Kıble-yi °ālem köhne kebristānlıkdan götürmüşük. (91) Pādşāh dédi: (92) Yağşı, sen āzād oldun. (93) Ortancıl kıardaşa dédi: (94) Bes sen ne démisen? (95) Ortancıl kıardaş dédi: (96) Kıble-yi °ālem dédim ki bu kızu it südü emib. (97) Pādşāh çōbānı çağırıp soruşdu: (98) Bu kızu it südü emib, ya emmeyib? (99) Çōbān dédi: (100) Kıble-yi °ālem sağ olsun. Döl kıurtarandan sonra bir kıoyun çoh saya doğdu ve (101) öldü. Hemīn vaht sürünün bir iti de doğmuşdu. Kızunu hemīn itin südü (102) ile emizdirmişem. (103) Pādşāh üzünü tutub ortancıl oğlana soruşdu ki bes sen ne bildin? (104) Ortancıl oğlan dédi: (105) Evvel eti içeri getiren kimi bir turş iy vurdu. Bir de köhne kızu eti ne (106) ise köhne kimi görünürdü. (107) Pādşāh dédi: (108) Yağşı, sen de āzād. (109) Üzünü kіçik oğlana tutub soruşdu: (110) Sen ne démisen? (111) Kіçik oğlan dédi: (112) Men de démişem ki senin eşlī necābetin şāh nesli déyil, kıaraçı oğlusan. (113) Pādşāh anasını çağırtdırıb dédi: (114) Men kimin oğluyam, temīz danış. Anası dédi: (115) Ay oğul, béle senin atanın bütün uşakları kıız olurdu. Hāmile olanda mene (116) dédi ki bu def^e e de oğlan olmasa seni öldüreceyem. Menim yéne kıızım (117) oldu. Hemīn vaht kıonşuda bir kıaraçı arvadın oğlu olmuşdu. Kıorhumdan (118) men doğduğum kıızı ve

senin ağırlığında kızıl vérdim qaraçıya. Seni alıb atana (119) gösterdik. O, seni öz oğlu bildi. Senin eşil ata anan qaraçıdır. (120) Pādşāh küçük oğlandan soruşdu: (121) İndi dé görüm bütün bunları sen hardan bildin? (122) Küçük oğlan dédi: (123) Kıbleyi ° ālem evvelā sen pādşāh neslinden olsaydın deveçiyeye bir deve veyāhūd (124) bir kıymetli şey behşiş vérerdin. Yāhūd da onun devesinin tapılmasını emréderdin. (125) İkincisi sen danışanda benim içeriye getirdigim şam ağacına çoğ (126) bahırdın. Sen onda fikirleşirdin ki bunun mālından néce keşeng şeyler (127) düzeltmek olar. Ondan bildim ki qaraçı oğlusan. (128) Pādşāh emréledi ki hemen kızısı bura getirilsin. Kız içeri girib dédi: (129) Men bilirem sen meni neye çağırmısan. Bunlar üç qardaşdırlar. Kızıklarını (130) tapmak için senin yanına gelibler. Onların kızılı küçük qardaşdadır. (131) Pādşāh tācını başından götürüb hemİN oğlanın başına koydu ve kırğ gün, (132) kırğ gece toy édib oğlanla kızını évlendirdi. Adam gönderdi, hemİN yérden (133) küpeni çıhardıb deveçiyeye vérdiler. Hamısı da sarāyda şād hürrem yaşamağa (134) başladı.

Pādşāhla İki Qardaş (16)

(1) Biri varmış, biri yoğ umuş. İki qardaş var imiş. Onlar dolanışığın (2) yolunu tapabilmediklerinden baş götürüb başka vilāyete gedirler. Şehir be şehir, (3) kend be kend gezir, ancak özlerine münāsib iş tapmırlar ki tapmırlar. Béle (4) kerāra gelirler ki bir müddet qarpız ekib bécersinler. Onu satıb sovsunlar (5) Eger hēyr vérsa éle bu işi davām étdirsinler. Onlar béle de edirler. El (6) ayağdan uzak bir dağ eteginde çoğlu qovun qarpız ekib bécerirler. Vağıt o (7) vağıt olur ki qovun qarpız yetişir. Onu bāzāra çıkarıb satmağa başlayırlar. (8) Şeherin camā° atı gelib qovun qarpıza bahır. İstediklerini séçib götürür (9) amā héçkes pül vérmir. Qardaşlar bir de görür ki yemiş kırtardı amā (10) ellerine héç ne gelmedi. Qalırlar metel. Bu sırdan baş açmırlar. (11) Büyük qardaş déyir: (12) Ne müddetdi bu şehirde yaşayırık amā hele de bu sırdan baş açabilmirem. Ne qeder (13) iş ahtardık, tapabilmedik. Gédib öz başımıza bōstān ekdik, soruşan (14) olmadı ki siz kimsiniz. O qeder qovun qarpız getirdik bir soruşan (15) olmadı ki hardan almıyorsunuz. Her gelen de bir pūlsuz pārasız birini götürüb (16) gétidi. İndi yéne bir heşirik, bir de Mehemmedneşir. Meşlehetin nedir qardaş? (17) Küçük qardaş dédi: (18) Sen olan yérde benim söz démeye ne haqqım var? Ancak men béle görürem bu (19) vilāyetde kim ne isteyirse onu da edir.

(20) Onlar çoğ fikirleşdiler. Āhırda büyük qardaş dedi: (21) Düz deyirsen, bu öz başinalığı men de görürem. Gel gedek şehir kebristanlığına. (22) Onun yaşınlığında özümüze bir koma düzeldek. Kebristanlığa getirilen her ölü (23) şahibinden beş tümen alağ. Bir teher dolanağ. Sonra görek ne edirik. (24) Kiçik qardaş rāzı olur. Onlar kebristanlığın kenārında özlerine év tikir. (25) Ora getirilen her ölü şahibinden beş tümen alırlar. Bunlardan soruşan (26) olmur ki siz kimsiniz? Bu ne beş tümeni alırsınız? Qardaşlar gördü ki (27) Héç bunları dindiren de yoğdu. Ona göre başlarını aşağı salıb öz (28) işlerini görürler. (29) Günlerin bir günü pādşāhın anası ölür. Onu getirirler denfétmeye. Qardaşlar (30) ölünün kim olduğunu soruşurlar. Bir nefer deyir ki ölen pādşāhın anasıdı. (31) Böyük qardaş ireli çıhib deyir: (32) Ölü şahibi elli tümen vérmelidi. (33) Bu heber pādşāha çatır. Pādşāh deyir: (34) İstediklerini vérin. (35) Pulo vérib ölünü defnédirler. Pādşāh vezīrden soruşdu: (36) Vezīr bu ne kâyda, bu ne öz başinalıqđı? Bunları buraya kim te°yīn edib? (37) Vezīr cavāb vérebilmir. Adam gönderib qardaşları pādşāhın huzūruna çağırır. (38) Pādşāh qardaşlardan soruşur: (39) Siz kimsiniz? Sizi bura kim te°yīn edib? Bu ne ölü haqqıdı yığırsınız? (40) Böyük qardaş dedi: (41) Pādşāh sağ olsun. Biz bu vilāyete iş dalınca gelmiş adamlarığ. Münāsib (42) iş tapmadığ. Bir müddet qovun qarpız yetişdirdik. Onu bāzāra çıhardığ amā (43) her gelen istediğini götürüb gétđi. Haqqını vémedi. Gördük başına (44) vilāyetđi. Kim ne isteyir onu da edir. İndi néçe ildi ki biz bu kebristanlığa (45) kéşik çekirik, ābādlığına fikir véririk. Dolanmağ üçün de ölü şahibinden (46) beş tümen pül alırığ. Éşitdik ki vefāt eden sizin ananızdı. Ona göre de (47) sizi dīger ölü şahiblerinden ferqlendirmek üçün elli tümen pül aldığ. (48) Qarşınızda günāhkārığ. Biz bu işi ancak dolanmağ üçün étmişik. (49) Pādşāh qardaşların sözünden fikre gétđi. Gördü ki qardaşlar kelek külek (50) adam deyil. Dolanışık onları bu işe vādār edib. Günāh pādşāhdadı ki (51) ölkeni öz başinalığ bürüyüb. (52) Pādşāh émr vérdi, qardaşlara böyük en°ām vérib onlara yağşı iş vérdirdi. (53) Bu hādışeden sonra pādşāh ölkeni °edāletle idāre étmeye başladı.

Pehlevānın Nağılı (17)

(1) Biri var idi, biri yoğ uydu. Bir qarı, bir de qoca var idi. Bunların héç (2) uşakları olmurdu. Nezīr niyāzdan sonra bunların bir oğlu oldu. O da tek (3) ve ilkce olduğundan adını İlkin koydular. Bu kişi qoyuna gédirdi. (4) İlkin'in da on iki yaşı

var idi. Bir gün dédi ki dede, gerek büyüün (5) senin °evezine koyun otarmağa men gédim. Dedesi oğlunun, tek olduğundan (6) heçrine deymedi. Dédi ki yaħşı, gét. Oğlan koyunları kabağına salıb (7) başladı otarmağa. İlkin, koyunları günorta bir bulağın başına getirdi. (8) Oğlan bir koyunu tutub yere yıħdı. Başını kesib bişirib yédi. Aħşam (9) oldu. Oğlan koyunları getirdi. Dedesi koyunları sayıb gördü ki biri (10) yoħdu. İlkin'den soruşdu ki koyunun biri hanı? Oğlan dedesine (11) dédi ki: Dede, kara cāmış kimi bir şey gelib koyunu kaçırtdı. İlkin, dedesine (12) dédi ki bundan béle gét bizov otarmağa. Dedesi oğlunun heçrine deymeyib (13) dédi yaħşı. Yéne İlkin dedesine dédi: (14) Bugün men gédeceyem. Günorta İlkin mālı getirdi bulağın başına. Dedesi (15) bu def°e oğlandan hebersiz gelib gizlendi. İlkin bir buğanı ağacnan vurub (16) yere yıħdı. Téz tonçalda bişirib yédi. Derisini de bir ağacın başında (17) gizletdi. Dedesi gelib téz oğlana bir deyenek vurdu ki sen bunu niye béle éledin? (18) İlkin küsüb géttdi. Bir pādşāhın aşpāzhānasına girdi. Gördü ki (19) burada bir adam var. Dédi: (20) Mene aş getir. O, bir kab aş getirdi. İlkin onu bir tikeye yédi. (21) Dédi ki yéne getir. Aşbāz o herte getirdi ki bu daha istemesin. Bir kazan (22) aş kırtardı. Téz kaçdı pādşāhın yanına İlkin de yéddi kazan aş yéyib (23) kapının dalında yatdı. Pādşāh iki pehlevān gönderdi. Pahlavānlar ne herte éledilerse (24) kapını açabilmediler. Āhırısı İlkin özü kapını açıb yétirdi (25) pehlevānların üstüne. İki pehlevānı da cercenek éledi. Öldürüb bir yana (26) atdı. Bu sese yéddi pehlevān geldi. Bunlar neħter (ne keder) éledilerse kapı (27) açılmadı. İlkin özü kapını açıb pehlevānların yéddisini de öldürdü. Bu (28) def°e pādşāhın özü geldi. Téz İlkin pādşāhı götürüb isti suya basdı. (29) Pādşāh dédi: (30) Meni öldürme, seni özüme pehlevān götürüm. Pādşāh İlkin'i özüne pehlevān (31) götürdü. Bir gün hemen pādşāha mektüb gönderdiler ki gelin davāya. Pādşāh bu (32) mes°eleden İlkin'i hālī éledi. İlkin dédi: (33) Senin işin yoħdu. Davā zengi çalındı. Başladılar döyüşe. İlkin de (34) oturub o herte gözledi ki ona yaħınlaşdılar. İlkin téz bir kılınc (35) çıhartdı. Onların hamısını kırdı. Pādşāhın yanına géttdi. Pādşāhın kızını (36) alıb ata anasının yanına kayıtdı.

Tācir Başı Bilge'nin Nağlı (18)

(1) Biri vardı, biri yoħdu. Kēdīm zamānlarda bir pādşāh vardı. Bu pādşāh üzden (2) hōş şifet olsa da bātında çoħ zūlmkār, kişāşcıl ve ezāzıl idi. (3) Onun ipinin üstüne

odun yığmağ olmazdı. Hırşı tutanda pādşāhı (4) dindirmek olmurdu. O çoğ kīnli adam idi. (5) Günlerin bir günü pādşāh dellegi yanına çağırır. Dellek onun başını kırır. (6) Pādşāh āynaya bağıb görür ki başında bir néçe ağ tük var. Ağ tüklerin (7) görünmesini kocalıq ° elāmeti sayan pādşāh derinden köks ötürüb guşşelenir. (8) Bunu hiss éden baş vezīr soruşur: (9) Kible-yi ° ālem sağ olsun. Bu keder var-dövlet, cāh-celāl ki sende var. Sen (10) dünyānın en hōşbeht adamısan. Héç senin kimi adama da ğemgīn olmağ (11) yaraşar? (12) Pādşāh déyir: (13) Vezīr, benim hōşbehtliğimden dem vurursan amā héçbir démirsen ki bu (14) gün-şabāh ° ömrümü bağışlayacam. Onda benim çırāğımı kim yandıracak? Kim (15) menden sonra bu var-dövlete şāhib olacak? Bu derd meni çoğ düşündürür. Men (16) guşşelenmeyim de néleyim? (17) Baş vezīr déyir: (18) Kible-yi ° ālem acların karnını doydursa, yétim yésire pay vére, o bir (19) olan Allāh, payını ondan esirgemez. (20) Bu fikir pādşāhın béynine batır. O, vezīre déyir ki aç hezīnenin kapisını. Yétim (21) yésire pay vér. Yéddi yol ayrıcında kazar asdır. Belke Allāh Te° ālā mene üz (22) tuta. Bir şīrīn pay vére. Baş vezīr pādşāhın dédiği kimi de édir. O, yéddi (23) yol ayrıcında kazar asdırır. Ac yalavacın karnını doyurur. Hezīneden (24) kāsib ve kimsesizlere pay vérdirir. Pādşāh kırğ günün her birini heremhānadakı (25) arvadların biri ile kéçirir. Aradan héylī vaht kéçir amā (26) pādşāhın övladı olmur ki olmur. Pādşāh baş vezīrin meşleheti ile (27) gördüyü işlere péşmāncılık çekir. Onu le° netleyir. Baş vezīrle arası (28) olmayan ikinci vezīr bu fūrşeti elden vérmir. O, özünü pādşāhın yanına salıb (29) déyir: (30) Kible-yi ° ālem bilin ve āgāh olun ki baş vezīr sizin fermānınızı yérine yétirmeyib. (31) O, hezīnenin çoğ az bir hişsesini camā° ata paylayıb. Kalanını ise (32) özü benimseyib. Baş vezīr kocaldığınızı görüb özüne var-dövlet (33) toplayır ki sizin yérinize kéçsin. (34) Pādşāh bu sözlere inanıb cin atına minir. O, baş vezīri yanına çağırıp déyir: (35) Vezīr, men seni nāmūsulu adam bilirdim amā indi görürem ki sen benim fermānımdan (36) istifāde édib hezīneni elinde toplamısan. Fikrin de benim yérime kéçmekdir. (37) Özün gördün ki Allāh Te° ālā meni sévindirmedi. İndi ya senin boynunu (38) vurduracağam, ya da hezīneni néce dağıtmısan élece de yérine toplamalısan. (39) Bu sözleri eşiden baş vezīrin üreginden kara kanlar ahmağa başlayır. O çoğ (40) déyir, pādşāh az eşidir. Vezīr kor péşmān évine gédir. Gümānı, geldigi (41) tācirleri yığıb mes° eleni onlara déyir. Tācirler déyirler ki hamımızın pūlu (42) pādşāhın hezīnesinin onda biri keder

élemez. Bu keder pūlu héç vaḥıt düzeldebilmerik. (43) Bu pūlu düzeltse düzeltse ancak Uyğur Şehrindeki tâcir başı Bilge (44) düzeldebiler. Baş vezîr, tâcirlerin sözüne baḥıb pādşāhın yanına gelir. Ondan (45) kırk gün rühşet alıb yol ḥāzırlıḡını görür ve Uyğur Şehrine üz tutur. (46) Géce gündüz yol gédib Āḥırda Uyğur Şehrine vārid olur. Kārvānsarāya (47) girib tâcirbaşı Bilge'nin évini soruşur. Évi ona nişān véirirler. Baş vezîr (48) atını düz Bilge'nin évine sürür. Nöker onu içeri de° vet édir. Téz Bilge'nin (49) dalınca adam gönderir. Bilge éve gelib kōnaḡa ḥōş geldin déyir. Görür ki (50) edeb erkānından, görkeminden bu kōnaḡ her kōnaḡa benzemir. Tâcir başı Bilge'ye (51) süfre açdırır. Çay çörek yéyilib içildikten sonra vezîr déyir: (52) Bilge kardaş, kimligimi soruşmursan, niye geldigimi bilmirsen amā mene (53) éle ḥörmet édirsen ki adam ḥecālet çekir. (54) Bilge déyir: (55) Bu ne sözdür kōnaḡ kardaş? Ḥecālet düşmenin olsun. Sen benim kōnaḡımsan. (56) Bilge éle adam déyil ki başını kōnaḡından esirgesin. (57) Bundan sonra vezîr, başına gelen eḥvālātı tâcir başı Bilge'ye danışır. Bilge biraz (58) fikirleşenden sonra déyir: (59) Bayaḡdan déyirem niye fikirlisen, niye kōnı bēle kōradır? O ne pūldur ki pādşāh (60) onun üstünde senin boynunu vurdurur. Sene on éle ḥezīne vérerem. Héç kişi de (61) vardövlət, pūl üste çörek kesdiḡi kişini basar? Fikir éleme, on gün (62) benim kōnaḡımsan. Bu évde yéyib içib dinceleceksen. Sonra seni yola (63) salacaḡam. (64) Baş vezîr burda kōlır. Tâcir başı Bilge her gün onun başına adamlar yıḡıb (65) kōnaḡlıḡ véirir. Uyğur şehrinin görmeli yérlerini gezdirir. Aradan doḡkuz gün (66) kéçir. Onuncu gün tâcir başı Bilge vezīre déyir: (67) Sizin yol tedārükünüz görölüb. Le° l, cevāhirāt, kızıl, gümüş develere (68) yüklenib. Aparıb pādşāha vérin ve éle adamlar °elākeni üzün. Bu pūlları men (69) sene baḡışlayıram. Onu kōyartmak ḥaḡḡında da fikir éleme. (70) Baş vezîr tâcir başı Bilge ile saḡollaşıb yola düşür ve gelib öz şehrine (71) çatır. Uyğur'dan gelmiş kōnaḡları ḥörmet, °izzetle yola salıb pādşāhın yanına (72) gelir. Eḥvālātı ona danışır. Pādşāh ḥezīneye gelib gözlerine inanmır. O, bu (73) pūlları gördükden sonra inanır ki doğrudan da baş vezîr ḥezīneni (74) oḡurlayıbmış. Yoḡsa bu keder pūlu o haradan tapabilerdi? Baş vezīre (75) déyir: (76) Sen bu keder pūlu alabilmezsen. Düzünü dé görüm, bu ḥezīneni harada (77) gizletmişdin? (78) Baş vezîr and amān éyleyir amā pādşāh °inādından dönmür ki dönmür. O, (79) vezīre déyir: (80) Vezīr, bu olası iş déyil. Sen meni aldadırsan. Men éle bir adam (81) tanımıram ki onun bu keder pūlu olsun. Sen mene kelek

gelmisen. Bu hezîne éle (82) benim hezînemdir. Men senin uydurmalarına inanabilmerem. Gerek o adamı bura getiresen. (83) O boynuna alsa ki bu hezîneni o vérib, onda senin günâhından kéçerem. (84) Yoḥ, boynuna almasa senin boynunu vurduracayam. (85) Çâresiz қalan baş vezîr yéne tâcir başı Bilge'nin yanına gédib eḥvâlâtı ona (86) danışır. Tâcir başı Bilge déyir: (87) Vezîr қardaş, men kırh nefer tâcirin başcısıyam. Menim onlarla al vérim var. (88) Birazına pül vérmeliyem, birazında da alacağım var. Gerek men onlarla ḥaқ (89) ḥesâb kesem. Uzun yoldur, géderem başıma bir iş geler, onlardan ḥalâllık alabilmerem. (90) Sen râzılık vér, men yérlere adamlar gönderim. Tâcirler gelsin. Onlarla (91) ḥaқ ḥesâb kesim sonra gédek. (92) Vezîr râzı olmayıb ne édebilerdi. O, tâcir başının dédiđi vaḥtı gözleyir. (93) Tâcir başı dédiđi kimi de édir. O, tâcirlerden alasını alır, véresini vérib (94) vezîrle yola düşür. Onlar gelib vezîrin şehrine çatırlar. Vezîr Bilge'ni évine (95) aparır. Yéyib içib dinceldikden sonra pâdşâhın yanına gelirler. Pâdşâh, Bilge'den (96) soruşur: (97) Bu pülları vezîre sen vérmisen? (98) Tâcir başı Bilge déyir: (99) Belî, men vérmişem. (100) Pâdşâh déyir: (101) Bilge, men inanabilmirem ki senin bu қeder pülün olsun. Eger varsa bunları (102) hardan almısan? (103) Tâcir başı Bilge déyir: (104) Pâdşâh sağolsun. İcâze véseydiniz başıma gelen eḥvâlâtı size nağıl (105) éderdim. Onda siz bilerdiniz ki bu pülları hardan almışam. (106) Pâdşâh déyir: (107) Buyur. (108) Tâcir başı Bilge şuhbete başlayır: (109) Қible-yi ° âlem me° lûmunuz olsun ki bir vaḥıt Uyğur pâdşâhlığı ile Çin (110) pâdşâhlığı arasında da° vâ düşür. Da° vâda Uyğur pâdşâhlığından çoḥlu adam, (111) o cümleden benim atam, anam da ölür. Ḥeyli adam Çin terefe esîr düşür, men de (112) onların içinde. O zamân benim altı yaşım olur. Men şifetden biraz gözeli, suyu (113) şîrîn olduğumdan Çin pâdşâhının kıızı meni özüne қulluқçu götürür. Bu (114) kıız menden bir néçe yaş böyük olardı. Onun öz қulluқçuları vardı. Men de (115) kimsesiz olduğumdan o қulluқçuların yanında қalırdım. Onların (116) buyruқlarını yérine yétirirdim. Vaḥıt gelib o ve° de oldu ki benim on béş (117) yaşım tamâm oldu. Cavânlıқ, yétkinlik ° eşқи béynime vurdu. Bir könülden min (118) könüle pâdşâh kıızına vuruldum. Kıız ise meni қul şifetinde işledirdi. Bir (119) gün kıız menden su istedi. Men iri mis pârçı su ile doldurub kııza (120) apardım. O, tek idi. Men cür° etle kııza yaḥınlaşmaқ istedim. Kıız elindeki (121) pârçla başıma éle vurdu ki fırlanıb yére düşdüm. Қan meni apardı. (122) Қulluқçular tókülüb meni apardılar. Ḥecâletimden

héc yére çıhabilmirdim. Bir (123) néçe günden sonra kız meni çağırıp dédi: (124) Bilge, Uyğurlularla bizim da^c vāmız çoğdan kırtarıb. İndi az maz (125) gédiş geliş var. Gét bāzāra Uyğurlu tācirlerden birini tap bura getir. (126) Men dinmez söylemez bāzāra gétdim. Soraqlaşıb bir Uyğurlu tācir tapdım. Tācir (127) sarāya geldi. Pādşāh kıızı bu tācirde soruşdu ki Uyğur éline ne vahtit gédeceksen? (128) Tācir de cavābında bildirdi ki on günden sonra. Kız dédi ki: (129) Gédende benim yanına gelersen. Uyğur éline bir amānatım var. Belī aradan on gün (130) kéçir. Hemīn tācir gelib baş eydi. Bu kız tācirin kimliğini öyrendi. (131) Tapşırđı tövleden bir at getirdiler. O, atı mene vérdi. Meni de tācire (132) tapşırđı. Üstelik de tācire biraz kızıl vérib dédi: (133) Bu oğlanı sağ salāmat ata anasına ya da qohumlarına véersen. Bunun (134) başında bir tük eskik olsa özünü ölmüş bil. Sonra kız mene dédi: (135) Bilge, atın terkindeki hırcunda emānet var. Onu da menden pay kimi (136) kébul éle. (137) Men hecāletimden danışabilmirdim. Yola düşende de kıza diyebilmedim ki çöregini (138) mene halāl éle. Hülāşe tācirle yoldaş olub nehāyet ki gelib Uyğur (139) yurduna çatdıq. Tācir çoğ soraqlaşdı, benim héçbir qohum ekırabām (140) tapılmadı. Āhırda bir év tutub orada yaşamalđ oldum. Her gün seher bāzāra (141) çıhır, gezib dolaşır, aħşam da éve kıayırdım. Bu minvālla çoğ dolandım. (142) Āhırda Eħmed adlı bir tācirle sözdeleşdim ki birlikde al vér édek. Eħmed (143) benim kimsesizligimi görüb rāzılık vérdi. Bir müddet Eħmed'le alışvériş (144) étdik. Onunla diyār bā diyār gezdik. Māl alıb māl satdıq. Var-dövlet (145) aşıb daşdı. Bir gün tācir Eħmed mene dédi: (146) Ey Bilge, bilirsen ki bu gén dünyāda Allāh mene bir övlād kısmet élemedi. (147) Senin de héç kimsen yoħdu. Gel seni oğulluğa götürüm. Ata bala olaq. Men (148) rāzı oldum. O, sévincek meni évlerine apardı. Arvadını yanına çağırıp (149) dédi: (150) Arvad, bu günden Bilge bizim oğlumuzdu. Aç köyneginin yaħasını, Bilge'ni (151) köyneginden kéçirt, olsun bizim oğlumuz. (152) Éle bil ki dünyāni arvada bağışladın. O vahtitdan men oldum onların övladı. (153) Eħmed'in oğlu kimi kırđ tācirin işini ele aldım. Vahtit o vahtit (154) oldu ki bir gün Eħmed^c ömrünü bağışladı. Aradan biraz kéçenden sonra (155) arvadı da vefāt étdi. Bütün mülk, var-dövlet kıaldı mene. Meni her yérde (156) tācir başı kimi tanıdılar. O vahtit men yétkinlik yaşına çatmışđım. Bu zamān (157) yéne Uyğur pādşāhlığı ile Çin pādşāhlığı arasında da^c vā başlamışđı. Bu (158) da^c vāda Uyğurlular kıalib geldi. Çinlilerden çoħlu esīr aldılar. Şeherler, (159) kendler

tutdular. Men de marāḳlandım, esīrlerin yanına gétdim. Gördüm ki Çin (160) pādşāhı ve onun vezīrinin kızları da bunların içindedir. Men onların her (161) ikisini tanıdım amā onlar meni tanımadılar. Téz o kızların ikisini de satın (162) alıb éve apardım. Onlara dāye tutub yémek içmeklerini ḳāydaya saldım. Her (163) ikisine ipek ḳumāşdan paltar aldım. Nāz ni° met içerisinde saḳladım. (164) Fikrim bu idi ki Çin pādşāhının kızı ile évlenim. Bunu mene Allāh ḳismet (165) élemişdi. Aradan bir müddet kéçdi. Bir gün gördüm ki Çin'in kéçmiş (166) pādşāhı vezīri ile dervīş paltarı géyib ḳeşīde déyirler. Marāḳ meni götürdü. (167) Çin'in ğerībeligine te° eccüb éledim. Onları tükānıma getirdim. Ḳefe, ḳelyān, çay (168) getirttim. Biraz şuḳbetden sonra soruşdum: (169) Baba dervīş, bura adamına oḳşamırsınız. Siz hara ehliniz? Hardan gelib (170) hara gédirsiniz? (171) Pādşāh dédi: (172) Ey oğul haralı olduğumuzu néynirsen? Bir Allāh ḳonağıyık. (173) Dédim: (174) Ḳonaḳsız, gözümüz üste yériniz var. Men tācir başı da ḳulluğunuzda (175) ḥāzır. Ancak sizin kimliğinizi tanısam pis olmaz. (176) Vezīr dédi: (177) Ne ḳeder yér gezmişikse bizden bir söz soruşan olmayıb. Sen yahşı adama (178) oḳşayırsan. Ona göre derdimizi sene açacağık. Ancak kimliğimizi démeyeceyik. (179) Ay oğul, biz éle bir derde düşmüşük ki Allāh'dan başka héç kim (180) bu derde °elāc éyleyebilmez. Néçe vaḳıtdır gözlerimizin yaşı pırçın pırçın (181) tókülür. Üregimizden ḳara ḳanlar aḳır. Derdimize dermān tapabilmirik ki (182) bilmirik. (183) Men heyecānla soruşdum: (184) Baba dervīş, o ne derddir ki siz béle yanıklı yanıklı danışırırsınız? Bir (185) derdinizi déyin, men de bilim belke bir °elāc tapıla. (186) Pādşāh dédi: (187) Biz ona göre béle celā-yi veṭen olmuşuk ki bizim itigimiz var. Yéni Çin (188) Uyğur müḥāribesinde bizim kızlarımız esīr düşüb. Onların öldüsü (189) ḳaldısı bize me° lūm déyil. Ona göre béle dervīş-libās olmuşuk. Sen yérli (190) adamsan, bir soraḳlaş. O bir göz görünmez Allāh'ın ḥāṭirine ne bacarırsansa (191) bize kömek éle. (192) Pādşāhın béle danışmağı mene yaman te° şīr éledi. Aḳı men bilirdim ki pādşāh (193) kızını néce isteyir. Bir ṭerefden de bu pādşāh mene neler yahşılık élememişdi? (194) Aḳı benim yaşamağımin sebebkarı da pādşāhla kızı olmuşdu. Men bu menşebe de (195) onların ḥesābına çatmışam. Onun évinde kesdigim duz çöregi héç zamān (196) yādımdan çıḳarmaram. Ona göre pādşāhı çoḳ nigārān saḳlamayıb dédim: (197) Baba dervīş, men éle bir adamam ki başımdan kéçerem ḳonağımdan yoḳ. Ne (198) ḳeder ki burdasınız men sizin ḳulluğunuzdayam. Menim évim sizin

évinizdir. (199) Ancağ onu diyebilirim ki men de iki nefer zenān almışam. Gédek onlarla (200) görüşün. Hāl ehvāl tutun. Belke bir heber tutabildiniz. (201) Belī bunları apardım kızların yanına. Onlar birbirini tanıdılar. Bu ata balalar bir (202) bayatı déyib ağlayırdılar ki ürek lāzımdı buna dōze. Men de bunlara (203) koşulub ağlayırdım. Pādşāhın kıızı ağlaya ağlaya atasına dédi: (204) Ata, Allāh bu tācirden rāzı kıalsın. Görürsen bizi néce sağlayır? Éle (205) bil ki kul şifeti ile satılan biz déyilik. Bu ne işdirse baş açmırık. (206) Tācirde bu sırrı öyren. Bizi de tézlikle évimize apar. (207) Pādşāhın gözyaşları hele kurumamışdı. O, kızları sağ salāmat (208) tapdıklarına ve kul adı ile alımb béle cāh-celāl içinde sağlanmalarına metel (209) kalmışdı. Onlar bilmirdiler ki mene néce minnetdārlık élesinler. Bu sırrı (210) néce öyrensinler ki men bu kızları niye béle nāz ni° met içerisinde sağlamışam. (211) Pādşāh mene dédi: (212) Tācir, ne vahtıdan ahtardığımız bu kızları sağ salāmat tapmağımız bir (213) mö° cizedir. Bu Allāh Tālā'nın kısmetiymiş amā kızları kul kimi alıb béle (214) sağlamağın sırrını senden başka héçkes bilmir. Biz ° ömrü boyu senin bu (215) hecāletinden çıhabilmirik. Senden tevekke° édirem ki bu sırrı mene açasan. (216) Men dédim: (217) Baba derviş, burda héçbir sırr yoğdu. Men bilirdim ki bu kızların şāhibi (218) harda olsa sorağlaşıb tapacağ. Ona göre onları şāha lāyık sağlamışdım. (219) Éle étmişem ki onlar özlerini uşaklığdan böyüdükleri sarāydaki kimi (220) hiss étsinler. (221) Çin pādşāhını te° eccüb bürüdü: (222) Sen ne danışırsan? Ne sarāy, ne şāh kıızı? Bu ne sözdür? Men ağlaya ağlaya (223) pādşāhın ellerinden öpüb onun ayaklarına düşdüm. Üzümü ona tutub dédim: (224) Başına dolanım, kıurbānın olum ay pādşāh. Bil ve āgāh ol ki men kul Bilge'yem. (225) Senin çöregini yéyib bu menşebe çatmışam. Kıızları da sizi de gören kimi (226) tanıdım. (227) Keher meni boğdu, danışabilmedim. Hamı kıupkıuru kıurumuşdu. Ne édeceklerini (228) bilmirdiler. Pādşāh kıızının gözlerinden yaş sél kimi ağırdı. O, mene (229) yağınlaşıb başıma mis pārçla vurduğı yeri tapdı ve meni bağrına basdı. (230) Sonra atasına dédi: (231) Ata-yı mehribān sen bir Allāh'ın işine bağ. Çin hara, Uyğur yurdu hara? Gerek (232) men orada esİR düşéydim meni héç kim yoğ, Bilge esİrlikten alardı? (233) Pādşāh biraz fikre gédib kıızına dédi: (234) Kıızım, kıismet béle imiş. Kıismetden artıq yémek olmaz. Bilge çoğ halāl (235) adammış ki sen ona kıismet olmusan. Allāh mubārek élesin. Oğullu kıızlı (236) olasınız. Kıoşa kıarıyısınız (kıoşalığda kıocalasınız). Övlādlarımız halāl süd (237) emsin. Bilge kimi duz çöregi

itirmesin. (238) Pādşāh toy édib kızını mene vérdi. Özü ise vezīri ve vezīrin kızını da (239) götürüb évlerine kayıtdılar. Vaht gelib kéçdi. Menim iki oğlum oldu. Bir (240) gün mene nāme geldi ki kayın atan vefāt édib. Arvadı ve iki oğlumu da (241) götürüb Çin'e gétim. Kayın atama éhşān vérdim. Bir müddet orada yaşadım. Men (242) arvadıma dédim ki gédim év éşigi satım kayıdım. Arvad nārāzılığını (243) bildirdi: (244) Bilge, kişi olan, bende arvad koltuğuna kısılmaz. (245) Men arvadın bu sözünden sonra kayın atamın mülkünü satıb onun bütün var (246) devletini de götürüb Uyğur yurduna geldim. (247) Tācir başı Bilge bu şuhbeti kırtarandan sonra üzünü pādşāha tutub dédi: (248) Pādşāh sağ olsun. İndi gör Çin pādşāhının var-dövleti, Eħmed tācirin (249) kırh ilde kazandığı vārdāt bir de benim kırh tācirimin kazandığı le°l (250) cevāhirāt ola ola senin hezīnenin bir hisşesini vérebilerem, ya yoħ? (251) Pādşāh gördü ki tācir başı Bilge düz déyir. Vezīr, hezīneye kızıl gümüşün (252) hamısını Bilge'den alıb. Ona göre °edāletsiz iş gördüyünü başa düşdü ve (253) üzünü Bilge'ye tutub dédi: (254) İndi men sene ve baş vezīre inandım. Allāh şeytāna le° net élesin. Vérdigin (255) hezīneni özüne kaytarıram ve izin vérirem ki gelib benim vilāyetimde yaşayasan. (256) Burada tācirliğini éleyesen. (257) Tācir başı Bilge dédi: (258) Pādşāh sağ olsun. Yere tökülen su bir de kabā dolmaz. Bilge o vārdātı géri (259) almağ için vérmeyib. Senin baş vezīrin çoħ hālāl adamdı. Buna göre onu (260) özümde böyük kıardaş hēsāb edir ve senden ricā édirem ki vezīri buraħasan (261) benimle Uyğur yurduna gétsin. O ki, kıaldı benim bura köçüb gelmem, o (262) baş tutası iş déyil. (263) Pādşāh üzünü baş vezīre tutdu: (264) Vezīr, doğrudan da sene böyük zūlm étmişem. Allāh şeytāna le° net élesin. Bu (265) gündün yéne benim baş vezīrimsen. (266) Vezīr dédi: (267) Kıbleyi °ālem sağ olsun. Men dōstlukda, yoldaşlıkda her cür imtaħāndan (268) çıhdım. İndiye kıeder sene baş vezīrlik édib kıulluğunda durdum. Āhırda da mene (269) éledigini éledin. Daha sene é°tibār yoħdur. Men bu gündün Bilge ile kıardaş (270) olacağam. (271) Pādşāh çoħ h̄āhiş éledi amā vezīr rāzı olmadı. O, év éşigini satıb (272) Bilge ile Uyğur yurduna gétti. Onlar kéfi kök damāğı çağ dolandılar. (273) Sizin de kéfiniz kök damāğınız çağ olsun. Her seħer hālāl süd emmiş, (274) h̄eyrħāh adamlar ürcahınıza çıhsın. Allāh Te°ālā hemīşe sizi şer işden (275) uzak élesin.

Téymur İle Mehribān Sultān (19)

(1) Biri var idi, biri yoĥ uydu. Bir pādšāh var idi. Bu pādšāhın var yoĥu (2) Téymur adlı bir oĥlu var idi. Téymur uşak vaĥtından bir otaĥda (3) saĥlanılırdı. Uşak ĥün ışığı görmüdü. (4) Teymur'a dāyeler baĥırdı. Bir bilici de ona ders véirirdi. Bu bilici böyük °ālim (5) idi. Bir ĥün néce olursa ĥapı açık ĥalanda otaĥa ĥün ışığı düşür. (6) Teymur durub ne ĥeder éleyirse ışığı tutabilmir. Bilicini gelib görür ki (7) oĥlan ora bura özünü ĥırpıb elden salır. Bilici éle başa düşür ki (8) Téymur'un başına havā gelib. Odur ki déyir: (9) Vay évim yıĥıldı! Şāh dedemi yandıracak. (10) Bilici sonra başa düşür ki Téymur ĥünün ışığı ile elleşir. Bilici déyir: (11) Oĥul, o ĥün ışığıdı. Niye özünü helāk édirsen? (12) Teymur déyir: (13) ĥün ışığı nedi? (14) Bilici onu başa salır ki her yér senin otaĥın kimi déyil. Ay var, ĥün var. (15) Gözel ölkeler, vilāyetler var. Şāh baban seni tapşırıĥla ĥaranlıĥda saĥladıb. (16) Téymur déyir: (17) O dédiklerin yaĥşı şeylerdi? (18) Bilici déyir: (19) Belī onlar yaĥşı şeylerdi. (20) Téymur ĥirşlenir ki bes indiye kimi onları mene niye göstermemisen? Bu (21) sā° at meni apar dédiklerini göster. Görüm onlar ne olan şeydi. Bilici (22) Téymur'un sözlerini pādšāha ĥatdırır. Pādšāh isteyir rāzı olmasın ancak (23) sonra fikirleşir ki Téymur onun gözünün ağı ĥarası birce oĥludu. (24) Ķoymasa onun ĥelbini ĥıracak. Odu ki bir yüngül atlı ĥoşun vérib bilici (25) ile birlikde onları yola salır. (26) Téymur destesi ile geze geze gelib bir yurda ĥatır. Görür burda çoĥlu ĥadır (27) ĥurulub. İlk ĥadırın ĥabaĥına ĥatanda on dörd gécelik ay kimi (28) bedirlenmiş güzel bir ĥız ĥıĥır. Ķız ne ĥız, aya déyir sen ĥıĥma, men ĥıĥım. (29) Güne déyir sen ĥıĥma, men ĥıĥım. Gel meni gör, derdimden öl. Adam déyir ki (30) yémeyim, içmeyim buna tamāşā édim. °Ebdullā bir könülden min könüle ĥıza (31) vuruldu. Ķız da baĥıb gördü ki vallāh bu atlıların içinde bir oĥlan (32) var ki bıĥ yéri yénice terleyib. Éle boy buĥunu var ki héĥ Firengī, °Erebī (33) gezesen bu nişānda adama rāst gelmezsen. Ķız da oĥlana vuruldu. Ķızın (34) başındaki ĥırĥ kenīz mes° eleni başa düşüb onu téz oradan apardılar. Kenīzler (35) gédib ĥızın ĥardaşına danışdılar. Ķızın ĥardaşı tapşırđı ki ĥadırları (36) söküb ĥefle ĥatıra yüklesinler. Ķız vez° iyeti béle görüb bir nāme yazıb ĥoyur (37) daşın altına. İşāre ile yérini oĥlana bildirir. Téymur bir isteyir ĥızı (38) onlardan zōrla alsın. Ancak bilicini imkān vérmir. Déyir ki sen emānetsen. (39) Başına bir iş geler, men pādšāha ne diyerem? Téymur ĥār nāĥār rāzı olur. Gédib (40) nāmeni daşın altından götüreb oĥuyur. Görür ĥız yazıb ki meni

istesen (41) dalımca gelersen. Adım Mehribān Sulţān'dı. Kerman beglerbeginin kızıyam. (42) Mehribān Sulţān'ın  ardaşı kızın y rini deyişib ayrı bir y rde eylenir. Mehribān (43) Sulţān'ın y rini deyişseler de T ymur el  ekmir. Bu yolla gelib  atırlar Kerman (44) řāhının yurduna. (45) Burda bilici T ymur'a d yir: (46) T ymur, gel burdan kayıda . Bura Kerman torpağıdı.  oşunumuz da  o  azdı. (47) Da° vāya d şsek me l b olacağı . (48) T ymur s ze ba mır. G dib Kerman řāhının  oşunu ile vuruşur l kin (49)  oşundan ne  eder  ırılrsa dalı  urtarmır. Kemend atıb T ymur'u atdan salıb (50) tuturlar. T ymur'u bir şandı a  oyub deryāya atırlar. T ymur'un başında olanları (51) da es r  dirler. Deryā, sandı ı aparıb bir  ayaya vurur. şandı  sınıır. T ymur (52) şandı ın bir p r asının  st nde  alır. Derin fikir,  ey l i inde bir de (53) g r r ki bir a   uş gelib onun başına  onur. T ymur  uşun leleginden birini (54)  ekir. Yumurtasının sarısı ile mekt b yazıb  uşun boynuna ba layır. (55) Yazır ki °ez zim Mehribān Sulţān, deryāda şandı  p r asının  st ndeyem. T z (56) bir   re tap. (57)  uş mekt bu aparıb d z Mehribān Sulţān'ın penceresine  onur. Mehribān Sulţān (58)  uşu tutub mekt bu a ır. Bilir ki T ymur dardadı, onu  a ırır. Mehribān (59) Sulţān zind nb na  o lu kızıl v rib es rleri burahdırır. Es rler (60) tapşırır ki T ymur darda oldu u dery nın ken rına g tsinler.  z  de gezmek (61) beh nesi ile bir deste ken zle hem n y re gelir. Mehribān Sulţānın tapşırığı ile (62) bir gemi d zeldirler. Sonra da gemini dey ya salırlar. Gelib T ymur'un yanına  atıb (63) onu  il ş  dirler. T ymur s hilde Mehribān Sulţānla g r ş r.  eber gelib (64) Kerman p dş hına  atır. ş h onların dalınca  oşun salır. Ancak onları tapabilmirler. (65) T ymur Mehribān Sulţān ile gelib atasının oldu u torpa a  atır. (66) T ymur'un atası o lana  ır  g n,  ır  ge e toy vurdurur. Onu Mehribān (67) Sulţān'la  vlendirir. Onlar mur dlarına  atırlar. Siz de y yin i in mur dınıza (68)  atın.

Ters Arvad (20)

(1) Bir kişinin  o  ters bir arvadı varmış. Yamanlı da il ıdaki ay ıra (2) o şayırımış. Terslikde ona  atan olmazmış.  o  °in d i adammış. (3) A zından  ışan s z d z oldu, olmadı bir de g ri g t rmezmiş. (4) Bu arvadın bir   şiyeti de o imiş ki hem şe erinin s zlerinin °eksini (5) d yirmiş. Eri d se idi ki  atı  a dı, yo  diyecekdi ki  aradı. Eri (6)  o  g t r  oydan sonra b le  er ra gelir ki bu arvadın olmasından (7)

olmamağı yahşıdı. Günü şabāhdan aparım ötürüm atasının ħarābasına. (8) Seĥer açılır, kişi arvadı götürüb ħonşu kende ħayın atasıgile gédir. (9) Yolda tezece biçilib tayanmış buğda zemīsine rāst gelirler. Kişi déyir: (10) Gör zālīm uşağı néce gözél, temīz yér biçibler? (11) Arvad dédi: (12) Kişi, sen bilmezsen bizlerde zemīni éle béle biçirler. Bunu ħayçı ile biçibler. (13) Kişi ħalır metel. Déyir ki ay arvad héç buğdanı da ħayçı ile biçerler? Bunu (14) kerenti ile biçibler. (15) Arvad déyir: (16) Kişi düz démirsen. Başın üçün bura ħayçı ile biçilib. (17) Kişi déyir ki ay arvad Allāh'a baĥ, Tanrı'ya baĥ héç ħayçı ile de zemī (18) biçiler? (19) Arvad dédiginnen dönmür ki dönmür. (20) Kişi cin atına minir. Öz özüne déyir ki néce olursa olsun gerek bu (21) arvadı başa salım ki söz men déyendi. Arvad da ki niĥ déyib dayanır öz (22) sözünün üstünde. Kişi dözmeyib şille yumruĥla arvadın baş gözünü (23) ezir. Arvad da ki ħayçı ile déyib sözünden dönmür. °Elācsız ħalan kişi (24) arvadı tutub yıĥır yére. Dizin de ħoyur onun sīnesine. Déyir ki arvad (25) meni ħana batırma. Dé ki kerenti ile biçilib. (26) Arvad déyir: (27) Kişi, sen öl, éle şey yoĥdu. Bura ħayçı ile biçilib. (28) Bézikmiş kişi āĥırda arvadın aĥzından dilini çıĥardır. Onu bıçaĥla dibden (29) kesib atır. Déyir ki indi gördün ki kerenti ile biçibler? (30) Aĥzını ħan götürmüş arvad başını bulaya bulaya barmaĥlarını ħayçı kimi (31) haĥalayıb ħa...ħa...ħa diye diye ħışĥırır, yéne sözünden dönmür. Arvadın (32) °inādkārlıĥına dözebilmeyen kişi baş götürüb gédir. Başĥa bir vilāyetde (33) °ömür sürüb gün kéçirir.

Tural'ın Naĥılı (21)

(1) Biri var idi, biri yoĥ uydu. Bir kişi var idi. Bu kişinin üç oĥlu (2) var idi. Kişi artık ħocalmışdı. Ölüm ayaĥında idi. O, oĥlanlarını yanına (3) çağırıb dédi: (4) Artık men ölürem. Men ölenden sonra günde biriniz ħebrimin kéşigini çekersiniz. (5) Kişi cānını tapşırđıktan sonra kiçik oĥlu Tural, büyük ħardaşının (6) yanına gelib dédi ki atam veşiyet édib. Bugün gel sen kéşik çek. (7) Büyük ħardaş dédi ki ölü öldü, veşiyet de ħaldı yanında. Gédirsen (8) özün gét. Men gédebilmerem. Tural kor péşmān éve ħayıtdı. Ĥāzırlaşıb (9) ħebrişānlıĥa geldi. Başladı gözlemeye. Ĥaranlıĥ düşürdü, gördü budu. Bir (10) ħırmızı atlı söye söye gelir ki ay gorbagor benim borcumu niye (11) ħaytarmadın? Atlı ħebri déşmek isteyirdi ki Tural ħılıncla vurub atlımı (12) öldürdü. Atı, libāası, yaraĥ yasaĥı götürüb géri ħayıtdı. (13) İkinci gün

Tural ortancıl qardaşının yanına g tdi. Tural d di: (14) Qardaş, atamın veşiyetine ° emel  t. Bug n sen k şik  ek. (15) Ortancıl qardaş imtin °  tdi. Tural kor p şm n g ri kayıtdı. Aşşam (16)  brist nliġa gelib g zlemeye başladı. Bir de g rd , budı g y atlı, g y (17) lib slı adam s ye s ye gelir ki borcumu qaytarmırsan, qardaşımı niye (18) qoymursan gele ay gorbagor. Atlı gelib  atan kimi Tural bunu da vurub (19)  ld rd . Yaraġ yasaġı, lib sı da g t r b  ve geldi.   nc  g n  de (20) qardaşlarının g tmedigini g r b y ne de  brist nliġa yollandı. Bir de (21) g rd  budur, qara atlı, qara lib slı bir adam s ye s ye gelir. Tural f rşeti (22) b da v rmedi. Bunu da vurub  ld rd . Lib sını, atını, yaraġ yasaġını (23) g t r b  ve kayıtdı. (24) G nlerin birinde  eber  ıġdı ki p dş h kızlarının  c n  de ere v rir. (25) Qardaşlar Tural'ı  vde qoyub toya g tdiler. Tural ne qeder  ledi b y k (26) qardaşları ic ze v rmediler ki Tural da onlarla g tsin. Tural  ve kayıdıb (27) kırmızı atı yeherledi. Kırmızı lib sı g yindi. Yaraġ yasaġ g t r b atı (28) mindi. Bir başa s rd  toy m yd nına. Cam ° at g rd  budu, bir kırmızı atlı (29) gelir. Hamı  ekildi, ona yol v rdi. Tural atı o yana bu yana s yirdib (30) p dş hın b y k kızına  atanda k mek  dib atı tutdu. O ata minerken  z  (31) aradan  ıġdı. Qardaşlar gelende Tural soruşdu: (32) Ay qardaş toy nece k  di? (33) Qardaşlar d di: (34) Bir kırmızı atlı gelib p dş hın b y k kızını  a ırtı. (35) şab h y ne qardaşlar toya g tdiler. Tural g y atı yeherledi. G y lib sı (36) g yindi. Yaraġ yasaġı baġlayıb atı mindi. Gelib  ıġdı m yd na. Atı o (37) yana bu yana s yirdib p dş hın ortancıl kızını g t r b aradan  ıġdı. (38) B y k qardaş  atan kimi d di: (39) Bug n de bir g y atlı p dş hın ortancıl kızını g t r b  a ırtı. (40) şab h ki ik kızın toyudur. Tural d di: (41) Qardaş, meni de aparın. (42) B y k qardaş d di: (43) Uşaşsan, qalarsan ayak altında. (44) Tural t zden durub qara lib sı g ydi. Yaraġ yasaġı baġlayıb mindi ata. (45) Geldi cam ° at toplanan y re. Atını o yana bu yana s yirdib bu def° e p dş hın (46) ki ik kızını g t r b aradan  ıġdı. (47) G nlerin birinde Tural qardaşlarını k naġ  aġırdı. P dş hın b y k kızını, (48) kırmızı atı, lib sı, yaraġ yasaġı b y k qardaşına; g y lib sı, atı, (49) yaraġ yasaġı, ortancıl kıızı ortancıl qardaşına v rdi. Ki ik kıızı, qara (50) atı, lib sı, yaraġ yasaġı ise  z  g t rd . (51) Bir ne e m ddet k  di. Bir g n qardaşların yařadıġı ey lete g y g z, dişi (52) s yrek bir adam geldi. Atalar d yir ki g y g z, dişi s yrek adamdan (53) qorġ hemişe. Onu h  kes k naġ  lemedi. Tural bunu g r b  vlerine (54) getirdi. K naġı y dirib i irtti. Sonra y r

saldılar ki konaq (55) rāhatlansın. Tural özü de arḥayın yatdı. Şabāḥ durdu, gördü ne konaq var (56) ne de arvad. Tövleye qaçdı, gördü atı da yoḥdur. (57) Tural kardaşlarının yanına gédib at istedi amā héç biri atını vérmedi. (58) Tural kor péşmān kayıdıb konağın tenbel yabısı ile yola düşdü. Tural az (59) gétđi, uz gétđi. Dere tepe düz gétđi. Gelib bir qalaçaya çatdı. Baḥıb (60) gördü bir qoca kişi içerde oturub. Tural içeri kéçdi. Edeble salām (61) vérđi. Qoca Tural'a yér gösterđi. Tural oturdu. Qoca dédi: (62) Oğul, senin atını, arvadını aparın göy göz, dişi séyrek bir dévdir. Sen (63) Onları deryā atının kömegi ile getirebilersen. Tural, qocanın dédigine °emel (64) étđi. Bir baş bāzāra yollandı. Qırḫ tuluq qaḥır alıb géri kayıdı. Qoca (65) ile birlikde deryānın kenārına yaḥınlaşdılar. Tural téz su novlarının suyunu (66) açdı. Su qurtardıqdan sonra novları qaḥırla doldurdu. Çekilib bir kenārda (67) gözlediler. Bir de gördüler budur, deryā atı öz balaları ile sudan çıḥdı. (68) Novlara yaḥınlaşıb qaḥırı su bilib içmeye başladılar. Tural fūrşeti bāda (69) vérmeyib téz qulunların birini tutdu. Getirib bir müddet atı saḥladıqdan (70) sonra Tural yola ḥāzırlaşmağa başladı. Qoca, Tural'a ḥéyr du° ā vérib yola (71) saldı. Tural gelib dévin yaşıadığı mağāraya yaḥınlaşdı. Bir müddet gözledi. (72) Gördü budur, dév harasa gédir. Tural gizlendi. Dév gétdikden sonra özünü (73) vérđi içeri. Gördü ki dév arvadını saçlarından asıb. Tural arvadını (74) açdı. Qız dillendi. (75) Tural, bu sā° at dév kayıdıb seni pārcalayacaq. Qaç cānını qurtar. Tural (76) arvadını da götürüb yola düşdü. Dév kayıdıb gördü kız yoḥdur. Özünü (77) vérđi qara atın yanına, soruşdu: (78) Qara at, yéyek gédek, yoḥsa yémiyek gédek? (79) Qara at dédi: (80) Yésem de yémesem de bu sā° at onu tutacağam. (81) Tural bir de gördü budur, dév daldan onlara çatır. Bu vaḥıt deryā atı deryādan (82) çıḥıb dédi: (83) Ey qara at, benim südüm sene ḥarām olsun. Niye o küçük kardaşının (84) bağrını yanırısan? Üstündekini yıḥ öldür. Qara at dévi vurdu torpağın (85) on dörd qat terkine. Tural arvadını, atını götürüb qocanın yanına yollandı. (86) Qoca ile sağollaşıb öz memleketlerine revān oldular. (87) Göyden üç alma düşdü. Biri benim, biri senin, biri de nağıl danışanın.

Tulampaçı Eḥmed'in Nağılı (22)

(1) Biri vardı, biri yoḥdu. Bir pādşāḥ vardı. Bir gün pādşāḥ vezīr, vekīl ve (2) kızları ile şuḥbet édirdi. Pādşāḥ böyük kızından soruşdu ki aslanın (3) érkegi geyretlidi

yoħsa dişisi? Kız da dédi: (4) Aslanın dişisi érkeginden ğeyretlidi. Pādşāh ğežeblendi. (5) Vurun bunun boynunu. Vezīr pādşāha yalvarıb yaħardı ki kızı öldürmesin. (6) Pādşāh dédi: (7) Néce oldu kızım menden ğeyretli oldu? Vezīr şāha dédi ki qov kızımı ğétsin amā öldürme. (9) Kız kızıldan ğümüşden ğötürüb şeherden çıħdı. Az ğétđi, çoħ ğétđi bir (10) hisli paslı éve girdi. Baħdı ki bu évde bir qoca arvad var. Özü de (11) kişmiş yéyir. Bu arvadın Eħmed adında bir oğlu da olur. Eħmed éve gelende (12) ğördü bunlarda bir kız oturub. (13) Bir ğün kız, qonşusu olan Hācı °Emi'ye pül vérir ki évlerine şey méy (14) alıb getirsin. Hācı °Emi'nin arvadı kişiyé déyir: (15) A kişi, bu kız birden ğéder Eħmed'e. (16) Kişi déyir: Yoħ ğerīb kızdır. Onlara kömek édir. Aradan bir iki ğün (17) kéçenden sonra kız Hācı °Emi'nin arvadına déyir ki siz benim vekīlim olun. (18) Kebīnimi kessinler Eħmed'e. Pül da vérim toya tedārük ğörün. Hācı °Emi (19) Eħmed'i ğörüb ona déyir: (20) Bu kız sene gelmek isteyir. Özü de bizi vekīl éleyib. Oğlan da rāzı (21) olur. Yédđi ğün, yédđi ğéce toy olur. Bir ğün Eħmed, Hācı °Emi'ye (22) déyir ki tācir mālı almağa ğétseniz meni de özünüzle aparın. Kız, Eħmed'e pül (23) vérib déyir indi ki māl almağa ğédirsen onda yaħşı şey al. (24) Gel sene kimden déyim, Eħmed'in arvadından. Eħmed ğédenden sonra arvad köhne (25) évi uçurdub yérinde böyük °imāret tikdirir. Eħmedgil māl alıb ğeri (26) qayıdanda yolda berk susuzlayırlar. Qabaqlarına da bir quyu çıħır. Eħmed'i (27) salırlar quyuya. Eħmed baħır ki burada dév ve yaşıl qurbağa var. Dév déyir: (28) Eħmed, sene iki suālım var. Tapdın, seni buraħacağam. Özüne de bir (29) şandıq vérib dünyā mālından qāni° édeceyem. Birinci (30) suālım odur ki dünyāda ne şīrīn olar? (31) Eħmed déyir: (32) Yuħu. (33) Dünyāda ne yaħşı olar? (34) Meħebbet. (35) Eħmed, yédđi ildir ki men meħebbetimi salmışam bu qurbağaya. (36) Sonra Eħmed'i çıħarırlar. Eħmed de çıħıb ipi quyuya sallayır. Dév şandığı (37) ipe bağlayır, Eħmed çekir. Yoldaşları déyirler: (38) Eħmed, bu quyuya düşen çıħmır. Néce oldu sen çıħdın? O, başına gelen (39) eħvālātı yoldaşlarına danışdı. Bunlar öz şeherlerine yola düşdüler. Eħmedgil (40) şehere gelib çatdılar. O, öz évlerini tanımadı. Arvadı köhne évın yérinde (41) yaħşı bir °imāret tikdirmişdi. Arvadı nökeri yolladı ki ğét ağanı (42) getir, évi tanımır. (43) Eħmed arvadına eħsen dédi. Eħmed dévin yanından ğetirdiği şandığı açdı. (44) ğördü ki içi dolu le°l cevāhirdi. ğünlerin bir ğününde kızın atası (45) eşidir ki Tulampaçı Eħmed adında bir kāsıb indi çoħ varlı tācir (46) olub. Kız,

Ehmed'e déyir ki atama mektüb yaz ki vezîri, vekîli götürüb bize (47) konak gelsinler. Nöker mektübu aparıb vérir pādşāha. Pādşāh oħuyub görür ki (48) haqqında eşitdigi adam onları konak çağırır. Pādşāh gelir görür ki Ehmed'in (49) ° imāreti bununkundan da yaħşıdır. Hōş bés, on bés tanışdıkdan sonra (50) ortaya yémek geldi. Bu vaħıt heber geldi ki pādşāhın arvadının üregi (51) ħarāb olur. Pādşāh dédi: (52) Ehmed, başım çıħmır ki niye arvadımın sizde üregi ħarāb olub. (53) Ehmed déyir ki belke bir meħleb var. Pādşāh arvadından soruşur ki bu ne (54) işdi? (55) Arvad déyir: (56) Bu kız benim kızıma oħşayır. (57) Kız bu sözden gülür. Bütün eħvālātı açıb söyleyir. Pādşāh kızının (58) ° ağıl kamālına eħsen déyir. (59) Onlar bélece yéyib içib yere kéçdiler. Siz de yéyin, için, hōş gün (60) kéçirin.

Cādıçı ve İyne Qabı (23)

(1) Biri vardı, biri yoħ uydu. Bir qoca kişi vardı. Kişinin üç kızı (2) vardı. Bu kişi bir günleri gédirdi bāzāra. Dédi: (3) Kızlarım size ne alım getirim? (4) Büyük kız dédi: (5) Ata, mene yaylıq al. (6) Ortancıl kız dédi: (7) Mene corāb al. (8) Kiçik kız dédi: (9) ata, mene iyne qabı al. (10) Kişi gétدی bāzārdan kızlarının dédigini aldı. Gelende yolda bir cādıçıya (11) yoldaş oldu. Kişi elini atdı cibine papiros çıħarıb çeksin. İyne qabını (12) saldı yere, heberi olmadı. Cādıçı iyne qabını götürdü. (13) Kişi geldi éve. Kızları sévine sévine atalarının qabağına qaçdılar. Kişi (14) büyük kızla ortancıl kıza aldığı şeyleri vérdi. Elini saldı cibine (15) kiçik kızın da iyne qabını çıħartsın. Gördü ki iyne qabı yoħdu. Kişi (16) bildi ki yolda düşüb, cādıçı götürüb. Bu cādıçının üstüne adam (17) yolluyur ki iyne qabı bir ° abbāsıdır. Ona déyin iyne qabını vérsin. Bir (18) tümen pül véreceyem. Cādıçı da soraq yollayır ki büyük kızını vérsin, (19) vérim. Kend adamı da dédi ki onun sözü dala qayıtmaz, vér gétsin. Atası (20) kıza vérdi cādıçıya. Cādıçı, kızın qabağına bir kirvenge çiy et koydu, (21) dédi: (22) Bu eti yésen mene arvadlığa qebülsan. Yémesen öldürecem. (23) Kız yémedi. Cādıçı kıza öldürdü. Ortası gün cādıçı adam yolladı ki (24) ortancıl kıza da vérsin. Kişi ortancıl kıza da vérdi. Cādıçı onun da (25) qabağına bir kirvenge et koydu, dédi: (26) Yé. (27) Kız yémedi. Bélece bu kıza da öldürdü. (28) Üçüncü kıza adam yollayanda kız dédi: (29) Ata, mene bir torba vér. (30) Kişi kızına torba vérdi. Onların bir pişigi var idi. Kız pişigi tutub (31) torbaya saldı. Kişi kiçik kıza da vérdi cādıçıya. Cādıçı bunun da qabağına (32) çiy ey koydu, dédi: (33) Bacılarını öldürmüşem. Yémesen

seni de öldürececem. (34) Kız dedi: (35) Men senden utanıram, çih gét men de yéyim. (36) Kişi évden çihdi. Kız torbadan pişigi çiharıb eti yédirtti. Pişigi (37) çöle çihartdı. Özü de etin kabından ağzına sürtdü. Cādıçıyı sesledi. (38) Yédim gel. (39) Cādıçı dedi: (40) Bu torba nedi? (41) Kız dedi: (42) Getirmişem, paltarımı yıgam. (43) Cādıçı bu kıızı évde sahladı, öldürmedi. (44) Bir günleri bu cādıçıyı üç nefer gelib çağırdı. Cādıçı kıza dedi: (45) Men gédirem. Üç gündən sonra gelecem. (46) Şeheri, kızın bir neccār kohumları var idi. Kız ona déyir ki tahtadan mene bir (47) géyme tikin. Héç bilinmesin bu adamdı, ya adam déyil. Bu damdaşı size vérerem. (48) Kohumları buna tahtadan géyme tikdiler. (49) Kız tahtanı géydi. Évi éşigi de kohumlarına vérdi. Bir gün gece yol (50) gédirdi. Gördü kabağdan bir qaraltı gelir. Sen déme bu qaraltı da hemîn (51) cādıçıdı. Cādıçı kıızı tanımayıb çihıb géttdi. Gelib évine bağıdı ki (52) héçbir şey kalmayıb. Cādıçı öz özüne dedi: (53) Yeğîn tahta paltardaki küçük kız imiş. Men tanıyanmamışam. (54) Pādşāhın oğlu kıza rāst geldi. Onu öz évlerine apardı. (55) Bir günleri kız sarāy kenizlerine dedi: (56) Su koyun, başımı yuyacam. (57) Şāhzāde dedi: (58) Suyu aparın koyun at tōvlesine. Küçük kız girdi tōvleye. Kapının dalını (60) berkitdi. Tahta géyimi soyundu. Şāhzāde bağıb gördü ki bu güzel bir (61) kızdı. Mişli berāberi yoğdu. Kız barmağından üzüyünü çiharıb koydu āhūr (62) tahtasının üstüne. Şāhzāde ehmalca üzüyü götürdü. Kız bunu görmedi. (63) Tahta paltarını géyinib çihdi tōvleden bayıra. (64) Kenizler ağışam durub şāhzādeye çörek aparanda o dedi: (65) O tahta paltarda olan kıızı getirin bura. (66) Kenizler küçük kıızı getirirler şāhzādenin huzūruna. Şāhzāde dedi: (67) Çih tahtanın içinden. (68) Kız dedi: (69) Oğlan, men cādıçının nişānlısıyam. Bu paltarla cānımı onun elinden (70) kırtarmışam. Gelse, görse seni de öldürür, meni de. (71) Şāhzāde kıızı inandırdı. Götürdüyü üzüyü kaytarıb özüne vérdi. Cādıçı o (72) vağıt gelib bu vilāyete çatdı ki küçük kızın toyudu. Bir qarıdan soruşdu (73) ki bu toy kimin toyudu? Qarı dedi: (74) Pādşāhın oğlu bir tahta gelin tapmışdı. Onların toyudu. Bu gece (75) köçürdürler. (76) Cādıçı kendde ne keder héyvān, insān var bir kızdan başka hamısının dilini (77) bağıladı. Ancağ bir arvadla bir oğlan yādından çihdi. Özü de geldi kız (78) olan otağā. Kıza dedi: (79) Dur, düş kabağıma. Üç def e havār çek. Eger sene kömek éleseler seni (80) aparmayacağam. Yoğ eger kömegine gelmeseler seni aparacam. (81) Kız havār çekdi. Bir arvad oğlunu çimdirirdi. O da cādıçının yādından (82) çihmişdi. Arvad hay vérdi ki kızım kıorğma geldim! Oğul

kaç, (83) k n şunun k pısının başındaki bardağı vur kıır. (84) Oğlan kaçdı k n şunun k pısındaki bardağı vurub kıırdı. C dıçı g tdi (85) bir kere gelmedi. Bu def e  l h yv nlarının ağzını bağladı, bir kıızdan başka. (86) Geldi y ne ki ik kıızın yanına. Kııza d di: (87) Dur, d ş k bağıma. (88) Kıız bir iki addım atıb dayandı, d di: (89) Men senden k r hıram. Sen d ş k bağıma, men de senin dalınca gelim. (90) C dıçı d şd  k bağa. Kıız arhadan c dıçıyı tepikle vurdu. C dıçının cibindeki (91) k b kıırıldı. Ağzı bağlıların ağzı a ıldı. C dıçı yıhılıb yırtıcı (92) h yv nların i ine d şd . Yırtıcılar c dıçıyı y diler. (93) ş hz de yuğudan ayılıb g rd  ki kıız yoğdu. Kaçdı  şiye. G rd  kıız (94) aşağıdadı. (95) Kıız, orda ne kayırırsan? (96) Kıız d di: (97) C dıçını yırtıcılar y yir. K oy y yib k rtarsın gelim. (98) Yırtıcılar c dıçını y yib k rtardı. Kıız geldi  ve. ş hz deye d di: (99) İndi daha r hatlandım. (100) Vağıt o vağıt oldu ki ki ik kıızın ş hz deden bir kıızı oldu. Ona d ye (101) tutdular. Kıız y keldi. Onu mektebe k oydular. Bir g n mektebe g dende k rb n (102) olduklarımdan    neferi d yeye d di ki bu kıızın anası onu bize nez r  leyib. (103) D ye d di ki k oy aparım ata anasına d yim getirim. K rb n olduklarım (104) g zlediler. D ye gelib ic ze alıb kıızı getirdi k rb n olduklarıımın yanına. (105) K rb n olduklarıım kııza bağıb d diler: (106) Gelin onu du   lıya . (107) K rb n olduklarıımnan biri d di: (108) Men isteyirem bu kıız y riyende bir kııçından kıızıl t k ls n, birinden g m ş. (109) İkincisi d di: (110) Men isteyirem bu kıızın nefesinden   e ir k oğusun. (111)   nc s  d di: (112) Men isteyirem ki bu kıız g lende g l a sın, ağlayanda boran olsun. (113) D ye, indi bu kıızı apar v r ata anasına. Biz du   mızı v rdik. (114) D ye, kıızı getirib sağ sal mat ata anasına teğv l v rdi. (115) Aylar, iller k  di. Kıız boya başa  atdı. Onun sorağı her t refe yayıldı. (116) Danışdılar ki bes fil n memleketde, fil n y rde bir kıız var. Y riyende ayağından (117) kıızıl g m ş t k l r. G lende g l a ır. Ağlayanda boran k opur. (118) Bu heber Firengist n p dş hının oğluna  atdı. O,  l ilerini hem n kıızın  vine (119) g nderdi. Kıızın anası  l ilere “he” cav bı v rdi. Vağıt oldu Firengist n (120) ş hının adamları kıızı aparmağa geldiler. D ye fikrinde tutmuşdu ki onun (121) y rine  z kıızını v rsin. Ona g re de ancak d ye bu kıızın paltarlarını  z (122) doğma kıızına g yindirib v rdi Fireng  l ilerine.  l ilerden biri kııza d di: (123) Y ri g r m. (124) Kıız y ridi.  l i bağdı ki kıızın y rişinden ne kıızıl t k l r ne de (125) g m ş. D di: (126) G l g rek. (127) Kıız g ld . Kıızın ağzından g l t k lmedi.  l i

hırşlenib kıızı vurdu. (128) Baħdı ki ne boran, héc kıızın gözünden yaş da çıħmadı. Emr éledi ki (129) kıızı kaytarsınlar évlerine. Kıızı kaytardılar. (130) Size kimden heber vérim, dāyeden. Dāye de acığından kıızın gözlerini çıħardıb (131) atdı bir méşeye. Günlerin bir günü bir kişi öz kıızıynan méşeye oduna gelir. (132) Bir zarılıttı éşidirler. Yaħın gelib görürler ki bir güzel kıızdı. Di gel (133) gözleri yoħdu. Kişinin kıızı dédi: (134) Ata, gel bunu aparak éve. (135) Kişi dédi: (136) Évde korumuz azdı, birini de burdan aparak? (137) Kor kıız dédi: (138) Meni aparsaz heyrimi görersiz. (139) Kişi kıızın elinden tutub évine getirdi. Kor kıız dédi: (140) °Emi, meni biraz évde gezdir. (141) Kişi öz kıızına dédi: (142) Kıızım, onu bir balaca évde gezdir yazıkdı. (143) Kişinin kıızı onun elinden yapışıb gezdirdi. Birden kişi görür ki kor (144) kıızın ayağının birinden kıızıl, birinden gümüş töküldü. Kıız dédi: (145) °Emi meni güldür. (146) Kişi, kıızı güldürdü. Baħdı ki kıızın ağızından gül töküldü. Kor kıız (147) kişinin kıızına dédi: (148) Bu gülden biraz yıg kıaba. Apar cumā aħřamı benim gözümü çıħardan arvada. O, (149) bugün ħamāma gédecek. Kıızı évde tek kıalacak. Onda sen bu gülden bir néçesini (150) çıħart küçeye. Déynen ay gül alan, ay gül alan. Onda kıız gelecek, (151) soruşacak: (152) Néçiyedi? (153) Déyinen göze vérirem. Menim gözlerim ondadı. (154) Kıız éle de éledi. Gözleri alıb getirdi. Kor kıız kişiye dédi: (155) İndi meni hardan getirmisen, apar kıoy yérime. (156) Kişi aparıb kıızı kıoydu hemīn yére. Bu şerefden üç göyerçin uçub geldi. (157) Kıondu ağacın budacağına. Göyerçinler kor kııza dédiler: (158) Bacılı, bacılı yatmısan dur, oyakşansa éřit. Bizden lelek düşecek. O (159) lelegi götürüb gözlerine kıoyub o bulağın suyundan çekersen göz derive. (160) Göyerçinler uçdu. Kıız düşen lelegi götürdü. Karıħdığında sağ gözünü sol (161) gözüne, sol gözünü sağ gözünün yérine kıoydu. Seřeri gün kişi gelib (162) kıızı apardı évine. Kıız dédi: (163) °Emi meni apar çölün düzüne. Kenār bir yérde dam tik. Ancağ ne kıapı kıoydur, (164) ne de bāca. (165) Kişi éle de éledi. Aradan bir néçe il kéçdi. řāħzāde ova çıħdı. Çölün (166) düzündé bir daħma gördü. Yaħına gelib baħdı ki bu bir daħmadı. Ne kıapısı (167) var, ne de bācası. Tepiğnen vurdu dīvārdan biraz uçdu. řāħzāde gördü ki (168) daħmada bir güzel kıız var gel göresen ancağ hüşsüzdü. Kıızın sīnesi (169) üste bir körpe uşağ mürğüleyir. řāħzāde uşağla kıızı götürüb geldi (170) sarāya. Kıız sarāyda ayıldı. Gördü ki yanında da bir oğlan uşağı var. Kıız (171) kéçmiş günlerini yādına saldı, ağladı. Bu vaħıt bir boran kıopdu. řāħzāde (172) otağa girdi. Kıız, uşağba baħıb

güldü. Bu vaht ağzından gül töküldü. Kız (173) şahzâdeden kimliğini soruşdu. Şahzâde dedi: (174) Men Firengistân şahının oğluyam. (175) Kız burada başına gelen ehvâlâtı şahzâdeye danışdı. Şahzâde dedi: (176) Men ahtaran kız éle sensen? (177) Şahzâde kırh gün, kırh gece toy vurdurdu. Kızla évlendi. Şâd hürrem (178) yaşadılar.

Cahân Pehlevân (24)

(1) Biri vardı, biri yoğdu. Bir erinen bir arvad var idi. Bunların °eyâlî (2) olmurdu. Géce gündüz derd éleyirdiler ki bir uşakları olsun. Çoğlu (3) nezîr, niyâzdan sonra onların bir oğlu oldu. Adın Cahân koydular. Er, arvadın (4) könlü heylî şâd oldu. Uşak bir yaşına çatanda ona bey otağı tıkdiler. (5) Otağı éle bezediler ki iki göz lâzımdı tamâşâ éliye. Niyet élediler ki bu (6) otağa gelin getirsinler. (7) Bir gün kişi méşeye odun kırmağa gétmişdi. Arvadı da évde yémek (8) bişirirdi. Uşak küçe kapısından çıhan kimi cânâvar onu ağzına alıb (9) bayak ha gétđi. Arvad heyete çıhib uşağı görmeyende iki eli oldu bir (10) başı. Bu vaht eri de méşeden kayıtdı. Haray heşir, kend - kessegi bürüdü. (11) Camâ° at bu er, arvada koşulub méşenin altını üstüne çéviridiler. Uşak (12) tapılmadı. Size kimden déyim, çöbândan. Çöbân gördü ki cânâvar ağzında (13) uşak aparır. Téz itleri hayladı. Çöbân bir yannan, itler bir terefden uşağı (14) gavurun dişinden bir teher saldırdılar. Çöbân uşağın yançağındaki cânâvar (15) dişinin yerini kara koyunun südü ile silib temîzledi. Sonra yağlıkara (16) hâzırlayıb onun yarasını bağladı. Çöbânın da °eyâlî olmadığına göre çoğ (17) sévinirdi. O, uşağı çuhasının altına koyub éve getirdi. Arvadı her (18) şeyden hâlî éledi. O da çoğ sévindi. Çöbân dedi: (19) Bu bârede héç kim bilmemelidi. Şabâhdan karnının altından bir şey bağla. (20) Konşu arvadlara dé ki boyluyam. Bir müddetden sonra déyersen doğmuşam. Ancak (21) yéddi ildi ki °eyâlîm olmadığından yéddi il uşağı héç kime gösterebilmerem. (22) Arvad, korhıma, béle danışsan senden héç atan anan da incimez. Yéddi (23) sekkiz ilden sonra uşağı çöle de çıkararık, bayıra da koyarık. Héçkes de (24) şübhelenmez. Arvad çöbân erinin °ağılına ehşen déyib uşağı bağrına basdı. (25) Uşak on, on iki yaşına dolmuşdu. Şakka ve etinden pehlevânlık yağırdı. Tây (26) tuşlarının hamısı ondan çekinirdi. (27) O zamânlar kıyda béleymiş ki ölkeler arasında °edâvet olanda evvelce her iki (28) terefden kırh pehlevân güleşerdi. Hansı ölkenin pehlevânları

kâlib gelseydi, (29) meğlûb olan ölke onlara yéddi illik bâc herâc vérerdi. Odur ki, bu (30) ölkenin de şâhı her vilâyete bir pehlevân gönderir, tapşırır ki kollu bilekli (31) uşaklardan tapıb sarâyaya getirsinler. Onlarla meşğûl olsunlar. Şabâhları (32) pehlevânlar kıocalıb elden düşende onların yérini tutsunlar. (33) İndi size hardan déyim, Cahângilin kendinden. Bu Kendde pehlevân gelmişdi. (34) Uşaklar onu dövreye aldılar. Cahân min ağacdan pehlevâna oğşayırdı. Ona (35) göre de şâhın gönderdiği pehlevân, uşakların başını kıatmağdan yana onların (36) heresini bir yana gönderdi. Cahân'a her şeyi başa saldı. Cahân râzı oldu ve (37) istedi ki gédib ata anasına désin. Pehlevân kıoymadı. Dédi ki birden (38) râzı olmazlar kıalarık nâçâr. Pehlevân onu atın terkine alıb oğ kimi gözden (39) itdi. Çöbânla arvadı düşdü onu ahtarmağâ. Ne kıeder ahtardılar, ne pehlevânı (40) tapdılar, ne de uşâğı. Er, arvadın bir elleri oldu, bir başları. Bunlar burda (41) uşâk derdi ile déyinmeklerinde olsunlar, sene kimden déyim, Cahân'dan. Cahân (42) şâhın sarâyında adlı sanlı pehlevânlardan ders aldı. Oldu bir pehlevân, bir (43) pehlevânın da yarısı. (44) Gün o gün oldu ki kıonşu ölkenin şâhı bu ölkedden yéddi illik herâc (45) istedi ve kıırğ say séçme pehlevânını méydâna yolladı. Düşmen ölkenin (46) pehlevânları ile güleşmek üçün Cahân da hâzırlaşdı. Ancağ şâh onun (47) méydâna çığmasına izin vémedi. O, hele cavândı sümüyü berkimeyib. Ne (48) ise méydân sulandı, güleş başladı. Şâhın otuz doğkıuz pehlevânı meğlûb (49) oldu. Birce pehlevânın güleşmeği kıalırdı. Cahân, şâha yalvardı ki onu (50) méydâna burahsın. Hem pehlevânların kışâşını alsın, hem de ölkeni bâc (51) herâcdan kıurtarsın. Çoğ fikir heyâldan sonra âhırı râzılık vérdi. Cahân (52) reğib ölkenin pehlevânlarının otuz doğkıuzunu yığdı. Kıırğıncı ile güleşmeye (53) başladı. Kıâydaya göre meğlûb olan otuz doğkıuz pehlevânın el kıolu bağlanırdı. (54) Kıırğıncının ise başı kesilirdi. İndi Cahân kıırğıncı pehlevânın dizlerini (55) yére getirmek üzereydi. Âhır ki Cahân pehlevân onun küregini yére kıoydu ve (56) el atdı hencere ki onun başını kese. Meğlûb olan pehlevân yavaşdan: (57) Menim kıimetim kıoynumdadır dédi. Cahân pehlevân téz elini onun kıoynuna saldı ve (58) gördü ki bu kıızdır. Kıız yéne yavaşcadan dédi ki yalandan henceri (59) boğazıma dire. Atam kıışkıracağ ki el sağla o benim kıızımdır. Onda sen de (60) hamının gözü kıabağında onunla şertı kes ki kıızı mene vérmelisen ve bu iki (61) ölke arasında bir de bâc herâc mes' elesi olmuyacağ. (62) Cahân pehlevân kıızın dédiği kimi hareket étdi. İki kıonşu ölkenin şâhı (63) barışıb döst oldular ve Cahân

pehlevānla kıza kırık gün toy élediler. Bir gün (64) Cahān pehlevān kıza dédi ki dur atlan gédek görek benim atam anam hayandadı. (65) Onları tapmasam üregim rāhatlanmaz. Onlar géyinib kéçinib yola düşdüler. (66) Yéddi gün yéddi géce yol geldiler. Gelib méşenin kırağındakı küçük bir (67) kende çatdılar. Cahān pehlevān kıza dédi: (68) Yorulmuşuk, bu gécelige burada qalaq. Yorgunluğumuz çıhsın. (69) Onlar atlarını bir heyete sürdüler. Bu heyetdeki otaqların birinin işığı (70) yanardı. Onlar hemen otağa girdiler. Gördüler ki otaq ne otaq. Bir bezekli (71) gelindi tāhçada şam elinden yer yoğdu. Cahān pehlevān dédi: (72) Ay pehlevān arvad, éle bil buranı év yiyesi bizden yana hāzırlayıb. Onlar (73) yihılıb yatmaqda olsunlar, sene déyim bu biri évde yatan oğul hşretli er (74) arvaddan. Yuğuda kişiyeye eyān oldu ki oğlu gelib. Dik yerinden qalhdı. (75) Ehmālca arvadı yuğudan durkuzdu. (76) Ay arvad, birden oğlumuz gelse sen onu neyinden tanıyarsan? (77) Arvad başladı ağlamağa. Kişi onu sākitleşdirib suālını tekrār étdi. (78) Arvad içini çeke çeke dillendi: (79) Onun boynunun dalında iki hırda hāl var idi. Bir de ki gülende ovurdu (80) batırdı. Kişi yuğusunu arvada nāğī éleyib onu bey otağına getirdi. Onlar (81) içeri girende gördükleri menzereden ürekleri keşş éledi. Cahān pehlevānla kız (82) onların üzüne su çırpıb ayıldılar. Arvad cahān pehlevānın boynunun dalına (83) bahdı ve iki hırda hāli görüb yéniden keş éledi. Arvadı tezedden (84) ayıldılar. Kişi hāl-i kezāyānı danışib qurtarandan sonra onlar tezedden (85) görüşüb öpüşdüler. Cahān pehlevān arvadıyla ata anasının yanında qaldılar. (86) Onlar yéyib içib yere kéçdiler. Siz de yéyin için yere kéçin.

Çöl Kuşunun Yumurtası (25)

(1) Biri var idi, biri yoğ uydu. Bir qoca kişi var idi. Bu kişinin bir (2) arvadı ve iki oğlu var idi. Onlar çoğ kāsıb idiler. Ta éle kāsıb (3) idiler ki yémeye héç zād tapabilmirdiler. Her gün kişi gédirdi çöle odun (4) yığıb getirirdi ki o odunu satıb püluna çörek alsınlar. (5) Bir gün kişi yéne nacağı götürüb méşeye gedir. Başlayır odun kırmağa. (6) Birden bir kuş gelib qonur kişinin kesdiği ağacın budağına. Kişi baltanı (7) saqlayır ki kuş uçub gésin amā ne qeder éleyir, bu kuş el çekib (8) gétmir. Yazık kişi nāçār qalıb kuşu tutub qoyur héybesine. Aşşamçağı (9) héybesini de götürüb kırdığı odunları da yığışdırıb gelir éve. (10) Uşaklarını yığır başına déyir ki size bir kuş tutub getirmişem. Arvad (11) déyir ki ay kişi gel bu kuşun başını kes.

Bir bizim de dilimize et (12) deysin. Kişi arvadın sözüne bahmır. Déyir ki yoğ, kesen déyilem. Bu kuşu (13) sahlıyacağam. Sonra kişi bir kefes düzeldib kuşu ora katır. Uşaklarına ve (14) arvadına tapşırır ki bu kuşa vahtı vahtında yémek vérin. Gerez günler (15) kéçir. Kişi her gün yéne oduna gédir. Bir tıke yavan çöreklerini yéyib (16) yaşayırlar. Her gün de yédikleri çöregın kırık kuruğunu kuşa véirler. (17) Günlerin bir gününde kişi çölden gelende arvadı kabağına kaçıb déyir ki bes (18) kuşumuz bir yumurta yumurtlayıb. Kişi éve gelir ve görür ki doğrudan da (19) kuş yumurta yumurtlayıb. Déyir: (20) Ay arvad seher bu yumurtanı apar bāzārda sat birine. Püluna şābūn al getir. (21) Menim, uşakların paltarını yu. (22) Seher arvad yumurtanı götürüb bāzāra gédir. Görür bir yerde çoğlu adam (23) yığışıb. Gelir yağına bahır ki burada bir tācir al vér éleyir. Déyir, éle (24) yağı oldu da, gözleyerem hamı dağılar, yumurtanı bu tācire vérerem. Belke bir (25) keşeng şey vérdi. Arvad gözleyir. Aşşam düşür, hamı dağılışır. Tācir (26) görür bu arvad éle seher tézdenden burada durub. Çağırıb déyir: (27) Ay bacı, ağı sen burada niye durmusan? (28) Arvad déyir ki béle bir yumurta var. Getirmişem onu satam. Tācir alıb yumurtaya (29) bahır. Görür ki yumurta çoğ deyerlidir. Arvada déyir ki ay bacı bu yumurta (30) çoğ bahādı. Sene lāzım olan şeyleri yığ apar. Arvad tācirde bir torba alıb (31) içini doldurur mühtelif şeylerle. Sévine sévine gelir évine. Oğlanları (32) kaçır analarının kabağına. Görürler ki anaları bir torba şey getirir. Onlar (33) çoğ sévinirler. Évde arvad torbanı açır. Kişinin gözü çıhır kellesine. (34) Bilmirler sévindiklerinden néylesinler. Bundan sonra bir müddet firāvān (35) yaşayırlar. Ne vaht ki yémekleri kırtarır, arvad kuşun yumurtalarını aparıb (36) véir hemīn tācire ve lāzım olan şeyleri götürüb gelir. Hülāşe günler kéçir. (37) Kişinin oğlanları da böyüyürler. Ta kuşu da kefesde sahlamırlar. Açıb (38) ötürürler. Kuş évde gezir, dolanırlar. Onlarla birlikde yéyib yaşayırlar. Bir gün (39) arvad kuşun yumurtasını satanda tācir ona déyir ki gel o kuşu vér mene. Size (40) ne keder déseniz pül vérerem. Arvad déyir ki men bilmerem. Koy erime déyim. O, icāze (41) véirse kuşu getirerem. Arvad aşşam gelir évlerine. Tācirin dédiklerini erine (42) çatdırır. Kişi déyir ki olmaz. Bizi dolandıran bu kuşdur. Biz onu héç (43) kese vérebilmerik. (44) Hülāşe azukeleri kırtaranda arvad yéne yumurtaları aparır ve tācire déyir ki (45) kişi koymur. Déyir biz kuşsuz yaşayabilmerik. Hileger tācir üreginde (46) déyir ki görün sizin o kuşun başına ne oyun açırım. Tācir yéne arvada (47) hēylī şey méy vérib

yola salır. Bir gün kişi yumurtadan aldığı püllerle (48) gezmeye gétmek fikrine düşür. Oturub meşlehetleşirler. Arvad déyir: (49) Ay kişi, éle biraz götür. Gét eynimizi başımızı tezele. Bir gün kişi (50) hâzırlaşıb yola düşür. O, gédenden sonra tâcir kuşu görmek için onlara (51) gelir. Bu minvâlla tâcir bir néçe def e onlara gelir. Ta uşaklar da yavaş yavaş (52) tâcire mehrini salır. Onu °emi °emi diye çağırırlar. Tâcir her def e bunlara (53) gelende arvada beşşış getirir. Arvad da bunun mükâbilinde tâcire çoğ hörmət (54) éleyir. (55) Tâcir gelmemişden növ növ hõrekler bişirir, çay süfresi, mühtelif çerezler (56) hâzırlayır. Éle ki tâcir gelir yéyib içmeye başlayır. Hülâşe günler bu (57) minvâlla davâm édir. Kişi hele de süfrede idi. (58) Bir gün tâcir arvada déyir ki senin erin gelen déyil. Arvad ona inanır. Sonra (59) tâcir arvada déyir ki erin gelene kimi bu kuş kalsa, hamısını açıb ona diyecek. (60) Gel sen bu kuşu kes. Etini de kızardııb koy plovun üstüne. Lezzetle (61) yéyek içek. Ondan bir néçe gün sonra arvad tâcirin gelişine göre plov (62) süzüb, kuşun da başını kesib etini kızardııb koyur plovun üstüne. Tâcir, (63) arvada tapşırımışdı ki kuşun üregini ve ciyerini de kızardııb saħla mene. (64) Arvad, tâcir déyen kimi de éleyir. Günor[t]a tâcir gelir. Arvad onu karşılamak (65) için kapıya çıħır. Éşikde onların başı karışır şuhbete. Bu vaħıt arvadın (66) oğlanları éve gelirler ve görürler ki istolun üstünde kızardılmış et var. (67) Téz götürüb yéyirler. Ciyeri biri, üregi de biri yéyir. Tâcir ve arvad içeri (68) girirler. Arvad işin ne yérde olduğunu bilir ve o dekiķede tâcire déyir ki béle (69) de uşaklar kuşun etini yéyibler. Tâcir téz düşür oğlanların dalınca ve arvada (70) déyir ki isteyir ne olur olsun men bunları öldürüb birinin üregini, o (71) birinin ciyerini götürmeliyem. Uşaklar o teref bu terefe kaçmağa başlayırlar. (72) Tâcirle arvad az qalırlar onları qan bağır élesinler. Āħırda oğlanlar pencereni (73) kırıb kaçırırlar. Onlar pencereden heyete düşüb üz tuturlar meşeye. Az (74) gédirler, çoğ gédirler çatırlar bir bulağın başına. Su içib uzanırlar. Birden (75) ses eşidirler. Oyanırlar ki ataları durub başlarının üstünde. Görüşüb (76) ehvâlâtı déyirler. Sonra üçü birlikde éve gédirler ki tâcirle arvad yéyib (77) içirler. Kişi arvadı ve tâciri öldürür. Oğlanları ile şād hürrem yaşamağa (78) başlayırlar.

Çöbān Kızı (26)

(1) Biri var idi, biri yoħ uydu. Bir çöbān vardı. Bu çöbān çoğ kāsıbdı. (2) Övlād sarıdan da beħti getirmemişdi. O, hemişe Allāh'dan, kor da olsa (3) övlād isteyirdi.

Bir çoĥ iller kéçdi. Āĥırda bu çöbānın kıızı oldu. (4) Çöbānla arvadı ta sévindiginden bilmirdiler néylesinler. (5) Kıızın adını Nāzperī koydular. Bu kıız boy atdıķca gözelleşirdi. Belī kıız yékelib (6) on beş yaşına çatanda gözelligi dillerde déyilirdi. Bir baĥan déyirdi bir (7) de baĥım. Görenler onun heĥ-i hālına gül camālına tamāşā élemekden doymurdu. (8) Bir gün Nāzperī kıızlarla péncer yıĥmaĥa gétmişdi. Kıayıdanda kendin kııraĥındaki (9) bulaĥın yanında oturub dincelmek istediler. Éle bu vaĥıt kendin ĥanı atın (10) üstünde ordan kéçirdi. Ĥan nesli şorgöz göz olur déyirler. Bu ĥan da ki (11) lap şorgöz idi. Hem de ĥansızın biriydi. Fikrine ne düşse idi gerek (12) onu éleyeydi. O, Nāzperī'ni gören kimi bir könülden min könüle ona vuruldu. (13) Dédi ki ne teher olsa gerek onu alam. Géce ilan vuran yatdı amā ĥan (14) yatmadı. (15) O, çoĥ fikirleşdi. Āĥırda kıızın atasını yanına çağırub onu şīrīn dile (16) tutmaĥı lāzım bildi. Seĥer tézden ĥan adam gönderib çöbānı çağırtırdı. (17) Çöbān gelen kimi ĥan onu şīrīn dilnen dindirib dédi: (18) Çöbān, éşitmişem sen çoĥ ağır hālda yaşayırsan. Men sene bir yaĥşılık (19) élemek isteyirem. Kıızın da ki yékelib. Gel onu Allāh'ın buyruĥuynan, (20) Peyĥember'in şerī° etiynen vér mene. Men de seni her şeyden kāni° éleyeyim. °Ömrünün (21) āĥırına kimi kéf çek. (22) Çöbān ĥanın fikrini başa düşdü. Ancaĥ kıızı béle ĥocaya vérmek istemirdi. (23) Ĥanın ĥorĥusundan da héç ne diyebilirdi. Bilirdi ki ĥan çoĥ ĥansız (24) adamdı. Zōrla da olsa kıızı aparacaĥ. Āĥırda çöbān dédi ki ĥan saĥ (25) olsun. Men bu işe sévinirem. Ancaĥ sen icāze vér gédim éve bir kıızın (26) anasıynan da danışım. Ĥan éle bildi ki ta her şey düzelib. Çöbāna icāze (27) vérdi. Çöbān éve gelib hamısını arvadına danışdı. Dédi ki onsuz da ĥan (28) Çoĥ pis adamdı. Dédigini éliyecek. Biz kıızı da götürüb kendden çıĥaĥ. (29) Aĥşam oldu. Çöbānnan arvadı Nāzperī'ni de götürüb kendden çıĥdılar. Onlar (30) gelib bir kende çatdılar. Kend ĥōşlarına geldi. Burada ĥalmaĥ fikrine düşdüler. (31) Belī, bu ĥalmaĥınan onlar ĥaldılar. Aradan bir müddet kéçdi. Gözelin ĥeberi téz (32) yayılar déyibler. Nāzperī'nin gözelligi burda da dilden dile düşdü. Āĥırda bu (33) söz gédib bu kendin de ĥanına çatdı. Ĥan onları yanına çağırtırdı (34) dédi ki gerek kıızı mene véresen. Çöbān da arvadı da ĥanın ayaklarına (35) düşüb yalvardılarsa da olmadı. Ĥan onları ĥovub kıızı zōrnan ellerinden (36) aldı. (37) Yazıķ Nāzperī héç bilmirdi ki néynesin. Bir terefden ata anasının derdi (38) almışdı, bir terefden de kifir ĥoca ĥana gétmek istemirdi. Kıızın derdi (39) başından aşmışdı. Ĥan bu kıızın °uhdesinden gelebilirdi. Āĥırda ĥan emr

(40) éledi ki çöbānı da kızını da aparıb kayadan atsınlar. Kendin kırağında (41) çoğ uca bir kaya vardı. Kayanın aşağısı deredi ki oradan da çay (42) ağırdı. Han acığı tutduğu adamı o kayadan aşağı atdırırdı. Bunları da (43) o kayanın yanına getirirdiler. (44) Çöbānı da, arvadı da kayadan atdılar. Sonra Nāzperī'ni atdılar. O, gelib düz (45) çayın içine düşdü. Hanın adamları kayadıb géttiler. Nāzperī bīhüş (46) olmuşdu. Gözünü açanda gördü ki su onu vurub çayın kırağına çıkarıb. (47) Yazık kız anasının başına gelenleri fikirleşib özünün günāhkār olduğunu (48) düşündü. Acı acı ağladı. Sonra durub çayın kırağı ile gétmeye (49) başladı. O, çoğ fikirli gédirdi. Ne keder gétdiğini bilmedi. Başını (50) kaldıranda gördü ki bir kalaçanın kabağında. O, kabağca kalaçaya girmeye (51) ürek étmedi. Sonra her ne ola ola déyib içeri girdi. Gördü ki burada (52) bir koca kişi oturub. Dizi üstünde de bir kitāb var. Kişi onu gören (53) kimi yanına çağırdı. Başına gelenleri soruşdu. Sonra kıza dédi ki éle (54) burada kalarsan. Ta yazık Nāzperī ne bilsin ki onu kabağda neler gözleyir. Kız bu (55) kişinin yanında kaldı. Nāzperī gördü ki her gün yemekleri öz özüne hāzır (56) olur. Süfrede ne désen olurdu. Ancağ kız hele de bu kişinin ne işle (57) meşğül olduğunu bilmirdi. Sonra onun cādıçı (cādükün) olduğunu bildi. (58) Nāzperī ondan kaçmağ isteyirdi. Ancağ fūrşet tapmırdı. Bir gün cādıçı (59) dédi ki birbirimizle nāmeħrem yaşayabilmerik. İndi sen benim arvadımsan. (60) Nāzperī'ni dehşet götürdü. İndi o bura geldigine pēsmān olmuşdu. Öz t̄ale° ine (61) nifret yağdırırdı. Nāzperī gördü ki bu cādıçının elinden kaçabilmiyecek. (62) Onu aldatmağ istedi. Dédi ki rāzıyam ancağ sen icāze vér bir (63) néçe gün hāzırlaşım. Kişi icāze vérdi. Kız gécenı fūrşete salıb évden (64) çıldı. Nāzperī kaçça kaçça gédirdi. Özü de bilmirdi ki hara gédir. Kız (65) yorulmuşdu. Durub dincini almağ isteyirdi ki gördü koca, daldan gelir. (66) Kız kaçmağ başladı. Kabağına bir çay çıldı. Hem de kabağı uca bir dağ (67) kesib. Birden kulağına bir ses geldi. Dönüb dağa baħanda bir ejdahānın ona (68) t̄eref geldigini gördü. Kız çoğ korħdu. Cādıçı gördü ejdahā kızını udmağ (69) isteyir. Téz bir séħr oħuyub ejdahānı yoħ éledi. Nāzperī baħdı koca (70) bunu tutub aparacağ. O, daşa söykenib Allāh'a yalvardı ki cādıçının (71) eline düşünce onu daş élesin. Nāzperī günāhsız olduğuna göre yalvarışı (72) hāşıl oldu. O, daşa döndü. Cādıçı gördü ki kız daş oldu. Ta ondan (73) sonra özü de yaşamağ istemedi. Bir daşın üstünde oturub séħr oħudu. (74) Özünü de daş éledi. O vaħıtdan da hemīn kayanın adı ejdahā burun kaldı.

İKİNCİ CİLT

Hâtem-i ° Ezîze (27)

(1) Biri var idi biri yoĥ uydu. Kāsıb bir kiři var idi. Bu kiři bir ġün (2) bāzāra ġédende kıızı ° Ezîze ĥāhiř éleyir ki ona bir daraĥ alsın. (3) Kiři bāzārı çoĥ ġezdikden sonra gelib ĥırdavāt tukānının ħabaġında ayaĥ (4) saĥlayır. Kıızının ĥāhiřini yérine yétirmek üçün daraĥlardan birini eline (5) alır. Tukānçıdan onun kıymetini soruşur. Tukānçı déyir: (6) En ucuz daraġım odur. Onun da kıymeti yarım řāĥıdır. (7) Kāsıb kiři daraġın kıymetini biraz da ařaġı salmaĥdan yana tukānçıyla ġene (8) boġaz élemeye başlayır. Bütün bunları kıraĥdan izleyen bir kiři onlara (9) yaĥınlařır. O, cibinden bir ĥéylī pūl ġıĥardıb daraġın on ħat kıymetini (10) vérenden sonra kāsıb kişini bir terefe ġekir. Onunla řuĥbet éleyir. Kiři (11) ġüzārānının néce aġır olmasını, ° āyilesini dolandırabilmemeyini ona (12) naġıllayır. Hemīn kiři onun ° eyāl uřaġına kıymetli par paltar ve bir ĥéylek de (13) ayın oyun alıb onunla birge kāsıb kişinin évine gelir. Oturub ġay (14) ġörek yéyenden sonra varlı kiři söze başlayır: (15) Senin ° āyile vez° iyetinin néce aġır olduġunu öz ġözümle ġördüm. Senin béle (16) yařamaġını istemirem. Seni de özüm kimi varlı kārlı étmek ārzūsundayam. (17) Eger rāzılıĥ vérsen senin üç kıızının birini alıb ° evezinde béř kīse (18) kızıl vérerem. Ondan sonra sen de kāsıbcılıġın daşını bir yolluĥ atarsan. (19) Kāsıb kiři dédi: (20) Mene ħalsa béřelli rāzıyam ancak ħoy evvelce kıızlarımı dindirir. ġörüm ne (21) déyirler. Kiři kıızlarını bir yana ġekib onları ĥāl-i ħeziyeden āġāĥ éledi. (22) Böyük kıızla ortancıl bacısı boynumuzu vur ġétmerik dédiler. Kıçük (23) kıızının hele on yaşı tamām olmadıġından ere ġétmegin ne olduġunu ħanıb (24) ħanmırdı. Odur ki adı ° Ezîze olan bu kıız rāzılıĥ vérdi. Varlı kiři béř (25) kīse kıızılı el bel yére ħoyub ° Ezîze'ni évden ġötürüb ġıĥdı. O, şehere (26) gelib bir at aldı. Kıızı atının terkine alıb bu şeheri terk éledi. Kıırĥ (27) ġün, kıırĥ ġeçe yol geldikden sonra onlar ġöllü biyābānda salınmış bir (28) ° imārete yétiřdiler. Bu ° imāretin dörd terefi ĥařārlanmıřdı. Kıabaĥ terefinden ise (29) bir bāġ bāġāt var idi ki onu ġören cennetin bāresinde fikirleşmezdi. (30) Kiři dédi: Biz bu ġünden ata balayık. Bu ° imāretde cân dermānı da istesen var. (31) Kıal burda. Yé iç, kéf éle. Héġ neden ġekinme. Bu vaĥtacan hele bura insān (32) ayaġı deymeyib. İnsan ayaġı deymeyen yérden ĥeĥā belā da eskik olar. İndi ise (33) men şehere ħayıdıram. Orada ġörmeli işlerim

çoğdur. Yubansam nārāhat olma. (34) Bu mivāl ile varlı kişi ilde bir def^e e uzak şehere gédib gelirdi. Her def^e e (35) °Ezīze’ni görende de hiss éleyirdi ki gétdikce deyişir, hadd-i bülūğuna (36) yavuklaşır. Bir géce kız yatan vaht varlı kişi hüşüşī damda sahladığı (37) ğeyriinsānī varlığı onun otağına saldı. Kız her yanı tükle örtülü olan (38) bu heyvanī insāndan yaħa kırtarabilmedi ve ondan hāmile kaldı. Günler gelib (39) kéçdi, hefteler dolandı, aylar birbirini °evezledi. Éle ki meķāmy yétişdi. (40) °Ezīze üç uşak doğdu. Bu uşaklar da °eynen hemīn mehlūķa oħşuyurdular. Bir (41) gün °Ezīze perdenin dalından baħdı ki varlı kişi onların üçünü de (42) öldürüb etlerini tiyāna tóküb kıovurur. Sonra onlardan çıħan yağı şüşe (43) kıablara doldurub kırhıncı otağına apardı. Otağın açarı ancak varlı kışide (44) olduğına göre kıız orada neler olduğından hebersiz idi. Bir gün varlı (45) kışı dédi: Şeherde bir kıardaşım vardı rehmete gédib. Ona bu °imāretimde (46) éħsān vérmek isteyirem. Sen yüz neferlik yémek hāzırlamağında ol, men de (47) şehere gédib tanış bilişlerime heber vérim. (48) °Ezīze yüz neferlik plov bişirdi. İki cöngenin kıara tıkesinden üz göz éleyib (49) desterhānı açdı. Éle bu vaht kışı yüz nefer tanış bilişleriynen gelib (50) çıħdı. Kışı dédi: Sen plovları çek getir kıoy benim otağıma. Ordan men (51) özüm götürüb kıonaqların kıabağına aparacağam. (52) °Ezīze fikir vérib gördü ki kışı plovların üstüne hemen yağdan tókür. (53) Yémegin şırīn yerinde bu kıonaqların hamısı kıızıla döndü. Kışı bu kıızılları (54) doğrayıb kıiselere yığdı. Sonra da kıseleri bir bir dalına alıb öz otağına (55) daşdı. °Ezīze göz göze vurub hemen yağdan azcana oğurladı. Kışinin (56) yémegine hemīn yağı enderib onun kıabağına kıoydu. Kışı iki tıke (57) yémişdi ki işi başa düşdü ve ayağı kıalħıb °Ezīze’ye ters bir şapalaķ (58) dartmağıynan kıızıla dönmegi bir oldu. Kıız onu tıke tıke doğrayıb hemen (59) otağdaki kıızılların üstüne tökdü. °Ezīze otağın kıapısını bağılayıb bāğı (60) gezmeye başladı. Gördü ki bāğın lap kıurtaracağında kıırdaca bir dam var. (61) Gelib onun kıapısının yanından içeri baħdı. Gördü ki bir vaht géce (62) onun yatağına soħulan tüklü mehlūķāt buradadı. Téz geri kıayıdı baltadan (63) çapacağdan götürüb ora geldi. Damın kıapısını açıb içeri girdi ve onu (64) çapıb öldürdü. °Ezīze burda arħayın yaşasa da berk darıħırdı. Bir gün o (65) şehere yollandı. °Ağıllı kıocaya rāst gelib başına gelenleri ona nağılladı ve (66) āħırda dédi: Sen mene éle bir meşlehet vér ki bütün günāhlarımı yuyum, temīz çıħım. (67) Kıoca ona dikketle dinleyenden sonra dédi: (68) Gerek Hātem şehāvetinde olasan ki kıelbin héç neden üşenmiye.

Hâtem'in büyük bir yémekhânası (69) var. Orda gümüş kablarda pulsuz yémek véirir. Orda yémek yéyenler altı aylık (70) rûzularını da alıb gédirler. Hele onu démirem ki yémek yédikleri gümüş kablardı da (71) özleriynen aparırlar. İndi öz hesâbını apar, gör Hâtem sehâvetinde olabilersense şabâhdan (72) işe başla. (73) °Ezîze kocadan meşlehet aldıktan sonra üz koydu ayrı bir şehere. Bu şehirde varlı (74) kişinin °imâretinden getirdiği kızıkların şemeresine bir yémekhâna tiktirdi ki gel göresen. (75) Eger Hâtem'in yémekhânasında bir öyüne yémek véirilirdise burda üç öyüne yémek (76) véirilir. Eger orda gümüş kablarda yémek véirilirdise burda kızıl kablarda yémek (77) véirilirdi. Orda altı aylık rûzu véirilirdise burda bir illik rûzu véirilirdi. Elğerez (78) kızın yémekhânası Hâtem'in yémekhânasından iki kat, üç kat üstün üydü. Kız (79) yémekhânanın adını Hâtem-i °Ezîze koydu. Kısa bir zamânda yémekhânanın şöhreti °âleme (80) yayıldı. Bu heber Hâtem'in de kulağına çatdı. Hâtem yél atına minib hemen yémekhânanın (81) salındığı şehere geldi. Her şeyi gözü ile görüb matı mutı kuru. Fikirleşdi ki bu (82) kızın varı kârı menden üstündür. Sehâvetde de meni üstleyib. O, kızla görüşmek (83) kerârına geldi. Hâtem'i kızın °imâretine getirdiler. °Ezîze perdenin arhasından seslendi: (84) Men var kârımın sırrını sene bir şertinen açıb diyeceyem ki gerek meni alasan. Ancak (85) sen onu da bilmelisen ki men hem dulam, hem topalam, hem de çoğ kifirem. Hâtem bir az (86) fikirleşib râzı oldu. °Ezîze perdenin arhasından çıhdı. Hâtem gördü ki topallık, (87) kifirlik nedi bu kız bir su sunasdı. Hâtem o dekiçe his éledi ki kız onu (88) sınavırmış. °Ezîze başına gelenleri Hâtem'e nağılladı. Hâtem onu özüne arvad étdi. Onlar (89) yéyib içib yere kécdiler. Siz de yéyin için dövre kéçin.

Halâl Çörek (28)

(1) Béle revâyet édirler ki kéçmiş zamânlarda bir kişi varmış. Bu kişinin (2) külfeti çoğ olur. Özü ise çoğ kâsıb olur. Bir gün arvadı déyir: (3) A kişi besdir évde oturdun. Gét biraz da işle, pül kazan. Ancak (4) kazandığın pül gerek halâl olsun. (5) Kişi gédir gédir, güne bir menzil, gelib çatır bir vilâyete. Bu vilâyette kabağına (6) bir ekinçi çıhr. Kişi ekinçiye déyir: (7) Mene bir iş vér ancak halâl olsun. (8) Ekinçi déyir: (9) Yoğ kardaş, mende halâl iş yoğdur. Men zemîni suvaranda konuşunun (10) arhından zemîme su ahib. Gét, benim felân kendde kardaşım var naırcıdır. (11) Belke onda sene göre bir iş oldu. (12) Kişi gédir çatır hemîn kende. Naırcını tapır.

Ondan özüne göre bir iş (13) isteyir. Naħırçı déyir: (14) Yoħ ҡardaş, men öküž otaranda zemīsinden bir ağız ot yéyib. Gét felān (15) şehere. Menim orada bir tācir ҡardaşım var. Belke onda sene göre bir iş oldu. (16) Kişi gédir hemīn şehere. Tāciri tapır, déyir: (17) Mene bir iş vér ancak ħalāl olsun. Tācir déyir: (18) Sene bir iş véresem amā ilde bir °abbāsı pūl véreceyem. (19) Kişi buna rāzı olur. (20) alır tācirin yanında işlemeye. Vaħıt dolandır, il kéçir, bir il tamām olur. (21) Tācir kişiye bir °abbāsı vérib déyir: (22) Get bāzārda ne isteyirsen al gönder évine. (23) Kiři gédir bāzāra. Görür bāzārda nārdan başka héç ne satmırlar. Soruřur ki (24) Nār néçeyedir? Déyirler bir °abbāsıya. (25) Kiři tācir vérdiđi bir °abbāsını vérir, bir dene nār alır. Éřidir ki onların (26) şeherine bir kārவān gédir. Nārı getirir vérir kārவānbařıya déyir: (27) Felān vilāyetde benim °āyilem var. Bu nārı véresen benim arvadıma. Kārவānbařı da (28) nārı getirir vérir kişinin arvadına. Arvad nārı getirir éve, isteyir kessin. (29) Görür ki bıçaқ kesmir. Bir teher nārı kesir. Görür ki içi doludur kıızıl (30) ile. Arvad bu kıızılları yığır. Fikirleřir ki bir év tikdirim. (31) Arvad burada bir év tikdirmekde olsun, al ħeberi erinden. (32) Yéne de bir il tamām olur. Tācir kişiye bir °abbāsı da vérir. (33) Déyir: (34) Get ne isteyirsen al gönder évine. (35) Kiři gédir bāzāra. Görür ki bāzārda balıқ satırlar. Soruřur ki balıқ néçeyedir? (36) Déyirler: (37) Bir °abbāsıya. (38) Kiři bir balıқ alır. Gönderir évine. Arvad balığı getirir temīzleyir. arnını (39) yırtanda görür içinden bir le°l çığdı. O, le°li vérir évin çatışmayan şeylerini (40) alır. Uřaқları ile ferāvān yaşamağa başlayırlar. (41) Bir il de kéçir. Tācir kişiye bir °abbāsı da vérir. Kiři déyir: (42) Men bir veşene gétmek isteyirem. Tācir rāzı olur. Kiři gelir bāzāra. (43) Görür ki bāzārda ađ, düž çubuқlar satırlar. (44) Ondan başka bāzārda héç ne yoħdur. (45) Soruřur: (46) Çubuқ néçiyedir? (47) Déyirler: (48) Bir °abbāsıya. (49) Kiři bir çubuқ alır. ayıdır öz memleketlerine. (50) Baħır görür évlerinin yérinde °imāret tikilib. Bu vaħıt ҡonřusuna rāst gelir. (51) onřudan soruşur: (52) Bu kimin évidir? (53) Déyir: (54) Bes senin évindir. Arvadın bu évi sen gönderdiğin kıızıllarla tikdirib. (55) Kiři gelir évine. (56) Arvad, başına geleni erine danışır. Yéyirler, içirler aħřam yatırlar. Kiři (57) aldığı çubuğu ҡoyur yanına, yatır. Seřer durur, görür ki bu çubuқ döndü (58) oldu bir ilan. İlan sürünüb girdi duvārın çatına. (59) Kiři déyir: (60) Bu ilanı béle ҡoymaқ olmaz. Onu öldürmek lāzımdı. Yoħsa çığıb (61) uřaқları

sancabiler. İlan giren yeri kazırlar. Görürler ki bir küp (62) çıhdı. Bahırlar ki küpün içi doludur kıızıl ile. Kıızılı götürürler. (63) Yéyib içib şād hürrem ° ömür sürürler.

Dimkulağın Nağlı (29)

(1) Kēdīm zamānlarda bir kişinin üç oğlu olur. Kişi ögende uşaklarına veşiyet (2) édir ki héç vaht gözü göy, saqqalı sarı, dişi séyrek adama nöker (3) olmayın. Vež° iyet ağırlaşır, böyük qardaş kazanc dalınca başka vilāyete işlemeğe (4) gédir. Atanın veşiyetini yāddan çıkarıb gözü göy, dişi séyrek, (5) saqqalı sarı bir kişiye nöker işlemeğe başlayır. Kişi bir gün oğlanı (6) çağırıp déyir: (7) Bu ala it hardan gétsé oranı şomlayarsan. Bir kāsa da katıq vérib (8) déyir ki éle yémelisen katığın üzü pozulmasın. Çöregi éle yéyersen kırağı (9) kesilmesin. Gelende de küçük bacına bir kuş tutub getireceksen. Oğlan (10) bunların héçbirini édebilmir. Kişi oğlanı öldürüb tövlede basdırır. (11) Sonra ikinci qardaş gelir. Gözü göy, saqqalı sarı, dişi séyrek kişi (12) bunun da başına evvelki oyunu açır. Onu da öldürür. (13) Qardaşlarının gelib çıhmadığını gören küçük qardaş onların arhasınca (14) gédir. Atasının veşiyeti yādında idi amā qardaşlarının başına gelenleri (15) öyrenmekden yana gözü göy, dişi séyrek, saqqalı sarı kişiye nöker olur. (16) Küçük qardaşın adı Dimkulağ idi. Dimkulağ tövlede yatırdı. Tövleye (17) diqqetle nezer yétiren Dimkulağ bir bucaqdan şübhelenir. Qazmağa başlayır. (18) Qardaşlarının ikisinin de méyidini ordan tapır. Ancak bir söz démir. Dişi (19) séyrek, saqqalı sarı kişi bu qardaşa da evvelki qardaşlara vérdigi (20) tapşırığı vérir. Dimkulağ çölde iti öldürür. Sonra da mehāretle qabın altın (21) déşir. Katığı yéyir. Çöregini de ortasından kesir. Kuş balası ° evezine (22) sıçan balası getirir. Kişi qorhur. Oğlanın adını soruşur. Dimkulağ öz (23) adını démir. Deyir ki adım Küfte'dir. Kişinin kıızı her gün Dimkulağın (24) dalına minib çapırdı. Dimkulağ bir gün kıızı pārcalayıb ite atır. Déyir itler (25) pārcalayıb. Vež° iyeti béle gören kişi kaçmaq isteyir. Oğlan helveti (26) hürçuna girir. Yolda çıhr. Kosa arvadına déyir ki körpünün üste yatağ, (27) bunu vurub körpüden salarık. Qayıdırlar évlerine. Évde kişini çimizdirende (28) aldadıb ağaca bağlayır. Qaynar suyu tökür üstüne. Dimkulağ kişini eşşege (29) mindirib dik bağlayır. Uzaqdan bahana cānlı kimi görünür. Éşşegi (30) sürüb yéni suvarılmış tağıl zemīsine ötürür. Zemīdekiler ne qeder çağırır ki (31) eşşegi suvarılmış zemīden çıharsın, netīcesi olmur. ° Eşbleşen kişi (32) béli qaldırıp eşşege

bağlanmış kişinin başına yendirir. Téz dereden çıhan (33) Dimkulağ yapışır kişinin yañasından ki dedemi sen vurub öldürmüşen. (34) Kişi mecbür qalib heyli pül vérir. Kişini, birlikde torpağa basdırırlar. (35) Dimkulağ qayıdıb kosaanın var-dövletine de şâhib olur. Dimkulağ ata (36) veşiyetine ° emel élemiyeñ qardaşlarının intikâmasını gözü göy, dişi séyrek, (37) saqqalı sarı kişiden béle alır.

Séhirli Su (30)

(1) Biri var idi, biri yoğ uydu. Köhne kendlerin birinde bir qoca kişi ile bir (2) arvad yaşayırdı. Bu qocaların héç kimi yoğ uydu. Kişinin adı Budağ (3) idi. Arvadın adı ise Terlan idi. Onların övlâdları olmurdu. Her gün (4) Budağ çörek qazanmaq üçün gédib méşeden odun qırır ve aparıb bázarda (5) satırdı. Terlan ise év éşiye bağırdı. Bu qocalar bir teher dolanırdılar. (6) Günlerin bir günü Budağ hemişeki kimi yéne méşeye odun qırmağa (7) gédirdi ki gördü arvadı oturub ağlayır. Gelib arvadından soruşdu ki (8) niye ağlayırsan? (9) Arvadı ise dédi: (10) Niye ağlamayım? Ne oğlumuz var ne de kızımız var ki biz ölenden sonra bu (11) kâsıb dağmamızda qala. Kişi arvadına héç ne démeyib köks ötürür gédir (12) işinin dalınca. Budağ kişi gelib méşeye çatır. O isteyir ki bir ağacı (13) kessin. Görür ki ağacın başından quş cikgiltisi gelir. Kişi başını (14) qalızıb bağıdı ki ağacın başında bir quş var. Quş o qeder güzel (15) idi ki adam bağmağınan doymurdu. Budağ kişi quşa bağan kimi quş (16) uçub başqa ağaca qondu. Kişi éle bildi quş onu çağırır. Kişi de (17) quşun dalınca gétdi. Bélelikle quş ağacdán ağaca qonduqca kişi de (18) onun dalınca gétdi. Āhırda gelib méşenin sıh bir yérine çatdı. Quşun özü (19) ise burada gözden itdi. Kişi o teref bu terefe bağıdı quşu görmedi. (20) Kişinin ° elâcı kesildi. Biraz burada oturdu. Birden su şırıltısı éşitdi. (21) Kişi biraz ireli yéridi. Qabaqda bir bulağ gördü. Qoca gelib bulaqdan bir (22) qurtum su içdi. Gördü ki béli düzeldi. Budağ kişi öz özüne sévinerek (23) dédi: (24) Bu lap mö° cizedir. O, elini saqqalına çekmek istedi. Saqqalı eline gelmedi. (25) Kişi suda öz şeklini görende daha da sévindi. Ağı niye de sévinmesin (26) héç neden cavānlaşmışdı. Kişi téz ayağa durub éve telesdi ki (27) qarısını da getirib cavānlaşdırsın. Sen indi éşit qarıdan. Arvad erini (28) çoğ gözledi. Gördü ki eri gelib çıhmadı. Durub erinin dalınca (29) gétdi. Arvad yolda cavān bir oğlanın ona teref geldigini gördü. Erini ondan (30) heber almağ istedi. (31) Cavān oğlan soruşdu: (32) Qarı, yoğsa meni tanımadın? (33) Terlan bu işe metel qaldı.

Sonra kişisini sesinden tanıdı. Kişi başına gelen (34) eḥvālâtı men nağıl élediyim kimi qarısına danışdı. Onlar bir de dala (35) qayıtdılar. Gelib hemîn bulağın yanına çatdılar. Arvad da hemîn bulağın suyundan (36) bir kırtum içdi. Qarı dönüb cavân bir kız oldu. Onlar el ele vérib (37) évlerine qayıtdılar. Qonşusu evvelce bunları tanımadı. Sonra Budaq başına gelenleri (38) qonşusuna danışdı. (39) Qonşusu téz hemîn bulağa gétdi. Bulaqdan bir kırtum su içdi. Dönüb (40) cavân oğlan oldu. Sonra yéne bir kırtum su içdi. Bu döne cavân oğlan (41) dönüb çağa oldu ve paltarına bükülü, bulağın başında qaldı. (42) Budaq, qonşusunu çoḡ gözledi amā o gelib çıqmadı. Budaq mecbūr olub (43) qonşusunun dalınca gétdi. (44) Budaq gelib bulağın yanında ne görse yahşıdı? Gördü ki qonşusu sudan (45) o qeder içib dönüb çağa olub. Budaq çağanı paltara büküb évine (46) getirdi. Arvadı çağanı görüb sévindi ki daha üregimizde héçbir derdimiz (47) olmaz. Onlar öz övlâdlarını böyütmeye başladılar.

Séhirli Güzgü (31)

(1) Bir gün var-idi, bir gün yoḡ uydu. Bir pādşāh vardı. Pādşāh da isteyirdi (2) ki oğlunu évlendirsin. Sarāydakılara da démişdi ki oğluma üç (3) bacını alacağam. (4) Bir gün o, vezīri, vekīli de götürüb düşür yola. Ha bura benim, ora benim (5) gelib çıḡırlar bir komanın ağızına. Görürler ki içeriden ses gelir. (6) Böyük bacı déyir: (7) Eger pādşāhın oğlu meni alsa onun toyundaki qonaqları bir yumurtaynan (8) doyduraram. (9) Ortancıl bacı déyir: (10) Pādşāhın oğlu meni alsa onun ayağının altına kızıldan qalı toḡuram. (11) Kiçik bacı déyir: (12) Meni pādşāh oğluna alsa ona kızıl saçlı bir kız, gümüş saçlı bir oğlan (13) doğaram. (14) Belī pādşāh, vezīr, vekīl girirler komaya. Dé ḥōş béş, on beş pādşāh (15) bunların üçünü de alır oğluna. Böyük bacıynan ortancıl sözlerini elbel (16) yérine yétirirler. Növbe çatır kiçik bacıya. (17) Doḡkuz ay kéçir. Pādşāh oğlu ovda imiş. Buna ḥeber çatır ki bes bir cüt (18) uşağın olub. (19) Böyük bacı ile ortancıl paḡıllıqdan bilmediler néylesinler. Uşaqların biri (20) kızıl saçlı, o biri gümüş saçlı idi. Fikirleşirler ki pādşāh oğlu bu (21) uşaqlardan sonra kiçik bacını onların her ikisinden çoḡ isteyecek. (22) Bir ĩmānına tula baḡladığım cādıçı tapırlar. Déyirler ki çāre tap. Pādşāh oğlu (23) gelince bu uşaqları yoḡ éle. (24) Cādıçı uşaqları oḡurlayır. Yérine bir cüt kiçük koyur. (25) Pādşāh oğlu da éle ki qayıdır. Arvadının yanında bu kiçükleri görür.

(26) Hırşlenib küçük bacını évden kovur. (27) Büyük bacıyla ortancıl sévinmeklerinde, küçük bacı da yolda gétmeginde (28) olsun bes gör oğurlanan uşakların başına ne iş gelir. Cādıçı onları (29) şandığa koyub atmışdı çaya. Bir kişi çayda balık tutmuş. Şandıx (30) ilişir bunun atdığı tora. Kişi şandığı götürüb getirir éve. Şandığı (31) açır. Görür ki bir cüt ay üzlü uşak var bunun içinde. (32) İlahî'nin yazısından balıkçının uşağı olmurdu. Balıkçı da arvadı da berk (33) sévinirler. Uşakları sahlayırlar. Uşaklar büyüyürler. (34) Oğlan, sen beyenme, ovçu olur. Bir günleri balıkçının arvadı ölür. Bunlar çoğ (35) başlarına, dizlerine döyürler. Mātem sahlayırlar. Sonra balıkçı da hestelenir. (36) Uşaklara déyir ki men ölerden sonra kapımızın ağzına bir deve gelecek. Cenāzeni (37) koyarsınız devenin béline. Harda dayansa orda da basdırarsınız. (38) Her şey de kişi déyen kimi olur. Bacı kardaş bu fānī dünyāda tek qalırlar. (39) Bir gün oğlan ov éden zamān pādşāh oğlu ile rāstlaşır. Yazık hardan (40) bilsin ki atası éle budur. Oğlan etrāfdaki kuşu, heyvānı vurduğundan (41) pādşāh oğlu ovdan kor péşmān kayıdır. Arvadları ondan dilhōrçuluğunun (42) sebebini soruşurlar. O da açıb her şeyi söyleyir. (43) Bir néce def e pādşāh oğlu ovdan eli boş, me' yūs kayıdandan sonra arvadlar (44) cādıçını çağırırlar. Öyrensiner ki bu oğlan kimdi. Cādıçı açıb (45) déyir ki bu éle bacımızın oğludu. (46) Bacılar düşürler qorhuya. Yuğuları da ° erşe çekilir. (47) Cādıçı da oğlan ovda olanda gelir bunlara. Kıza déyir ki tek qalib (48) dariharsan. Niye kardaşına démirsene ki sene bizim dünyānı gösteren güzğünü (49) getirsin? (50) Kardaşı gelende bacısı déyir ki bes hāl-i keziye béledi. Sen bizim dünyānı (51) gösteren güzğünü mene getirmelisen. (52) Kardaş, néce déyerler, çarığının bağını berkidir. Çoğ qorhulu yollardan (53) kéçib hemīn güzğünü tapır, getirir bacısına. (54) Güzğüye bağanda öz analarını görürler. Cādıçı yéne gelir kızın yanına ki bir (55) pādşāh var. Déyne kardaşına onun kızını alıb getirsin. Kız olsun sene kulaq (56) yoldaşı. (57) Sen déme bu pādşāh kıızı tilsimli imiş. Oğlan min bir zülümnen bu kıızı da (58) alır. (59) Cādıçı bu def e de kızın yanına gelende tilsimli pādşāh kıızı elindeki ağacı (60) vurur ona, déyir: (61) İyne ol! (62) Cādıçı iyne olur. Kız götürüb onu gizledir. Oğlan da ovda yéne atası (63) ile rāstlaşır. Pādşāh oğlu, qanı qaynadığı bu oğlana déyir ki gel dōst (64) olaq. (65) Oğlan rāzı olur. Pādşāh oğlunu qonaq çağırır. (66) Pādşāh oğlu onlara gelende görür ki bu évin içinde sarāyda olmayan eşyālar (67) var. Yéyib içirler, yatırlar. Gécenin bir ve° desinde gelin çihır heyete.

(68) Başından yaylığını açan kimi cinler yığıştır. Gelin onlara tapşırır ki bu (69) komanın ağzından pādşāhın sarāyınacan yol salın. (70) Belī, seher açılır. Sizin de seheriniz hēyirle açılsın. Salınmış yolu görüb (71) metel qalırlar. (72) Bu iş pādşāh oğluna lap Allāh sırrı kimi görünür. Onları sarāya qonaq (73) çağırır. Qız iyneni, gelin de güzgünü götürüb gédirler. Gelin güzgünü (74) pādşāh oğluna gösterir. Pādşāh oğlu bahır ki güzgüde görsenen onun (75) évden qovduğu arvad idi. (76) Gelin tilsimli idi ağı, her şeyden de heberdardı. Bütün olanları pādşāh (77) oğluna söyleyir. O da böyük bacıyla ortancılı çağırır. Onlar da başa (78) düşürler ki vez° iyet pısdı. Yémeye zehr qatırlar. Bu demde évden qovulan bacı (79) ile küçükleri de getirirler. Gelin yémekden küçüklerin qabağına qoyur (80) küçükler yéyen kimi zehrin gücünden partlayırlar. (81) Pādşāh oğlu her şeyi başa düşür. Gelin iyneni atır yére, déyir: (82) Cādıçı ol! (83) Yine cādıçıya çevrilir. Açıb her şeyi danışır. (84) Pādşāh oğlu böyük ve ortancıl bacıları kırh delisov qatırın quyruğuna (85) baqlatdırıb zülmnen öldürtdürür. (86) Pādşāh oğlu balalarını da, arvadını da ° ezizleyib yanında eyleşdirir. Şād hürrem (87) ° ömür sürürler.

Suleymān Peyğember'in Nağılı (32)

(1) Déyilene göre Dāvūd Peyğember'in kırh oğlu var-imiş. Her namāz kılanda kırh oğul (2) arhasında péş namāz durarmış. (3) Bir gün Dāvūd Peyğember namāzda bahır öz özüne déyir ki ey Tanrı göresen (4) dünyāda benim kimi hōşbeht yaranmış olar ki kırh oğul arhasında péş (5) namāz dayansın? (6) Dāvūd Peyğember namāzı kılib qurtarandan sonra arhaya dönür ve görür ki oğlanlarının (7) héçbiri başın qaldırmadı. Hansının başın qaldırır, görür ölüb. (8) Peyğember yanır yağılır. Bu vaht Allāh'dan şedā gelir ki Dāvūd Peyğember, gözünden (9) bir gile yaş çıhsa seni peyğemberlikden salaram. (10) Dāvūd Peyğember ağlamır amā tüstüsü tepesinden çıtır. Menemlik éledigine min (11) def° e péşmān olur. Cebrāyīl, Dāvūd Peyğember'in yanında nāzil olur. Déyir ki Dāvūd (12) peyğember gem éleme. Allāh sene éle bir oğul vérecek ki senin kırh oğluna (13) ° evez olsun. Yaşı ötmüş olsa da Allāh Te° ālā Dāvūd Peyğember'e Suleymān (14) adlı bir oğul vérir. Uşaq ayınan, gününen böyüyür. Çoh ° ağıllı, ferāşetli (15) bir uşaq olur. (16) İki üç yaşında Suleymān duvārın dibinde qol oynayırmiş. Görür bir (17) kāsıb kişi gelir. Elinde bir dağarcıq un. Suleymān kişiye çoh diqqetle (18) bahır. Sonra éle emr éleyir, bir berk

külek başlayır. Kişini ora çırpır, bura (19) çırpır dağarcığı kişinin elinden alıb dağıdır. Kişi başlayır ağlamağa. (20) Suleymān kişiden soruşur ki ay °emi niye ağlayırsan? (21) Kişi déyir ki görmedin yél unumu dağıtdı? Balalarım ac qaldı. (22) Suleymān déyir: (23) Ağlama, gét Peyğember'den ununu iste, al. (24) Kişi gédır Peyğember'e déyir ki yél unumu dağıtdı. Menim unumu vér. (25) Peyğember kişinin dağarcığını doldurur unnan vérir. Çıhıb gédır kişi. (26) Suleymān arhadan kişini çağırıp soruşur ki °emi aldın? (27) Kişi déyir ki belī, aldım. (28) Suleymān déyir: (29) °Emi gét Peyğember'e dénen senin öz ununu vérsin. O bizim rüzimizdi sen (30) aparırsan. Kişi kayıdır Peyğember'e déyir ki benim öz unumu vér. Men sizin (31) Rūzunuzu istemirem. Peyğember déyir ki senin ununu yél dağıdıb. Men o unu (32) hardan alım? Dağarcığı getir biraz da artıram götür gét. (33) Kişi déyir: (34) Yoğ kapıda bir uşaq var. O déyir ki bu un bizim rūzumuzdu. Menim öz unumu (35) vér aparım. Peyğember çıhır çöle görür kişini geri kaytaran Suleymān'dı. (36) Peyğember déyir: (37) Ay bala bu kişinin ununu yél dağıdıb. İndi men hardan alım bunun öz (38) ununu vérim? (39) Suleymān déyir: (40) Ata, bu kişinin öz unun vérmek lāzımdı. O vérdigin bizim rūzudu. (41) Peyğember dédi: (42) Ay oğul ne teher vérmek lāzımdı? (43) Suleymān dédi: (44) Ata, bağ gör néce véreller. (45) Suleymān yéne emr éledi. Hemen ki yél başladı. Buruldu buruldu onu torpağdan (46) ayırdı, yıgđı bir yére. (47) Péyğember gördü ki un éle tertemizdi. Éle bil deyirmandakı undu. (48) Kişi unu yıgđı dağarcığa, çıhđı gétđi. (49) Peyğember gördüklerine inanmırdı. Şelevāt çevirib şükr éledi. Allāh (50) çoğ şükür senin minbir adına. Doğurdan da Suleymān kırğ oğula berāberdi. (51) Bir gün de Suleymān küçede oynayırdı. Hökmdār da öz atlılarıynan gelib (52) hemīn küçeden kéçirdi. Uşağı gördüse de fikir vémedi. (53) Suleymān arhadan çağırdı: (54) Hökmdār sağ olsun niye mene salām vémedin? Ahı salām büyükden kiçiyedi. (55) Uşağın cesāreti hökmdārın hōşuna geldi. Onun adını soruşdu. Hem (56) de uşağa bir kızıl vérdi. (57) Suleymān hemīn kızılı torpağa basdırır, sonra da çıhardıb oynadırdı. (58) Şeherin kāzısı kenārdan gördü ki uşağın elinde bir parıldayan demir var. (59) Yağınlaşıb Suleymān'dan soruşdu ki o nedi oynadırsan? Suleymān dédi ki (60) héç, demirdi. (61) Kāzı gördü uşağın elindeki kızıldı. Odu ki başladı Suleymān'ı dile (62) tutmağa. (63) Ay oğul sen o demiri néyneyorsen? İtirersen. Ne déyorsen vérim, o demiri (64) vér mene. (65) Suleymān dédi: (66) Anqır, vérim. (67) Kāzı bağıb gördü

ki yahında héç kim yoǵdu. Başladı anǵırmaǵa. Sonra (68) dédi ki di kızılı vér. (69) Suleymān dédi: (70) Ay qāzı, sen eşşek ola ola bilirsen ki bu kızıldı. Men adam ola ola (71) bilmirem? Qāzı pert olur. Uşaǵın hareketine metel qalır. Baǵdı ki bu üç (72) yaşında uşaq yérin altını da bilir, üstünü de. Çıǵdı yoluynan gétđi. (73) Suleymān da başladı torpaǵınan oynamaǵa. Kızılı torpaǵa basdıranda itirdi. (74) Başladı aǵtarmaǵa. Bir néçe sâ° at kéçenden sonra hōkmdār géri qayırdı. (75) Gördü Suleymān torpaǵda nese aǵtarır. Soruşdu ki bala ne aǵtarırsan? (76) Suleymān dédi: (77) Hōkmdār, sen vérdigin kızılı aǵtarıram. (78) Hōkmdār dédi: (79) Günün altında özünü helāk éleme. Gel birini de vérim. (80) Suleymān dédi: (81) Yoǵ hōkmdār meni nārāhat éleyen odu ki senin sikken torpaǵın altında (82) qalmasıñ. Ona göre aǵtarıram. Suleymān'ın sözü hōkmdārın o keder hōşuna (83) geldi ki ona bir ovuç kızılı vérdi. (84) Suleymān kızılı götürüb atasının yanına geldi. Kızılı atasına gösterib (85) dédi: (86) Ata, gör ne keder kızılım var. Ne keder herc élese kurtarmaz. Sen de (87) kocalmısan. Besdi béle eziyetnen işledigin. Men böyüylene keder bu kızılınan (88) başımıñı dolandırarıq. (89) Atası soruşdu ki bala bu kızılı sen hardan almısan? (90) Suleymān dédi: (91) Ata, hōkmdār mene salām vérmedi, men béle dédim, bu kızılıları vérdi. (92) Dāvūd Peyǵember yéne Allāh'ına şükr éledi ve oǵluynan éve qayıtdı. (93) Günlerin bir günü pādşāh vezīriynen deryānın kıraǵından kéçirdi. Gördü deryāda bir (94) cüt balıq başını sudan çıǵardıb onlara baǵır. Pādşāh vezīrden soruşdu: (95) Vezīr, göresen o bir cüt balıǵın érkegi hansıdı, dişisi hansıdı? (96) Pādşāh béle déyende balıqlar kıyruqlarını çırpdı birbirine, güle güle (97) cumdular deryānın dibine. (98) Pādşāh dédi: (99) Vezīr, o balıqlar neye güldü? (100) Vezīr dédi: (101) Pādşāh saǵ olsun, men hardan bilim neye güldüler? (102) Pādşāh dédi ki vezīr men bilmirem. Sene üç gün mehlet vérirem. O balıqların neye (103) güldüklerini öyrenmesen boynunu vurduracaǵam. Vezīr çoǵ düşündü, çoǵ (104) daşındı. Geldi qāzının yanına ki belke qāzı ° aǵıla batan bir söz diye. (105) Qāzı da sen déme héç üstād görmeyibmiş. Odur ki déyir: (106) Sen gét men fikirleşim. (107) Qāzı Suleymān'da gördüyünü görmüşdü. Geldi Suleymān'ın yanına ki belke ondan (108) balıqların neye güldüyünü öyrene. (109) Suleymān da bilirdi ki bu qāzı ac gözdü. Savādsızın, qanmazın biridi. (110) Qāzıya dédi: (111) Qāzı, sen pādşāha çatdır böyük bir meclis kırsun. Çoǵlu qonaqlar (112) çağırsın. Sen de gét hemīn meclise. Dé ki balıqların neye güldüyünü benim (113) başmaq götürenim de bilir.

Men de kapının dalında senin başmaıklarını sahlayacam. (114) Pādşāh senden balıkların niye güldüyünü soruşanda meni çağırarsan. Qāzı çoḡ (115) çalışırđı balıkların neye güldüyünü Suleymān'dan öyrensın. Suleymān démedi. (116) Qāzı ° elācsız qalıb rāzılaşdı. Pādşāha heber gönderdi. Vezīr sévindi ki (117) pādşāhın elinden cānı kırtaracaq. Vaḡıt tamām oldu. Meclis kıuruldu. Qonaqlar (118) yıgıldı. Qāzını da çağırđılar. Qāzı da Suleymān'ı özüynen getirdi. Dédi ki bu (119) benim başmaq götürenimdi. Suleymān kapının dalında oturub qāzının (120) başmaqlarını sahlamışdı. (121) Meclisin āḡırında pādşāh qāzıya dédi ki qāzı indi sen ° erz éle (122) göreki balıklar niye gülürdü? (123) Qāzı dédi: (124) Pādşāh sağ olsun o sözü benim başmaq götürenim de bilir. İzin vér gelsin (125) désin. (126) Pādşāh izin vérdi. Suleymān meclise geldi. Bir qāzıya baḡdı, bir pādşāha (127) dédi: (128) Pādşāh sağ olsun men bu yaşımda başmaqdan başqa ne görmüşem ki ne de (129) bilim? Zeḡmet çeksin, bilirse qāzının özü désin. (130) Qāzının el ayağı yérden göyden üzüldü. Qaldı metel. Pādşāh emr éledi (131) qāzını atđılar zindāna. (132) Suleymān, pādşāha yaḡınlaşıb dédi: (133) Pādşāh sağ olsun men diyerem balıklar niye gülürdü. Ancaq bir şertim var. (134) Gerek onu yérine yétiresen. (135) Pādşāh soruşdu ki nedı şertin? (136) Suleymān dédi: (137) Şabāḡ sarāydağı ḡeremlerin hamısını getirtir filān çayın kırağına. Orda (138) diyeceyem. (139) Seḡer açıldı. Pādşāhın kıırḡ ḡeremi var-idi. Hamısın getirdi çayın kırağına. (141) Suleymān dédi ki indi ḡeremlere emr éle soyunub çaydan kéçsinler. (142) Pādşāh emr éledi ḡeremlerin hamısı kıçın çırmalıyıb çaydan kéçmeye (143) başladı. (144) Pādşāh diqqetnen baḡırdı. Gördü ki ḡeremlerden birinin kıçları éle tüküldü (145) éle yékedi ki héç arvad kıçına oḡşamır. Pādşāh şübhelendi. Hemen ḡerem (146) sudan çıḡanda onun üzündeki rübendi götürdü. Gördü bu bir bığı burma (147) kışidi. (148) Suleymān dédi: (149) Pādşāh sağ olsun baḡ balıklar buna gülürdü ki pādşāh öz ḡeremlerinin (150) içindeki érkegi tanımır. Bizim érkek dişiligimizi aḡtarır. (151) Pādşāh ḡeremlerin içindeki kışinin boynun vurdurdu. Öz vezīrini kıovdu. (152) Suleymān'ı özüne vezīr te° yın éledi.

Şāh İsmā° ıl ve Kıızıl Balık (33)

(1) Biri var idi, biri yoḡ uydu. Bir pādşāh var idi. Bir gün bu pādşāhın (2) gözleri tutulur. Dünyānın dörd bir yérinden say séçme lođmānlar getirirler ve (3) onların

hamısı déyir ki onun dermānı balıklar pādşāhı kızıl balığın yağıdır. (4) Balıkçılar deryā démir, deniz démir, çay démir tor atırlar ki kızıl balığı (5) tutsunlar amā kızıl balığı tutabilmirler. Pādşāhın oğlu İsmā° ıl da atın (6) bélinde bu balıkçıların yanınca dolanırdı ki atasının derdinin dermānı téz (7) tapılsın. Koca balıkçı göle tor atıb gözleyirdi. Bu vaht İsmā° ıl'ı (8) görüb ayağa kalhdı: (9) Şāh oğlu, toru senin behtine atmışam, Allāh'ını çağır. Senin atanın derdi (10) hamımızın derdidir. (11) İsmā° ıl'in atın bélinden énmegi ile kızıl balığın tora düşmegi bir oldu. (12) Balıkçı sévincinden ağlamağa başladı. Şāh oğlu İsmā° ıl kızıl balığı eline (13) alıb diğketle onun gözlerine bahtı. Sanki o gözler déyirdi: (14) Ay şāh oğlu onsuz da atan kocalıb. O ölerden sonra sen onun yérine şāh (15) olacağsan. Men ise bütün balıkların şāhiyam ve men ölerden sonra balıklar (16) şāhsız kalacak. Çünkü ikinci bir kızıl balık yoğdur ve bundan sonra da (17) olmayacak. İsmā° ıl kızıl balığı suya atdı. Balıkçı haray heşir (18) kopardı ki bu sā° at gedirem şāhın huzūruna. Ona diyeceyem ki oğlun (19) İsmā° ıl sene heyānet étdi. İsmā° ıl artık onun bu ölkede yaşamağının (20) mümkün olmadığını görüb baş alıb ayrı bir diyāra géttdi. Yolun kırağında (21) bir ağac var idi. İsmā° ıl atdan düşüb onun kölgesinde dincini alan (22) vaht oraya bir yolçu da geldi. Adı Mağmūd olan bu yolçu ile İsmā° ıl (23) heyli derdleşdi. Mağmūd dédi: (24) Kardaş ikimiz de derd ehliyik. Burda oturmağdan bir şey çılmaz. Dur (25) düşek yola. Şehere de lap az kalıb. Orda benim bir hālam var idi. Ölerden (26) sonra év eşigini, var-dövletini mene veşiyet édid. Sen de benimle birlikde o (27) évde kalarsan. Görek başımıza ne gelir. (28) İsmā° ıl Mağmūd'la birlikde hemīn şehere geldiler. Mağmūd'un hālasının veşiyet (29) élediği évi tapıb orda kalmağa başladılar. Bir gün şehere heber yayıldı ki (30) pādşāhın kızının dili tutulub. Kim onu sağaltsa pādşāh kızını ona vérececek. (31) Sağaldabilmeyenin ise boynu vurulacak. Mağmūd İsmā° ıl'a dédi: (32) İsmā° ıl kardaş o kızını sağaltsan sen sağaldabilersen. Bu fūrşeti elden (33) vérmek olmaz. İsmā° ıl ne keder é° tirāz élese de Mağmūd dédiginden dönmedi. (34) İsmā° ıl, kızın dilini senin güzelliğın açacak. Sen mene inan. Bir de (35) inan ki dōst daşı baş yarmaz. (36) İsmā° ıl çāresiz kalıb pādşāhın huzūruna geldi. Onun kızını (37) sağaldacağın bildirdi. Şāh onunla da şartını kesdi ki baht, kızını (38) sağaldabilmesen boynun fermāndı. İsmā° ıl rāzılaşdı. (39) İsmā° ıl'ı kızın yanına getirdiler. O, kıza salām véren kimi kız salāmı aldı. (40) Pādşāh ve vezīri heyret bürüdü ki bir salāmı da dil açılarmış. İsmā° ıl éve (41) biraz

göz gezdirib duvârdaki henceri gördü. Üzünü hencere tutub dâdi: (42) Ay hencer, bir şuhbet éle kulağ asağ. (43) Hencer duvârdan o yana bu yana terpeşib şuhbete başladı: (44) Dörd kardaş var imiş. Onlardan birinin bir kız °eyâlî, o biri (45) kardaşlarının ise heresinin bir oğlan °eyâlî var imiş. Bu üç °emi (46) oğlunun üçü de °emi kıızıya vurulurlar. Kız onların karşısında béle bir şert (47) kesir ki üç illiye sefere çıhın. Hereniz bir péşe öyrenib kayıdın. Hansınızın (48) şen° eti hōşuma gelse ona ere gédeceyem. °Emi oğlanları şerti kēbül (49) éleyib sefere çıhırlar. Biri üreginde fikirleşir ki yahşı remâl olub (50) kayıdaram. Birini fikir alır ki menden héç ne olmayacağ. Bu seferi havâyı (51) édirem. Bu minvâl ile onlar uzak bir ölkeye gelib çatırlar. Üreginde (52) hekîmlik şen° etini tutan °emi oğlu kâmil bir loğmândan ders alır. Āhırda (53) loğmân ona bir alma da bağışlayır ve déyir ki bu almanı en ağır hesteye (54) yédirtsen şefâ tapacağ. Ramâl olmağ isteyen °emi oğlu en meşhūr remâldan bu (55) şen°etin sırlarını yiyelenir. Āhırda üstâdı ona bir âyna da bağışlayır ve (56) déyir ki üreginde kimi fikirleşsen onun °eksini bu âynada göreceksen. (57) Üreginde héçbir ârzûsu olmayan tenbel °emü oğlu ise ona buna nökerçilik (58) éleyib boğazını ancağ dolandırır. Bir gün yâdına düşür ki veçene kayıtmâğ (59) vahtı çatıb. O, telesik yola düzelir ve ha daban basır. Görür ki yolu héç (60) yarı da élemeyib. Onu dar ayakda gören kırğı, ağızındaki séhırlî halçanı (61) onun kabağına atır. Tenbel °em oğlu da halçaya minib “Suleymân Peyğember °eşğine (62) °emü oğlanlarım ile rāzılaşdığım dağın yanında olmağ isteyirem.” démegi (63) ile hemen yérden olmağı bir oldu. Gördü ki hele °emü oğlanları gelib (64) çıhmayıblar. Birazdan onlar da gelib çıhdılar. Hekîm °em oğlu özünü bir (65) heyli öyenden sonra növbe remâl °emü oğluya çatdı. O, âynanı çıhardıb (66) °emisi kıızını könlünden kéçirdi ve bağıdı ki o, cân üstedir. Hekîm (67) °emi oğlu déyir: (68) Peho! Bu alma ona çatsaydı o ölmezdi. Ancağ bu dar macâlda ona néce (69) yétişebilerem? (70) Tenbel oğlan onların ikisini de séhırlî halçaya mindirir. Bir göz kırpımında (71) onlar kıızın yanında oldular. Kız almanı yiyen kimi şefâ tapır. İndi, ay benim (72) şuhbetimi dinleyenler déyin görek kız bu üç °em oğlunun hansına çatmalıdır? (73) Hencerin suâlina evvelce pādşāh cavāb vérdi: (74) Kız remāla çatmalıdır. Çünkü onun âynası olmasaydı kıızın cân üste (75) olmağını bilmezdiler. (76) Vezîr dâdi: (77) Menim te° birimce kız séhırlî halçası olan °em oğluya çatmalıdır. Çünkü (78) onun séhırlî halçası olmasaydı onlar kıızın kırğı çıhana keder

ancağ (79) gelib çatardılar. (80) Pādşāh kıızı dédi: (81) Yoğ siz ikiniz de düz démirsiniz. Kıız hekim em oğluya çatmalıdır. Onun (82) alması olmasaydı kıız şefā tapmazdı. (83) Hencer pādşāhın kıızının sözünü teşdikleyib şuhbeti kıurtardı. İsmā il (84) ayağa kalhib kııza biraz dermān vérib dédi: (85) Şabāh yéne gelib heste ye baş çekeceyem. İki güne kimi kıız tamām kamāl (86) sağalacağ. (87) Şāhla vezir İsmā il'ı yola saldılar. İsmā il gelib her şeyi dōstu Maħmūd'a (88) nağılladı. Seher yéne İsmā il pādşāhın kıızına baş çekmeye geldi. Heste ile (89) hāl ehvāl tutduğdan sonra otağa göz gezdireb üzünü duvārdan asılmış (90) halçaya tu[t]du: (91) Halça, bir şuhbet éle kulağ asağ. (92) Halça duvārdan biraz silkelenib şuhbete başladı: (93) Bir dülger, bir derzī, bir hekim sefere çıhiblarmış. Onlar bir meşede gécelemeli (94) olurlar. Rāzılaşırlar ki heremiz üç sā at oyağ kalib kéşik (95) çekek ki kıurd kıuş bizi yemesin. Derzī ile hekim yatır. Dülger kéşik (96) çekir. Dülger baħır ki onu kor yuħu aparır. Başı kıarışsın diye boħçasını (97) açıb araçlarını gōtürür ve başılayır bir ağacdan kıız héykeli düzeltmeye. (98) Héykeli éle yonub düzeldir ki iki göz isteyir ki tamāşā éde. Bu vaħıt (99) dülgerin kéşik çekmek vaħtı kıurtarır. O, derzīni yuħudan oyadır ki (100) onun yérinde yatsın. Derzī başılayır kéşik çekmeye. Birden gözleri dülgerin (101) düzeltdiği héykele sataşır. Derzī éle bilir ki bu hekiķeten kıızdır. Ancağ kıız (102) çılpak olduğı için ona yaħınlaşmağa utanır ve kıerāra gelir ki ona paltar (103) tiksın. Téz derzī boħçasını açıb iyne sap, pāra gōtürüb ona (104) yaraşıklı bir don tikir. Donu onun eynine géyindirende görür ki bu kıız (105) héyelidir. O dekiķe başa düşür ki bu héykeli dülger düzeltilmiş imiş. Derzīnin (106) de kéşik çekmek vaħtı kıurtarır. O da hekimı yuħıdan durkızur ki onun (107) yérinde yatsın. Hekim başılayır kéşik çekmeye. Birden gözü bu kııza sataşır. (108) Hayıl mayıl olur. Yaħına gelib onu dindirir. Görür ki bu kıız héykeldir. (109) Hekim fikirleşir ki burda benim işim dermānım kāra gelmez. Yoħsa bu héykele cān (110) vérerdim. Hekim Göze Görünmez'e yalvarır ki kıız héykele cān vérsin. Hekimin (111) du° ası kebul olunur. Bu vaħıt dülgerle derzī de oyanır. Kıızın üstünde (112) mübāhişe édirler. (113) Ey kulağ asanlar, siz déyin görek kıız kime çatmalıdır? (114) Pādşāh dédi: (115) Esās işi dülger başılayıb. Dülgerin el kıabiliyetinin hesābına kıız éle güzel (116) olub. Ona göre de kıız dülgeré çatmalıdır. (117) Vezir içinı arıtlayıb söze başıladı: (118) Mence kıız derzīye çatmalıdır. Ahı Müselmānıķ. Kıızı ābıra salan derzī olub. (119) Pādşāhın kıızı dédi: (120) Siz yéne yanılırsınız. Kıız hekimé

çatmalıdır. Çünkü o, hekimin du° ası ile (121) cāna gelib. Cānsız héykel hūrī de olsa kime lāzımdır? Duvārdaki halça (122) kızın cavābını doğru sayıb şuhbetini tamāma yétirdi. (123) İsmā° il ayağa kalhıb pādşāhın kızına dermān içirtti ve dēdi: (124) Pādşāh sağ olsun şabāh da gelib kızınıza baş çekeceyem. Şabāh (125) āhırınıcı gündür. Kızınız tamām kamāl saġalacak. (126) İsmā° il gelib her şeyi dōstu Maħmūd'a naġılladı. Seheri gün İsmā° il (127) pādşāhın kızının yanına geldi. Otaġa göz gezdirdi. Üzünü çırāġa tuttu. (128) Ay çırāk, bir şuhbet éle kulaġ asaġ. (129) Çırāk işarıb şuhbetine başladı: (130) Bir kiři kızını zōrla sévmedigi bir adama ere véir. Toy gécesi kız (131) derdini açıb ere geldiği oġlana déyir. Oġlan kızın ayrı bir adamı sévmesini (132) bilib pert olur. O, kıza déyir ki sene toħunmaram. Meni sévmeyen adamı (133) özüme zōrunan arvad édenmerem. Kapı açıldı, hara isteyirsən gét. Kız baş (134) alıb évden çıhır. Yolda bir aşlan kıza hüçüm édir. Bu yandan bir pehlevān (135) çıhıb aşlanı boġur ve kıızı hilāş édir. Kızın sévdiği oġlan da bu (136) biri terefden çıhır. Kıza kapının açık olduġunu gösteren oġlan da kızın (137) onun kebīnli arvadı olduġunu yādına salıb téz onun dalınca yürüdü. (138) Elġerez bu oġlan da gelib onların yanına çatdı. Kızın üstünde üç oġlan (139) éceşmeye başladı. Ey şuhbete kulaġ asanlar, siz déyin göre k kız kime (140) çatmalıdır? (141) Pādşāh dēdi: (142) Pehlevān olmasaydı kıızı şir yiyecekti. Ona göre de pehlevānın olmalıdır. (143) Vezīr dēdi: (144) Kız ere véirilen oġlanın olmalıdır. Çünkü şerī° ete göre onların arasında (145) kebīn kesilib. (146) Pādşāhın kıızı dēdi: (147) Siz yéne de yanılırsınız. Kız ne ere gétdiği oġlanı, ne de pehlevānı sévmir. Kız (148) onu séven oġlanın olmalıdır. (149) Çırāk işarıb kızın cavābının doğru olduġunu teşdikledi ve şuhbeti tamāma (150) yétirdi. (151) İsmā° il yéniden kalhıb pādşāhın kızına dermān içirdib dēdi: (152) Pādşāh sağ olsun ta kızınız tamām saġalıb. Men borcumu yérine yétirdim. (153) Bundan sonraki meşlehet senindir. (154) Pādşāh dēdi: (155) Gét hāzırlaş. Şabāhdan kızımı sene vérib kırh gün, kırh géce toy (156) éliyeceyem. (157) İsmā° il gelib her şeyi dōstu Maħmūd'a naġılladı. Maħmūd dēdi: (158) Toydan sonra kıza toħunma. Sebebini sonra diyerem. (159) Pādşāh kırh gün, kırh géce toy éleyib kızını İsmā° il'a vérdi. İsmā° il (160) dōstunun tapşırıġına ° emel éleyib kıza toħunmadı. Bir gün İsmā° il, Maħmūd'un (161) meşleheti ile sefere çıhmaġ için pādşāhdan izin aldı. İsmā° il, pādşāhın (162) kıızı ve Maħmūd yola düzeldiler. Onların yanında çekiden yüngül, kıymette ağır (163) dörd

at da var idi ki daşkaşla yüklenmişdi. Onlar gelib birinci def e (164) görüşdükleri ağacın yanına çatdılar. Maḥmūd dédi: (165) İsmā° ıl qardaş bu ağac sene tanış gelir? (166) İsmā° ıl elini ağacın budağına atıb dédi: (167) Ay qardaş néce gelmir? Biz bu ağacın altında ° ehd péymān bağlayıb dōst (168) olmuşuq. (169) Maḥmūd dédi: (170) İndi de biz bu ağacın altında ayrılmalıyıq. Ancaq ayrılmamışdan qabaq her (171) şeyi yarı bölmeliyik. (172) İsmā° ıl dédi: (173) Maḥmūd qardaşım, sen benim yolumda çoḡ zehmet çekmisen. Pādşāh kızından (174) başqa yerde qalan her şeyi sene vérib gédirem. Ḥalāl ḥōşun olsun. (175) Maḥmūd dédi: (176) Sen ne danışırsan? Men dédim ki her şeyi yarı bölmeliyik. Daşkaşları (177) da, pādşāhın kızını da. Özüm de fikir vérirem ki sen bu pādşāhın kızından (178) qopmaq bilmirsen. Birinci éle onu yarı böleceyik. Yādında mı sene démişdim (179) kıza toḡunma? Maḥmūd sözünü qurtaran kimi kılıncı sıyırıp kızın başının (180) üstüne qaldıranda kızın ağızından bir qara ilan kıjiltı ıla çıḡıb ağaca (181) dolaşdı. Maḥmūd kılıncı béline taḡıb ismā° ıl'ı kucaqladı. (182) Men özüm éle étdim ki kızın qarnındaki ilandan onun yaḡasını bir def° elik (183) qurtaram. Daha bu kıza zavāl yoḡdur. Kızı da götür daşkaşları da. Bir başa (184) gét gözleri tutulmuş atanın yanına. Al bu bir ḡışma torpağı da sürt onun (185) gözüne. Qoy dünyā işığına ḡesret qalmasın. (186) İsmā° ıl dédi: (187) Maḥmūd qardaşım dédiklerini yerine yétireceyem ancaq meni bu sırdan ḡālī (188) ét görüm sen kimsen? (189) Maḥmūd dédi: (190) Men senin elinle ikinci def° e ḡeyāta qayıdan kızıl balıgam. Sözü tamāma yétirib (191) yoḡ oldu. İsmā° ıl pādşāhın kızını da götürüb atasının yanına geldi. (192) Ovcundaki torpaqdan onun gözlerine sürtdü. Handan hana kişinin gözleri (193) açıldı. O, oḡlu İsmā° ıl'ı tanıyıp bağına basdı. İsmā° ıl başına gelenlerin (194) hamısını atasına nağılladı. Atası İsmā° ıl ile pādşāh kızına tezedden kırḡ (195) gün, kırḡ gece toy éledi. Onlar yéyib içib ḡōşbeḡt yaşadılar. Siz de (196) yéyib içib ḡōşbeḡt olun.

Şāh ° Abbās'ın Şen° eti (34)

(1) Biri var idi, biri yoḡ uydu. ° Ağıllı bir şāh var idi. Ona şāh oḡlu şāh (2) ° Abbās déyerdiler. Bir gün şāh ° Abbās, Allāhvérđi vezīri yanına çağırıp dédi: (3) Vezīr, yādında mı seninle ḡüşüşī ḡerflerden ° ibāret olan bir elifbā (4) düzeltmişdik. O da yādındadır ki bu ḡerfleri ikimizden savāyı héç kim (5) oḡuyabilmir. Şabāḡdan libās

deyişdirib uzak sefere çıhıram. Çetinliye (6) düşsem sene hemîn elifbâ ile mektûb yazacam. Men kayıdana kimi ölkeni ° edâletle (7) idâre édersen. Şâh ° Abbâs sözünü tamâma yétirib libâs deyişdirdi. Az gétđi, (8) çođ gétđi. Yéddi şeher, yétmiş yéddi kend kéçđi. Gelib bir qalaçaya (9) girdi. Gördü ki burada bir qoca kişi ile güzel bir kız var. Şâh ° Abbâs (10) kişiden rühşet alıb bir gécelige orda qonaq qaldı. Amâ Şâh ° Abbâs (11) üreginde kişinin kızına berk vurulmuşdu. Şeher kişi onu yola salanda Şâh (12) ° Abbâs dédi: (13) Ay kişi benim adım ° Abbâs'dır. Şâha berâber varım kârım var. Senin kızıvı (14) görüb ona vuruldum. İzin vérsen onunla évlenerem. Sen de bir gün görersen. (15) Kişi dédi: (16) Men rāzıyam ancak qoy bir kızımı dindirir. Görüm ne déyir. Şabâh gelersen (17) hen yoğunu déyerem. (18) Şâh ° Abbâs kişinin dédikleriynen rāzılaşdı. Kişi gelib her şeyi kızına (19) söyledi. Kız çođ ° ağıllı idi. Odur ki atasına dédi: (20) Ata, öyren gör o adam ne şen° etin şâhabıdı. Eger bir şen° eti olmasa men ona (21) ere gétmerem. Şeheri gün Şâh ° Abbâs geldi. Kişi kızının dédiklerini ona (22) çatdırdı. Şâh ° Abbâs dédi: (23) Ay kişi, men şen° eti néynirem. Ağzımda sene déyirem ki şâha berâber adamam. Var (24) kârım yéddi neslim, köküm yése qurtarmaz. Gét kızını başa sal. Al bu bir (25) kîse kızılı da vér özüne cehiz mehiz alsın. Kişi kızının yanına qayıtdı. Her (26) şeyi yéniden ona başa saldı. Ancak kız yéne rāzılıq vémedi ki o, bir (27) şen° et yiyesi olmuyunca ona ere gétmiyecek. İsteyir béle var kârı dünyâ (28) boyda olsun. Şâh ° Abbâs, şâh olmağını gizletdiginden kişi ona ° Abbâs kimi (29) mürâci° et édirdi. Odur ki qoca gelib günâhkâr adamlar kimi onun (30) qabağında dayandı: (31) ° Abbâs, ođul, kızım déyir o bir şen° et şâhibi olmasa hýyri yoğdu. Ona (32) arvad olmaram. Bađ kızılı da dala qaytardı. Menim de sene bir dünyâ görmüş adam (33) kimi meşlehetim budur ki gédib bir şen° eti öyrenib gelesen. Onda kızımın (34) behânesi kesiler. Şâh ° Abbâs kişinin meşlehetine qulaq asıb yola düzeldi. (35) Gelib Tebrîz şeherine çatdı ki hemen şehere şen° etkârlar şeheri déyirdiler. Şâh (36) ° Abbâs bu şeherde kéçeçilik şen° etini kâmil bilen bir ustâdan ders almağa (37) başladı. Bu şen° eti öyrendikten sonra éle nahışlı kéçeler toğudu ki özü (38) de heyran qaldı. Şâh ° Abbâs sévincek kızın atasının yanına qayıtdı. Kız ona (39) bezekli bir kéçe toğutdurduğdan sonra onun şen° etini beyendi ve ona ere gétmeye (40) rāzılıq vérdi. Şâh ° Abbâs bu kızla évlendi. Bir néçe ay bu şeherde qaldığdan (41) sonra yādına düşdü ki ölkeni Allāhvérđi vezîrin umıduna qoyub geldiği (42) vağıtdan heyli zamân kéçib. Odur ki

kıza dēdi: (43) Menim bir seferim var, gerek gēdem. Kızım olsa hēç, oğlum olsa sene vėrdigim (44) bāzūbendi bağlarsan konuna gelib meni tapar. Şāh ° Abbās sözünü tamāma yétirib (45) yola düşdü. Gėdib bir şehere çıhdı. Dellek tukānının kabağından kéçende (46) yādına düşdü ki gör néçe vahtıdır üzümü vurdurmamışam. Téz dellek tukānına (47) girib eyleşdi. Dellek ayağı ile yérdeki kara mıhı néce terpeşdirdise o, (48) kelle me° ellek tukānın altındaki zīrzemīye düşdü. Bağdı ki peho, burda onun (49) kimi on on bés nefer de var. Onlardan öyrendi ki bura salınanları bir bir (50) heyvān kimi kesib etini Qāhire’de yaşayan bir tācire bahā kıymete satırlar. Hemen (51) tācirin heste kıızı ancak insān etini yémegin hēsābına yaşayır. Şāh ° Abbās (52) olan qalan kıızıklarını kendçi kıızının yanında koyub geldiginden cibinde (53) ancak kēpik kuruş qalmışdı. Zīrzemīnin bir küncüne çekilib çāre ahtarmağa (54) başladı. Öyrendigi kéçeçilik şen° eti yādına düşende biraz tohtadı. (55) kıuldurbaşı zīrzemīnin qapısını açıb içeri girende Şāh ° Abbās ona yan aldı. (56) Menim etimden yuğarı başı min tümen qazanasan ya qazanmayasan? Menim (57) elimden éle bir iş gelir ki sen her hefte min tümen pul qazanarsan. Men kāmil (58) kéçeçiyem. Tohtuduğum kéçelerin sorağı Hindistān’dan béle gelir. Kıuldurbaşı (59) biraz fikirleşib onu zīrzemīnin altında olan bir otağa getirdi. Kıbağına heyli (60) yun tókub lāzım olan levāzimātları da hāzırladı. Sonra ona tutub (61) dēdi: (62) Göster hünerini. Burdan qaçmağı ° ağına béle getirme. Şāh ° Abbās bir kéçe (63) tohtudu ki heyran qalan kıuldurbaşı dēdi: (64) Sen doğurdan da māhir tohucusan. Seni öldürme[ye]ceyik ancak ° ömrüvün (65) āhırınacan burda qalıb kéçe tohuyacaqsan. Şāh ° Abbās nā° elāc qalıb rāzı (66) oldu. Onun tohtuduğu kéçeler tācirlerin ellerinde gezdi. Bir gün o kéçe (67) tohuyan zamān Allāhvėrdi vezīrle aralarında olan herfler yādına düşdü. Şāh (68) ° Abbās bundan sonra tohtuduğu kéçelerin hamısının üstünde Allāhvėrdi hana (69) hemīn herflerle mektüb yazıb hāl-i kéziyeni teşvīr étdi. Hemen herflerden hēç (70) kimin başı çıhmadığına göre onlar gözel nağış kimi görünürdü. (71) Gün o gün oldu ki hemīn kéçelerden birini Allāhvėrdi vezīrin kıızı (72) tācirden alıb qapının ağızına asdı. Allāhvėrdi vezīr éve girende kéçe dikketini (73) celb étdi. Dikketle bağanda gördü ki ey dil-i gāfil Şāh ° Abbās ona mektüb (74) yazıb. Allāhvėrdi vezīr kéçenin üstünde yazılanların hamısını ohtuyub her (75) şeyden hālī oldu. Seherisi gün qoşun götürüb gėtdi. Hemen yérin altını (76) üstüne çevirdi. Şāh ° Abbās’ı götürüb sağ salāmat geri qayıtdı. Şāh

(77) ° Abbās libāsını deyişib tahtında eyleşdi. O, Allāhvérđi vezīrle derdleşmeyinde (78) olsun, sene kimden déyim, kendçi kıızıynan oğlundan. Oğlan bir gün anasına (79) dédi: (80) Ay ana, déyirdin ki böyüyende bāzūbendi véreceyem, gédib atanı taparsan. İndi (81) böyümüşem bāzūbendi getir vér mene. Gédim atamı soraqlayib tapım. Arvad bāzūbendi (82) getirib ona vérdi: (83) Oğul, sene yaşşı yol. Ancağ yādından çıhartma ki atavun adı ° Abbās'dır. (84) Oğlan anası ile görüşüb öpüşdükdən sonra yola düzeldi. Yéddi şeher (85) gezdi. Yétmiş yéddi kend kéçdi. Āhırda gelib bir şeherde ayak sahladı. Bir (86) tukānın kabağında durub onun nūrānī şāhibini doğma adam kimi séyr éledi. (87) Qerīb oğlanın hareketi tukān şāhibinin diğketinden yayınmadı. O, oğlanın yanına (88) gelib onun kimliğini, hardan gelib hara gétdigini soruşdu. Oğlan (89) déyende ki ° Abbās adında bir kişi onun atasıdır. İndi onu ahtarmağa çıhib. (90) Tukān şāhibini gülmek tutdu, dédi: (91) Ay oğul, bu ölkede o qeder ° Abbās var ki gel tukāna bir derdleşek. Eger (92) rāzı olsan yanımda kalıb tukānımı işletmekde mene kömek édersen. Oğlan (93) onun yanında kalmağa rāzı oldu. Oğlan başladı yavaş yavaş tukānı (94) işletmeye. Bir gün cārçılar cār çekdiler ki tukān, bāzār şāhibleri (95) tukānlarını açık koyub özleri évlerine gétsinler. Allāhvérđi vezīrin kıızı (96) tukānları gezecek. Hamı év eşigine dağılışdı birce oğlandan savāyı. (97) Oğlan evvelki kıaydayla tukānda mälları çéşidleyirdi. Bu vahtit Allāhvérđi (98) vezīrin kıızı, kırırh ince bél kıızla içeri girdi. Onlar oğlanı gören kimi (99) heyretlendiler ki bu boyda, şeherde Allāhvérđi vezīrin emrine birce bu oğlan ° emel (100) étmeyib. Allāhvérđi vezīrin kıızı oğlanı gören kimi bir könülđen min (101) könüle ona vuruldu. Ancağ bunu kıızlara bildirmemek üçün keşden oğlana (102) acıqlandı. (103) Atamın emrine ° emel étmedigine göre en ağır cezā alacağsan. Şecā° etini (104) asılanda gösterersen. (105) Allāhvérđi vezīrin kıızı bu sözleri déyerken göz kaşıyla him cim éledi. (106) Oğlan kıızın keşden acıqlı danışdığını başa düşünce özünde tohtaklık (107) tapdı. Allāhvérđi vezīrin kıızı éve kıaydanda hemen bir kenkan tapdırdı. Kıız (108) kenkana iki kīse kıızıl vérib öz otağından hemīn tukāna qeder lağım atmağı (109) tapşırđı. Kenkan bir güne öz işini görüb kıurtardı. Allāhvérđi vezīrin (110) kıızı ona bir heylī en° ām da vérib tapşırđı ki bu bārede héç kime (111) danışmasın. Kıız kıaravaşını lağımla oğlanın tukānına gönderdi. Çoğ kéçmedi (112) ki kıaravaş oğlanı götürüb geri kıayıtdı. Kıaravaş, Allāhvérđi vezīrin (113) kıızının huşūrundan āzād olduqdan sonra yéyib içdiler, oturub (114)

derdleşdiler. Bu minvāl ile onlar üç gündən bir görüşürdüler. Bir gün Şāh (115) °Abbās'la Allāhvérđi vezīr libās deyişdirib olub şeheri gezmeye çıhdılar. (116) Oğlan onları öz tukānında dervīş kimi qarşıladi. Bu vahtı qaravaş (117) lağımdan çıhib oğlana dédi: (118) Tukānı bağla gédek. Yārın seni qonaq çağırır. (119) Oğlan özünü itirse de özünü o yere qoymayıb dédi: (120) Gét hanıma dé ki qonağım var. Bugün gelebilmeyeceyem. (121) Qaravaşın aşığı eyilmesiynen gözden itmegi bir oldu. Şāh °Abbās'la Allāhvérđi (122) vezīri fikir aparmışdı ki bu ne olan işdir? Oğlan dervīşler[e] bir tīke (123) çörek vérmek isteyirdi ki qaravaş ikinci def e lağımdan çıhib dédi: (124) Hanım déyir ki onun qonağı benim de qonağımdır. Qonaqlarını da götürüb (125) gelsin. Yaşşıca fisincān plov hāzırlamışam. Oğlan çāresiz qalib (126) dervīşleri de götürüb lağıma girdi. Qız öz otağında qonaqları qarşılarken (127) atasını ve şāh °Abbās'ı tanıyib istedi ki ne ise étsin. Allāhvérđi vezīr (128) kızına işāre ile qandırdı ki artık eskik danışsa boynunu (129) vurdutduracağam. Yemek içmekden sonra oğlan dervīşleri de götürüb hemen (130) lağımla tukāna qayıtdı. Onlara rehmi gelib bir iki şey de pay vérib yola (131) saldı. Şāh °Abbās'la Allāhvérđi vezīr sarāya qayıdan kimi libāslarını deyişib (132) meşlehetleşmeye başladılar. Şāh °Abbās dédi: (133) Allāhvérđi vezīr his éleyirem ki sen kızını öldürmek isteyirsen. (134) Özünü ele al. Qızında günāh yoğdur. Günāh tukānçı oğlandadı. Onu (135) öldürmekle bu işi sil batır élemek olar. Qızının da adı dile dişe (136) düşmez. Senin de adın lekelenmez. Allāhvérđi vezīr Şāh °Abbās'ın teklīfini beyendi. (137) Tukānçı oğlunu tutub getirdiler. Méydān sulandı. Dārağacı quruldu. Şāh (138) °Abbās oğlana son söz vérdi. Oğlan dédi: (139) Şāh sağ olsun men tukānçının oğlu déyilem. Men bu şeherde qerīb bir adamam. (140) Atamı ahtara ahtara gelib bura çatmışam. Şāh °Abbās oğlanın danışıqlarından (141) şübhelendi. Soruşdu ki atavın adı nedir? Oğlan cibinden bāzūbendi (142) çıhardıb dédi: (143) Bu bāzūbendi o vahtlar anama o vérib ve déyib ki adı °Abbās'dır. Oğlan (144) sözünü tamāma yétirende az qaldı Şāh °Abbās'ın üregi hārāb ola. Ölüm (145) hōkmünü legv édiş camā° ata dağılışmağa emr étdi. Sonra üzünü Allāhvérđi (146) vezīre tutub hāl-i keziyeni ona danışdı. Şāh °Abbās oğlunu bağına basdı. (147) Bir suvār gönderib onun anasını da sarāya getirdi. Allāhvérđi vezīrin kızını (148) oğluna alib kırğ gün kırğ gece onlara toy éledi. Onlar yéyib içib (149) yere kéçdiler. Siz de yéyib içib dövre kéçin.

Felegin Çarhı (35)

(1) Bir Aybek şāh varmış. Bu Aybek şāh çoḡ mö° teber sayılan şāhlardan ḥésābdı. (2) Özü de Allāh° a çoḡ yaḥın adam-idi. İş éle getirir ki hemen Aybek şāhın (3) yanına biri geldi ki sen déyirsen peygamberdi men çoḡ isteyirem. Onun ḥātirine (4) bu günden üç günlüye pādşāhlığı vér mene. Şert kesildi. Déyir ki néyniyek. (5) Pādşāh hemişe tézden géderdi. Aḥşamçağı gelerdi. Bu def° e günortadan (6) geldi. Pādşāhın ḥatunu ḥeber aldı ki niye béle téz gelmisen? Dédi: (7) Bu günden Hıdır Nebi°nin yolunda pādşāhlığı vérmişem bir şehşe. (8) Üç gün kéçenden sonra bu gétdi ki vaḥıt tamāmdı, gel gét. Dédi: (9) Camā° atı yığaḡ. Seni isteyir taḥtda sen otur. Meni isteyir men oturam. Bu (10) camā° atı o, üç gün ° erzinde özüne teref çekmişdi. Odur ki camā° at (11) onu istedi. Aybek Şāh°ı taḥtdan saldılar. Onun bir baş ḥeremi vardı. (12) Çoḡ gözeldi, özü de Melike Ḥatun adında. Bu Melike Ḥatun°un gözelliginin (13) ses sorağı ° āleme yayılmışdı. Bunun da bir veziri vardı. Adına Ḳam déyirdiler. (14) Ḳam hemişe bu pādşāhlıkda olardı. Ayrı yere gétmeydi. Bir günleri gétdi (15) bāzāra. Gördü her yérde Aybek Şāh°ın arvadının gözelliginden déyirler. Geldi (16) évine. Dédi ki vallāh, gerek men de gedim görüm. O, te° rife göre var, ya yoḡdu? (17) Melike Ḥatun°un bir ° imāreti vardı. Orda yaşayırdı. Özü de ḥāşiyetidi. Şubḥ (18) namāzından sonra çıḥardı külāfirengiye tamāşā éder, hezz alardı. Gördü vezir (19) Ḳam durubdu bāḡın darvāzasının ḡabaḡında. Kenizi var idi Ağcaḡız adında. (20) Dédi ki Ağcaḡız gét o veziri getir bura. Vezir geldi gördü ne teher camā° at (21) danışır sa yoḡ belke on def° e artıḡ bu Ḥatun°un gözelligi var. Melike Ḥatun (22) Ḳam°a dédi: (23) Vezir ḥōş gelmisen. Ne ° eceb gelmisen? (24) Dédi: (25) Düzü dün en seni çoḡ te° rīflediler. Men de dédim görüm ona lāyıḡsan ya (26) yoḡ? (27) Dédi: (28) ° Aḡlın ne kesdi, men lāyıḡ olaram, olmanam? (29) Dédi: (30) Elbette. (31) Béle diyende Melike Ḥatun Ağcaḡız°a dédi: (32) Gét mene kırḡ metir kendir al gel. (33) Vezir ḡorḡuya düşdü. Dédi: (34) Yeḡin benim sözüm buna acıḡ geldi. (35) Ḳam geldi évine. Arvadına dédi ki arvad, évde ne ḡeder ki eşyā var hamısını (36) yığ. Meni öldürecekler. (37) Dédi: A kişi sene ne olub? (38) Dédi: Yoḡ éy, men bilirem ki meni öldürecekler. Béylelikle Ḳam oradan (39) gétdi. İndi Ḳam gétmekde olsun size danışım Aybek°den. (40) Aybek°i pādşāhlıkdan saldılar. O vaḥıt hansı pādşāhı ki hansı pādşāh şāhlıkdan (41) salırdı, sürgün éleyirdi başḡa vilāyetlere ki gétsin başını (42) dolandırısın. (43) Aybek°i Sürgün élediler. Melike

H̄atun'u da ken̄iz satılan b̄az̄ara ḡonderdiler ki (44) satılsın. Q̄am da bu Şeherden ıĥdı. Ayrı Şeherde z̄üne mesken saldı. T̄acir (45) Şifetinde başladı dolanmaĝa. Bir ḡun ken̄iz satılan b̄az̄ara ḡetmiŐdi. Ḡord̄u ki (46) yazıblar: (47) MiŐir Őahı Aybek Şahın baş heremi Mel̄ike H̄atun'un ken̄iz b̄az̄arında satılması (48) e° l̄an olunur. (49) Q̄am bunu ḡorende ĥali deyiŐildi, d̄edi: (50) Vay, Aybek Şahın arvadı Mel̄ike H̄atun ken̄iz ĥes̄abına satılır. Bu nedi? O q̄eder (51) durdu ki bir de ḡord̄u kec̄ave gelir. Mel̄ike H̄atun'u kec̄aveden ȳendirdiler. Buna (52) m̄uŐter̄i oĥ ıĥdı. Onda b̄ele bir ° adet var-idi ki sen d̄eyirdin ki b̄eŐ (53) manat v̄erirem, o biri d̄eyirdi yoĥ on manat v̄erirem. B̄ele b̄ele o q̄eder (54) d̄ediler ki ta aĥırncı kıymeti v̄eren olmadı. Olmuyanda bu Q̄am o s̄a° at p̄ulu (55) v̄erdi, Mel̄eyke H̄atun'u aldı. Getirdi vine. aĝırdı arvadını d̄edi ki bir (56) otaĝı boşaldın, bezedin. İki ken̄izle v̄erin ĥim̄yesine. Bunlar burda (57) q̄alsın am̄a Mel̄ike H̄atun vez̄iri tanımır. le bilir bu t̄acirdi. T̄acir bir ḡun (58) ḡedirdi, ḡord̄u bir s̄a° il dolanır. Ḡord̄u hemen Aybek Őahdı. YaĥınlaŐıb (59) d̄edi: (60) Ne gezirsen? (61) D̄edi: (62) S̄a° il adamam da gezirem. (63) Cibinden ıĥartdı buna ĥeyl̄i p̄ul v̄erdi. (64) D̄edi: (65) A s̄a° il bu Şeherin ° adeti p̄isdi. Seni tutacaĝlar, q̄atacaĝlar zind̄ana. Gel seni (66) men aparım vime. Gelenden sonra bir otaĝı da d̄uzelt̄di, bezetdi, d̄edi: (67) Orda benim q̄ardaŐımın tuk̄anı var. Q̄ardaŐımla her ḡun alv̄er liyersen. (68) Bu q̄ardaŐıyla alv̄er dir. Mel̄ike H̄atun'a da ken̄izler yaĥŐı baĥır. Aĥır (69) neh̄ayet bir ḡun aĝırdı t̄acirleri, d̄edi: (70) Cam̄a° at, gelin bura. YaĥŐı ĥeyr işim var. (71) Geldiler yıĝıŐdılar. YaĥŐı q̄onaĝlıq d̄uzelt̄di. Ȳediler, içdiler. (72) T̄acir d̄edi: (73) Bilir siz ne var? (74) Men bu q̄onaĝlıĝı d̄uzelt̄miŐem ona ḡore ki benim bir q̄ardaŐım kıızı var, onu v̄ereceyem (75) q̄ardaŐımın oĝluna. Hamı ȳerbeȳerden d̄edi: (76) All̄ah mub̄arek lesin, All̄ah mub̄arek lesin. (77) Sonra bir ĥeyl̄i k̄edi. Bir ḡun ȳene cam̄a° atı aĝırdı, d̄edi: (78) Cam̄a° at, yıĝıŐın bura. Menim bir ĥeyr işim var. (79) D̄edi: (80) Buḡun q̄ardaŐımın kıızıynan q̄ardaŐımın oĝlunun Şir̄in çayını iceyeyik. (81) Ȳerden hamı d̄edi: (82) All̄ah mub̄arek lesin, All̄ah mub̄arek lesin. (83) Ȳene bir ĥeyl̄i k̄edi. Sonra aĝırdı cam̄a° atı, d̄edi: (84) Yıĝılın bura. Buḡun men paltar bidireceyem kıza. Hamınız mub̄arekd̄arlıq v̄erin. (85) Hamı ȳerbeȳerden d̄edi ki mub̄arek olsun, yaĥŐı olsun. (86) Bir ḡun aĝırdı d̄edi ki cam̄a° at men q̄ardaŐım kıızının, q̄ardaŐım (87) oĝlunun keb̄inin kesdireceyem. Keb̄in kesdirdi, r̄astladı, her Şeyi d̄uzelt̄di. (88) Sonra gelin otaĝının ortasından bir perde asdırdı. O perdenin

dalında gelin (89) oturacak. Birisinde de oğlan oturacak. İki de qaravul koydu kapıya, dédi: (90) Onlara yahşı fikir vérin, görün şādlık olacak. Yoħsa me^o yūsluħ (91) olacak. Qaravullar bahırlar ki oğlan beride oturub, gelin de o yanda perdenin (92) dalında. Bunlar çoħ me^o yūs oldular, çoħ ağladılar. (93) Üreginde Melıke Hıatun dédi: (94) Évin yıhılmasın, évin tikilsin senin Aybek. Gör ne hāla kalmışam ki (95) senin Melıke Hıatun kimi gözelin āhırda kime geldi kısmet oldu. Tācirin (96) kıardaşı oğlana. Menim āhırım hara geldi dayandı. Aybek de beride fikir éledi. (97) Dédi: (98) Aybek kimi řāh, tahtından düşüb āhırda gelib bu yere çatıb ki tācirin (99) kıardaşı kıızını alıram. (100) Bu gécenı çoħ me^o yūsluħla kéçirttiler. Seher tācir soruşdu. Qaravullar (101) dédi ki çoħ bedbınlikle kéçdi. Aħřam oldu. Yéne gelin öz yérinde (102) oturdu, oğlan öz yérinde. Géceden bir hıylı kéçmiřdi. Melıke Hıatun dédi: (103) Ay oğlan, sen meni niye dindirmirsén? Sen bilirsén men kimem? Men Miřir (104) řāhı Aybek řāhın bař heremi Melıke Hıatun'am. Gör mene noldu ki sene kısmet (105) oldum. Oğlan da dédi ki ay Melıke Hıatun, sen ki hıle déyirsén. Bilirsén (106) men de kimem? Miřir pādřāhı vardı ki Aybek řāh. Éle o Aybek řāh menem (107) dédi. Perdenı kıovzadı. (108) Seher bahdılar Qam gelir. Qaravullar dédiler: (109) Çoħ řād[ı]k kéçdi. (110) Tācir camā^o atı yığdı, dédi: (111) Camā^o at, men toy éliyeceyem. Gelini de köçüreceyem başka °imārete. Toy (112) başladı. Vur ha vır, tut ha tut. Āhır ki Melıke Hıatun'u köçürdü hemın (113) °imārete. Camā^o atı yığdı. Ortadan perde asdı. Aybek řāha dédi: (114) Ay tācir, be sen bir béle ki °ezāb ezıyet çekdin, aħı bunun me^o nāsını men (115) bařa düşmedim. Dédi: (116) řāh, mene vaħıt vér. (117) Gétdi, o tācir libāsın çıhartdı, vezır libāsını géydi. Aybek bahdı ki bu (118) Qam'dı. Béle olanda hūřu gétdi. Doldular bunun başına, özüne getirdiler. Aybek (119) soruşdu, bu ne iřdi? (120) Tācir dédi: (121) Bař heremin Melıke Hıatun'dan soruş kıırħ metir kendiri néynirdi? (122) řāh dédi: (123) Bu ne haķ hésābdı? (124) Melıke Hıatun dédi: (125) Men o kıırħ metir kendiri ona göre alırdım ki felegin çarħı var. Bir ucunu (126) bağlıyam felegin çarħına, bir ucunu sağlıyam elimde ki dönmesin. Men dünyāda (127) hemışelik yaşayım. Amā felegin çarħı döndü. Men āhırda gördüm ki başımıza (128) ne oyun geldi. Burda nağıl kıurtardı. Siz saė, men salāmat.

Ƙaraƙul'un Nağılı (36)

(1) Biri var idi, biri yođ uydu. Ƙedim zamanlarda bir pādšāh var idi. Ƙođ (2) ° ādil, merħemetli, olan bu pādšāh ölkesinde yaşıyanların ƙeydine Ƙođ ƙalırdı. (3) Günlerin bir gününde bu pādšāh gece gedir Ƙođ uzak meħellelerden birine ki (4) görüm camā° at ne işle meşğül olur. Pādšāh bir uçuk évin yanından kéçende (5) görür küçe ƙapısından bir ƙolu çırmalı, elinde ƙara ƙelem, ƙara kāđız olan (6) ƙişi çığdı. Pādšāh fikir vérib gördü ki ƙişinin elindeki ƙara kāđıza (7) ne ise ađ cızma ƙara édilip. O, ƙişini sağlayıb soruşdu: (8) Dé görüm kimsen ve ĥalkın évinde néçe vağtdır ne işin var? (9) Ƙişi dédi: (10) Ey pādšāh, el çek gé. Menimle işin olmasın. (11) O, Ƙođ dédi, bu az éşitdi. Ancak pādšāh ƙişiden el çekmedi. Āđırı (12) ƙişi dédi: (13) Men yazı yazanam. Bu évde bu değiğe bir oğlan dünyāya geldi ki o, Ƙođ ° eybecer (14) ve ƙaradır. Adına Ƙaraƙul diyecekler. O, senin ƙapında ƙulluđ édecek. İndi (15) geldim senin ƙızının ƙismetini buna yazdım. (16) Pādšāh gezeblenib dédi: (17) Ƙişi, ne boş boş çerenleyirsen? Menim ƙızımı bir kāsıba tāy mı édirsen? (18) Sen bilirsene ki bu ° ömründe olabilemez? (19) Ƙişi dédi: (20) Onu bil ki her néce olursa olsun benim yazıma pozu yoğdur. (21) Pādšāh dédi: (22) Men senin o yazını pozaram, sen de görersen. (23) Ƙişi dédi: (24) Yağşı, görüserik. Ne vağıt ki sen ƙızınla bu Ƙaraƙul'un uşaklarını (25) oynadacağsan, onda men gelib sene diyerem. (26) Ƙişi bunları déyib yođ oldu. Pādšāh évlerine gelib ĥeyli fikirleşdi. (27) Günlerin bir gününde pādšāhın ođlu ĥestelenir. Pādšāh cār çekdirir ki bes (28) kim oğlumun derdine ° elāc élese onun ƙızımı almağdan başđa bütün (29) isteklerine ° emel édecegem. Pādšāhın derdine çāre tapan olmur. Hemin (30) vağıt ƙara uşak artığ böyümüşdü. O, gece yuđu görür. Yuđuda ona (31) déyirler ki gé. Şeherin kenārında ƙayanın döşünde bir sarı çiçek var. Onu der, (32) ƙurut, döy, tök pādšāhın oğlunun ağzına. Sonra oğlan sağalacağ. (33) Pādšāh senden soruşacağ ki istegin nedir. Onda déyersen ki sene ƙul (34) olmağ. (35) Ođlan oyanır. Éle de édir. Ğerez pādšāha ƙul olur. Pādšāh bilir ki bu hemin (36) ƙuldur. Günler kéçir, vağıt dolandır. Pādšāhın ƙızı da, Ƙaraƙul da ° erşeye (37) gelir. Pādšāh fikirleşir ki néce olursa olsun gerek bu oğlanın başını (38) ekem ki ƙızım buna ƙismet olmasın. (39) Bir gün pādšāh bir kāđız yazıb Ƙaraƙul'a vérir ve déyir ki gedersen gundoğan (40) pādšāhının yanına. Bu kāđızı véersen ona. O, öz möhürünü vuracağ bu (41) kāđıza. Sonra gétirersen. Yazığ oğlan dinmez söylemezce kāđızı cibine (42) ƙoyub évden çığır. Az gedir, Ƙođ

gédir bir koca kişiyē rāst gelir. Koca (43) soruşur ki ay oğul hara gédirsen? Kāraķul déyir: (44) Gédirem gūndoğan pādşāhının yanına. (45) Kişi déyir: (46) Onda, ay oğul, ona dénen ki bir kişi var. Déyir düz yéddi ildi bir (47) sāhe alıb. Héy ekir bécerir. Bir meşşul götürebilmir. Bes o ne étsin? (48) Kāraķul, kişini arhayın salır ki mütlek diyeceyem. (49) Sonra Kāraķul yéne yoluna davām édir. Gédir çatır bir deryānın kenārına. Görür (50) deryādan kéçebilmeyecek. Bir heyli durub fikirleşir. Éle bu vaħıt deryādan bir (51) kıızıl balıķ çıħıb oğlana déyir: (52) Bilirem sen gūndoğan pādşāhının yanına gédirsen. Gel seni bu deryādan (53) kéçirim. Amā gerek benim derdimi de ondan soruşasan. Oğlan dédi: (54) Dé görüm senin derdin nedir? (55) Balıķ dédi: (56) Menim başımda bir ağrı var. Ağrı tutanda az qalırım ölüm. (57) Oğlan rāzılaşdı. Balıķ onu béline alıb deryānın o terefine aparır. Oğlan yéne (58) yol alıb gédir. Heyli gédenden sonra görür bir kişi oturub qayanın (59) üstünde. Kişi bunu görcek gülümseyib dédi: (60) He, Kāraķul, āħır ki gelib çıħdın yanıma. Evvel evvel gét bu qayanın dalında (61) su aħır. Orada yuyun gel. Sonra danışaq. (62) Oğlan qayanın dalına kéçib yuyundu. Ağarıb geldi ki gūndoğan pādşāhı (63) möhürün vurub. Sonra o, oğlana dédi: (64) Ey Kāraķul, gédersen balığa diyersen seni deryānın o terefine kéçirer. Éle ki (65) balığın bélerinden sāhile düşdün, onun burnunun üstüne bir tepik vur. O éle (66) bilecek sen qeşden édirsen. Sene ħırşlenecek. Amā onun burnundaki le°l (67) yére düşen kimi sen onu götür. Le°l düşenden sonra balığın başının ağrısı (68) da kesecek. Aparıb o le°li véersen yolda gördüyün kişiyē, yéri alarsan. (69) Kişi çoħ sévinecek ki meşşul vérmez şāheye sen le°l véirsen. Sonra (70) hemīn yéri qazdırıb torpağın altındaki kıızıl yatağın çıħararsan. Orda bir (71) güzel °imāret ve bāğ bāğça salarsan. Hemīn bāğcanın meşşulundan apararsan (72) pādşāha sovqat. Sonra ise kıızına élçi gédersen. Pādşāh kıızın sene vérecek. (73) Amā sen kimliğin ħaqqında ona héç ne déme. (74) Oğlan yola düşüb geldi. Pādşāh dédiği kimi de éledi. Kāraķul çoħ (75) güzel bir év tikdirdi. Sonra évindekinden sovqat tutub apardı pādşāha. (76) Pādşāh béle kıymetli sovqatlar görüb heyretlendi ve oğlan gédenden sonra (77) arvadına dédi: (78) Baħ, béle biri benim kıızıma élçi gele, o deķiķe vérerem. (79) Sonra pādşāh heyli fikirleşdi. Onun meşşedi o idi ki hemīn oğlan kıızını (80) alsın. Pādşāh derdini dağıtmaq üçün séyre çıħdı. O, gédib bir güzel (81) bāğça gördü. Biraz da gédenden sonra gördü bir büyük °imāret var ki öz (82) °imāreti onun yanında bir héçdir. Soruşdu bu °imāret kimindi?

Dédiler bir (83) oğlanın. Pādşāh oğlanı yanına çağırtdırıp görmek istedi. Oğlan gelende (84) pādşāh baħdı ki bu éle hemīn oğlandı. Pādşāhın derdi iki ğat artdı. (85) O, éve gelib derin fikirlere gerĝ oldu. Bir néĝe ĝün kéĝenden sonra pādşāh (86) gördü oğlan onlara geldi. Pādşāh téz tedārük görmeye başladı. Āħırda (87) oğlan dédi ki men gelmişem senin kıızına éĝiliye. Pādşāh sévincinden bilmedi (88) ne étsin. O, rāzılıĝ vérdi ve toy ĝercini de öz üstüne götürüb (89) kırĝ ĝün, kırĝ géce toy édiib kıızını Ğaraĝul'a vérdi. (90) Ğünlerin bir ĝününde pādşāhın bir cüt nevesi oldu. Onların her ikisi (91) oğlan idi. Ta pādşāhın sévinci aşıb daşırdı. Bir ĝün géce pādşāhla (92) arvadı nevelerini görmek üçün kıızıgile gétdiler. Pādşāh nevesini ĝucaĝına (93) alıb oynadırdı. Birden ĝapı açıldı. Pādşāhın yirmi il evvel géce köhne (94) meħlede gördüyü ĝoca kişi éve girdi. Pādşāh onu tanıdı. Özünden arĝayın (95) ĝālda ĝülümseyirdi. Kişi yaħınlařıb pādşāha dédi: (96) Kible-yi °ālem bes déyirdin senin yazını pozacaĝam. Kıızımı Ğaraĝul'a vérmeyeceyem. (97) Görürsen ki yazıya pozu yoħdur. (98) Pādşāh dédi: (99) Men ki kıızımı Ğaraĝul'a yoħ, bir beglerbegine vérmieřem. (100) Kişi ĝülerek dédi: (101) Sehv édirsen. Ğible-yi °ālem bu éle hemīn Ğaraĝul'dur. İsteyirsen özünden (102) soruş. Éle bu vaħıt oğlan pādşāha yaħınlařaraĝ dédi: (103) Doĝrudan da ĝible-yi °ālem sen vérdiĝin kāĝızı çoħdan möħürledib (104) getirmieşem. (105) Pādşāh alıb kāĝıza baħdı. Onun gözleri kellesine çıħdı. Bu vaħıt ĝoca (106) kişi yoħ oldu. Ğaraĝul ise bütün başına gelenleri bir bir neĝl étmeye (107) başladı. Pādşāh her şeyi bilenden sonra yéniden böyük ĝonaĝlıĝ étdi. Sonra (108) onlar řād ĝürrem yařamaĝa başladılar.

Ğaraman (37)

(1) Biri var idi, biri yoħ uydu. Bir ĝarı var idi. Bu ĝarının gözünün aĝı (2) ĝarası bir oĝlu var idi. Oĝlunun adı Ğaraman idi. Bir ĝün Ğaraman'ın (3) dōstları gelib dédiler: (4) Ğarı nene, ĝoy Ğaraman da biznen méřeye oduna gétsin. (5) Ğarı dédi: (6) Oĝul, benim gözümün aĝı ĝarası, var yoħ birce oĝlum var, ĝorĝuram. (7) Ğaraman'ın dōstları dédiler: (8) Ğorĝma ĝarı nene, héĝ ne olmaz. Ğoy gétsin. (9) Ğaraman'ın dōstları méřeye odun yıĝmaĝa gétdiler. Onlar méřede bir ĝuyu (10) gördüler. Ğaraman dōstlarına dédi: (11) Uřaĝlar, göresen bu ĝuyuda ne olabilir? Gelin düşek bu ĝuyuya. (12) Uřaĝlardan birisini ĝuyuya saldılar. O, ĝuyuya düşen kimi çağırtdı: (13) Haray, meni çıħardın! (14) Uřaĝlar onu çıħartdılar. (15) Ğaraman

dédi: (16) Meni sallayın kıuyuya. Ne keder hay haray kóparsam sözüme bağmayın. (17) Uşaklar onu kıuyuya salladılar. Karaman kıuyuya düşen kimi kıışkırdı. Ona mehel (18) kıoymayıb kıyunun dibine salladılar. Kıyunun tekinden Karaman'ın sesi geldi: (19) Uşaklar burada ne keder isteseniz şan balı var. Kab sallayın, kesim çekin (20) yuharı. (21) Uşaklar kab salladılar. Karaman şan balından kesib kaba kıoydu. Uşaklar kabı (22) yuharı çekdiler. Balı götürüb kaçdılar. Karaman kıuyuda kıaldı. O, oturub (23) kıuyuda çoh götür kıoy éledi. Bir de gördü ki bir kıarışka kıyunun duvârı (24) ile gédir. Karaman bıçağı çıkardıb dıvârı oymağa başladı. Héyli oymuşdu (25) ki birden yol açıldı. Karaman gördü ki bir güzel bāğçadı. (26) Bāğçanın içinde güzel bir °imāret var. Karaman otağa girib gördü ki (27) otağlar boşdu. Otağları bir bir gezib éşige çıkıdı. Gördü budu, bir yoğun (28) ilan gelir. Téz kaçıb tağtın altında gizlendi. İlan içeri girdi. Onun (29) dalınca da bir sürü ilan içeri doluşdu. Karaman'ın kıorđudan az kıaldı bağrı (30) yarıla. İlanların böyüyü, şāmirān ilan çıkıb oturdu tağtın üstünde. Sonra (31) dédi: (32) Éy tağtın altında gizlenen Karaman, gel yanıma. Men sene héç ne élemiyeceyem. O (33) biri ilanlardan da kıorđma. Gel otur yanımda. Karaman yérinden terpenmedi. (34) Şāmirān ilan bir de dédi: (35) Éy Karaman dur gel yanıma kıorđma. Seninle işim yoğdu. (36) °Elācsız kıalan Karaman kıorđa kıorđa şāmirān ilanının yanına geldi. Karaman dédi: (37) Vallāh men bura keşden gelmemişem. Meni yoldaşlarım kıuyuda kıoyub gétdiler. Men (38) de kıyunun duvārını oydu. Gelib bura çıkıdım. (39) İlan dédi: (40) Héç °eybi yoğdu. Gel sene bir ehvālāt danışım. Ondan sonra seni buradan (41) çıkardaram. (42) Karaman sākitleşdi. Şāmirān ilan Karaman'a bir ehvālāt danışdı. Bu şuhbet (43) düz yéddi il çekdi. Ancak Karaman éle bildi ki cem°i bir gün kéçib. (44) Odu ki ilana dédi: (45) Men dünenden buradayam. İndi anam mensiz darığır. İcāze vér gédim. (46) Şāmirān ilan dédi: (47) Ne bir gün, düz yéddi ildi ki sen burdasan. (48) Karaman dédi: (49) Bu néce olan şeydi? (50) İlan dédi: (51) Sen meni öldürecekdin. Odu ki men éle bir ehvālāt danışdım ki (52) °ömürden yéddi il gelib kéçsin. (53) Karaman and amān éledi ki öldürmek fikrinde déyilem.(54) Şāmirān ilan dédi: (55) Bunu sen bilmirsen ancak mene °eyān olub. İndi dur gédek. Seni aparıb (56) kıyudan çıkaram. (57) Şāmirān ilan Karaman'ı béline mindirib kıyudan çıkartdı. Onlar görüşüb (58) ayrıldılar. Şāmirān ilan dédi: (59) Éy Karaman, gét ancak sen bir de benim yanına geleceksen. Özü de meni (60) öldüreceksen. (61) Karaman dédi:

(62) Néce olabiler ki bu yahşılığdan sonra men seni öldürüm? Héç elim gelir mi?
 (63) Şāmirān ilan dédi: (64) Bir sözdü dédim, yādında qalsın. (65) Qaraman'la şāmirān ilan méhribānlıqla ayrıldılar. İlan quyuya düşdü. Qaraman da (66) évlerine gétđi. (67) Qaraman anasını görüb tanıdı. Anası çoğ köcalmışdı. Yéddi il idi (68) ki ana öz oğlunu görmemişdi. Odu ki Qaraman'dan heber aldı: (69) Oğul, indiye kimi haradaydın? (70) Qaraman dédi: (71) Soruşma ana, başıma kezā keder gelmişdi. Bu yéddi il ° erzinde ilanlarla bir (72) yérde qalmışam. Bedenim ilan kimi qabıq koyub. (73) Anası bir söz démedi. Ana bala bir yérde yaşamağa başladılar. (74) Qaramangilin şeherinde bir pādşāh var idi. Āzārlamışdı. Tebībler şāmirān ilanın (75) yağını onun derdine dermān démişdiler. Vezīr, vekīl bütün şeherin camā° atını bir (76) yére yığıb dédi: (77) Gerek şāmirān ilanı tapıb getiresiz, yağını çıkarıq. Pādşāhın bedenine vuraq (78) ki sağala. (79) Yér yérden dillendiler: (80) Bunu kim édebiler? Héçkes o ilanı tapabilmez. (81) Bir çuğul var idi. O dédi: (82) Bes filān qarının oğlu Qaraman şāmirān ilanla yéddi il bir yérde qalıb. Bu (83) işin ° öhdesinden gelse o gelir. (84) Emr olundu ki Qaraman'ı tapıb getirsinler. (85) Onu tapıb getirdiler. Vezīr vekīl, Qaraman'a dédi: (86) Gerek sen gédib şāmirān ilanı getiresen. (87) Qaraman boyun qaçırtdı. Béle de onu hedelediler ki tapıb getirmese boynu (88) vurulacaq. Qaraman çār naçār rāzılaşdı. Durub şāmirān ilanının yaşadığı (89) quyunun başına geldi. İple quyuya düşdü. Hemīn yére geldi. İlanları görmedi. (90) Birazdan şāmirān ilan geldi. Qaraman onu gören kimi tahtın altında (91) gizlendi. Şāmirān ilan tahtda eyleşdi, dédi: (92) Éy Qaraman, dur gel yanıma. Sene dédim ki meni öldürecekse. Gördün éle (93) de oldu. (94) Qaraman durub ilanının yanına geldi. Yanında oturub ağlamağa başladı. İlan (95) dédi: (96) Ağlama, dur gédek. Ancaq men héç kime el vérmeyeceyem ki benim başımı (97) kessin, tek senden savāyı. Ancaq benim başımı kesende bir qarış başımdan, (98) bir qarış da kıyruğumdan kesib desmālın arasında getirib bu kıyuya salarsan. (99) Men dönüb olacağam yéne hemīnki ilan. Ancaq benim yağımı pādşāhın béline (100) vuran kimi ölecek. (101) Qaraman onu götürüb pādşāhın méydānına getirdi. Méydān sulandı. Camā° at (102) yığıldı. Héçkes yahına gelebilmedi. Kim ilana sarı gétđise ilan onun (103) üstüne sıçradı. Dédiler: (104) Bunu héçkes öldürenmez. Öldürse Qaraman öldürer. (105) Qaraman méydāna girdi. Şāmirānın boynunu kıcaqlayıb ağlamağa başladı. (106) Camā° at bu işe māt qaldı. Qaraman şāmirān ilanının dédiği kimi éledi.

(107) İlanın bir qarış başından, bir qarış da kıyruğundan kesib getirib kıyuya (108) atdı. İlanın yağını çıhartdılar. Pādşāhın bedenine vuran kimi pādşāh geberib (109) öldü. (110) Camā° at yığıldı ki tezeden pādşāh séçsinler. Şāhlık kışunu uçurdular. (111) Kış herlendi fırlandı gelib Kıraman'ın başına kıonu. Onu pādşāh séçdiler. (112) Kıraman kıoca anasını da getizdirib sarāyda şād hürrem yaşamağa başladı. Onlar (113) yéyib içib yére kéçdiler. Siz de şād hürrem yaşayıb dövre kéçin.

Ƙış İle Şāhın Kıızı (38)

(1) Biri var idi, biri yoħ uydu. Bir pādşāh var idi. Bu pādşāhın bir derdi var (2) idi ki o da övlād derdi idi. Günlerin bir günü bir dervīş gelib pādşāha (3) bir alma vérib déyir: (4) Bu almanı yarı böl. Yarısını özün yé, yarısını da arvadın yésin. Onda (5) övlādınız olacağ. (6) Pādşāh éle bélece de étdi. Almanı bölüb yarısını özü, yarısını da (7) arvadına vérdi. (8) Günlerin bir günü pādşāhın arvadı yatıb yuħuda gördü ki onların bir (9) kıızı olub. Kıız böyüdükdən sonra onu bir kış götürüb kaçırır. (10) Arvad yuħudan oyanıb yuħusunu pādşāha nağılladı. Aylar, günler kéçdi. (11) Pādşāhın bir kıızı oldu. Kıız ayınan gününen böyüdü. Tézlikle kıırħ ince bél (12) kıza kıoşuldu. (13) Bir gün kıız ata anasından hebersiz kenizlerle bāğa gezmeye çığdı. O, éle tezece (14) bāğı gezirdi ki birden bir kış yére şığıyıb onu caynağına alıb göye (15) kıalđdı. (16) Kış, kıızı göyün üzündeki éve getirdi. Onlar birlikde °ömür sürmeye (17) başladılar. Ancağ géce olanda kış kāsada kıza ne ise véirdi. Kıız bunu (18) içib yuħuya gédirdi. O, hele de kışun sırrını bilmirdi. (19) Günler, aylar kéçdi. Günlerin bir günü kıızın yādına ata anası düşür. (20) Oturub ağlamağa başlayır. Kış éve gelib görür ki kıız ağlayır. Kıızın ne (21) sebebe ağladığını soruşur. Kıız déyir ki bes üreyim ata anamı isteyir. (22) Kış kıza bés gün möhlet vérir. Déyir ki seni bés gündən sonra ağacın (23) altında gözliyecem. Kış, kıızı getirib hemin ağacın altına kıoydu. Ata anası (24) kıızlarının gelmesini görüb çoğ sévindiler. Yémek içmeye başladı. (25) Şenlik düzeldi. Onlar kıızları ile birlikte yéyib içib şenlenmeye başladılar. (26) Anası kıızından soruşdu: (27) Bes o kış kimdi? (28) Kıız ne olmuşdusa hamısını anasına danışdı. (29) Anası kıızına dédi: (30) Kıızım, al bu pārça pambığı apar. O sene ne véirse sen onu ağzından tökersen. (31) Pambığı da sīneye kıoyarsan. Pambık suyu özüne çekecekdi. (32) Bu minvālla bés gün kéçdi. Kıız hemānki ağacın yanına geldi. Kış onu (33) götürüb yéne göye kıalđdı. (34) Bir néce

gün kéçdikden sonra birden kıızın yādına anasının sözleri düşdü. (35) Éle ki géce oldu. Kıız pambığı sīnesine koyub gözlemeye başladı. Kuş (36) yéne evvelki kimi suyu götürüb kııza vérdi. Kıız içdikde su ağızının (37) böyründen töküldü. Özünü yuhuluğa vurdu. Gözünün altınca bahmağa başladı (38) ki görsün āhırı ne olacağ. Bir de gördü ki kuş cildini deyişdi, (39) güzel göyçek bir oğlan oldu. Gelib kıızın yanında uzandı. Kıızı biraz (40) oħşadıkdan sonra yuhuya gétđi. Kıız oğlanı yuhuya vérdikden sonra ayağa (41) alhdı. O, oğlana tamāşā étmeye başladı. Oğlan o eder güzel idi ki (42) kıızın az aldı ° ağılı başından ıhsın. Ancağ oğlanın göbeyinde bir kıfıl, (43) başında ise bir açar var idi. Kıız açarı götürüb kıfılı açdı. Onun (44) arşısında géniş, menzereli, büyük bir şehir açıldı. (45) Kıız şehri gezmeye başladı. Gördü ki bir derzī uşak paltarı tikir. Kıız (46) derzīden soruşdu: (47) Derzī, o paltarı kime tikirsen? (48) Derzī cavāb vérdi: (49) uşpaşa'nın oğlu olacağ. Onun oğluna tikirem. (50) Kıız biraz gétdikden sonra bir béşik ayırana rāst geldi. (51) Kıız soruşdu: (52) Bu béşigi kime düzeldirsen? (53) Cavāb vérdi: (54) uşpaşa'nın oğlu olacağ, onun için ayıırım. (55) Kıız bélelikle bütün şehri gezib kıurtardı. Kimden soruşdu ki ne (56) ayıırırsınız, bunları kime ayıırırsınız, hamı bir ağızdan cavāb vérib dédi (57) ki uşpaşa'nın oğlu olacağ, onun için ayıırırık. (58) Kıız gelib apının ağzına çatdı. apının her erefine bir sebed üzüm oyulmuşdu. (59) Kıız istedi ki bir salhım üzüm götürüb yésin. Éle elini bir gileye vurmağ (60) isteyirdi ki birden uşpaşa sıçrayıb yérinden alhdı. Déme bu sepeddeki (61) üzümler oğlanın cānı imiş. (62) uşpaşa gördü ki kıız onun bütün sırlarını öyrenib. Hem de onu bütün (63) şehrin adamları görüb. O, kıızı évlerine göndermek erārına geldi. (64) uşpaşa'nın üç bacısı var idi. Büyük bacısının kenīzleri ile ortancıl (65) bacısının kenīzleri kıurd, küçük bacısının kenīzleri pişik idi. (66) uşpaşa öz eligini ona vérib dédi: (67) Yol ıla gédende abağına bir deste it, bir deste kıurd, bir deste de pişik (68) ıhacağ. Sen bu elikle onları ovarsan. Onda ayıdıb gédecekler. (69) Kıız yola düşüb gétmeye başladı. Biraz gétmişdi ki bir éşmenin başına (70) gelib ıhdı. Gördü ki bir deste it ona eref gelir. uşpaşa'nın dédiği (71) sözler onun yādına düşdü. O, eligi itlere eref tutub dédi: (72) Ay Allāh'ın hēyvānı ıhıb gedin. Menim öz derdim özüme basdı. (73) Bunu déyen kimi itler ıhıb gétđiler. Déme bu itler uşpaşa'nın büyük bacısının (74) kenīzleri imiş. Onlar gédib hānıma heber vérdiler ki bes uşpaşa'nın (75) arvadı yol ile gédir. Büyük bacı dédi: (76) İşiniz yoħdu,

koyun yolu ile çıhib gétsin. (77) Kız biraz da gédib bir méşelige çıhdı. Yéne gördü ki uzaqdan bir deste (78) kurd ona teref gelir. O, yéne evvelki kimi çeligi onlara teref tutub dédi: (79) Ay Allāh'ın héyvānı çekilib gedin. Menim öz derdim özüme basdı. (80) Kurlar gédib hanıma heber vérdiler ki Kuşpaşa'nın arvadı yol ile gedir. (81) Ortancıl dédi: (82) İşiniz yoħdu, koyun yoluyla çıhib gétsin. (83) Kız buradan da kéçib yoluna davām édir. Gelib böyük bir çöllüye çıhır. Yéne (84) görür ki bir deste pişik ona teref gelir. Bu pişikler de Kuşpaşa'nın küçük (85) bacısının kenizleri imiş. Pişikler gelib kıza yakınlaşır. Kız yéne çeligi (86) onlara teref tutub déyir: (87) Ay Allāh'ın héyvānı çekilib gedin. Menim öz derdim özüme basdı. (88) Pişikler gédib hanıma heber vérdiler ki Kuşpaşa'nın arvadı yol ile gedir. (89) Küçük bacı kenizlerine déyir: (90) Gedin onu bura getirin. Görek ne édib ki Kuşpaşa onu kovub. (91) Kenizler gédib kıızı hanımın yanına getirdiler. Küçük bacı ile kız bir yerde (92) yaşamağa başladılar. Kız da başına gelenlerin hamısını ona danışdı. (93) Aylar, günler kéçdi. Kız yatdı. Onun bir oğlu oldu. Oğlunun da göbeyinde (94) bir kıfıl, başında bir açar oldu. (95) Bunlar burda yaşamaqda olsunlar, görek Kuşpaşa kıızı kovandan sonra ne fikre (96) düşür. (97) Bir néçe ay kéçenden sonra Kuşpaşa péşmānlayır. Yādına düşür ki arvadı (98) gédende boylu uydu. Béle fikre gelir ki gédib bacılarından soraqlaşsın. (99) Belke onlar arvaddan bir heber vérdiler. (100) O, yola düşüb birinci böyük bacısının yanına gelir. Bacısından arvadını (101) görüb görmedigini soruşur. Böyük bacı déyir ki onu gördük ammā (102) bilmedik hara gétdi. Kuşpaşa burdan çıhib ortancıl bacısının yanına gelir. (103) Bu bacısı da böyük bacısının dédigini déyir. Kuşpaşa burdan da çıhib (104) düz bir başa küçük bacısının yanına gelir. Küçük bacısı onu içeri (105) çağırır. Biraz yeyib içdikden sonra uşagını getirib Kuşpaşa'ya verir. (106) Kuşpaşa görür ki uşagın da göbeginde kıfıl, başında açar var. Kuşpaşa (107) küçük bacısına rāzılık édib arvad uşagını da götürüb éve kayıdır. (108) Bu günden Kuşpaşa kuş cildine girmedi. Arvad uşagiyla birlikde hōş, (109) firāvān ° ömür sürüb yaşamağa başladı. (110) Göyden üç alma düşdü. Biri benim, biri nağıl déyenin, biri de özümün. Siz (111) sağ, men salāmat.

Kulubeg'in Nağılı (39)

(1) Biri vardı, biri yoħdu. Qedim zamanlarda Kulubeg adlı bir kişi vardı. (2) Kulubeg oğul uşaqdan bol amā var-dövlet sarıdan çoħ kāsıb idi. O, (3) ° ayilesini

gücle dolandırırđı. Bir heşirdi, bir Mehemmedneřir. Bir yandan da (4) kocalık ona amān vérmirdi. Bir gün Kulubeg uşaqlarının acından aqladığını (5) görüb dözmedi. Özünü öldürmek kerārına geldi. O, dağın başına çılıb (6) özünü atmak isteyirdi. Birden gördü ki iki dađ birbirile kovuşub (7) aralanır. Kulubeg fikirleşdi ki özümü buradan atsam daha yağışı olar. Cānım (8) da bu ° ezāb ezıyetden kırtarar. O, özünü kayadan atdı amā özü de inanabilmirdi (9) ki sađ kıalsın. Kulubeg ölmediği üçün te° essüflense de çār (10) nāçār ayağa kıalıb yola düzeldi ki arhadan ses eşitdi: (11) Kulubeg, ay Kulubeg. (12) Kulubeg arhaya çévrilende gözlerine inanmadı. Gözel bir ilan, insān kimi dil (13) açıb onu sesleyirdi. Kulubeg fikirleşdi ki kıismetim éle bura kıedermiş. (14) Yeķīn ilan meni öldürecek. Yā Allāh déyib ilana şeref gétdi. O, ilanın (15) yanına çatan kimi ilan başladı insān kimi danışmağa: (16) Ay Kulubeg men seni yağışı tanıyırım. Bilirem kāsıbcılık seni buraya getirib (17) çıharıb. Amā ğem yéme, diyenleri dinle, sonra ° emel ét. Eger meni dinleyib (18) ° emel étsen onda bütün ārzūlarına çatarsan. Bađ, bu yolla düz gédersen, biraz (19) gétmemiř göreceksen ki pādřāhın adamları pādřāhın yuğusunu yozmak (20) üçün te° bīrçi ağtarır. Pādřāh otuz dokkuz te° bīrçinin boynunu vurdurub (21) çünkü onlardan héç biri onun yuğusunu yozabilmeyib. İndi şeherde héç (22) kim kıorđusundan pādřāhın sarāyına yağınlaşabilmir. Amā sen kıorđma. Onlara (23) dé ki pādřāhın yuğusunu yozmak isteyirem. Onlar seni pādřāhın yanına (24) aparacağ. Pādřāhı ğören kimi déyersen: (25) Ey kıible-yi ° ālem sen yuğuda ğörmüsen ki ğöyden cānāvar yağır. Pādřāhın (26) yuğusunu yozub déyersen ki senin memleketinde acılık olacağ. İnsānlar (27) birbirinin etini yéyecek. Ođurluđa bir teher gün kéçirecekler. (28) Pādřāhın yuğusunu yozduğun üçün sene heylī kıızıl ğümüş vérecek. (29) Kıızıl ğümüşü getirersen, benimle yarı bölersen. Yarısı ise senin ° ömrünün (30) sonuna kıeder bes éder. (31) İlan bu sözleri déyib yuvasına çekildi. Kulubeg éle bilirdi ilan onu (32) aldadıb. Amā biraz gétmıřdi ki gördü ilanın dédiđi kimi pādřāhın (33) adamları yuđu yozmak üçün te° bīrçi ağtarır. O, pādřāhın huźūruna ğelib (34) ilanın dédiklerini söyledi. (35) Kulubeg yuğunu yozandan sonra pādřāh ona heylī kıızıl, ğümüş vérib yola (36) saldı. Onun yolu ilanın yuvasının yanından kéçirdi. O, yuvaya yağınlaşanda (37) gördü ilan yuvanın ağzında kıvrılıb yatıb. Yuvanın içerisi ise le° l (38) cevāhirātla doludur. Ŧamađ Kulubeg kıişiye ğüç geldi. O, ilanın (39) yuvasındaki le° l cevāhirātı da ğötürüb yola düşdü. Bir gün pādřāh yéne (40) yuđu

görür. Yuhusunu yozmak için Kulubeg'in dalınca adam gönderir. (41) Kulubeg'in cânına qorhu düşür. Fikirleşir ki daha ahırım çatıb. Kéçen def'e (42) pādşāhın yuhusunu ilan yozub meni bu qeder var-dövlet şahibi étdi. Men (43) ise nānkorluk édib ilanın yuvasından oğurluq étdim. İndi daha héç kim (44) mene kömek étmeyecek. Pādşāh ise boynumu vurduracaq. İlanın yanına gétmeye (45) üzüm yoğdur. Pādşāhın vérdigi kızıl gümüş bir yana dursun, ilanın da (46) var-dövletini talan étmişem. Kulubeg uşakları ile görüşüb halāllaşıb (47) yola düşür. Onun yolu ilanın yuvasının yanından kéçirdi. Kulubeg yuvanı (48) tézce adlayıb kéçmişdi ki gördü ilan yéne onu sesleyir: (49) Kulubeg, ay Kulubeg, kéçen def'e ve° dine hilāf çıhdın. Amā qorhma, men (50) seni öldürmiyeceyem. Bilirem yéne pādşāhın yuhusunu sen yozmalısın. Gédersen (51) pādşāhın yanına. Yuħunu yozub déyersen ki pādşāh sağ olsun yuhuda (52) görmüsen ki göyden yağış ° evezine kılınc yağır. Bunun me° nāsı odur ki (53) senin memleketinle başqa memleketler arasında ārāmsız mühāribeler olacaq. Qan, su (54) yérine aħacaq. Hamı birbirini kılıncdan kéçirecek. Pādşāh bu def'e de sene (55) heylī beħşış vérecek. Bu def'e de beħşışın yarısı mene çatmalıdır. (56) İlan bu def'e sözünü qurtaran kimi yuvasına çekildi. Kulubeg kişi de yéne (57) evvelki kimi heylī beħşış alıb geri qayıtdı. O, ilanın yuvasının yanına (58) çatanda gördü ki ilan başını yuvada, quyruğunu çölde qoyub yatıb. Bu (59) def'e de tamaħ Kulubeg'e güc geldi. O, yéne evvelki kimi ve° dine hilāf (60) çıharaq ilanın quyruğunu kılıncıla vurub ve pādşāhın vérdigi beħşışı (61) götürüb évine qayıtdı. Aradan heylī vaħıt kéçmişdi. Bir gün pādşāhın (62) yuhusunu yozmak için yéne Kulubeg'i çağırđılar. Kulubeg bu def'e istedi (63) bu işden boyun qaçırısam amā gördü ki bununla o özünü helāş édebilmeyecek. (64) Kor péşmān yola düzeldi. (65) İlanın yuvasının yanından kéçmek isteyirdi ki ilan yéne onu seslemeye (66) başladı. O, Kulubeg'i yanına çağırđıb dédi: (67) İki def'e meni aldatdın amā bu def'e qayıdanda buradan kéçersen sene (68) déyilesi sözüm var. Hem de getireceyin kırđ deve kızıl gümüşü benimle ten bölceksen. (69) Bu def'e pādşāh yuhuda görüb ki göyden qoyun yağış kimi yağır. (70) Pādşāhın yuhusunu yozub déyersen ki pādşāh sağ olsun yuhuda (71) görmüsen ki yağış ° evezine göyden qoyun yağır. Qoyun ise bolluq, sākıtlık (72) hōşbeħtlik remzidir. Senin memleketinde bundan sonra hamı mehribān, (73) sākıt dolanacaq. Hōşbeħtlik yér üzünden eskik olmayacaq. Hamı (74) firāvān, hōş ° ömür sürecek. Pādşāh bu sözleri eşiden kimi sene kırđ (75) deve yükü

kiymetli hedyeler vérecek. Bu def^e e hedyeleri ten yarı bölmeliyik. (76) Amā yādında saħla ki bir daha menden kaçabilmezsen. ulubeg bu def^e e de ilanın (77) dédigi kimi heyli var-dövlət, le^e l cevāhirātla geri kayıdırdı. O, ilanın (78) yuvasının yanına çatan kimi deve kārvanını saħlayıb ilanı seslemeye (79) başladı. İlan yuvadan çıhan kimi ulubeg dillendi: (80) Bilirem bu def^e e sen meni sağ buraħmayacaħsan. İki def^e e sene heyānet étdigim (81) üçün bu def^e e bunların hamısını sene véiremem. İlan ulubeg'in sözlerine gülüb (82) dédi: (83) Mene senin var-dövlətin lāzım déyil. O pādşāhın yuħusu da sade yuħu déyil. (84) Pādşāh bütün memleketi idāre étdigi üçün halkın rü^e yetin, dövrün, zemānenin (85) fikrini çekdigi üçün bütün bunları yuħuda görürdü. Senin mene heyānet (86) édidib meni aldatmağın ise senden asılı déyildi. Çünkü zemāne, dövrān özü (87) bunu senden teleb édiridi. Pādşāhın birinci def^e e yuħuda gördüyü cānāvarla (88) ° elākedār olarak hamı birbirinin varını oğurladığı kimi sen de benim (89) yuvamdaki var-dövləti oğurlayıb kaçdın. Sende günāh yoħ uydu çünkü (90) zemāne béle idi. İkinci def^e e ise pādşāh yuħuda kılınc görmüşdü. Buna göre (91) de sen benim kıyruğumu yaralayıb yéne de var-dövlətimi elimden aldın. Bu def^e e (92) ise pādşāh yuħuda koyun görüb. Koyunsa sākitlek, hōşbehtlik remzi (93) olduğundan hamı hōşbeht yaşayır. Ölkede bolluğ, firāvānlıđ hōkm (94) sürür. Bağ sen de zemānenin teledine göre bu var-dövləti mene véirsen. Mene ise (95) bunların hécbiri lāzım déyil çünkü men ilanlar pādşāhının kıızıyam. İndi (96) bunların hamısını götür kayıt. Uşaklarınla hōşbeht yaşa. Men seni (97) bağışlayıram çünkü günāh sende yoħ, zemānede idi.

ız ve Ayı (40)

(1) Biri vardı, biri yoħdu. Bir kişi ile bir arvadın Tati adlı bir kıızı (2) vardı. Onlar öz kıızlarını çoħ sévirdiler. ız da ne kıız, yéme, içme heřt-i hālına, (3) gül camālına heyran al. Aya déyirdi sen çıhma men çıhım. Günlerin (4) bir günü kıız yaħınlıđda olan çaya paltar yumağa gédir. Çayda bir ayı onu görür. (5) kıızın gözelligine vāleh olan ayı onu götürüb öz mağarasına aparır. ız çoħ (6) kırhur lākin ayı kııza héç ne élemez. O, kıızı sévir. ız görür ki ayı (7) onu ° ezizleyir, daha ondan kırhımur. (8) Günler kéçir, kıız ve ayı birbirlerini sévmeye başlayır. ız ayıya danışmağ (9) öyredir. Ayı kıızın adını ve be^e zi başka sözleri öyrenir. (10) ız évde (mağarada) alır. Mağaranı seliķeye salır. Ayı ise yémek aħtarmađa (11) gédir. Getirdigi heyvān

etlerini kız bişirir. Ayıya bişirilmiş et yémegi (12) öyredir. Tati mühtelif otlardan ayıya ve özüne paltar hâzırlayır. Ayı ve Tati (13) béle bir heyât sürürler. Aylar, iller gelib kéçir. Tati'nin bir oğlu olur. Onlar (14) çoğ şād olurlar. Aylar kéçir. Böyüdükce uşak gözelleşir. Her gün ayı (15) çölden biraz buğda sünbülü yığıb getirir. Tati buğdaları temızleyir, döyüb (16) un hâzırlayır ve ayıya déyir: (17) İndi bundan dadlı ve °eşirli çörekler bişirecegim. Yésen, lezzetinden (18) doymayacağsan. (19) Tati bundan hemİR yoğurur. Görür ki évde su kırtarıb. Ayıya déyir: (20) Ne vahta keder men dustak kimi yaşayacağam. İzin vér su getirmeye gédim. Yolda (21) fikirleşir ki néçe ildir ayrı düşmüşem. Téz gédim ata anamı görüm gelim. (22) Tati évlerine gédir. Çoğdan beri öz kızlarını itiren ata ana kıocalıb derd (23) kuşşeden tanınmaz olmuşdular. Onlar teşādüfen içeri giren kıza teref bahır. (24) Héç gözlerine inanmırlar. Tati sévincek onlarla görüşür. Géri kıayıtmaq (25) isterken ata anası icāze vérmir. Kıızın derdini soruşub bilmek, bes ne (26) üçün indiye keder bir heber vérmedigini öyrenmek isteyirler. Kıız ne keder (27) çalışır, ata anası onu burahmır. (28) Ayı çoğ gözleyir, Tati gelib çıhmır. Ayı görür ki uşak ağlayır. HemİR (29) de acıyıp pıx pıx éde éde şişir. Ayı mağāradan bayıra çıhıb çağırır: (30) Ay Tati, uşak ağlayır, hemİR pıx pıx éleyir. Ayı bir néçe def e çağırır. (31) Kıızdan ses gelmeyir. Ayı mağāraya kıayıdır. Bir ağlayan uşağa, bir de kıızın (32) boş yérine bahır. Tati'ni hedsiz mehebbetle séven ayının üregi sıhılır. Çoğ (33) darıhır. Bir iki gün gezib méşeni ahtarır. Kıızı tapabilmir. Mağāraya gelib (34) uşağı öpür. Sonra üregi partlayıb ölür. (35) Ata anası Tati'nin fikrini öyrendikden sonra onu dustak kimi éve kıatıb (36) kıapını kilidleyirler. (37) Aylar, iller ötür. Tati'nin ata anası ölür. Tati méşeye ayını ahtarmağa gédir. (38) Gelib mağāraya kıatır. Görür ki mağāra uçub köhnelib. İçeri girib (39) çoğ ahtarır. Bir néçe sümük ve demir pārcasından başka bir şey tapmır. (40) Düşünür ki yeķin ayı ölmüş, sümükler de onunkudur. (41) Tati'nin de üregi partlayır ve hemİN mağārada ölüb kıalır.

Ƙismet Béle İmiş (41)

(1) Biri var idi, biri yoğ uydu. Kéçmiş zamānlarda adlı sanlı bir pādşāh (2) vardı. Onun övladı olmurdu. Pādşāh bir gün arvadından icāze alır ki (3) başkası ile évlensin. Arvadı rāzı olur. Pādşāh yéne bir arvad getirir. Aylar, (4) günler ötüşür. Yéni gelen arvadın bir oğlu olur. Emr édir ki gerek o biri (5) arvadını öldürdüresen.

Pādşāh nā° elāc qalır. Cellādı çağırıp déyir ki apar (6) bu arvadı uzaq bir yérde öldür. Qanlı paltarını mene getir. Cellād arvadı uzaq (7) bir yére aparır. Arvad ne qeder yalvarırsa olmur. Cellād evvelce onun qollarını (8) vurur. Sonra yazığı gelir öldürmür. Qana bulaşmış paltarı götürüb şāhın (9) huzūruna aparır. Düşünür ki bunu burada qurd quş yéyecek. Pādşāh éle bilecek (10) ki men öldürmüşem. Arvad yaralı hālda zarıldayır. Bu vaqıt yaqınlıqdan (11) kéçen bir çōbān, sesi éşidir. Aqtara aqtara gelib bu qadını tapır. Görür ki (12) bir çıpaq qadın yaralı hālda zarıldayır. Téz kürkünü çıhardıb qadını (13) bürüyür, götürüb aparır. Davā dermāndan sonra qadın saqalır ancaq fikir (14) heyāldan géce gündüz aqlayır ki daha qolları yoqdur. Düşünür ki ne iş (15) görebiler ki bir tıke çörek qazansın. (16) Çōbān bildirir ki onu sévir. Onunla évlenmek istir. Çōbānın arvadı (17) çoqdan ölmüşdü. Qadın rāzı olur. Başına geleni danışır. Çōbānla évlenirler. (18) Nehāyet bu qadının bir oqlu olur. Oqlanın adını qadın özü koyur: (19) Qismet Béle İmiş. Oqlan böyüyür, boya başa çatır. Bir gün atası ile (20) koyun aqtarmağa gédir. Orada qamışdan özüne bir yaqşı néy qayırrır. Her gün (21) bu néyle gözəl havālar çalır. Bir gün hemīn pādşāh vilāyeti geze geze gelib (22) buraya çatır. Görür ki bir balaca oqlan éle néy çalır ki adam vāleh olur. Biraz (23) dinledikden sonra oqlana bir néçe kızıl vérib gédir. Oqlan éve gelib (24) gördüklerini anasına nağıl édir. Anası nişānelerinden tanıyır ki oqluna kızıl (25) véren onun kéçmiş eridir. Téz dem destgāh düzeltdirib çōbānı éve çağırıp (26) déyir ki pādşāhımız gelib bura. Gét onu bize qonaq getir. Çōbān rāzılaşır. (27) Uşaq da atası ile gédib pādşāhı éve de° vet édir. Uşaq pādşāhın çoq (28) hōşuna geldigi üçün onun sözünü yére salmır. Onlara qonaq gédir. Arvad (29) özü perdenin arqasında oturur. Çōbān ve oqlu hōrek, cürbecür yémekler (30) getirib süfreye düzürler. Yémek içmekden sonra çōbān süfeni yığışdırmaq (31) üçün oqlunu çağırır: (32) Qismet Béle İmiş. Oqlu gelir. İstolu yığışdırırlar. Çōbān déyir: (33) Qismet Béle İmiş, gét bize çay getir. Oqlan derhāl çay getirir. Pādşāh (34) déyir: (35) Meni başa sal görüm oqlanın adını ne üçün Qismet Béle İmiş (36) koymusan? Çōbān isteyir démesin. Bu vaqıt qadın perdenin arqasından (37) çılır ve üzünü pādşāha tutub déyir: (38) Meni tanıyırsan ya yoq? (39) Pādşāh tamām metel qalır ki bes bunu öldürmüşdüm néce olub dirilib? Qadın (40) başına gelenleri danışır. (41) İndi bilersen ki ne üçün oqlumuzun adını Qismet Béle İmiş koymuşam. (42) Pādşāh kor péşmān çılıb gédir.

Kéçel'in Almaları (42)

(1) Biri var idi, biri yoħ uydu. Bir kéçel var idi. Bir gün néce olursa (2) kéçel pādşāhın kızını uzağdan görüb ona vurulur. Anasını mecbūr éleyir (3) ki bu sâ° at pādşāhın kızına élçiliye gét. Arvad görür ki oğlunu (4) °inādından döndürebilmeyecek, mecbūr qalıb élçi gédir. Pādşāh déyir: (5) Kéçel olanda ne olar, bir kız bir oğlanındır. Ancağ gerek kızıma on deve, (6) otuz dana, yüz koyun başlıq getiresiniz. Arvad gelib pādşāhın koyduğı şerti (7) Kéçel'e söyledi. Kéçel dédi: (8) Ana, yoluma çörek koy. Gédirem pül qazanmağa. Elimi başıma yığıb o kız (9) alacam. Anası dédi: (10) Ay oğul atan reħmetlik déyirdi ki men ölerden sonra bir çetinliyiniz olsa (11) damın sağ küncünü qazarsız. (12) Anası sözünü tamāma yétirmemiş Kéçel bayağ ha külüngü götürüb damın sağ (13) küncünü qazmağa başladı. Külüngün ağına bir pül kīsesi geldi. Kéçel (14) pül kīsesini açıb gördü ki içi boşdu. Başladı atasının dalınca (15) déyinmeye. Birden °ağına anasını aldatmaq geldi. Daşları doldurdu pül kīsesinin (16) içine ki kızıl adıyla anasına vérsin. Kéçel içi daşla dolu pül (17) kīsesini atasının qabağına koyub dédi: (18) Götür bu da senin évinin kızılıarı. (19) Arvad pül kīsesinin ağızını açıb çévirende kızılar yere töküldü. Kéçele (20) éle geldi ki onu qara basır. Téz biraz da daş getirib pül kīsesine koydu (21) ve onu ağızı üste çévirende yéne kızıl töküldü. Bir néce def° e bunu tekrār (22) éledikten sonra hýylī kızıl yığıldı. Kéçel dédi: (23) Ana, helelik bu kızılar bes éleyir. Kīseni de çoğ zōra salmayaq cırılar (24) éliyer. Şabāh şāhın dédiklerini hāzırlayıb huzūruna göndereceyem. Görek (25) indi sözü ne olacaq. Kéçel, şāhın dédiklerini artıqlamasıyla alıb onun (26) huzūruna gönderdi. Şāh behāne tapabilmedi. Odur ki kızının Kéçel'e nişānlı (27) olduğunu e° lān éledi. Pādşāhın kız (28) çoğ atılıb düşse de atası sözünün (28) üstünde dayanır. (29) Aradan bir iki gün kéçenden sonra Kéçel pādşāhın kızına sifāriş éledi (30) ki şabāh onun görüşüne geleceyem. Hāzırlıklı olsun. Kız hīleye el (31) atdı. Kéçeli çoğ mehribān qarşılıdı. Biraz onunla zarāfatlaşandan sonra (32) dédi: (33) Ay Kéçel, eger meni doğurdan da sévirsense bu qeder var kāra şāhib (34) olmağının sırrını mene aç söyle. Yoħsa başın haqqı inciyezem. Kéçel téz (35) cibinden pül kīsesini çıkarıb dédi: (36) Bağ bu pül kīsesinin içine daşı yığıb yere tökende kızıl olur. (37) Pādşāhın kız (37) başladı Kéçel'i kéşe çekmeye: (38) Bu pül kīsesini bir néce günlüye nişānlıva é° tibār édersen mi? (39) Kéçel lovgalandı: (40) O ne sözdür al götür sene péşkēşdir. Kéçel gédenden

sonra kız pül kîsesini (41) şandığa koyub atasının yanına geldi: (42) Ata-yı mehribân sen néce revâ görürsen ki men gözellikde kız kıtur Kéçel'in (43) arvadı olum? Ya onu benim başımdan red éle, ya özümü öldüreceyem. (44) Övlâd mehebbeti şâha üstün geldi. Şâh Kéçel'e sifâriş éledi ki bir de benim (45) kızım adını çekse özünü ölmüş bilsin. Kéçel bağıdı ki uduzub. Kız (46) onu yaman aldadıb. Anası bağıdı ki Kéçel çoğ fikirlidi. Ona tohtaqlık (47) vérmeye başladı. Bir gün anası Kéçel'i yanına çağırıp dédi: (48) Oğul, reḥmetlik atan deyirdi ki damın sol küncünde ne ise var. (49) Kéçel sévincek külüngü götürüb damın sol küncünü kızmağa başladı. Biraz (50) kızmışdı ki yérden bir papağ çıldı. Papağı götürüb anasının başına (51) kıydu ve gördü ki anası göze görseñmir. Papağı onun başından çıkırıp (52) dédi: (53) İndi o olsun pâdşâh kıızı, men de olum Kéçel. Gör onun başına ne oyun (54) açırım. Kéçel papağı başına kıyub bir baş daban aldı pâdşâhın sarâyına. (55) Bütün kıpıllardan kéçib girdi kızın otağına. Gördü ki kız yémek yéyir. (56) Kéçel kızın kıbağında bardaş kıurub daraşdı yémegin cânına. Kız iki tîke (57) yémemiş gördü yémek kıurtarıp. Kıza éle geldi ki başı ağrıyır. Odur ki (58) uzanıb yatdı. (59) Kıarabaş gelib kızın süfresini yığışdıranda gördü ki o yatıp amâ üzünde (60) iz var. Kıarabaş kıızı oyatdı: (61) Ay ḥanım bu ne işdir éle bil seni öpübler dédi. (62) Kıarabaş güzgünü getirib pâdşâhın kızının üzüne tutdu. Kız güzğüde (63) şifetini görüb az kıaldı havâlansın. Téz özünü cercem^c leyib kıarabaşa dédi: (64) Gét işinde ol. Yeḳîn yémekden olub. (65) Kıarabaş gédenden sonra kız hönkür hönkür ağlamağa başladı. Kéçel'in üregi (66) tâblamayıp papağı başından çıkardı. Kız Kéçel'i görcek özünü lap itirdi. (67) Kéçel dédi: (68) İndi sözün nedir? Mene gelirsen, ya yoḥ? Onsuz da sen rüsvây olmusan. Kız (69) Kéçel'in sözünü yarımçıq kesdi. Kéçel, sene kıurbân olum. Ta men oldum (70) senin. Ancaḳ senden bir ricâm var. O papağı bir néce günlüye vér kıoyum başıma. (71) Menim üz gözüm görünmesin. Kéçel, kızın şîrîn dilini eşidib yéne (72) soyuldu. Papağı ona vérdi. Kız papağı şandığa kıoyub kışkıırmağa başladı ve (73) elini eline vuran hemen kıarabaş, nöker ḥâzır oldu. Kızın tapşırığı ile Kéçel'i (74) o kıeder döydüler ki gel göresen. Sonra pâdşâhın kıızı nökerlere kızıl vérib (75) tapşırđı ki bu bârede bir kelime de danışmasınlar. Kéçel'i de bir kıseye (76) kıoyub sarâyın duvârından o terefé aşırısınlar. Nökerler pâdşâhın kızının (77) tapşırđını yérine yétirdiler. Kız rüsvây olmağından kıorḥduğına göre nökerlere (78) dübâre kızıl vérdi ki bu şuḥbeti açıb ağartmasınlar. Kız burda kıorḥu

(79) içinde fikirleşmekte kalsın sene kimden déyim Kéçel'den. Kéçel handan hana (80) özüne gelib kîsenin içinden çıldı. Kor péşmân évlerine geldi. Anası (81) hâl-i keziyeni heber tutub pert oldu. Bir néçe günden sonra anası Kéçel'e (82) dédi: (83) Oğul atan déyirdi ki damın ortasında da ne ise lâzımlı bir şey var. (84) Kéçel bayak ha külüngü götürüb damın ortasını kazmağa başladı. Bir héylem (85) kazmışdı ki bir tütek çıldı. Kéçel dilhōr oldu. Éle birce tüteğimiz (86) çatmırdı dédi ve tütegi ağzına aparıb püleyen kimi cinler pādşāhı onun (87) huzūrunda dayandı. Kéçel, cinler pādşāhına göre ne kullugun déyib soruşdu. (88) Kéçel dédi: (89) Pādşāhın kızını it kuslu götür, getir bura. Bir kırtum su içim zamānında (90) cinler pādşāhı, kıızı Kéçel'in huzūruna getirib gözden itdi. Kéçel dédi: (91) Köpek kıızı, éle bilirdin ki elimden kırtararsan. Téz ol, hāzırlaş. (92) Toyumuz olacak. Kéçel tütegi bélinden çıkarıb taħcaya koydu ve başladı (93) çarığını soyunmağa. Bu demde kıız téz tütegi taħçadan götürüb püledi. Cinler (94) pādşāhı hāzır dayandı: (95) Pādşāh kıızı, mene göre kulluk? (96) Kıız dédi: (97) Bu Kéçel'i en uzak bir méşiyeye at. (98) Cinler Pādşāhı kıızın emrini yérine yétirdi. Kıız géyinib tütegi yéniden çaldı (99) ve bir göz kırpımında cinler pādşāhı emre müntezir dayandı. Kıız emr étdi ki (100) indi onu atasının ° imaretine aparsın. Cinler Pādşāhı kıızın bu istegini de (101) yérine yétirdi. Kıız burada rāhat nefes almağında olsun sene kimden déyim (102) cānı yanmış Kéçel'den. Kéçel özüne gelib başladı bu méşede gezmeye. (103) Gördü ki bir alma ağacı var. Budığının birinde sarı, birinde kırmızı, (104) birinde ise göy almalar sallanır. Amā alma déyirem sene şavağı göz (105) kamaşdırır. Kéçel berk acmışdı. Evvelce sarı almadan yédi. Biraz (106) kéçmişdi ki baħdı bundan bir kıyruk çıldı ki Höyec'in kıyruğu (107) onun yanında héç nedi. Kéçel kıyruğunun ağırlığından özünü terpeşdirebilmedi. (108) Kéçel üreginde fikirleşdi ki benimki éle buracanmış. Cehennem koy éle (109) kırmızı almadan yéyim. Kéçel kırmızı almadan birini yemişdi ki başladı (110) başı kaçınmağa. Elini apardı başını kaçısın. Gördü ki peho, bir қоша buynuz (111) çıhib ki gel göresen. Kéçel bir kıyruğuna baħdı, bir buynuzuna el (112) sürdü dédi, ta oldum bir vehşī, kıaldım bu méşede. Kéçel dédi ki (113) benimki menden kéçib, koy göy almanın da dadına baħak. Kéçel almadan (114) birini yéyen hemen kıyruğu da, buynuzu da çekilib gétdi. Kéçel çoħ sévindi. (115) Dédi, sen ölmeyesen, bu almalarla pādşāhın kıızının başına bir oyun (116) açacağam ki gel göresen. Kéçel şalvārının, köyneginin kıolunu boğdu. Bu (117)

almaların üçünden de o ki var yığıb koyun kıltuğuna doldurdu. Biraz (118) dincini alandan sonra üz koydu évlerine. Çoğ geldi, az dayandı, az geldi, (119) çoğ dayandı. Bir de gördü budur, çatıb évlerine. Anası ile görüşüb (120) öpüşdükdən sonra dédi: (121) Ana, olmaya olmaya sen bu almalarından yéyesen. Şabāhları bir honça sarı (122) almadan tutarsan, bir honça da kırmızı almadan. Aparıb véersen nişānlıma. Dénen (123) Kéçel seferde olduğundan nişānlısına baş çekmeye geldim ki oğlum kırbetde (124) yuhusunu hōş görsün. Arvad oğlunun dédigini atüstü yérine yétirib (125) kıyıtdı. Tendir salıb çörek yapmağa başladı. Sene kimden déyim pādşāhın (126) kıızı ile kırh ince bél kıızdan. Onlar almaların şavağına aldanıb birbirinin (127) beşşine başladılar almaları yémeye. Bir sâ^c atın içinde hamısı kıyruqlanıb (128) buynuz çıkartdılar. Başladılar buznuzlaşmağa. Otağdaki şakka şukka[ya] vezīr (129) geldi. Vezīr, kıızları bu tipde görüb bir ün tepdi pādşāh eşidib éle (130) bildi ki onu ilan vurub. Pādşāh gelib her şeyi gözleri ile görende (131) vezīrdən de béter vāhimeye düşdü. Pādşāh^c ağlını cem éliyenden sonra emr (132) éledi ki yarım vehşī kıızların her birini tutub ayrı ayrılıkda zencīrlesinler (133) ki birbirlerini kırmassınlar. Pādşāh, kıızının derdini héç çekebilirdi. (134) Ne keder loğmān, tebīb gelmişdise bu derdin^c elācını tapabilmemişdi. Ağırdı da (135) boynu vurulmuşdu ki bu sır açılmasın. Kéçel ta bahdı ki gözlemeyin (136) yéri déyil. Odur ki göy almalarından bir nécesini götürüb şāhın (137) huzūruna geldi. (138) Şāh sağ olsun men senin şartını bilirem. Sen de benim şartıma^c emel éle. (139) Kıızınun otağı ayrıdı. İzin vér o kıyruklı buynuzlu mehlūklardan birini ora (140) aparım. Evvelce mü^c āliceni onun üstünde aparım. Kıoy kıızın da öz gözleri (141) ile görsün. Eger mü^c ālicem netīce vérese başlayım senin kıızını sağaldım. (142) Sonrakı meşlehet senindir. Pādşāh Kéçel'in şartıyınen rāzılaşdı. Kéçel'in (143) gösterişiyle pādşāhın kıızı bağlanan otağa ayrı bir kıız da getirib ondan (144) aralıdaki yére zencīrlediler. Kıız Kéçel'i tanıyıp içini yéyirdi. Kéçel arıya (145) salıb o biri kııza da bir dilim almanı éle vérdi ki pādşāhın kıızı görmedi. (146) Göy almanın dilimini yéyen kimi kıızın kıyruğu ile buynuzu çekilib (147) yoğ oldu. Pādşāhın kıızı bunu görcek ayaklarını yére döyüb yalvardı: (148) Kéçel, sene kırbān olum meni de sağalt. (149) Kéçel kıımışıb dédi: (150) Senin derdin ağırdı. Sağaltmağına sağaldacam amā uzun çekecek. Sağalan (151) kıızı pādşāhın yanına apardılar. Pādşāh gözlerine inanmadı. Dik kıalhdı ayağa, (152) gelib Kéçel'in üzünden öpdü: (153) Görüm da benim kıızımı néce sağaldarsan.

Seni dünyā mālına gerķ éliyecem. (154) Kızım da ki hālālca nişānlındı. Hansı günü désen toy élemeye hāzıram. (155) Kéçel dédi: (156) Pādşāh sađ olsun, senin kızırıvun mü° ālicesi üç gün çekecek. Bu üç (157) gün ° erzinde héç kim bu otağa gelib benim işime mān° e olmasın. Pādşāh (158) rāzılaşıb otağdan çığdı. Kéçel ārzūsunu açıb kıza dédi. Kız çāresiz (159) kalıb Kéçel'in arvadı olmağa icāze vérdi. Odur ki göy almadan bir dilim (160) de ona vérdi. Pādşāhın kıızı döndü evvelki kıyāfesine. Kéçel o biri kızlara da (161) almadan vérdi. Onların kırđ gün, kırđ géce toyu çalındı. Kéçel arvadını, (162) pül kīsesini ve tütegi götürüb anasının yanına kayıtdı.

Kāsıb Tarvérdi'nin Kızı ve Tācir (43)

(1) Biri var imiş, biri yoğ-uymuş. Qedīm eyyāmlarda bir tācir var imiş. Bu (2) tācir çoğ ahtarır, özüne bir ° ağıllı kız tapabilmir. Bir gün yoğsul (3) Tarvérdi'nin kıızı Perī ile karşılaşır. Kız bu tācirin çoğ hōşuna gelir. (4) Tācir bunun ° ağlını yoğlamak isteyir. Bir qarı çağırıb ona toyuğ, bir néçe (5) yumurta vérir ki aparıb vérsin hemīn kıza. Qarı gelib kıza déyir ki tācir (6) déyir bu toyuğu bir günde basdırsın, bir günde cüce çığarsın, bir günde (7) böyütsün, getirsin mene. Onları kōnađlara kesecem. Kız, qarıya déyir ki al (8) bir çanağ buğdanı vér tācire. Dé ki bunu bir günde eksin, yétişdirsin, (9) yığıb deneni göndersin. (10) Tācir déyir: (11) Eşsen bu kıza! (12) Tācir durub kızigile gelir. Kıızdan soruşur ki atanla qardaşın hanı? Kız (13) déyir: (14) Qardaşım ne yérdedi, ne göyde. Ye° nī dam üstündedi. Atam da suyun héyeldi (15) yérindedi. Yenī deyirmanın donuzluğundadı. (16) Tācir çığıb gédir. Yéne hemān qarını gönderir kızın évine. Qarı gelib déyir (17) ki tācir seni évine çağırır. Déyir ki ne paltarlı gelsin, ne çılpak, ne eli (18) dolu gelsin, ne eli boş. Ne içerde dursun ne eşikde. Kız bir kuş (19) tutub salır torbaya. Gelir tācirin évine. Ayağını[n] birini qarıya koyur, birini (20) eşikde sağlayır. Ora çatan kimi kuşu buradır. Tācir bunun ° ağlına heyran (21) kalır. Tācir bu kıızla évlenir. Kıza déyir ki sen gerek atanı danışdırmayasan. (22) Perī rāzı olur. Bir müddet bunlar méhribān yaşayırlar. (23) Bir gün kız yolun kırağındaki bağlarına dincelmeye gédir. Bu zamān atası (24) ordan kéçirmiş. Atası kızını görüb déyir ki meni danışdırmırsınız bārī (25) mādyan atım sizdedi gönderin gelsin. Kız gelib bu sözleri erine déyir. (26) Tācir hırşlenib déyir: (27) İndi ki dedeni danışdırıbsan, çığ gét. Üreyin neyi isteyirse götür (28) gét. (29) Kız déyir: (30) Onda koy bir ayrılık hōregi pişirim. (31) Kız aş bişirib onun içine

bihüşdārū tōkür. Kişi aşî yéyib hüşünü (32) itirir. Kız tãciri sürüye sürüye atasının évine getirir. Tãcir gözlerini (33) açib görür ki tehtin üstündedi. Kışkıır: (34) Hanı benim évim, meni bura kim getirdi? (35) Kız déyir: (36) O évde benim üreyim isteyen sen idin. Seni de getirmişem. (37) Onlar barışır, hōşbeht yaşamağa başlayırlar.

Köşebend'in Nağlı (44)

(1) Biri vardı, biri yoğdu. Allāh vardı şerîgi yoğdu. Kāsıb bir kişi (2) vardı. Onun da amān zamān bir oğlu vardı. Adı İlqar idi. Lap uşaklıqdan (3) anası ölür. Uşaqı atası sağlayır. Bir gün kişi tağıl biçinine géderken (4) oğlu İlqar'ı da özü ile aparır. Kişi kölgelik olsun diye bir kolun (5) dibinde uşaga yer düzeldir. Uşaq yatır. Günün istisinde ter töke töke (6) işleyen kişi hem dincini almak, hem de uşaga bahmak için kolun yanına (7) gédir. Kişi dehşete gelir. Uşagın üstünde neheng bir ilan yatmışdı. (8) Qorğudan ne édecey[i]ni bilmeyen kişi özünü itirir. İlanı öldürebilmezdi. (9) İlan İlqar'ı vurabilerdi. Āhırda kişi gédib bir kãse su, duz ve bir çörek (10) getirib uşagın yanına koyur. Kişi ağlaya ağlaya déyir: (11) Ay Allāh'm heyvānı balama deyme. Susuzsan su iç. Acsan çörek yé, (12) duzumu dad. (13) Bunu déyib kişi kenāra çekilir. Bir müddetden sonra gelib görür ki ilan suyu (14) içib çıhib gédib. Uşaq ise hele de yatır. (15) Aylar, iller ötür, İlqar böyüyür. Kişi vefāt édir. İlqar çörek pūlu (16) kazanmak için başka vilāyete gétmeli olur. Héybesine çörek, su koyub (17) çarığının bağın berkidib yola düşür. Yolda Köşebend adlı bir oğlana rāst (18) gelir. Onunla dōstlaşır. ° Ālimin yanına gédib şîge qardaşı olmak du° āsın (19) oğutdurub şîge qardaş olurlar. Köşebend déyir ki gel kırağa gétmiyek, (20) atanın torpağı çoğ meşşıldārdır. Allāh bizim rūzumuzu orada da vérer. İlqar (21) déyir ki büyük qardaş sensen. Sen ne désen o da olacak. Qayıdib el ele (22) vérib işleyirler. Qazanc elde édirler. Yağşı dam daş tikirler. (23) Bir gün Köşebend déyir ki ne vahta qeder subay kalacaqsan? Seni évlendirmek (24) isteyirem. İlqar déyir ki özün bilersen. Köşebend gédib pādşāhın élçi (25) daşının üstünde oturur. Pādşāhın kızın, şîge qardaşı İlqar'a isteyir. (26) Pādşāh rāzılık vérir. Çünkü pādşāh indiye kimi kızını bir néçe eşilli (27) nesilli adama ere vérmış lākin ilk gece erleri ölmüşdü. Kız ağlaya (28) ağlaya ata évine dönmüşdü. Ona göre de şāh fikirleşir ki koy kız ere gétsin (29) sonra ne ola ola. (30) Kızını götürüb İlqar'ın évine getirirler. Köşebend déyir ki hamı évine (31)

gétsin. Qardaşıma sağdış soldış men olacağam. Köşebend kemiş çekir. (32) Görür ki gece bir ilan sürünüb béle gelinin otağına gelmek isteyir. (33) Köşebend ilanı hencerle öldürür. Héç kime démeden aparıb dereye atır. Seher (34) Pādşaha müjde véirler ki oğlan ölmeyib. Şadlık édirler. Lâkin kız özünü (35) bir teher aparırdı. Bir gün Köşebend déyir ki qardaş İlqar, gelini de götür (36) gédib benim atamın torpağında yaşayaq. İlqar râzı olur. Var-dövleti, māl (37) heyvānı götürüb yola düşürler. Gelib ilk def'e qarşılaşdıqları yere (38) çıhırlar. Köşebend déyir: (39) Qardaş seninle burda tapışmışık. Gel burada da ayrılacaq. Here öz atasının (40) torpağına gédib orada da yaşasın. Var-dövleti bölmeliyik. İlqar déyir: (41) Böyük sensen. Néce déyirsen éle de olsun. (42) Elbette İlqar da öz ata yurduna qayıtmaq isteyirdi. Neleri vardisa bölmeye (43) başladılar. Ortada bir at artık qaldı. Köşebend dédi: (44) Qardaş, atı da ortadan bölmeliyik. (45) İlqar'ın da arvadının gözü qabağında kılınc çekib atı bir zerbe ile iki (46) pârçaya böldü. Sonra dédi: (47) Qardaş, indi bölünmeli bu kadındır. O da ikiye bölünmelidir. (48) Qorhudan gelin zağ zağ esirdi. Bir kılıncla atın ikiye pârçalanması gözü (49) qabağında olmuşdu. (50) Köşebend kılıncı götürüb evvelki tek géri çekilib sür^c etle gelinin (51) üstüne hücum çekdi. Qorhudan haray qoparan gelinin ağızından göyümtül (52) zehre oşar māye^c kisesi ile gelib yere düşdü. Gelin hüşünü itirdi. (53) Köşebend İlqar'ı kucaqlayıb ilan ehvālātını danışdı. Gelinin evvel gétدیği (54) kişilerin hemîn ilan terefinden öldürüldüyünü dédi ve kéyd éledi ki hemîn (55) ilan bu geline biçilmiş imiş. Gözlerini gelinin gözlerine dikdigine göre (56) onun beñninde bu zehr^c emele gelmişdi. O da gelinden gelib töküldü. Ona göre (57) éle heste hāl idi. İndi sağlam oldu. Allāh ikinizi de hoşbeht élesin. (58) Qayıt, kızını da durquz, ata yurduna gét. İlqar'ın arhaya dönmesi ile (59) Köşebend'in yoħa çıhması bir oldu. Metel qalan İlqar gördü ki bir ilan (60) daşın arhasına girir. Téz ilanı quyruqladı. İlan ne qeder çalışdı İlqar'ın (61) elinden qurtarabilmedi. İlan dile gelib dédi: (62) El çek, ötürmesen éle çalacağam ki sümüklerin toza dönecek. İlqar (63) dédi: (64) Ölsem de ötürmerem. Sen Köşebend'sen. Bu sırrı mene āgāh éle. (65) İlan donunda olan Köşebend dédi: (66) Sen uşaq olanda atan biçin vaħtı seni kolun dibine qoymuşdu. Men de (67) uzaq seferden gelirdim. Susuzluqdan ölürdüm. Seni kolun dibinde görende (68) gelib üstüne çıhdım ki senin terinden yalayıb āteşimi söndürüm. Atan gelib (69) vez^c iyeti gördü. Su getirdi. Çıhıb gétدی. Men suyu içib ölümünden (70)

kurtuldum. Ona göre sene bu yahşılığî étdim ki atanın yahşılığının (71) °evezini çihim. (72) Bunu déyib Köşebend yoğa çihdi. İlkar arvadı ile ata yurduna kayıdıb (73) yaşamağa başladı. Hamıya yahşılığî édiridi. Yahşî insân kimi ad (74) çiharmışdı.

Kiçik Kız (45)

(1) Biri var idi, biri yoğ uydu. Bir pādşāh var idi. Onun üç oğlu üç (2) kıızı vardı. (3) Her gün bu pādşāhın hezīnesini yarırđılar. O, hezīnesini yaranı tapabilmirdi (4) ki bilmirdi. Bir géce pādşāhın büyük oğlu hezīnenin qaravulunu (5) çekmeye başlayır. Géceden biraz kéçmiş oğlanı yuğu tutur. Gelib hezīneni (6) yarırđılar. Heber pādşāha çatır. Pādşāh çoğ me° yūs olur. O biri oğlanları (7) da büyük qaradaşları kimi yatıb hezīneni apartdırırđılar. Pādşāh bilmir ki (8) ne élesin. Bir gün pādşāhın küçük kıızı atasına déyir: (9) Atacān, koy men gédib hezīneye qaravul durum. (10) Pādşāh razı olmayıb déyir: (11) Oğlanlarım gédib qoruyabilmediler. Sen ne éleyebilersen? (12) Kız el çekmeyib dédi: (13) Men gédib qoruyacağam. (14) Pādşāh bir teher rāzılığ vérđi. Aşşam oldu, kız gétdi. Biraz kéçenden sonra (15) gördü ki yuğusu gelir. Barmağını kesib yérine duz tökdü. Biraz (16) kéçmişdi bir de gördü ki içeri bir baş uzandı. Kız onu vurub yére (17) saldı. İkincisi uzandı, vurub saldı. Üçüncüsü uzandı, vurub (18) saldı. Béle béle altı baş vurdu. Şeher açıldı. Heber geldi ki oğruları (19) kıızı öldürüb. Pādşāh, kıızına ehsen dédi. (20) Déme, bu şehirde Qara Veli adında bir oğlan var-imiş. Oğruların başşısı bu (21) imiş. Bunlar yéddi qaradaş imişler. Altısını kıız öldürür, qalır Qara Veli. (22) Qara Veli qaradaşlarının qanını almağ için pādşāha élçi gelib kıızını isteyir. (23) Pādşāh büyük kıızını vérir ona. Qara Veli kıızı aparır. Görür ki (24) qaradaşlarını öldüren bu déyil. Aparıb koyur évinin yanına. Şeheri gelir, (25) ortancıl kıızı aparır. Görür ki bu da déyil. Bunu da qaytarır koyur pādşāhın (26) évine. Üçüncü def e gelir küçük kıızı aparmağa. Kiçik kıız atasına yalvarır (27) ki meni vérme ona. O, Qaraveli'di. Öldürdüyüm oğruların qaradaşdı. Meni (28) aparır öldürmeye. (29) Kız çoğ yalvarır ammā atası bağmır. Onu da vérir Qara Veli'ye. Qara Veli kıızı (30) götürüb méşeye aparır. Mōhkem mōhkem bir ağaca bağlayır ki gédib (31) ağacdan zāddan getirsin. Ocağ qalayıb kıızı yandırısın. Kız çoğ yalvardı (32) ki onu öldürmesin. Qara Veli ona mehel qoymadı: (33) Sen mene dağ çekibsen, gerek seni diri diri yandırım. (34) Qara Veli onun yalvar yağarına bağmayıb gédir oduna. Bu vağıt bir pādşāhın (35) oğlu ova çihır. Gelib görür ki bir gözeli kıızı

bağlayıblar ağaca. Kızı (36) ağacdan açıb özüynen aparır. Kız oğlana déyir: (37) Gerek sen éle bir év tikdiresen ki kırh mertebeli olsun. Kapılara da aşlan (38) bağlayasan. Yoħsa Kara Veli gelib meni öldürür. (39) Oğlan kızın dédigi kimi de éleyir. Kırh gün, kırh géce toy vurdurub (40) °ömür sürmeye başlayır. Onlar yaşamağda olsunlar sene kimden déyim, Kara Veli'den. (41) Kara Veli gelib görür ki kız yoħdur. Dilençi paltarı géyib şehirleri (42) dolaşmağa başlayır. Gelib çihır kız yaşayan şehere. Bir gözel °imâret görür. (43) Öyrenir ki kız burada yaşayır. Géce olur. Bir fendinen özünü salır içeri. (44) Çihır kırhıncı mertebeye. Görür kızla oğlan yatıb. (45) Kız birden gözünü açıb gördü ki Kara Veli durub bunların başının üste. (46) Téz erini oyatdı. Oğlan Kara Veli'nen tutaşdı. Kız celd toppuz götürüb Kara (47) Veli'nin başından éle tutuzdurdu ki o, özünü saħlayabilmeyib sendeledi. (48) Oğlan Kara Veli'ni iteleyib yere aşırđı. Kara Veli gumbultuynan gelib düşdü (49) aşlanların kabağına. Aşlanlar onu pârçaladılar. (50) Kızla oğlan daha qorħusuz, şād hürrem yaşadılar. Onlar yéyib içib (51) murādlarına çatdılar. Siz de murādınıza yétin.

Güdül Dév Nağlı (46)

(1) Bir pādşāh olur. Bu pādşāhin da kırh arvadı olur. Bir gün bu pādşāh ölür. (2) Vezīr onun yérine pādşāh olur. Ölen pādşāhin da arvadlarını alır. Kırhıncı (3) arvad gelmir. Vezīr, nökere déyir ki apar bu arvadı öldür. Kanlı köyneyini mene (4) getir. Nöker arvadı aparır méşeye. Bu zamān bir şīr méşeden çihıb nökeri (5) pârçalayır, çihıb gédir. Arvad qalır méşede. Özüne bir koma kayırır. Arvadın (6) bir oğlu olur. Adını koyur Celā-yi Veçen. Celā-yi Veçen on sekkiz yaşına çatanda (7) her şeyi anasından soruşur. Anası başına gelen eħvālātı oğluna danışır. (8) Oğlan günde ova gédib ov ovlayır. Getirib anasıynan yéyirler. (9) Bir gün oğlan sefere gédir. Kabağına bir °imâret çihır. Bu °imâretin içini (10) gezir. Kırhıncı otağı açır. Görür ki bir dene güdül dév var. Sonra gelir (11) éve anasına déyir ki gédek bir év tapmışam. Onlar gelirler °imârete. Oğlan (12) anasına tapşırır ki mebādā kırhıncı otağın qapısını açasan. Bir müddet kéçir. (13) Arvad dözmeyib kırhıncı otağa gédir. Görür ki burada bir dév var. Bunlar (14) birbirini sévmeye başlayırlar. Arvadın dévden bir oğlu olur. Aparıb atır (15) oğlunun yoluna ki oğlu uşağı götürüb gelsin. Oğlan éve gelende (16) görür ki bir uşaq var. Uşağı götürüb getirir anasına. Adını da

koyurlar (17) Tapdıq. Uşaq yékeler. Qardaşınan ova gétmeye başlayır. Bir gün arvadın (18) dévden yéne oğlu olur. Dév arvada déyir ki Celā-yi Veţen'i öldürek. Arvad (19) soruşur: (20) Néce öldürek? (21) Dév déyir: (22) Özünü vur uestelige. Dé ki gétsin ađ dévin mekânından alma getirsin. (23) Gédib orada ölür. (24) Ođlan ovdan gelir ki anası uestelenibdir. Anası déyir: (25) Ođlum, benim sağalmağımı isteyirsense gét ađ dévin bāđından mene alma (26) getir. (27) Ođlan az gédir, çođ gédir bir qocaya qonağ olur. Qoca ondan hara (28) gétđini soruşur. Ođlan ađ dévin bāđından alma getirmeli olduğunu qocaya (29) danışır. Qoca déyirki hara gédirsén gét gelende de benim évime düř, gédende (30) de. Biraz gédersen, bir bulağ var. Bulağın yanında bir alma ağacı var. Almadan ne (31) qeder yıđırsán yığ amā ses gelse bağma. Qayıdanda gel yanıma. (32) Ođlan qocanın déđiđi kimi édir. Gelir qocanın évine. Qoca géce o almanın (33) yérine başkasını koyur. Ođlan évlerine gelir. Almanı anasına vérir. Arvad (34) yağşı olur. (35) Bir müddet kéçdikden sonra arvadın yéne bir ođlu olur. Arvad yéne özünü (36) uestelige vurur. Arvad déyir: (37) Ođul, benim dermānım sarı dévin mekânındadır. Ařlan sütündedir. (38) Ođlan bunu éřidib yola düşür. Gelib düşür qocanın évine. Qoca yéne onun (39) hālını soruşur. Sonra qoca déyir: (40) Biraz gédersen, bir méře var. Méřede qoca aşlan var. Bir néce ildir ayağına (41) kótük batıb. Onu çıhardarsán sütü alıb anana getirersen. (42) Ođlan qocanın déđini yérine yétirib gelir géceleyir qocanın évinde. Qoca (43) oğlanın sütünü deyişdirir. Ođlan sütü aparıb vérir anasına. (44) Arvadın dördüncü ođlu olur. Dévin tapşırığıyla arvad oğlandan (45) soruşur ki ođul, senin gücün haradadır? Ođlan déyir ki bilegimde. Zencir (46) getirirler, kıırır. Yay kiriş bağlayırlar, oğlanın buna gücü çatmır. Etine (47) kéçir. Anasından kömek isteyir. Anası gédib dévi getirir. Onu öldürürler. (48) Béřige koyub atırlar dereye. Béřik gédib çığır qoca kişinin évinin (49) yanına. Qoca béřiđi ağır ki oğlandır. Bunun her a° zāsını koyur öz yérine. (50) Sütü sürtür oğlanın a° zāsına. Almanı tutur burnuna. Ođlan ayılır. Qoca (51) eđvālātı oğlana déyir. Ođlan durub gédir évlerine. Qardaşına déyir: (52) Gét benim oğumu getir, gédek ova. (53) Onlar ova gédirler. Ovdan qayıdanda anası görür ki Celā-yi Veţen sağdı. Dév (54) arvada déyir ki oğlanın hōregine zehr qatsın. Tapdıq bunu éřidir. Anası (55) hōregi getirir. Ođlan yémek isteyende Tapdıq koymur yésin ki gerek anam (56) yéye. Anası yémek istemedikde Tapdıq anasını mecbūr édir. Anası yémek (57) yédikden sonra ölür. Tapdıq

ardaşına dyir: (58) Anan seni öldrmek isteyirdi. (59) Tapdı dvi öldrr. Bundan sonra şad yaşamağa başlayırlar.

Glkaahın, Gl şahnzın Nağılı (47)

(1) Biri var-ıymış, biri yoğ-uymuş. Bir ksıb, ytim oğlan, bunun da bir (2) bacısı var-ıymış. Oğlan minmin mşbetinen bir tke rek kazanır ve (3) bacısını da dolandırırđı. (4) Bir gn bir kpek arı onun bacısının yanına gelib dyir ki ay kız, sen (5) oğ gzelsen ancak glkaahın olsa lap yağşı olar. O, kaıldayar, (6) sen kaıldayarsan. Bu sz kızın  ağlına batır. Kız başlayır ağlamağa. Gece (7) ardaşı gelir ve bacısına dyir ki sen niye ağlayırsan? Bacısı dyir ki (8) gerek mene glkaah tapasan. Seşer aılan kimi oğlan glkaah ağtarmağ (9) n demir arığını gyinib yola dşr. Yolda bir arı ile rstlaşır. (10) arı dyir: (11) Oğlum, hara gdirsen? (12) Oğlan dyir: (13) Bacım glkaah ağtarır, onu tapmağa. (14) arı dyir: (15) Onu tapmağ oğ etindir. Gerek gdesen bir dv var ve yddi oğlu, onun (16) yanına. Hemn dv eli iş grerken, saı ile vi sprr. arıya kmek (17) t ki sene yağşılığ tmek fikrine dşb glkaahın vrsin sene. (18) Oğlan gdib dvin vinin stnde gizlendi. Grd dv tendiri saldı. (19) Elleri yana yana tendirden rek ığarmağ istedi. Oğlan gyden tz bir şiş (20) atdı. Dv svindi ve ddi ki oğlanlarım yddi idise, indi oldu (21) sekkiz. Sonra dv vi sprmek n salarını desteledi. Oğlan tz bir (22) sprge atdı. Dv yne svindi. Elini gye tutub: (23) Ey benadem gel seni oğulluğa gtrm ddi. (24) Oğlan tz aşağı ndi. Bu vağıt dvin oğlanları geldi. Ddiler ki adam (25) madam iyisi gelir, yağlı bdam iyisi gelir. Anası oğlanlara ddi ki siz (26) daha sekkiz ardaş oldunuz. Bu oğlan mene sprge ve şiş getirib  ezbdan (27) cnımı urtarıb. (28) Dvler bu oğlandan soruşdular ki ne n gelmişen ve adın nedir? Oğlan (29) ddi ki bir ksıb oğlanam. Adım Toğrul'dur. Birce bacım var. O da (30) Glkaah isteyir. Onu ağtarıram. Dvler gzden itdiler. Birazdan ellerinde (31) Glkaah getirdiler. Oğlan glkaahı gtrb bacısının yanına geldi. (32) Grd ki kız ağlayır. Ddi ki sen niye ağlayırsan? Bacısı ddi ki sen (33) gdendendi gnm gndzm gzyaşı iinde kir. Sonra kız glkaahı (34) grb oğ svindi ve onu gtrb oynatmağa başladı. (35) Bir gn kpek arı yne zn vrđi kızgile. Ddi ki oğ gzel kızsan. (36) ardaşın senin hş gnne alışırsa niye gl şahnzı getirmeyir?

Onu (37) getirse senin günün çoḡ ḥōṣ kéçer. Kız bu sözden sonra başladı ağlamağa. (38) O keder ağladı ki kardaşı gelende çoḡ nārāḥat oldu ve dédi: (39) ““ Ezīz bacı, bes sen niye béle ağlayırsan?” diye soruşdu. Kız, kardaşına dédi: (40) Gerek gédib gül şāhnāzı mene getiresen. (41) Oḡlan seḡer yola düşüb dévin yanına gétđi. Dév Toḡrul’u görüb çoḡ (42) sévindi. Gédib başka dévden onları alıb getirdi. Toḡrul da getirib (43) bacısına vérdi. Bacısı çoḡ şād oldu. Bir gün küpegiren karı yéne (44) geldi ki kızın ° aḡlını oḡurlayıb ayrı bir şey diye. Kız onu kóvdu. (45) Kardaşı ile firāvān yaşamağa, şādlıkla gün kéçirmeye başladılar.

Güntay’ın Naḡlı (48)

(1) Biri var imiş, biri yoḡ imiş. Bir bacı, bir kardaş var imiş. Kardaş (2) günde gédib azdan çoḡdan ovlayıb getirir, yéyirmişler. Bir gün gédib ov (3) vırıb getirir. Bu ovun üregini çıḡarıb odda bişirende görür ki ilan (4) gelib onun ortasına dolanır. Oḡlan kórḡub déyir ki men sene néylemişem (5) meni öldürürsen? İlan déyir: (6) Bacın Perī’ni mene vérdin vérdin, vérmegin seni öldürecekem. (7) Oḡlan déyir: (8) Gédim bacıma danışım. Rāzı olsa sene diyerem. (9) İlan déyir: (10) Eger Perī’ni mene vérmesen yérin terkine de girsene, göye de çıḡsan tapıb (11) seni öldürecekem. (12) Oḡlan téz éve gelir. Bacısı onu karşılayır, déyir: (13) Boy kardaş, ovun uğurlu olsun. (14) Kız görür ki kardaşı kın ağlayır. Soruşur ki kardaş sene ne olub? (15) Oḡlan ehvālātı ona danışır. Kız ise déyir ki yüz benim kimi bacı sene (16) kurbān olsun. Apar meni vér ilana. Aparmasan çöle, bayıra çıḡsan ilan seni (17) öldürer, çırāḡımı söndürer. (18) Seḡer gédirler ki ilan bulaḡın başında kıvrılıb yatıb. Oḡlan bacısını (19) ilanın yanında koyub kayıdır. Naḡlın dili yüyürek olar. Oḡlan on günden (20) sonra fikirleşir ki gédim görüm bacım néce oldu. O gelib görür ki (21) bulaḡın başında bir kalaça var. Oḡlan kalaçaya ağlaya ağlaya girir. Bu vaḡıt (22) bacısı onunla güle güle görüşür. Perī déyir: (23) Kardaşım, o ilan déyil Güntay adlı bir oḡlandır. İlan cildine girmişdi. (24) Oḡlan déyir: (25) Néce éliyek ki onun cildini yandıraq? (26) Bacı kardaş getirib tendiri salırlar. İsteyirler Güntay’ın cildini (27) yandıralar. Bu vaḡıt Güntay özünü yétirib déyir: (28) Menim cildimi yandırmayın sonra péşmān olarsız. Oḡlan gédir, bir ay (29) kéçir yéne gelir. Bu def e tendiri salıb cildi odda yandırlar. Güntay téz (30) özünü yétirir ancak bu def e cildi atıb yandırmışdılar. Güntay kıza (31) déyir ki sen benim üzümü görmeyeceksen. Perī,

sen elive demir ° aşā alasan, (32) çarık géyesen. Demir ° aşānın āhırı çatanda belke meni tapasan. (33) Perī kıardaşına (34) “kıardaş évin yıhılmasın. Yaman yahşı dolanırdık kıoymadın” déyib (35) gédir. Özüne çarık tikdirib ° aşā kıayırtırıp düşür yola. Her yanı gezir. (36) Gelib çıhır bir bulağın başına. Görür ki bir kıız kıara aftafa elinde kıan ter (37) içinde gédib gelir. Perī kıızdan soruşur: (38) Bacı, bu suyu hara aparırsan béle? (39) Kıız déyir: (40) benīādemın évi yıhılsın. Güntay adlı bir oğlan var idi. Benīādemi (41) sévirdi. Onun kıardaşı, Güntay’ın cildini yandırıp. İndi Güntay’ın üregi (42) yanır. Bu aftafa ile ona su aparıb vérirem. (43) Perī Güntay’ın ona bağışladığı üzüyü barmağından çıharıb aftafanın içine (44) salır. Kıız suyu aparır. Güntay suyu içinde Perī’nin vérdigi üzüyü görür. (45) Anasına déyir ki eger bir benīādem gelse onu yémezsen ki? Anası and içir ki (46) yoğ yémeyeceyem. (47) Güntay suyu getiren kıızdan soruşur ki bu suyu kim doldurub? O déyir ki (48) bir kıız doldurub. Güntay déyir ki gét o kıızı getir bura. Kıız gelib Perī’ni (49) Güntay’ın yanına aparır. Güntay görür ki bu Perī’dir. Anası and içdiyine göre (50) Perī’ni yémir amā isteyir ki onu mühtelif yollarla öldürsün. O, Perī’ni (51) yanına çağırıp déyir: (52) Bu kıayçını apar dağın dibine. Dénen ki bu kıayçı kesmez, maşın tikmez. Kıız (53) durub gédir. Güntay téz kıızın kıabağına çıhıp soruşur: (54) Hara gédirsen? (55) Perī déyir: (56) Anan béle déyir. (57) Güntay déyir: (58) Dağ dibine yétircek dénen ki Güntay’ın anası déyir ki kıayçı kesmez, maşın (59) tikmez. Onda mecméyinin içine de dörd dest paltar gelecek. Kıayçını at gel. (60) Perī dağın dibine gelir. Bu sözleri déyib kıaçır. Dağın dibinden çoğ sesler (61) gelir. Kimlerse kışkırışır ki tut, kıov, ay kıız, dayan men de gelim. Perī héç (62) hara bağmır. Gelir éve. Güntay’ın anası soruşur: (63) Paltarı getirdin? (64) Perī déyir: (65) He, getirmişem. (66) Arvad déyir: (67) Bu senin işin deyil. Bu ölmüş Güntay’ın işidir. Seni o öyredib. (68) Güntay’ın anası yéne Perī’ye déyir: (69) Baltanı götür, gét méşeden kıırğ deve yükü odun getir. Güntay’ın toyunda (70) kıazanın altına kıoyacağam. Perī baltanı da götürüb gédir. Güntay onun kıabağına (71) çıhıp soruşur: (72) Hara gédirsen? (73) Perī déyir: (74) Anan tapşıldı ki gét méşeden odun getir. (75) Güntay déyir: (76) Gét, méşeye çatanda çağır ki ay méşe begi Güntay’ın anası déyir Güntay’a (77) toy édeceyem. Kıırğ deve yükü odun lāzımdı. Sonra baltanı tolazdırma at, (78) gel. Kıız bu sözleri méşeye çatarken déyir ve kıırğ deve yükü odun ile éve (79) kıaydır. Arvad durub görür ki kıırğ deve yükü odun hāzırdır. Hırşlenir. (80)

Hırşinden héçkese héç ne démeyib bütün odunu özü tekce daşır. Sonra o (81) yéne Perī Hānım'ı yanına çağırıp déyir: (82) Gét bacımgile. Onlardan toy desterhānı ve toy tavasını al getir. Perī (83) Hānım yola düşür. Güntay yéne onun kabağına çılıb déyir ki géderken yolda (84) kabağına bir kara çalı kolu çıhacağ. Déyersen ki burda koyun sağasan, çay (85) koyub dincelesen. Bu ne keşeng koldu. Men gédirem. Güntay'ın anası meni (86) danlayar. Yoğsa kalıb istirāhet éderdim. Gédersen karşına bir ağ çay (87) çıhacağ. Çayı te° rīfle. Déne néce keşeng sudu. Éle bil bulürdu. Gédersen (88) sonra kabağına kapağara su çıhacağ. Déyersen ne keşeng sudu. O sudan kaşına (89) gözüne, saçlarına çekersen, déyersen: Telesmese idim bu suda çimerdim. Perī (90) Hānım gédir. Güntay dédiđi kimi édir. Gelib hālasıgile çatır. (91) Görür ki Güntay'ın hālası oturub. Kızı görcek üzünden öpür. Déyir ki (92) dur burda gelirem. Arvad gédib dişlerini itildib gelir ki Perī Hānım'ı yésin. (93) Bu vağıt Perī Hānım desterhānı ve tavanı götürüb çıhır. Güntay'ın hālası ne (94) keder çığırır dayan, men de gelim. Perī dayanmır. Güntay'ın hālası kışkırıb (95) déyir ki ay kara çalı, tut. Kara çalı déyir: (96) Niye tutum? Sen mene hemīşe ay kara çalı, pis kol ki déyirdin. Meni pisleyirdin (97) ancağ o meni te° rīfleyir. Arvad déyir: (98) Ay ağ su, onu tut. (99) Déyir: (100) Yoğ, tutmaram. Sen meni pisleyirdin, o ise te° rīfledi. (101) Bélelikle kız gelib éve çatır. Onu héç ne tutmur. Güntay'ın anası déyir ki (102) a bala, dédiđim şeyleri getirdin? (103) Déyir: (104) He, getirmişem. (105) Güntay'ın anası nā° elāc kalıb Güntay'a toy vurdurur. Ancağ Güntay'ın anası (106) Perī Hānım'ın ° evezine bacısı kızını getirir. Perī Hānım'ın başmağlarını ise (107) şam éleyir. Déyir ki bacısı kızı Güntay ile yatacağ. Perī Hānım ise (108) başmağları ile onlara ışık salacağ. Güntay özünü yuhuluğa vurur. Perī (109) Hānım başmağları yandığından ufuldayır. Bu vağıt Güntay durub hālası (110) kızının başını üzüb atır otağın küncüne. Perī Hānım'ı da götürüb kaçır. (111) Seđer açılır. Gün çıhır. Güntay'ın anası büyük kızını gönderir ki hét (112) gör Perī Hānım ölüb? Kız gelib görür ki hālası kızının başı bir (113) terefde, bedeni bir terefdedir. Kaça kaça gelib anasına déyir: (114) Évin yıhılsın ana. Kardeşim, kızını öldürüb Perī'ni de götürüb kaçıb. (115) Güntay'ın anası gelib görür ki heğiğeten de kızı dédiđi kimidir. Anası (116) Büyük kızına déyir: (117) Sütüm seni tutsun Perī'ni öldürmesen. Séhr oğuyur, gédirler Güntaygil (118) olan yére. Güntay görür ki bacısı gelir. Perī Hānım'ı bir sürü cüce éleyir. (119) Özü olur anası. Kız hansının kardeşı, hansının Perī Hānım

olduğunu (120) ayırabilmeyib geri kayıdır. Anası soruşur ki kızım Perī'ni öldürdün? (121) Kız déyir: (122) Ana, bilmedim cüceler hansıdır, anaları hansı? (123) Anası déyir: (124) Cüceler Perī idi, anası ise Güntay idi. Bu döne küçük kızına déyir: (125) Sütümü sene hālāl élemerem Perī'ni öldürmesen. (126) Güntay küçük bacısının geldiğini görüb séhr oğuyur. Perī Hanım'ı év, (127) özünü ise évin yiyesi édir. Küçük baci ne keder çalışırsa hansının Perī (128) Hanım, hansının kardaşı olduğunu ayıra édebilmeyib geri kayıdır. Anası (129) soruşanda ki tapdın? Déyir yoğ. Bu def e arvadın özü hırşlenib gelir Perī (130) Hanımgil olduğu yere. Güntay görür ki budur, anası bir toz dumannan gelir (131) ki... Bu döne Perī Hanım olur bōstān, Güntay olur bōstānçı. Arvad ne keder (132) fikirleşirse tapabilmir hansı Perī Hanım'dı, hansı Güntay'dı. Gédende Perī (133) hanıma déyir: (134) Seni görüm, yatanda elin dizinde kalsın. Perī hanım yatanda eli dizinde kaldı. (135) Güntay Perī'nin dilinden anasına bir mektüb yazır. Mektübu vérir yéle. Yél mektübu (136) bācadan getirib arvadın yanına salır. Arvad mektübu oğuyur. (137) Ay bala, déyib dizine vurur. Perī Hanım'ın eli dizinden kırtarır. (138) Cānları da Güntay'ın anasından kırtarır. Onlar da yéyirler, içirler metlebe (139) yétişirler. Sen yüz yaşına, men iki elli. Hansı çoğdur sen götür. Sen sağ, (140) men salāmat.

Mercān Kız (49)

(1) Biri varmış, biri yoğmuş. Bir ölkenin bir pādşāhı varmış. Bu pādşāhın (2) da gözünün ağı karası, güzel göyçek, Mercān adlı bir kız varmış. Hele (3) hırda vahtından pādşāh bu kız öz kardaşı oğluna ad élemişdi. Günlerin (4) birinde bu pādşāha kōnşu ölkenin pādşāhından béle bir sifāriş gelir ki bes (5) sene kōnağ gelecem, hāzırlaş. Pādşāhın eli aşağı olduğu için bu heber (6) onun kōnşu kōnalıdır. Fikirleşir ki néyleyim, néce éleyim? Ölkesinde Sévdāyār (7) adında varlı kārlı bir tācir var idi. Kōrāra gelir ki bu tācirden on min (8) tümen pül alsın. Bélelikle Sévdāyār'ı hūzūruna çağırır. Mes^o eleni ona (9) danışır. Sévdāyār déyir: (10) Kible-yi °ālem rāzıyam ancak iki şartle. Birincisi ya pülü bir günden artıç (11) gécikdirmeyesen, ya da kız mene vérmelisen. (12) Pādşāh déyir ki yahşı. Gerez Sévdāyār durub gédir évlerine. Pādşāh da (13) kōnağlığın vérib kırtarır ancak pülü kırtarabilmir. Sévdāyār da oturub (14) évlerinde bir heber gözleyir ancak görür ki ses sorak yoğdur. Odur (15) ki özü gelib pādşāhın évinin kabağındaki élçi daşının

üstünde (16) oturur. Pādşāha heber gédir ki bes Sévdāyār gelib özü de oturub élçi (17) daşının üste. Pādşāh déyir: (18) Gédin onu çağırın gelsin. (19) Sévdāyār gelir, bir héylī meşlehet meşveretden sonra kerāra gelirler ki pādşāh, (20) kıızı Sévdāyār'a vérsin. (21) Heber gédib çatır pādşāhın kıızı mercān'a. Mercān bundan çoğ hırşlenir. (22) Fikirleşir ki yahşı, men cavān, çoçağ ° em oğlumu koyub Sévdāyār kimi (23) bir kaftāra gédim? Nedi nedi atamın ona on min tümen borcu var. Çoğ (24) götür koydan sonra kıız kerāra gelir ki héç vaht ° emisi oğluna vefāsız (25) çıhmayacağ. Sévgilisine de heber gönderir ki toy gününün son gécesi (26) gözlersen filān yérde birbirimize koşulub bu vilāyetden kaçarığ. (27) Toy günü gelib çatır. Mercān'ı Sévdāyār'ın évine gelin köçürürler. Mercān (28) Sévdāyār'ı yuhuya vérmek üçün ona kelek gelir. Tācire déyir ki men üregimde (29) ° ehd élemişem ki her kime ere gésem ilk géce ona bildiyim nağılların (30) hamısını danışım. Sévdāyār çoğ bilmişliginden bu kelekden duyuk düşür (31) ancağ üze vurmur. Mercān çoğlu nağıl danışır ancağ görür ki Sévdāyār (32) yuhuya gétmir. Korhuya düşür. Sévdāyār da tenge gelib déyir: (33) Mercān Hānım béle toy gécesi olmaz. Géceden héylī kéçib. Yérleri sal (34) yatağ. (35) Mercān özünü bilmemezliye koyub yatağı açır. Sonra da déyir ki men bayıra (36) çıhmağ isteyirem. Sévdāyār déyir ki çıhacağsansa çıh ancağ men senin (37) béline ip bağlamalıyam. Kıız rāzılık vérir. Eline aftafa alıb éşiyi çıtır. İpi (38) bélinden açıb heyātdaki ağaca bağlayır. Aftafanı da onun yanına koyur. Özünü (39) çatdırır ve° de yérine. ° Emisi oğluna koşulub hemān memleketden kaçırılar. (40) Sévdāyār évde héylī gözleyir. Kıız kayıtmır. Āhırda durub heyāta çıtır. Görür (41) ki kıız kaçıb. Çār nāçār içeri kayıdır. Fikirleşir ki kıızı ahtarıb (42) tapmalıyam. Yoğsa él arasında bīābır olaram. Évinin açarlarını da (43) konuşuna vérib tapşırır ki o gelince évden göz olsun. (44) Sévdāyār dervīş libās olub şehir be şehir Mercān'ı ahtarmağa başlayır. Sévdāyār (45) ahtarmağda olsun eşit heberi bu biri yandan. Mercān'la ° emisi oğlu bir (46) héylī gédenden sonra bir deryāya rāst gelirler. Gemiye minib buradan uzağlaşmağ (47) isteyirler. Éle burada üzüklerini deyişdirib olurlar halālca nişānlı. Oğlan (48) elini yumağ üçün üzüyü barmağından çıkarıb daşın üstüne koyur. Başları (49) şīrīn şuhbete qarışdığından üzüyü unudurlar. Bélece gemiye minib oradan (50) uzağlaşırlar. Bir keder gédenden sonra üzük oğlanın yādına düşür. Kayıdıb (51) üzüyü götürmek üçün gemiden atılıb suda üzmeye başlayır. Bu gemiçinin (52) lap üreginden olur. Sen déme onun da kıza gözü

düşübmüş. Buna göre de (53) oğlanı gözlemeyib yoluna davām édir. Mercān mes'eleden hālī olur. Gemiçiye (54) üzünü yaħın göstermek için onun yanında oturub gizlince gemi sürmeyi (55) öyrenir. Nehāyet gemiçinin vilāyetine çatırlar. Gemiçi onunla évlenmek istediğini (56) bildirir. Mercān rāzılık véirir. Toy gécesi Sévdāyār'ın başına (57) getirdiklerini onun da başına getirir. Évden çıħıb gemiye minir. Burdan (58) uzaklaşır. Gemiçi ha gözleyir kız gelib çıħmır. Bayıra çıħıb görür ki (59) gemi deryāda gözden itir. İşi başa düşüb barmağını dişleyir. Hāy heşir (60) koparır ki (61) ede, kızın özü cehennem. Bes benim çörek ağacımı niye aparır? Téz bir (62) kayıktan zāddan getirin, gédib gemiye çatım. (63) Ancağ kayık tapılanacan iş işden kéçir. Gemi çoħ uzaklaşır. Gemiçi de (64) teğyīr libās olub başlayır kızı aħtarmağa. Mercānın °emisi oğlu da nişān (65) üzüyünü tapandan sonra sévgilisini aħtarmağa başlayır. Mercān da onu aħtarıb (66) tapmağ ümīdile gemini deryānın bir kırağında saħlayır. Yére düşüb başlayır (67) gétmeye. Āħırda gelib bir méşelige çatır. Görür burda bir ovçu kuş ovlayır. (68) Bundan çörek almağ için yaħın gelib ovçuya déyir: (69) Bıy, men seni gör ne keder aħtarmışam. Seni öz sarāyımda yatıb yuħuda (70) görmüşem. Dayanmayıb başlamışam seni aħtarmağa. Ac kalmışam ammā yolumdan (71) dönmemişem. Görürsen paltarım da cırlıb. (72) Ovçu hām hām ona baħıb déyir: (73) Yaħşı, mene gelmek isteyirsense gédek kende atam anam bize toy (74) élesin. (75) Pādşāh kızı déyir: (76) Yoħ, şāh kızının béle paltarda camā° at arasına çıħmağı ayıbdı. Sen gét (77) kendden bacılarını getir paltarlık ber bezek getirsinler. Burdan toynan destgāhınan (78) gédek. (79) Ovçu rāzı olur. Évlerine gelib eħvālātı anasına danışır. Anası buna çoħ (80) inanmasa da oğlunun dédiginden dönmedigini görüb rāzı olur. Kendin (81) kızı ovçunun bacılarının şāh kızını karşılamağa gédirler. Gelib görürler (82) ki kız, néce ki oğlan déyir élece oturub gözleyir. Öpüş görüşden (83) sonra desterhān açılır, yığışılır. Sonra Mercān déyir ki bes hamısı bir (84) biçimde, bir rengde kırħ bir dest don tikin. Donlar tikilib kırtarır, géyilir. (85) Mercān gezmek behānesiyen bunları gemini saħladığı yére getirib soruşur: (86) Oy, ay kızlar bu nedi béle? (87) Kızlar °ömürlerinde gemi görmemişdiler. Ona göre de dédiler: (88) Görmürsen, denizin üstünde otağdı. Gelin oturağ içinde haħışta déyek. (89) Kızlar gemiye doluşdu. Mercān da sükkāna yaħın bir yére oturdu. Kızların (90) başı oynamağa karşıanda Mercān gemini işe saldı. Kızlar o vaħıt ayıldılar (91) ki gemi deryānın ortasındadı. Çığırıb bağıрмаğa

başladılar. Mercān dédi: (92) Sesinizi kesin yoḥsa sizi denizde batıraram. (93) Kızlar kōrḥudan seslerini kesdi. Bunlar gétmekde olsun ovçu, anası, kend (94) ehli öz kızlarını aḥtarırlar, tapabilmirler. Ovçunun üstüne düşürler ki (95) bizim kızlarımız harda olsa tap vér. Ovçu ° elācsız ҡalib dervīş paltarı (96) géyiniḅ kızları aḥtarmaḡa başlayır. (97) Mercān Ḥanım'la kızlar gelib bir sāḥile yan aldılar. Gemiden düşüb torpaḡa (98) çıḥdılar. Sen déme burada deniz ҡuldurları varmıḡ. Buraya gelen gemileri (99) soyub ḡāret édirmiḡler. Bunlar gördüler ki gemiden bir deste kız düşdü. (100) Hamısı da birbirine oḥşayır. ҡuldurbaşı yoldaḡlarına dédi ki bundan (101) yaḡşı ḡikār olmaz. Belī Mercān da duyuk düşdü ki bir deste ҡuldur (102) onları eḡāte étdi. Kızları başa salıḅ dédi ki men ne désem siz yérine (103) yétirin. ҡuldurlar kızlara yaḥınlaşıḅ salām vérdiler. Bir héylī söz ḡuḥbetden (104) sonra kızları almak istediklerini bildirdiler. Her iki ḡeref rāzılıḡ elde (105) étdi. Meclis düzeldirler. Desterḡān başına oturub çöreye el uzadanda Mercān (106) déyir: (107) Men üregimde ° ehd élemiḡem ki birinci tīkeni hamı birden aḡzına ҡoysun. (108) ҡuldurlar onun dédiḡi kimi élediler. Éle birinci tīkeden hamısını yuḡu (109) tutdu. Sen déme kızlar ḡörek ḡāzırlayarken Mercān'ın emrile ҡuldurlardan (110) ḡebersiz ḡöreye bīḡüḡdārū tōküblermiḡ. (111) Bunlar téz ҡuldurların paltarlarını soyundurub özleri géyindiler. O sā° at da (112) ҡaçmaḡa üz ҡoydular. ҡuldurlar ayılıḅ özlerini lüt ° üryān gördüler. (113) ҡuldurbaşı üreginde and içdi ki bu kızlardan ḡayif çıḡmasam atamın (114) oḡlu déyilem. Ve kızları aḥtarmaḡa başladı. (115) Kızlar üç günlük yoldan sonra bir ḡehere çatdılar. Gördüler ḡehir ehli (116) yıḡıḡıḅ bir yere dövlet ҡuşu uçurur. Belli olur ki ḡeherin pādḡāḡı (117) ölüḅ teze pādḡāḡ séçirler. Dövlet ҡuşu herlendi firlandı gelib Mercān (118) Ḥanım'ın başına ҡondu. (119) Dédiler, eḡi (a kiḡi) bu gelme oḡlandan bize pādḡāḡ çıḡmaz. ҡuşu tezeden (120) uçurdun. ҡuş yéne gelib Mercān'ın başına ҡondu. Acıḡlanıḅ Mercān'ı bir (121) daḡmaya saldılar. Ancaḡ ҡuş el çekmedi. Bir déḡik tapıḅ içeri girdi. (122) Yéne Mercān'ın başına ҡondu. ḡehir cemā° atı ° elācsız ҡalib onu pādḡāḡ séçdi. (123) Mercān, kızların heresine bir vezīfe vérdi. Onlar başladılar kiḡi ҡiyāfesinde (124) ölkeni idāre étmeye. Bir gün Mercān vezīre dédi ki ḡeherin en yaḡşı (125) ressamını tap, arvadımın ḡeklini çeksin. En yaḡşı ressam geldi. Mercān (126) ḡerem otaḡına kéçiḅ ҡadın ҡiyāfesi géydi. Özüne zīnet vérib gelib (127) ressamın ҡarḡısında dayandı. Ressam bunun ḡeklini çekdi. Mercān bu ḡekli (128) vérdi vezīre ki bunu aparsınlar filān

bulağın éle bir yérinden vursunlar ki (129) şeklin °eksi suya düşsün. Her kim bu şekle baħıb ah çekse onu tutun (130) benim yanına getirin. Dédiği kimi de élediler. Günlerin bir günü bir koca, elden (131) düşmüş kişi gelib şekle baħdı. Özünü saħlayabilmeyib ah çekdi: Ah (132) pādşāhın kıızı, birce seni görseydim. Bunu téz tutub Mercān'ın yanına (133) apardılar. Mercān baħıb gördü ki Sévdāyār'dı. Emr étdi ki bunu aparıb (134) zindāna salsınlar. Bir néçe günden sonra yéne bir nefer gelib bulağdan su içende (135) sudaki °eksine baħdı. Sonra ah çekib dédi: (136) °Emi kıızı ölmeyeydim seni göreydim. (137) Bunu da Mercān'ın yanına apardılar. Mercān emr édir ki aparın buna kulluk éleyin. (138) Bir néçe günden sonra bir nefer de gelib bu şekle baħıb ah çekdi. Bunu da (139) Mercān'ın yanına getirdiler. Bir néçe günden sonra yéne bulağ başında bir nefer ah (140) çekdi. Bunu da pādşāhın yanına apardılar. En āhırda da kuldurbaşı gelib (141) çıħdı. Bunlardan sonra Mercān Ĥanım bütün şehir ehline cār çekdirdi ki (142) şabāħ şāh sarāyının kabağına yığışsınlar. Şehir bütün şehir ehli cem oldu (143) sarāyın kabağına. Şāh kıızı bu ehvālātı cemā° ata danışdı. Onların kerārı ile (144) Sévdāyār'ın boynu vuruldu. Gemiçi öldürüldü. Ovçuyunan kuldurbaşını ise (145) kötekleyib burahđılar. Mercān Ĥanım'la °emisi oğluna kırħ gün, kırħ gece (146) toy éleyib évlendirdiler. Onlar murādlarına çatdı. Siz de murādınıza çatın.

Melik Erslan (50)

(1) Bir pādşāh var idi. Pādşāhın üç oğlu var idi. Büyük oğlunun adı Melik (2) Murād, ortancıl oğlunun adı Melik Mürşüd, küçük oğlunun adı Melik (3) Erslan idi. (4) Pādşāh dövrānını sürüb gününü keçirmişdi. Tamām kocalıb elden (5) düşmüşdü. Bir gün o, vezīr, vekīlini yanına çağırıp déyir: (6) Mene bir meşlehet vérin teħti tācı kime tapşırım? (7) Vezīr, vekīl tedbīr tóküb béle déyirler: (8) Şāh sağ olsun. Gerek siz oğlanlarınızı bura çağırasınız. Onlara déyesiniz (9) ki sizi gönderirem kazaanca. Hansınız çoħ getirseniz teħti tācı ona (10) vérecem. (11) Bu tedbīr şāhın çoħ hōşuna gelir. Oğlanlarını yanına çağırıp déyir: (12) Sizi gönderirem kazaanca. Hansınız çoħ kazanc getirseniz kıızıl tācımı onun (13) başına koyacam. (14) Belī, şāh nöker - nāibe tapşırır ki oğlanlarına yol azuķesi düzeltsinler. Tedārük (15) görüldü. Oğlanlar yola düşdüler. Oğlanlar biraz yol gédenden sonra yolun (16) ayrıcında yéke bir daş gördüler. Baħıb gördüler ki daşın üstünde üç (17) yazı var. Birinde yazılıb “géder

gelmez”, birinde yazılıb “géder geler de gelmez de”, (18) birinde de yazılıb “géder geler”. ardaşlar yazını oħuyub başladılar ağlamağa. (19) Kiık ardaş Melik Erslan d di: (20) Gelin  c m z de  z y m z  ıarıb oyak bu daşın altına. Sonra d ş b (21) yola g dek. ayıdıb gelende baħarık g rek hansımız sağ sal mat geri (22) d n b. (23) Biraz g t r oy  lediler ki kim hansı yolla g tsin. Y ne Melik Erslan (24) d di: (25) Melik Mur d, sen b y k ardaşsan. Gel sen g t bu “g der geler” yolla. (26) ayıdıb ĥ kmd r ol. (27) Sonra ortancıl ardaşı Melik M rş d’e  z tutur: (28) Gel sen de g t bu “geler de, gelmez de” yolla. (29) Melik Erslan  z  d ş d  “g der gelmez” yola. G t ha g t g dib g r r ki (30) bir dene azan var, yanında da bir oca kişi. azan şakur şuur aynayır. (31) Baħıb g r r ki ocanın ıları ocada yanır. azan da onun  st nde (32) aynayır. G nde durub baħır. Biraz baħıb  z  z ne d yir: (33) Yaħşısı budu abađa g dim. ocaya sal m v rim. (34) Melik Erslan atı s r b ocanın yanına gelir. Sal m v rir. oca sal mı alıb (35) d yir: (36) Peh, sensen Melik Erslan. Men b y k bir ilsim idim. Sen meni sındırdın. (37) Ne niyetle g dirsen g t. Bundan b le yolu men sene g sterecem. Biraz g dersen (38) abağına bir g y emenlik ıħaca. G dib yatarsan orda. Bir s r  av gelib (39) orda otlayaca. Onlardan ikisini vurarsan. Her birini iki şaka  dersen. (40) Derilerin de tulul ıħararsan. İki şakanı atıvın bir terefine, ikisini de bir (41) terefine asarsan. Tululları da su ile doldurarsan. Heresin atın bir terefine (42) asarsan. Sonra d ş b yola g dersen. Yolda iki ejdah  ıħaca senin (43) abağına. Biri yolun altında, biri de  st nde olaca. Onlar alħıb seni (44) y mek istiyecek. O zam n etin iki şakasını birine, iki şakasını da (45) birine atarsan. Sonra onlar senden su istiyecekler. Suyun bir tulugun birine, (46) bir tulugun da o birine v rersen. Ondan o yana yolu sene onlar g sterecek. (47) oca n ce d mişdise Melik Erslan  le de  ledi. Ejdah lar ondan r zı (48) alıb yolun alanını b le başa saldılar. (49) G dersen, yolun urtaracağında arşına bir dağ ıħaca. Dağı z lm nen (50) ıħarsan. Atı da  le y rde bağlarsan ki bir ins cins bilmez. Ken rdan (51) durub ula v rersen. İşdi daş mışıldasa k cmezsen, mışıldamasa (52) k cersen. Daşın  st nden k cib o terefde durarsan. Ondan o terefe yolu sene (53) daş g sterecek. (54) Bu def e de Melik Erslan ejdah ların d diği kimi  leyib daşın o biri (55)  z ne k cir. Daş dil aıb d yir: (56) Melik Erslan, men b y k bir ilsim idim. Sen meni sındırdın. G t ne niyete (57) g dirsen niyetin ĥ şıl olsun. (58) Sonra daş yolun

kalanını béle başa salır: (59) Bir h ylek yol g dersen. Karşına bir  alaça  ıhaca .  alaçanın d rd terefini (60) gezersen.  abağına bir su gilifi  ıhaca . Gilifi hencerivin ucuynan (61) y keldersen. Sonra i eri girersen. I eride  z ve  le bir y r d zeldersen ki (62) h ckes senin y rivi bilmesin. Y ri  azıb girersen ora. Sonra  st n  (63)  rtersen.  le ki y r d zeltdin, g dib gezersen. G rd n  aranlı  d ş r, (64) girersen hem n y re. Bir dene  alıb  ağıran ağac g r b bıca la onun ucuna (65) vurarsan. Ağacın sesine y r g y adamla dolaca . Seni a tarmağa (66) başlayaca lar. (67) Melik Erslan gelir. Daş nece d mişdise  le de  dir. Ba ır g r r ki y r (68) g y adamla doludu.  yne salmağa y r yo du. Melik Erslan e v l ti b le (69) g r b  a ıb gizlenir.  le ki s hneyib s kitlik yaranır.  ıhıb atının (70) yanına g dir. Orada r hatlanır. şab hısı y ne de a şam d şende g dib (71) ağacı bıca la vurur. G r r ki cem  at bu def e iki  at artı  onu (72) a tarırlar ki g rs nler kimdi bu ağaca elini vuran.   nc  gece y ne (73) ağacı bıca la vurur. Bu def e h ckes gelmir. Gece ile ağacdan yığıb (74) h rcununu doldurur. Daş ona d mişdi ki   nc  gece h ckes (75) olmayaca . Ne  eder istesen ağacdan yığarsan. Yığıb y k n  tutdu dan sonra (76) h rcunu g t r r ki yola d şs n. Sonra  z  z ne fikirleşir ki gelib (77) b le g zel y ri, bes ti g resen. Bilmeyesen ki buranın ş hibi kimdi? (78) Biraz g tdikden sonra do  uz ota lı bir  v g r r. Ba ır ki bu bir g zel (79) im retti. Do  uz otağı var. Ota lar birbirinin i erisinde. I eri (80) girib g r r ki birinci ota da bir c t  aravař oturub sa  ız  eyneyirler. (81) G dib  ızların ikisinin de ağzından sa  ızı  ıhırdır. Bir eklerini (82) ağzlarına v rib onları yu ladı. (83) Sonra i erideki otağa ba ır. G r r ki bu ota da bir d ne n zen  şenem (84) oturub. Aya d yir sen  ıhma, men  ıhacağam. G ne d yir sen  ıhma, men (85)  ıhacağam. Melik Erslan o teref bu terefe ba ır. Y mek a tarır. G r r bir (86) m cm yi plov var.  st nde de bir  ır ovul. M cm yini  abağına  ekib doyunca (87) y yir. Sonra gelir n zen  şenemin yanına. Ba ır ki  ızın her terefinde bir  ızıl (88) şamd n yanır. D n r n zen  şenemden  z ne to unur.  z  z y n  ıharıb salır (89)  ızın barmağına.  ızın  z y n  de  z barmağına.  z destm lın  ıza v rir,  ızın (90) destm lın  z ne g t r r. Sonra b linden  ızıl kemerini a ır. Onların hamısını (91) destm lının i ine yığıb bağlayır. Yır yığış  ledikden sonra atını minib (92) yola d ş r. Gelib  ıhır hem n  z klerini  oyduğları y re.  c yolun (93) ayrıcına  atıb daşı  aldırır. Ba ır ki  z klerin  c  de ordadır. Bilir (94) ki  ardaşlarının h cbiri gelmeyib. (95) D ş r

böyük qardaşı geden yola. Rāst geldiği adamlardan bir bir qardaşını (96) soruşur. Biri déyir görmemişem. Biri déyir görmüşem. Ğerez here bir söz déyir. (97) Āhırda gédir kendin lap içërisine. Bir adamdan soruşur. O déyir ki bu (98) nāmda, bu nişānda adam gelib °Esgër tācire aşçı işleyir. Soraqlaşā (99) soraqlaşā gédib çıhır °Esgër tācirin °imāretinin qabağına. Tācirin qapısına (100) çatanda görür ki qardaşı burdadı. Özü de aşçılık éleyir. Görmez bilmez (101) el vérib qardaşınan görüşür. Déyir: (102) Men senin qardaşınam. (103) Melik Murād onu iteleyib déyir: (104) Men on ildi qardaşımdan ayrılmışam. Allāh bilir onun başına ne iş gelib. (105) Melik Erslan déyir: (106) Men senin qardaşınam. Filān pādşāhın oğluyuk. Filān vaht o, bizi qazanca (107) gönderib. Biz üçümüz de gelmişik üç yolun ayrıcında üzüklerimizi (108) koymuşuk daşın altına. Men qayıdıb gördüm ki üzüklerimiz ordadı. (109) Düşüb sizi ahtardım. Soraqlaşā soraqlaşā gelib seni tapdım. (110) Bu sözleri déyenden sonra qardaşı ona inanır. Görüşüb öpüşürler. Melik (111) Erslan qardaşına bir teze paltar alır. Onu hamāma aparır. Sonra °Esgër tācirin (112) yanına gédib déyir: (113) Bu benim qardaşımdı. Gelmişem aparam. Ne işleyib haqqını vér. (114) Haq hēsāb çekdikden sonra bunlar üz qoyurlar ki gétsinler öz vilāyetlerine (115) ammā bu vilāyetin adamları öz şāhlarına heber aparırlar ki bura gerib oğlan (116) gelib. Éle gözeldi, éle gözeldi ki tayı berāberi yoħdu. Gelib °Esgër (117) tācirin de aşçısına qardaş çıhıb. İndi onu da götürüb öz memleketlerine (118) gédir. Pādşāh, qardaşların yerini öyrenib onları qonaq çağırır. Qonaqlıqda (119) şāh oğlanın adını soruşur. Öyrenir ki adı Melik Erslan'dır. Şāh déyir: (120) Menim bir kızım var. Gerek onu alasan qardaşına. O çalıb çağıran ağacın (121) birini de véresen mene. (122) Melik Erslan rāzılaşdı. Seher tézden çalıb çağıran ağacdan birini koydu (123) mécméyiye, vérdi bir qula. Dédi: (124) Bunu apar pādşāha. (125) Pādşāh, kızına kırh gün, kırh géce toy çaldırıp onu Melik Erslan'ın (126) qardaşına vérdi. Develeri yükleyib gelini kécāvaya mindirdiler. Qardaşlar geldiler (127) hemin daşın yanına. Gördüler ki ortancıl qardaşın üzüyü yéne de daşın (128) altındadı. Kiçik qardaş dédi: (129) Bu héç de inşāfdan déyil. Siz burada gözleyin. Men gédib qardaşımızı (130) tapım. (131) Sonra Melik Erslan düşdü ortancıl qardaşının yoluna. Gelib menzil başına (132) çatdı. Gördü burda bir oğlan var. °Eynen ona oħşayır. Bildi ki qardaşımdı. (133) Çiyinde bir kösev var. Naħır otarır. İreliye yériyib dédi: (134) Men senin qardaşınam. (135) Ortancıl qardaş da evvelce inanmadı, dédi: (136)

Men niye senin qardaşın oluram. Men neçe il bundan evvel qardaşımla ayrılmışam. (137) Kim bilir harda itib batıblar. (138) Melik Erslan onun yādına saldı ki filān daşın dibinde üzük basdırmışık. (139) Atamız filān kesdi. Qardaşı buna inandı. Görüşüb öpüşdüler. Sonra (140) aparıb naħır paylayırlar. Erslan qardaşına déyir: (141) Ne alacağın var, al. Çıħıb gédek. (142) Melik Mürşüd alacağını alır. Melik Erslan da gédib ona bir dest paltar alır, (143) aparır ħamāma. Yola düşen zamān eşidirler ki bu vilāyetin pādşāhı cār (144) çekdirir ki bes kim şāha bir dāne çalıb çağıran ağac vérese kızımı ona (145) vérecem. Melik Erslan gelib bāzārdan bir kul tutur. Çalıb çağıran ağacın (146) birini koyur mécméyiye. Gönderir pādşāhın yanına. Pādşāhın adamları görürler (147) ki budu. Bir oğlan gelib. Başında mécméyi, mécméyide de bir dāne çalıb (148) çağıran ağac. Heber gédir pādşāha. Pādşāh adam gönderib kulu évine çağırıp (149) eħvālātı öyrenir. Sözüñün üstünde durub kızımı Melik Mürşüd'e vérir. Qırñ (150) gün, qırñ gece toy çaldırır. Develer yüklenir. Gelirler hemān daşın yanına. (151) Orda yéyib içirler. Dinlerini alıb atalarının vilāyetine yola düşürler. Yolda (152) kabağlarına bir kuyu çıħır. Qardaşlar da susuz olurlar. Melik Erslan düşür (153) kuyudan su çıħartmağa. Qardaşlar Melik Erslan'ın ipini kesirler. O düşür (154) kuyunun dibine. Qardaşlar orda durmayıb gédirler. Yolunan bir tācir kéçirmiş. (155) Bu tācirin kefle qatırı çoħ susuz olur. Tācir qab sallayı ki kuyudan (156) su çeksin, kefle qatırı suvarsın. Görür qab suya batmır. Tācir qara kuluna (157) déyir: (158) A kul gel seni kuyuya salım. Dünyā mālı olsa senin, benādem olsa benim (159) olsun. (160) Kul, baş üste déyib sallandı kuyuya. Qara kul baħıb gördü burada bir oğlan (161) var, bir oğlan var ki gözellikte tāyı berāberi yoħdu. Uzanıb suya. Nefesi (162) gücle gelib gédir. Ses éledi ki tācir sağ olsun. Suda bir oğlan var. (163) Aya, güne déyir sen çıħma, men çıħacağam. Tācir ipi kuyuya salladı. Oğlanı (164) çekib sudan çıħartdı. Sonra qara kulu çekib éşiye çıħardılar. Suyu (165) çekib bütün kefle qatırı suladılar. Tācir baħıb gördü bu oğlan bir (166) oğlandı, bir oğlandı adam déyir yémeyim içmeyim, heṭṭ-i ħālına, gül (167) camālına tamāşā éleyim. Tācir qırñ gün kuyunun kırağında qalıb Melik Erslan'dan (168) muğayat oldu. Onu yédirib cāna getirdi. Melik Erslan dirçelib ayağa (169) durdu. Sonra tācir onu évine getirdi. (170) İndi size kimden heber vérim, pādşāhın oğlanlarından. Pādşāha heber vérirler (171) ki oğlanlarını qarşılāsın. Pādşāh böyük bir qonaqlıq vérir. (172) Onlar orda yéyib içmekte olsunlar, sene kimden heber

vérim çalib çağıran (173) ağacın şāhibinden. Hemīn ağacın şāhibi Gülnāz Hānım yuħudan durub (174) gédir üzünü yuyur. Baħıb görür barmağındakı üzük öz üzüyü déyil. (175) Deyişib yérine ayrı üzük salıblar. Üzünü yuyur, gelib destmāla el atır. (176) Görür destmālını da deyişibler. Elini atır ki kemerini bağlasın. Görür kemeri (177) yoħdu. Durur güzgünün қабаğında. Görür iki üzüne de leke düşüb. Sonra (178) kızların yanına gelib déyir: (179) Sizi asacağam, déyin görüm bura kim gelib? (180) Kızlar şīven salıb déyirler ki bura héçkes gelmeyib. (181) Gülnāz Hānım déyir ki düzünü désinler. Bura benīinsān gelib ya gelmeyib? (182) Kızlar boyunlarına alırlar ki gelmişdi. Déyirler: (183) Biz burada oturmuşduq. Bir oğlan gelib bizim saққızımızı aғızımızdan (184) çıhartdı. Birçegimizi de aғızımıza vérdi. (185) Gülnāz Hānım bu sözləri eşidib déyir: (186) Daha benim yaşamağım héçdi. Men °ehd élemişdim ki benim var-dövletimin (187) sırrını kim bilse, gerek ona gedem. İndi men o adamı hardan tapım? Gülnāz (188) Hānım durur ayağa, güne bir menzil düşür yola. Gét ha gét gédib daşı (189) kéçir. Ejdahāları kéçir. Gelir hemīn daşın yanına. Görür daşın üstünde (190) yazılıb ki burdan üç қardaşın heresi bir yolla gédib. Gülnāz Hānım (191) evvelce düşür “géder geler” yola. Aħtarır ki görsün onun torpağını kim (192) ayaқlayıb. Gét ha gét gédib çıħır böyük қardaş olan şehere. Görür ki (193) orda çalib çağıran ağacın bir budağı var. Gédir hemīn vilāyetin pādşāhının (194) yanına. Aħşam yéyib içir. Sonra şuħbeti açır. Déyir, bu ağacı ne cür (195) getirdiniz? Here bir söz déyir. Gülnāz Hānım görür düz démirler. Ordan қayıdır (196) gelir géne hemīn daşın yanına. Bu def°e de ortancıl қardaş géden yolla gédir. (197) Görür burada da hemīn ağacdān var. Gelib bu ölkenin de pādşāhına қonaқ olur. (198) Ondān da bu ağacın bura néce geldigini soruşur. Onlar da heresi bir söz (199) déyir. Görür yoħ. Ağacı getiren bunlar déyil. (200) Sonra üz tutdu Melik Erslan’ın atasının memleketine. Soraқlaşib pādşāhın (201) sarāyını tapdı. Gédib oturdu élçi daşının üstünde. Dédi gerek pādşāh (202) bu géce meni қonaқ éleye. Pādşāha heber vérirler ki bir gerīb adam gelib déyir (203) pādşāh meni қonaқ élesin. Pādşāh déyir қonaқ Allāh қonağıdı. Buyurub gelebilir. (204) Pādşāh, қızı éve de°vet étmekde olsun, sene kimden heber vérim, Melik (205) Erslan’dān. (206) Melik Erslan saғalmışdı. Yavaş yavaş éşiğe çıħırdı. Tācirin қapısının (207) yanından çay aħırdı. Pādşāhın atları gelib burada su içirdi. Bir gün (208) Melik Erslan helvetce gelib қara қula dédi ki pādşāh meni özüne méhter (209) éliyer mi? Hemān

günü-ydi ki Gülnâz Hânım da pādşāhın konağıydı. Qaravul (210) gelib pādşāha dédi ki bir cavān oğlan gelib durub qapıda. Déyir şāh meni (211) özüne méhter élesin, gerib bir adamam. Pādşāh déyir ki gét déynen gelsin. (212) Melik Erslan içeri girib gördü ki bütün otaqlar dolubdu adamla. O da (213) gelib bir qıraqda oturdu. Bu zamān kız pādşāhın oğlanlarından heber alırdı ki (214) çalib çağırın ağacı hardan alıbsız. Bundan bir dāna da vérin men aparım. (215) Oğlanlar özlerini çekdiler ki béle gétdik, béle getirdik. Düşüb dalmıza (216) bizi qovdular. (217) Qız dédi: (218) Yoq, yalan déyirsiniz. Siz déyilsiniz. (219) Melik Erslan özünü saqlayabilmeyib dédi: (220) Ecāze vérin bir kelime de men danışım. (221) Oğlanlar ona mehel qoymaq istemediler. Dédiler, o kimdi danışa? (222) Qız dédi: (223) Pādşāh saql olsun. İzin vérin danışın. (224) Pādşāh izin vérdi. Oğlan dédi: (225) Biz üç qardaş idik. Atamız pādşāh idi. Onun günü kéçmişdi. Atamız (226) vezir, vekili çağırıp kömek diledi. Bizi sınağa çekib gönderdi qazanca. (227) Pādşāh bu sözleri eşidib Melik Erslan'ı lap yaqlına çağırdı. Melik Erslan (228) başına gelen hāl-i keziyelerin hamısını bir bir danışdı. (229) Sonra Melik Erslan Gülnâz Hânım'ın ölkesine gétmesinden, ağacı néce yığıb (230) getirmesinden danışdı. Melik Erslan dédi: (231) Ağacı yığandan sonra gétim bir nāzenin şenem var idi onun yanına. Kemerini (232) açdım. Üzyümüzü destmālımızı deyişdim. Sonra kızdandan yanaklarına toqunub (233) yola düşdüm. Gelib qardaşlarımı tapdım. Onlar da meni bu hāla saldılar. (234) Oğlan sözünü qurtarandan sonra pādşāh küçük oqlunu tanıdı. Cellād (235) çağırıp heyānetkār qardaşların boynunu vurmaqlı emr éledi. (236) Melik Erslan özünü ireli vérib dédi: (237) Atacān, onların boynunu vurdurma. Qoy ° ömür boyu tutduqları ° emelden (238) péşmān olub ° ezāb çeksinler. (239) Pādşāh bir qeder fikre gédenden sonra rāzılaşdı. Onların boynunu vurdurmadı. (240) Sonra şāhliqlı tācını öz elile küçük oqlunun başına koydu. O gündən Melik (241) Erslan memleketin pādşāhi oldu. (242) Pādşāh, Melik Erslan'la Gülnâz Hânım'a kırql gün, kırql gece toy çaldırdı. (243) Onlar yeyib içib yere kéçdiler. Biz de yeyib içek dövre kéçek. Meqlub (244) murādımıza çataql.

Veşiyet Éden Ata (51)

(1) Biri var idi, biri yoql uydu. Bir kişi var idi. Bu kişi özüne göre (2) varlı kārli idi. Odur ki héç kime möhtāc olmazdı. Bir gün kişi (3) eqlvālının qarışdıqlını görüb

oğlunu yanına çağırđı. (4) Oğul, ne keder var kārım var, sene alır. Ancak iş var kārda déyil. Gerek (5) hem de °ağillı olasan. Sene üç veşiyetim var. Birinci veşiyetim odur ki héç (6) kimden borc pūl almazsan. İkinci veşiyetim budur ki mālıvı gözünden kırağa (7) kıoymazsan. Üçüncü veşiyetim de budur ki arvadı öz başına burahma. İller (8) ötdü. Bir gün oğlanın yādına atasının sözleri düşdü. Üreginde götür kıoy (9) éledi ki bu sözleri atam éle béle démeyib. Gerek onun dédiklerini (10) sınağdan kéçirem. Oğlan hemīşe bir yérde yéyib içdiği dōstundan min tümen (11) borc istedi. Dōstu baş üste déyib seherisi gün min tümen pulu destmāla (12) kıoyub düyünledi. Oğlanın évine getirdi. Bu oğlanın bir otağı var idi ki (13) ora héç kim girebilmezdi ve hemīşe otağın kıapısını bağılayıb açarı özüyle (14) dolandırardı. Oğlan dōstunun getirdiği pūlu hemen otağda duvārdaki (15) mıhçadan asdı. Bir gün kıonşusu at üçün ona ağız açdı. (16) Kıonşu, atı vér deyrmana yarım pud buğda aparacağam. Ağışamüstü atı (17) kıaytarıb getirerem. (18) Oğlan dédi: (19) Atı vérme[i]ne vérim ancak onu çoğ yükleme, balalıkdır. (20) Oğlan atı getirib kıonşusuna vérdi ve özü de başladı kıarabağara onu güdmeye. (21) Gördü, sen ölmeyesen, gavurun oğlu atın béline iki tāy buğdanı birden (22) kıoydu ve pis pis söyüşleri at şāhibinin °ünvānına yağıdırıb üstelik (23) özü de atı mindi, yola düşdü. Oğlanın az kıalırdı bağırı çatlaya ancak (24) °elācı yoğ uydu. Atasının sözünü sınağdan kııhartdığı üçün dōzmeli (25) idi. Odur ki yana yana kıonşusunu izledi. At bir arğadan hoppananda bala (26) saldı. Mürted balası téz atdan düşüb arğın kenārında bir çala kıazdı. Atın (27) balasını orda kıuylayıb yoluna davām étđi. Oğlan gelib atın balasının (28) ölüsünü ordan kııhardı. Tepeden dırnağa onu yağışca söydü. Éve getirib (29) yağışca duzlayıb onu da hemīn otağında ayrı bir mıhçadan asdı. Bir gün (30) oğlanın borc pūl aldığı dōstu kıapını kesdi: (31) Ay kıardaş, heğā satın almadım ki sene borc pūl vérdim. Bu keder de borc (32) yığılar? İndi pūl benim özüme lāzımdı. Kıalmışam dörd göz. (33) Oğlan dédi: (34) Dōstum, ağı biz ağırlığımız keder duz çörek yemişik. İndi min tümenden yana (35) meni bu keder kısnayırсан. Elime pūl gelen kimi borcunu kıaytaracam. Oğlanın (36) dōstu déyine déyine kıapıdan uzaklaşdı. Bu demde oğlanın kıaynanası geldi. (37) Başıva dönüm, ay béle kıüreken. Baldızıvın toyudur, arvad uşağı da götür (38) gédek. Fayton kıüçede müntezir dayanıb. (39) Oğlan dédi: (40) Menim işim var. Kıızına icāze vérirem. Uşağını da götürüb seninle gétsin. (41) Toy kıurtarandan sonra onları getirersen.

Arvad kızını ve nevesini götürüb (42) faytona mindi ve oğlana el éleyib yola düşdüler. Onlar yolda olsunlar. Sene (43) kimden déyim, oğlandan. Oğlan kıyāfesini deyişdi. Bir heyli pül götürüb (44) papağını gözünün üstüne kéçirdi. Atlandı onların dalınca. Oğlan toyda o (45) keder pül hercedi ki hamının ağzı açılaķalmıştı. Kız évi onu oğlan (46) évinin, oğlan évi ise onu kız évinin adamı bilirdi. Oğlan göz (47) koyub gördü ki arvadı ıla kaynanası ondan göz çekmir. Onun pülü (48) onların da ° ağlını başından alıb. Odur ki oğlan tenbellik élemedi. (49) Yağınlaşdı kaynanasına. Arvadını nişān vérib onları görüştürmegi ondan (50) teveķķe° éledi ve arvadın ovcuna sifte kimi bir deste pül basdı. Arvad kız (51) ile ne pıçıldıaşdı, ne pıçıldıaşmadı kayıdıb oğlana dédi: (52) Kız rāzıdı ancak déyir gerek el ayak çekile. Hamı dağılışib géde, (53) sonra. (54) Oğlan rāzı oldu. Hamı dağılışandan sonra karanlık bir otaķda kızla biraz (55) zārāfatlaşdı. ° Evezinde ise bir heyli pül vérib kapıdan çığdı ve kapının (56) āstānasında meleyen uşāđını görüb téz onu kucağına aldı. Haydi mindi atına. (57) Éle ki éve çatdı. Uşāđını öz otağına koyub kabağına olmazın yémeli (58) tökdü ki uşāđın hem başı karışsın, hem de ac kıalmasın. Oğlan otağın (59) kapısını bağlayıb açarı cibine koydu. Seđeri gün oğlanın dōstu pülün (60) dalınca dabanbasma gelmişdi. Onlar burda pül üstünde sözleşmekde olsunlar, (61) sene kimden déyim, oğlanın arvadıyla kaynanasından. Onlar uşāđı ne keder (62) ağtardılar, tapabilmediler. Kız dayanmadan gözünün yaşını ağıdırdı ki erim (63) meni öldürecek. Kızın anası ona tođtaķlık vérdi: (64) Kırdıma, dur gédek évine. Men kürekeni inandıracayam ki uşāķ bir gécenin (65) içinde hestelenib ölüb. (66) Oğlan heyetde atın koşkusunu düzelderken gördü budur, arvadı ile kaynanası (67) suları süzüle süzüle haşār kapısından girdiler. Arvad dil boğaza koymurdu: (68) Küreken, senin başına dönüm. Kırbānın olum. Özünü tođtaķ tut, bir söz (69) déyim. Uşāđın gétdiğimiz günün gécesi hestelenib öldü. Bir deķiķenin (70) içinde éle bil bir çırdıķ idi. Püfledin kéçdi. Dédim kızımı bacısının (71) toyunda sévindirerem. O yazıķ péşmān oldu. (72) Oğlan, kaynanasını sözünü davām étmeye koymadı: (73) Ay kişinin kıızı, bundan yana niye bu keder nārāhat olursan. Ağacın köküne (74) ziyān deymesin. Oğlanın cavābından rāhatlayan kaynanası onu bağrına basdı. (75) Üzünü kızına tutub dédi: (76) Gördün, kızım men déyirdim ağı kürekenim ° ağıllıdı, dözümlüdü. Dünyāda (77) onun tāy berāberi olabilmez. Oğlan şīrīn diliyle onları biraz da arđayın (78) salıb éve getirdi ve dédi: (79) Ay arvad, yağşsı ki bu gün anan

buradadı. Kömekleşib yahşı bir yémek (80) hāzırlayın. Aħşam iki nefer ҡonaқ gelecek. (81) Ana bala tamām kamāl rāhatlanıb başladılar yémek tedārüküne. Ođlan gédib (82) borc pūl aldığı dōstunu ve ҡonşusunu ҡonaқ getirdi. Biraz yéyib içdikden (83) sonra oğlan arvadını çağırıp dédi: (84) Ay arvad, bunlardan °ezīz ҡonađım olmayacaқ ki al bu açarı, gét benim (85) otağımı aç. Orada bir ҡarpız var. Onu götür gel. (86) Arvadı açarı alıb anası ile birlikde erinin otağının ҡapısını açıb (87) içeri girdiler. Otağı burada görüb ҡeşş éleyib yıhıldılar. Ođlan bir (88) heylī gözleyib gördü ki bunlar gelib çıhmadı. (89) Ay ҡonşu, sen bu °āyileye meħrem adamsan. Dur gét, gör arvad niye gelib (90) çıhmadı. (91) Ґonşusu tenbellik élemeyib ayağa ҡalhdı. Gelib otağa girende gördü ki (92) Paho, dünən ҡuyladıđı atın balası muķevvāya dönüb duvārdan asılıb. Arından (93) géri dönemmedi. Ođlan, onun da ҡayıdıb gelmedigini görüb dōstuna dédi: (94) Dur gédek, görek bunlara ne derd üz vérib ki hamısı o otağda yatıb (95) ҡalıblar. (96) Ođlan otağın ҡapısı ağzında dōstunu ҡabađa vérdi. Dōstu, içeri kéçen (97) kimi hemen öz desmālını tanıdı. Gördü ki pūlu néce vérib éle de durur. (98) Héç düyünü de açılmayıb. O da hecālet içinde ҡalıb ter tökdü. Ođlan (99) atasının veşiyetini onlara dédi: Evvelce dōstunun pūlunu hemen desmālda ona (100) vérib ҡapıdan ҡovdu. Sonra ҡonşusunun pis pis söyüşlerini özüne (101) ҡaytarıb ҡapısından red éledi. Ґaldı arvadı. Onu da boşayıb körpesinin (102) terbiyesiyle meşđül olmaқ üçün bir dāye tutdu. Ata bala hōş gün gördüler. (103) Siz de hōş gün göresiniz.

Veçen ve Celā-yi Veçen (52)

(1) Biri varmış, biri yoħmuş. Heyder adlı bir kiři varmış. Bu kiři pehlevān (2) kimi imiş. Ancaқ ne fāydası iş yoħ, güc yoħ. Bilmirmiş néylesin. (3) Bir gün arvadına déyir: (4) Men iş aħtarmaқ üçün sefere gédirem. Ođlum olsa évdeki polād (5) bilerzigimi böyüende bağla ҡoluna. Ґoy gelib meni tapsın. Heyder sözünü (6) tamāmlayıb yola düşdü. Az gétđi, çoħ gétđi. Gelib bir ҡuyuya rāst oldu. (7) Ґuyunun ağzında eyri bir deyirman daşı var-ıydı. O, elini dađa atdı. Ne ҡeder (8) güc vérdi, onu yérinden üzemmedi. Mecbūr ҡalıb dağın yanından bir oyuқ (9) açıb ҡuyuya düşdü. Gördü ҡuyunun içinden bir lağım açılıb. Heyder lağımınan (10) gelib bir bāđa çıhdı. Ağzımda sene bāđ déyirem ha, éle öl ҡal burda. Bađ bāđ (11) éyle bāđdı. Cān dermānı aħtarsaydın o bāđda tapardın. Bāđdan bir ađac (12) aralıda bir

otağ var idi. Heyder otağa girende gördü ki koca dév pambığın (13) içinde heşelenib uzanıb Heyder'i görcek dédi: (14) Anava kurbân olasan. Bura kuş gelse kanad salar, katır gelse dırnağ. Oğlum (15) Ağ dév indi harda olsa gelecek. Kaç cānıvı kırtar. (16) Koca dévin ağzından söz kırtarmağınan ağ dévin gelmeyi bir oldu. Onlar bir (17) hēylī tutuqlaşdılar. Āhırda ağ dév onu üstleyib öldürdü. İndi sene (18) kimden déyim, Heyder'in arvadından. O, bir oğlan doğmuşdu. Atası veçenden (19) didergin düşdüyüne göre uşağın adını Celā-yi Veçen koymuşdu. Celā-yi Veçen on (20) yéddi, on sekgiz yaşına dolanda anası polād bāzūbendi onun koluna bağlayıb (21) erinin dédiklerini oğluna danışdı. Celā-yi Veçen yola düşdü. Gelib hemen (22) kıyunun yanına çatdı. Elini daşa atan hemen bayağ ha daşı dik kıldırıb (23) kenāra tulladı. Kıyunun içine girib °eyni atası kimi hemīn lağıma geldi. (24) Bāğı görüb °ağlı başından oynadı. Birden gözleri otağa sataşdı. Bayağ ha (25) kıpısını tepikle açıb içeri girdi. Koca dév pambığın içinden başını (26) kıldırdı. (27) Anan ölsün, indi oğlum ağ dév dem ha demdi gele. Vahtı iken kaç cānıvı (28) kırtar. Néçe il bundan evvel senin kimi bir pehlevān da gelmişdi. Sözüme kıulağ (29) asmadı. Ağ dév gelib onu parampārça éledi. Gelse seni de tīke kıulağ éliyecek. (30) Celā-yi Veçen üreginde fikirleşdi ki sen ölmeyesen, ağ dévin öldürdüyü (31) pehlevān éle benim atam imiş. Éle bu vaht ağ dév nerildeye nerildeye özünü (32) yétirdi. Onlar tutuşdılar. Ağ dév ne kıeder nerildeddi, ne kıeder guruldadı Celā-yi (33) Veçen'e üstün gelemmedi. Celā-yi Veçen dartıb onun sağ kıulağını hırtıltı ile (34) çıhırttı. Ağ dév bayağ ha tiréymés yere yıhıldı. Celā-yi Veçen onun başını (35) bedeninden kıopardtı. Celā-yi Veçen üreginde götür kıoy éledi ki bura çoğ yahşı (36) yérđi. Gédib anamı da götürüb getirim. Celā-yi Veçen dév kıalan otağın kıapısını (37) bağlayıb anasının yanına kıayıtdı. Nağılçı dili yüyürek olar déyirler. Oğlan (38) anasını da götürüb geldi. Anası da bāğı görüb hayıl mayıl oldu. Celā-yi (39) Veçen dévin kıaldığı otağın kıapısını açıb onu anasına gösterdi. Onlar (40) kéf damāğnan °ömür sürüb gün kéçirdiler. Siz de hōş günler görüb (41) uzun °ömür süresiniz.

Vıyvyı Yumurtası (53)

(1) Biri var idi, biri yoğ uydu. Bir pādşāh vardı. Bu pādşāhın övladı (2) olmurdu. Bir gün bu pādşāh °ehd éleyir ki benim oğlum olsun, bir deyirman (3) tikdireceyem. Hemīşe yağla balla işlesin. Aylar kéçir. Pādşāhın oğlu olur. (4) Pādşāh hemīn

deyirmanı tikdirir. (5) Bütün şehere cār çekdirir ki camā° at yağı, balı deyirmanı daşısın. Bir qarı (6) küpesini doldurub yolun kenārına koyur. Bu zamān pādşāhın oğlu dōstları (7) ile hemīn deyirmanı baħmağa gédirler. Yolda pādşāhın oğlu mindiği atın ayağı (8) qarının küpesine toħunur, küpe dağılır. Qarı hırşlenir ve oğlana (9) déyir ki seni görüm vıvyıy yumurtasına ħesret qalasan. Oğlan qarının (10) sözünü éşidib géri qayıdır ve bu yumurtanın ne olduğunu anasından (11) soruşur. Sonra oğlan vıvyıy yumurtasını tapmaq üçün sefere çıħmağa (12) ħāzırlaşır. Anası çoħ ağlayır, yalvarır ki oğlu bu sefere gétmesin. Lākin (13) oğlu öz ° inādından dönmür. Ĥāzırlaşıb yola çıħır. Oğlan az gédir, çoħ (14) gédir bir düze çıħır. Baħır ki bir nūrānī qoca yolun kenārında oturub. (15) Qoca, oğlanı yanına çağırıp soruşur ki hardan gelib hara gédirsən? (16) Oğlan cavāb vérir ki men vıvyıy yumurtasının dalınca gédirem. Qoca, (17) oğlanın çoħ gözel, hem de cavān olduğunu görüb déyir ki oğul, o yol (18) çoħ qorħulu yoldur. Gel bu fikri başından çıħart. Oğlan yéne ° inādından (19) dönmür. Qoca, oğlana déyir ki işdi ki gédirsən otur sene bir iki (20) meşlehet vérim. Gédersen gédersen, qabağına bir qapı çıħacaq. Qapıdan içeri (21) girersen. Orada bir at, bir it göreceksen. Atın qabağında et, itin qabağında (22) ot var. Sen bunların yérini deyişdirib otu atın, eti itin qabağına (23) koyarsan. Bundan sonra bütün qapılar açılacaq. Téz içeri girersen. Orada bir (24) taħça var. Yumurtalar ordadır. Téz götürüb qaçarsan. Çıħanda dalınca çoħ (25) kışkıracaqlar ancak sen héç vaħıt géri dönüb baħmazsan. Yéne gellersen (26) benim yanıma. Oğlan qocanın sözlerine diqketle kulaq asıb yola düşür. Gelib (27) qoca dédiği yere çatır ve qocanın dédiklerini şebirle yérine yétirir. (28) Yumurtaları götürüb qocanın yanına gelir. Qoca ona déyir ki bu yumurtaları (29) éle yerde sındırmalısan ki orada hem çörek, hem de su olsun. Oğlan (30) qocaya öz rāzılığını bildirib öz veţenine yola düşür. (31) Oğlan az gédir, çoħ gédir bir susuz şehráya çatır. Üregi durmur. (32) Yumurtadan birini sındırır. İçinden gözel bir kıız çıħır. Kıız éle gözel (33) idi ki aya déyirdi sen çıħma, men çıħım. Güne déyirdi sen çıħma, men (34) çıħım. Kıız yumurtadan çıħan kimi su isteyir, oğlan su tapabilmir. Sonra (35) çörek isteyir. Çörek de olmur. Kıız susuzluğa dözebilmir, ölür. İndi (36) oğlanın qalır iki yumurtası. Oğlan fikirleşir ki bunu gerek sulu (37) çörekli yerde sındırsın. Oğlan biraz da yol gédir. Yolda bir çöbānla (38) rāstlaşır. Çöbāndan biraz çörek alır. Oğlan yumurtaların birini de (39) sındırır. Bu kıız çıħan kimi çörek isteyir. Bu birincinden

de güzel idi. (40) Oğlanın çöbāndan aldığı çöregi yéyenden sonra su isteyir. Yéne su olmur. (41) Bu da birinci kız kimi susuzluğa dözmür, ölür. İndi oğlanda bir yumurta (42) qalır. Oğlan gelir bir bulağa çatır. Bura çatan kimi yumurtanı sındırır. Bu kız (43) evvelkilerden daha güzel idi. Kız su isteyir. Oğlan ona su vérir ancak (44) çörek olmur. Oğlan kızını ağaca çıhardır. Özü ise yakın kendden çörek (45) almağa gédir. Oğlan gétmekde olsun, size kimden déyim qaraçı destesinden. (46) Oğlan gédenden sonra bir qaraçı destesi hemîn bulağın yanına gelir. Qaraçılar (47) çalib oynayrlar. Bu zamān bir qaraçı kız bulağdan su içmek isteyir. Suda (48) güzel bir kız şekli görür. Bahır ki kız oturub ağacın başında. Qaraçının (49) kıza paħıllığı tutur. Onu zōrla ağacdan éndirib paltarını soyundurub özü (50) géyiner. Öz cındır paltarını ise kıza géyindirir. Hemîn yérden uzaklaşdırır. (51) Özü ise ağaca çılıb kızın oturduğu yérde oturur. Pādşāhın oğlu çörek (52) alıb kayıdır. Bahır ki kızını néce koyub gédib héç yérinden de terpenmeyib. (53) Kızını ağacdan yéndirib çöregi ona vérir. Pādşāhın oğlu bahır ki bu kız (54) hemîn kıza oħşamır. Bu çoħ çirkindir. Ancak oğlan üregindekileri üze (55) vérmir. Kızını götürüb yola düşür. (56) Bunlar gétmekde olsunlar, size kimden déyim vıyvıy yumurtasından çıhan (57) kızdan. Bu kız az gédir, çoħ gédir, bir kende çatır. Kız çoħ yorulmuşdu. (58) Aclık, susuzluk onu tāketeden salmışdı. Kız bir éve yakınlaşib kapısını (59) döyür. Évden bir qarını çıkar. Kız qarına déyir ki bir gécelige onu konaq (60) saħlasın. Qarını isteyir rāzı olmasın. Kız çoħ yalvarır. Déyir ki eger meni (61) qebül étsen hēyrden başqa héç ne görmiyecesin. Qarının kıza yazığı gelir. Onu (62) éve buradır. Kız başına gelenlerin hamısını birce birce qarına danışır. Šabāħ (63) açılır. Kız gétmeye hāzırlařır. Qarını kızını héç yana buradır. Onu kızlığa (64) götürür. Kız qarının bütün işlerini görür. Günde de Allāh'dan bir pay yémek (65) gelirmiş. Qarını ile kız yéyib Allāh'a du° ā édirlermiş. (66) Bir gün şehere ses yayılır ki pādşāhın oğlunun toyudur. Qarını fikre (67) gédir ki toya ne aparım. Kız qarına déyir ki héç fikir éleme. Sene éle hediye (68) hāzırlayım ki héçkesde olmasın. Kız bir köynek toħuyub qarına vérir. (69) Qarını köynegi götürüb toya gédir. Pādşāhın oğlu köynegi gören kimi vıyvıy (70) yumurtasından çıhan kız yādına düşdü. Toydan sonra çoħ fikirli (71) dolandır ancak üreginde olan şübheni héçkesde açmırdı. Aylar, iller (72) kéçir. Bir gün şehere cār çekirler ki pādşāhın ilħısına kırgın düşüb. (73) Gerek here pādşāhın atlarından birini saħlasın. Kız bu heberi éřidib qarını (74) gönderir ki bir at da sen getir. Qarını bundan

nārāzı olub déyir: (75) Biz atı neylen saḥlayacayıq? (76) Qız déyir ki o benim işimdir. Ata özüm bahacağam. (77) Çoḥ götür koydan sonra qarı gédir at getirmeye. Pādşāhın ilhıçıları (78) qarını görüb gülürler ki ay qarı seni de saḥlayan gerekdir de sen atı (79) néce saḥlayacağsan? Pādşāh déyir ki bir arıq yabı vérin ona. Ölse de (80) cerıme vérmesin. Qarı yabını götürüb éve qayıdır. Atı tövleye bağlayırlar. (81) Her gün kız seḥer el üzünü atın yanında yuyarmış. El üzünü yuyandan sonra (82) hemın yerden ot qalḥarmış. Her gün bu tekrār édilirmiş. Nehāyet kırḥ gün (83) tamām olur. Pādşāhın adamları atları yıḡmağa başlayırlar. Ancaḳ qarının atını (84) aparmırlar. Onlar gümān édiler ki o at indi çoḥdan ölüb. Qızın özü (85) qarını gönderir ki pādşāhın adamları gelib atı aparsınlar. Pādşāhın (86) adamları çoḥ te^c eccüblenirler ki at hele de saḡdır. Ne ise, pādşāhın (87) adamları gelirler atı aparmağa. Tövleye girende gözlerine inanmırlar. Hemın o (88) arıq atı tanımırlar. Adamlar ne qeder édiler atı tövleden çıḥardabilmirler. (89) Gédib pādşāha ḥeber véirler ki at bir at olub ki gel göresen. Héç (90) tövleden bayıra çıḥmır. Pādşāhın oḡlu da atla çoḥ marāḳlanır. İkinci def^e (91) oḡlan özü gédir. Oḡlan da atı görüb çoḥ te^c eccüblenir. Ne qeder çalışır (92) atı éşıye çıḥarabilmir. Oḡlan qarıdan soruşır ki bu atı kim béle (93) besleyib? (94) Qarı déyir ki başıva dönüm benim bir kızım var. Atı o besleyib. Oḡlan (95) déyir ki kızın hardadırsa çağır gelsin. Atı éşıye çıḥarsın. Qız gelib (96) tövleye giren at iylemeye başlayır. Pādşāhın oḡlu, kızı gören kimi tanıyır. (97) Oḡlan burdan qayıdan kimi qaraçı kızını bir qatıra bağlayıb bütün seḥeri (98) dolandırır. Sonra ise qarının yanındaki kız sarāya getirir. Tezeden kırḥ (99) gün, kırḥ gece toy çaldırır. Bélelikle de naḡıl qurtarır. Qazan aşla dolur. (100) Toḡlar yéyir, aclar doyur.

Yādigār'ın Naḡılı (54)

(1) Biri var-idi, biri yoḡ-udu. Kéçmiş zamānlarda ḥalkın qayḡısına qalan bir (2) pādşāh vardı. Bu pādşāhın güzel bir mālİKānesi ve cāḥ-celālı vardı. Bir gün (3) pādşāh öz adamları ile sefere çıḥır. Pādşāhın da hem güzel, hem de ° aḡıllı bir (4) arvadı vardı. O, boylu idi. Pādşāh seferden qayıdandan sonra berk ḥestelendi. (5) Ölüm yorḡan düşegine düşdü. Pādşāh vezīrini yanına çağırıp veşiyet éledi (6) ki men artık ölürem. Néce illerdi ki sen benim yanımda vezīrlik éleyirsen. (7) Senden bir pislik görmemişem. Hemışe de mene şādıḳ qalmısan. Men (8) ölenden sonra taḥtım

sen çıharsan. Ancağ bilirem ki benim bir oğlum olacağ. (9) Onun adını Yādigār koyarsan. O böyüyenden sonra pādşāhlığı ona véersen. (10) Pādşāh bu sözleri déyib dünyāsını deyişdi. Size kimden déyim, vezīrden. Vezīr (11) tahta çıhan kimi başladı öz pis ° emellerini açığa vérmeye. O, özüne vezīr (12) tutdu. Bir gün vezīrini yanına çağırıp emr étdi ki pādşāhın oğlu anadan (13) olmamış onu aradan götürsünler. Vezīr buna rāzi olmasa da qorhusundan (14) dinmedi. Vezīr pādşāhın arvadını méşeye apardı. Onun arvada yazığı geldi. (15) Ona göre de arvadı öldürmedi. Méşeye koyub geldi. Gelerken bir kuş vurdu. (16) Arvadın yaylığını kuşun qanına buladı. Pādşāha vérdi ki arvadı öldürdüm. (17) Pādşāh başladı arħayın ° edāletsizliklerini élemeye. Bir néçe gün kéçenden (18) sonra vezīr méşeye gétđi. Görek arvad néçe oldu. O, gelib ne görse (19) yaħşıdı: Bir uşaq ağlayır. Yanına gelib gördü ki arvad dünyāsını deyişib. (20) O, uşaqı bir esgiye büküb bir pārça kāğız yazıb içine de bir le° l (21) koyub uşaqı getirib yolun kenārına koyub gétđi. İndi size kimden (22) déyim, uzak memleketlerden birinde yaşayan bir şāhdan. Şāh ° ağıllı ve ° edāletli (23) idi. O, be° zi vaħıtlarda öz vezīrini de götürüb seyāhete çıhardı. Béle (24) vaħtların birinde şāhla vezīr gelib yoldan kéçerken bir de görürler ki yolun (25) kenārında bir uşaq ağlayır. Onu da déyim ki şāhın övladı yoħ uydu. Allāh (26) Te° ālā ona övlād vérmemişdi. Şāhla arvadı néçe illerdi ki övlād ħesreti (27) çekirdiler. Şāh uşaqı görcek fikirleşdi ki éle Allāh Te° ālā bu uşaqı mene (28) gönderib. Onlar uşaqı da götürüb sarāya qayıtdılar. Şāhın arvadı buna çoħ (29) sévindi. Onlar uşaqı göz bebekleri kimi saħladılar. Uşaqın kucağındakı (30) kāğıza yazılanlara göre uşaqı Yādigār diye çağırırdılar. Aylar kéçdi, iller (31) ötdü. Yādigār böyük bir oğlan oldu. Öz igidligi, qoçaklığı, merdligi (32) ile sarāydakı bütün oğlanları ötüb kéçdi. Hele onun atını héçbir (33) at kéçmemişdi. Kılınc oynatmağda, güleşmekde héç kim ona çatmazdı. (34) Tézlikle onun şuhbeti bütün memleketlere yayıldı. Yādigār'ı isteyenlerle yanaşı (35) onun düşmenleri de peydā oldu. Bir gün Yādigār öz yoldaşları ile ova (36) çıhanda biri onu uçurumun başından gefletden iteledi. Hōşbehtlikden o, bir (37) ağaca ilişib qaldı. Ancağ küçük ağac bu cānlı cüsseli oğlanın ağırlığına (38) tāb getirmedi. Onu özü ile berāber uçurumun dibine apardı. Yādigār'ın (39) yoldaşları gédib şāha dédiler ki oğlun uçurumdan héliendi. Méyidini de (40) qarğa kuzgun yédi. Şāh sarāyında Yādigāra yas saħlamağda olsun, indi (41) size kimden déyim Yādigār'dan. Yādigār çoħ güçlü olduğundan sağ (42) qalmışdı. O

vaht gözlerini açdı ki uçurumun dibindedi. Sürüne (43) sürüne, gelib gelib yolun kenârına çıhdı. Éle bu vaht yoldan bir kârvân (44) gelib kéçirdi. (45) Kârvân başı kârvânı sahlattırıp Yâdigârı da özü ile apardı. Sen déme bu (46) kârvân Yâdigâr'ın doğma atasının vahtı ile şahlık étdigi memlekete gédir. (47) Kârvân başı da éle Yâdigâr'ın yaşamasına sebep olan, onun anasını öldürmeyen (48) vezîr idi. Şâhın zülmlerine dözebilmeyib vezîrlikden çıhib. Ne ise, (49) Yâdigâr sağalandan sonra şehere çıhdı. Başladı özüne iş ahtarmağa. Şâha da (50) nöker lâzım idi. Onu şâhın yanına apardılar. Şâh Yâdigâr'ı gören kimi gözleri (51) çıhdı kellesine. Bu oğlan evvelki şâha néce de oşşayır. Şâhın sümüyü (52) sızıldadı. Fikirleşdi ki yeğin vezîr bu uşağı öldürmeyib. O, emr étdi (53) ki kéçmiş vezîri benim yanına çağırtırın. Vezîr indiye kimi Yâdigâr'a fikir (54) vérmemişdi. Özü de çoğ kocalmışdı. Gördü ki bu oğlan doğurdan da (55) evvelki şâha çoğ oşşayır. Vezîr olanları açıb danışdı. Şâh onların (56) ikisini de zindâna saldı ki üç günden sonra boyunları vurulacağ. Vezîr (57) sarâyda çoğ kalmışdı. Sarâyın bütün yollarını bilirdi. Yâdigâr bir iki (58) gün elleşdikden sonra zindânın kapısını kırabildi. Onlar kéşikçileri (59) öldüre öldüre gelib çıhdılar şâhın otağına. Yâdigâr şâhi öldürdü. Sonra (60) kéçmiş vezîr camâ^e atı topladı. Bütün eğvâlâtı onlara danışdı. Camâ^e at (61) Yâdigâr'ı özüne şâh seçdi. Vezîrin kıızı ile évlendi. Onlar başladılar (62) hōşbeht^e ömür sürmeye.

Yéddi Kıardaş (55)

(1) Biri vardı, biri yoğdu. Bir varlı kârlı kişi vardı. Bu kişinin yéddi (2) oğlu vardı. Bir gün yéddi kıardaş atalarının huzûruna geldi. Böyük (3) kıardaş dédi: (4) Mehribân ata, biz yéddi kıardaş söz koymuşuğ ki yéddi bacı ile^e âyile (5) kıurağ. İzin vér sefere çıhağ. Ata râzı olub onlara héyr du^e â vérdi. (6) Kıardaşlar yola düşdüler. Az gétdiler, uz gétdiler. Dere tepe düz gétdiler. Gelib bir (7) méşede ayak sahladılar ki dinclerini alsınlar. Gördüler ki bir ocağ (8) ölezigir. Téz onun üstüne odun yığıb ocağı alovlandırdılar. Şerđ (9) kesdiler ki her gece birimiz yatmayıb ocağa kéşik çekeceyik ki sönmesin. (10) Bu minvâl ile kıardaşlar altı gün odu kıoruyub sahladılar. Kıçük (11) kıardaşın növbesinde od söndü. Kıçük kıardaş çoğ götür kıoy éledi ki (12) kıardaşlarım yuhudan durmamış, ne teher éleyim od tapım? Méşeden biraz kenâra (13) çıhdı. Gördü ki bir yamacdan ışık gelir. Téz daban aldı ışık gelen terefe. (14) Évin kapısını açıb içeri girdi ve gördü ki bir arvad var. Alt dodağı (15) yer süpürür, üst dodağı

göy. Oğlan hâl-i keziyeni qarîya nağıllayıb (16) ondan od istedi. Qarı dédi: (17) Men yéddi dévin anasıyam. Oğlanlarım pādşāhın yéddi kızını almaq üçün (18) bu gün cenge gédirler. Sen insān olduğuna göre °ağıllısan. Eger gédib (19) benim oğlanlarıma °ağıllı meşlehet vérsen, oğlanlarım döyüşde qālib gelib (20) pādşāhın yéddi kızını getirebilseler sene od vérerem. Oğlan dédi: (21) Bes benim méşedeki qardaşlarım néce olsun? (22) Qarı dédi: (23) Onları tilsime salmışam. Dédiklerimi yérine yétirmesen qardaşların da ölecek. (24) İndi gel vaht itirme. Yéddi gelin kavırmasını yığdığım qazanı da (25) götür, gét benim oğlanlarımın dalınca. Oğlan mecbür qalib qazanı da (26) götürdü, dévlerin dalınca gétđi. Bir héylî yol gétdikden sonra dévleri bir (27) hendekde tapdı. Dévler evvelce istediler onu öldürsünler. Ancaq qazanı tanıyib (28) ona inandılar. Dévler daraşdılar etin cānına. Oğlan üreginde kelegi néce (29) qurması bārede fikirleşdi. Oğlan dédi: (30) Burda bir uçurum var. Sicimin bir ucunu dağa, bir ucunu ise bélimize (31) bağlayıb bir bir uçuruma yének ve seherin gözü açılmamış pādşāhın qoşununa (32) arhadan zerbe vuraq. Dévler teklîfi beyendiler. Birinci, oğlan uçuruma yéndi. (33) Dévler bir bir yéndikce onların başını kılinclayıb üst üste yığdı. (34) Oğlan uçurumdan çıhib qarının yanına geldi. (35) Muştuluğumu vér, oğlanların pādşāha qālib geldi. Yéddi bacını da (36) götürüb gelirler. Meni qabaqda qaçirtdılar ki seni muştuluklayım. Bir de ki (37) ay qarî, benim qardaşlarımın da tilsimini aç. Qarı dédi: (38) Bu mümkün déyil. Onda gerek ciyerimi çıkarıb vérem sene. Sen onu bişirib (39) qoşusunu qardaşlarımın burnuna tutasan. Qarının ağızından söz qurtarmamış (40) oğlan bayaq ha elini atıb onun ciyerini çıkartdı. Ocaqdan da héylî od (41) götürüb götürüldü qardaşlarının yanına. Ocağı kızışdırıb qarının (42) ciyerini bişirdi. Qardaşlarının burnuna tutdu. Qardaşları o sâ° at (43) ayıldılar. Oğlan başına gelenleri bir bir onlara nağıl éledi. Qardaşlar yéddi (44) kızî olan pādşāhın °imāretine üz tutdular. Pādşāhın adamları onları (45) hōrmetle qarşılayıb sarāya getirdiler. Kîçik qardaş üzünü pādşāha tutub (46) dédi: (47) Pādşāh sağ olsun. Senin düşmenin olan yéddi dévi öldürmüşük. Sen (48) yéddi kızını biz yéddi qardaşa véresen. Hamının üreginde olar. (49) Pādşāh onların yéddi dévi doğurdan da öldürdüklerini yeķin étdikden (50) sonra kızlarını bu qardaşlara vérib kırh gün, kırh gece toy éledi. (51) Qardaşlar arvadlarını da götürüb atalarının yanına qayıtdılar. Ataları da onlara (51) kırh gün, kırh gece toy éledi. Onlar şād hōşbeht yaşadılar. Siz de (52) şād hōşbeht olasınız.

Yéyimcil Kız (Adam Yiyen Kız) (56)

(1) Biri vardı, biri yoħdu. Bir yétim oğlan vardı. Analığı ona gün vérmirdi. (2) Bir gün analığı hemír éledi. Körpe kıızı béşige koyub dédi: (3) Tendiri yandırırım, oturuşsun, çörek yapacağam. Kıızı yırkala. Ağlasa seni (4) tendire atacağam. (5) Oğlan béşigi yırkalayanda ac olduğundan erik ağacından üç erik kırdı. (6) İstedi yésin. Bağdı ki ögáy bacısı béşikden düşüb hemír yéyir. (7) Oğlanın boğazı kırudu. Erikleri cibine koydu. Hen hon éleyib kııza (8) yağınlaşanacan o, hemírin hamısını yéyib kırtardı. Oğlan üreginde (9) fikirleşdi ki analığım bunu bilse meni öldürecek. Odur ki oğlan baş (10) alıb kendden çığdı. Oğlan bir bulağın başına çatanda bağdı ki dizinde (11) tākēt kıalmayıb. Cibindeki erikleri yéyib denesini bulağın yanına ekdi ki (12) vağıt gelir, gerekim olar. Oğlan daban aldı yoluna. İnsān ayağı deymeyen bir (13) yere çatdı. Gördü ki dağın eteginde béş koyun otlayır. Ha göz gezdirdi (14) koyunların hendeverinde adam görmedi. Şer kıarışanda koyunlar yola düzeldi. (15) Oğlan üreginde götür koy éledi ki koyunların dalınca gétsin. Görek (16) āhırı ne olur. Koyunlar girdi bir heyete. Oğlan da onların dalınca. Oğlan (17) gördü ki tavlının kıabağında iki er arvad dév dayanıb. Onların ikisi de (18) kor uydu. Kışı dév tövlenin kıapısını kesib içeri kéçen koyunları bir (19) bir samlayırdı. Oğlan āhırcı kıoyunun böyrüne kıısılib içeri kéçende (20) dév ona da el gezdiretib arvadına dédi: (21) Diyesen kıoyunun biri doğub. (22) Oğlan nefesini içine çekib dinmedi. Seđer, dév tavlını açıb kıoyunları çöle (23) ötürende oğlan da bir kıoyunun böyrüne kıısılib çığdı. Öz özüne ürek (24) direk vérdi ki bu er arvad dévler kordu, tutabilmezler. Yağşısı budur ki (25) hāl-i kéziyenini onlara söyliüyüm. Belke rehmleri gelib benim onlarla kıalmağıma (26) rāzı oldular. (27) Oğlan, er arvad déve her şeyi nağılladı. Kışı dév dédi: (28) Onsuz da biz koruğ. Kıal burda, bize oğulluğ éle. Azdan çoğdan yé, kıal (29) yanımızda. Senin en çetin işin kıoyunları otarmağ olacağ. Oğlan çoğ (30) sévindi. Çomağı götürüb kıoyunların dalınca gétdi. Élebil kıoyunların (31) sayı artmağa başladı. Bu hēsābınan béş kıoyun bir sürüye döndü. Dévler onnan (32) ferehlenirdiler. O gün olmazdı ki ona kabāb yédirtmesinler. Oğlan da ki (33) māşāllāh māşāllāh şakķavatlı pehlevāna dönmüşdü. (34) Bir gün oğlan sürünü otaran vağıt bir oğ tapdı. Ođu kıayanın altında (35) gizletdi ki gerekim olar. Bu vağıt uzağa bir sürü kıoyun gördü. Téz onları (36) da haylayıb öz sürüsüne kıatdı. Ağşamçağı sürünü çölden getirende dév (37) kıoyunları saymağa başladı. Gördü ki kıoyunun sayı

h s bı yoĥdur. (38) Oĥlan d di: (39) Bir s r  var-ıydı. Onu da haylayıb  z s r m ze katmışam. (40) D v d di: (41)  z v  g zle, oĥurladıĥım aĥ d vin s r s d r.  ĥtiy tli ol ve y dında (42) saĥla ki aĥ d v g n  ında, onun  ardaşı  ara d v ise g nbatanda (43) mesken salıb. Seĥer oĥlan davar otaranda g rd  budu aĥ d v nerildeye nerildeye (44) gelir. Oĥlan t z oĥu  ayanın altından g t r b d z onun alnının ortasından (45) vurdu. D v ĥırıldayıb y re serildi. Oĥlan  olden  ayıda eĥv l tı onlara (46) danışdı. Kişi d v d di: (47) Am n g n d r. G nbatan t refe g tme ha. Onun  ardaşı  ara d vden yaĥa (48)  urtaranmazsan. Oĥlan herden bir s r n  g nbatan t refe apardı.  ara d vin (49)  alasında k şik  eken aslanı,  aplanı ele almaĥ   n onlara bir iki (50)  oyun kesib atdı. Bu veĥři ĥeyv nlar t z zam nda oĥlana isinişdiler. (51) Bir g n y ne oĥlan s r n  g nbatana s rd . Aslanla  aplana bir iki  oyun (52) kesib atdı. Onlar et y meye meřĥ l olarken oĥlan  ala aya girdi. G rd  (53)  ara d v ĥorram yatıb. Oĥlan t z oĥu yaya  oyub onun alnının ortasından (54) vurdu.  ara d v baĥıra baĥıra  ld . Oĥlan aslanı,  aplanı yanına alıb s r ye (55) t ref gelende g rd  ki biraz aralıda  ara d vin davarları bulud kimi yatışıb. (56) T z onları da haylayıb  z s r s ne  atdı. O, aslanı,  aplanı da yanına alıb (57) s r n n dalınca d vlerin yanına geldi. Her şeyi onlara naĥıl  tdi. S z n  (58) ĥ hiřle tam ma y tirdi: (59) Siz mene ata ana olmusuz. Men sizden  oĥ r ziyam.  ndi izin v rin (60) g dib analaĥımdan  iş şimı alım. Hem de atamdan ĥeber tutum. (61) D vler aĥlayıb oĥlanı yola saldılar. Oĥlan aslanı,  aplanı da yanına salıb (62)  z vil yetlerine  z  oydu. Gel ha gel gelib bir bulaĥın başına  atdı. G rd  ki (63) ekdiĥi erik deneleri g yerib  ollu budaĥlı ayrı aĥac olublar. Oĥlan (64) g rd  ki kendlerine az yol  alıb. Odur ki aslanla  aplanı erik aĥaclarına (65) baĥlayıb d di: (66) Burda dincelin, men birazdan  ayıdaram. Sizi  z mnen kende aparmaĥ istemirem. (67) D yirem cam [ ] at g r b  orĥar. (68) Aslanla  aplan aĥacların k lgesinde uzandılar. Oĥlan daban aldı kendlerine. (69) Kende girende g rd  ki h  kes yoĥdu. Oĥlan metel  aldı.  vlerinin (70)  apısından i eri girende  gey bacısını g rd . Oĥlan onu dodaĥlarının (71) eyriliginden tanıdı.  ız ne  ız, lay bir duv r, dişleri balta boyda. Oĥlan (72) ş bhelendi ki belke  le bu kendin cam [ ] atını y yib  urtarıb.  stedi  a a. (73)  ız bayaĥ ha  z n   apıya saldı: (74) Acımdan  l rd m, seni elden buraĥmaram. (75) Oĥlan d di: (76) N ce olsa sen benim  gey bacımsan. Mene  ıyım. (77) Adam y yen  ız d di: (78)  r st ki b ledir.

Ög y bacına rehmin gelsin. Ona eziyet v rme. Uzan (79)  abağımda seni r hatca y yim. (80) Oğlan bağdı adam y yen kıızın ondan el  ekmek fikri yoğdur. Odur ki (81) h leye el atdı. Bacı,  oy sen d yen olsun. Ancak  oy  ığım damın  st ne, ayaklarımı (83) b cadan sallayım. Sen de meni ayaklarımđan y meye bağla. Ne men senin  z n  (84) g r m, ağlayım. Ne de sen benim  z m  g r b h yflen. (85) Adam y yen kıız oğlanın d digine r zı oldu. Oğlanın  ole  ığmağı ile (86)  a mağı bir oldu. Adam y yen kıız t z onun dalına d ğd . Oğlan  z n   aplanla (87) aslana  atdırdı. Onları erik ağacından a dı. Aslanla  aplan adam y yen (88) kıızı t ke p r a  tdiler. İliginden s m y necen y diler. Onların da c nı (89)  urtardı. Burda g yden    alma d ğd . Biri benim, biri  z m n, biri de (90) nağıl diyenin.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

A

- ac-** : Acıkmak. 4/55
- acıķ** : Öfke. 6/81
- acıla-** : Kırıcı sözler söylemek. 4/10
- açar** : Anahtar. 2/33
- addım** : Adım. 23/88
- ad éle-** : Nişanlamak, sözlemek. 49/3
- adla-** : Atlamak. 39/48
- aftafa** (Far.) : Kulplu su kabı. 48/36
- ağac** : Yaklaşık 6-7 kilometrelik uzunluk ölçüsü birimi. 9/27
- āgāh éle-** (Far.+Tür.): Haberdar etmek. 27/21
- ° ağıl** (Ar.) : Akıl. 1/3
- ahşamçağı** : Akşamüstü. 4/82
- ahıtar-** : Aramak. 1/62
- āhūr** (Far.) : Ahır. 23/61
- alov** : Alev. 55/8
- amānat** (Ar.) : Emanet. 18/129
- anķır-** : Anırmak. 32/66
- apar-** : Götürmek. 5/22
- ārāmsız** (Far.+Tür.) : Aralıksız. 39/53
- aran** : Ova. 8/142
- arķayın** : 1) Kaygısız, rahat. 2/36
2) Emin. 36/94
- arıķ** : Cılız, zayıf. 53/79
- arıtla-** : Temizlemek. 33/117
- askır-** : Aksırmak. 1/34
- āstāna** (Far.) : Kapı eşiğı. 51/56
- āsūde** (Far.) : Rahat. 14/127
- aşbāz** (Tür.+Far.) : Aşçı. 17/21
- āşnā** (Far.) : Gizli dost, oynaş. 13/44
- aşpāzķāna** (Tür.+Far.) : Mutfak. 17/18
- atüstü** : Çabucak. 42/124
- ayaķ saħla-** : Durmak. 34/85
- āzārla-** (Far.+Tür.) : Hastalanmak. 37/74
- azuķe** : Azık. 14/7

B

baba	: 1) Dede. 8/145 2) Baba. 19/15	başmak	: Ayakkabı. 32/113
bāc (Far.)	: Haraç. 24/29	bay	: Şaşkınlık bildiren bir söz. 8/18
bacar-	: Becermek. 4/25	bayak	: Az önce. 24/9
bāğça (Far.)	: Bahçe. 36/71	bāzūbend (Far.)	: Kol bağı. 34/44
Baki	: Bakü (yer adı). 12/100	bedbīnlik (Far.+Tür.)	: Kötümserlik. 35/101
bala	: Çocuk. 8/3	bedirlen- (Ar.+Tür.)	: Ay gibi parlamak. 19/28
balaca	: 1) Küçük. 14/33 2) Biraz. 23/142	békar (Far.)	: Boş, işsiz. 13/9
balalık	: Hamile. 51/19	békéf (Far.+Ar.)	: Keyifsiz. 3/62 bk. bīkéf
balınc	: Yastık. 12/87	béle	: Böyle. 1/38
banla-	: Ötmek. 6/14	belī (Far.)	: Evet. 18/99
bār (Far.)	: Meyve. 7/109	bende (Far.)	: Kul. 7/94
bardaş	: Bağdaş. 42/56	bennā (Ar.)	: İnşaat ustası. 6/2
bāre (Far.)	: Kez, defa. 24/19	berk	: 1) Katı, sert. 12/130 2) Çok, şiddetli. 15/2 3) Cimri. 7/116
basdır-	: Gömmek. 4/4	berkit-	: Sağlamlaştırmak. 23/60
başa düş-	: Anlamak. 6/72	bes (Far.)	: 1) Yeter. 28/3 2) Pekiştirme görevinde kullanılır. 49/61
başını bula-	: Bir işe razı olmadığını başını sallayarak bildirmek. 4/44		
başını kat-	: Aklını karıştırmak. 24/35		

- besāt** (Ar.) : Düz yer. 50/77
- beṭn** (Ar.) : Karın. 44/56
- béynine bat-** : Mantıklı gelmek,
aklına yatmak. 6/29
- bezekli** : Süslü. 34/39
- bézik-** : Bezmek, bıkmak.
20/28
- bıġ** : Bıyık. 19/32
- bıy** : Şaşkınlık bildiren bir
söz. 49/69
- bīābır** (Far.) : Rezil. 49/42
- bibi** : Hala. 1/102
- biçin** : Biçme işi, biçim. 44/3
- bīhüşdārū** (Far.) : Bayıltıcı ilaç. 43/31
- bīkéf** (Far.+Ar.) : Keyifsiz. 8/47 bk.
békéf
- bilerzik** : Bilezik. 52/5
- birce** : Bir, tek. 6/48
- birçek** : Saç, pürçek. 50/81
- birge** : Birlikte. 5/38
- bir keder** (Tür.+Ar.) : Biraz. 6/24
- bir teher** (Tür.+Ar.) : Bir şekilde.
4/59
- bizov** : Buzağı. 17/12
- boy buhun** : Boy bos. 19/32
- boylu** : Gebe kadın. 24/20
- böyrek** : Böbrek. 9/22
- böyür** : Yan. 1/76
- buġa** : Boġa. 17/15
- buġda** : Buġday. 9/9
- bulak** : Pınar. 30/21
- bulūr** (Ar.) : Billur, duru. 48/87
- burah-** : Bırakmak. 9/73
- bus-** : Saklanmak. 15/69
- büyün** : Bugün. 17/4
- C**
- caba** (Ar.) : Cephe. 12/2
- cāda** (Ar.) : Geniş yol, cadde. 12/1
- cādıçı** (Far.+Tür.) : Büyücü. 4/53
- camāl** (Ar.) : Yüz. 26/7
- cāmiş** (Ar.) : Manda. 17/11
- cār çek-** (Far.+Tür.) : Yüksek sesle
ilan etmek, duyurmak.
4/33
- cavān** (Far.) : Genç. 30/29

caynağ	: Pençe. 3/42	cüt (Far.)	: Çift. 7/121
cehiz (Ar.)	: Çeyiz. 5/14	cütcü (Far.+Tür.)	: Çiftçi. 2/5
cehl ét- (Ar.+Tür.)	: İnat etmek. 6/15	Ç	
celd (Ar.)	: Hemen, derhal. 45/46	çağa	: Çocuk. 30/41
cercenek éle-	: Mağlup etmek. 17/25	çağır	: Şarap. 11/29
cerîme (Ar.)	: Para cezası. 53/80	çala	: Çukur. 51/26
cevâhir (Ar.)	: Değerli taşlar, cevhler. 22/44	çap-	: 1) Kesmek. 27/64 2) Soymak, yağmala- mak. 4/26 3) Atın dört nala koşması. 4/54
cındır	: Yıpranmış, yırtılmış elbise. 53/50	çapacak	: Satır. 27/63
cırıl-	: Yırtılmak. 42/23	çat-	: Ulaşmak. 14/62
cızma kara	: Okunaklı olmayan yazı. 36/7	çat	: Yarık. 28/58
cib (Ar.)	: Cep. 23/11	çelik	: Baston. 38/66
cikgilti	: Kuşların çıkardığı ses. 30/13	çemenlik (Far.+Tür.)	: Çimenlik. 14/19
cilov (Far.)	: Gem. 7/48	çerenle-	: Boş konuşmak. 36/17
cönge	: Erkek dana. 27/48	çılpağ	: Çıplak. 33/102
cum-	: Suya dalmak. 32/97	çırâğ (Far.)	: Mum. 33/129
cüce	: Cıvcıv. 43/6	çirmala-	: Çemremek, paçaları sıvamak. 32/142
cüm^e (Ar.)	: Cuma. 11/27		
cür (Far.)	: Tür, şekil. 18/267		
cürbecür (Far.)	: Çeşitli, türlü. 41/29		

çırmalı	: Kolu sıvanmış durumda olan. 36/5	dal	: 1) Geri, arka. 8/85 2) Sırt. 2/15 3) Son. 14/145
çimizdir-	: Çimdirmek, yıkamak. 29/27	damāğ (Ar.)	: Dimağ, beyin. 18/272
çiyin	: Omuz. 50/133	damcı	: Damla. 10/64
çoğal-	: Çoğalmak. 7/86	damdaş	: Ev. 23/47
çöl	: 1) Avlu. 23/37 2) Kır. 13/9 3) Tarla. 40/15	danış-	: Anlatmak, konuşmak. 1/37
çöllü beyābān (Tür.+Far.)	: Çöl. 1/28 bk. çöllü biyābān	danla-	: Suçlamak. 48/86
çöllü biyābān (Tür.+Far.)	: Çöl. 4/40 bk. çöllü beyābān	daraş-	: Toplanmak, yığılmak. 42/56
çön-	: Dönmek. 8/92	darıh-	: Canı sıkılmak. 10/77
çörek ağacı	: Gelir kaynağı. 49/61	dart-	: Çekmek. 52/33
çuğul	: Haberci. 37/81	darvāza (Far.)	: Kale kapısı. 14/11 bk. dervāza
çuha	: Palto. 24/17	davā I (Ar.)	: Dövüş. 17/33
		davā II (Ar.)	: Deva, ilaç. 41/13
		dāye (Far.)	: Çocuk bakıcısı. 19/4
		debdebe (Ar.)	: Görkem. 1/122
		dede	: Baba. 8/22
		delisov	: Coşkun, azgın. 31/84
		dellek (Ar.)	: Berber. 18/5
		den (Far.)	: Buğday tanesi. 9/26

D

dene (Far.)	: Tane, adet. 2/33	diribaş	: Sağlıklı. 9/30
dervāza (Far.)	: Bahçe kapısı. 1/29 bk. darvāza	doğ-	: Doğurmak. 15/118
derzī (Far.)	: Terzi. 33/93	doğma	: Üvey olmayan, öz. 54/46 bk. doğmaca
desmāl (Far.)	: Mendil. 37/98 bk. destmāl	doğmaca	: Üvey olmayan, öz. 4/100 bk. doğma
dest (Far.)	: Giysi takımı. 1/45	doğurdan	: Doğrudan. 55/49
deste (Far.)	: Asker grubu. 19/26	dolan-	: Geçinmek. 9/60
desterhān (Far.)	: Sofra. 27/49	dolanışık	: Geçim. 9/38
destmāl (Far.)	: Mendil. 50/89 bk. desmāl	don	: Elbise. 33/104
deyenek	: Değnek. 17/17	donuzluk	: Su değirmeninin çarkının bulunduğu yer. 43/15
déyin-	: Söylenmek, şikayet etmek. 51/36	döne	: Defa. 4/66
didergin	: Vatanından ayrı düşen kimse. 52/19	dövr (Ar.)	: Devir, zaman. 7/150
dilhörçuluk (Far.+Tür.)	: Keyifsizlik. 31/41	dövreye al- (Ar.+Tür.)	: Etrafını çevirmek. 24/34
dincel-	: Dinlenmek. 7/4	döy-	: Dövmek. 1/78
dindir-	: Konuşturmak. 33/108	döz-	: Dayanmak, katlanmak. 14/4
dinme-	: Konuşmamak. 54/14	dözümlü	: Dayanıklılı. 4/28
dirçel-	: Güçlenmek, sağlam- laşmak. 50/168	dur-	: Ayağa kalkmak. 8/43
dire-	: Dayamak. 24/59	durkuz-	: Uyandırmak. 24/75
		dustak	: Tutsak. 40/20

- duyuk düş-** : Haberdar olmak.
49/30
- dübāre** (Far.) : Tekrar, ikinci kez.
11/40
- dülger** (Far.) : Marangoz. 6/2 bk.
neccār
- dünen** : Dün. 8/16
- düş-** : İnmek. 7/68
- düyü** : Pirinç. 15/63
- düyün** : Düğüm. 51/12
- düz** : Doğru, gerçek. 4/18
- düzelt-** : Hazırlamak, yapmak.
4/62
- düzenlik** : Düz yer. 3/10
- E**
- éceş-** : Tartışmak. 33/139
- °edāvet** (Ar.) : Düşmanlık. 24/27
- ehāte ét-** (Ar.+Tür.) : Etrafını
çevirmek, kuşatmak.
49/102
- ehsen** (Ar.) : Beğenme bildiren bir
söz. 22/43
- ejdahā** (Far.) : Büyük yılan, ejderha.
14/96
- ek-** : Hile ile başından
savmak. 36/38
- °ekreb** (Ar.) : Akrep. 14/98
- °elāke** (Ar.) : Alaka. 18/68
- e°lān** (Ar.) : İlan, duyuru. 35/48
- elbehim** (Ar.) : Hemen. 2/41 bk. elbel
- elbel** (Ar.) : Hemen. 27/25 bk.
elbehim
- éle** : Öyle. 1/106
- elğerez** (Ar.) : Kısacası, sözün kısası.
27/77 bk. ğerez
- elleş-** : Uğraşmak. 54/58
- °emele gel-** (Ar.+Tür.) : Oluşmak,
meydana gelmek. 44/56
- °emi** (Ar.) : Amca. 7/135 bk.
°emū
- emizdir-** : Emdirmek. 15/102
- °emū** (Ar.) : Amca. 33/57 bk. °emi
- én-** : İnmek. 33/11
- en°ām** (Ar.) : Bahşiş. 16/52
- ender-** : Boşaltmak. 27/56
- eppekyapan** : Ekmeği tandıra yapış-
tırma aracı. 12/121
- epri-** : Güçsüzleşmek. 9/23

° **erşeye gel-** (Ar.+Tür.) : Büyümek,
olgunlaşmak. 36/36

° **erş** (Ar.) : Arş. 31/46

° **eşbleş-** (Ar.+Tür.) : Sinirlenmek.
29/31

eskik : Eksik. 34/128

° **eşğ** (Ar.) : Aşk. 18/117

° **eñir** (Ar.) : Güzel koku. 23/110

° **evez** (Ar.) : Bedel, karşılık. 5/88

° **eyāl** (Ar.) : Çocuk. 24/1

° **eyb** (Ar.) : Ayıp. 37/40

eyin : 1) Sırt. 7/74
2) Elbise. 8/139

eylen- : Durmak, beklemek.
19/42

° **eyni** (Ar.) : Aynı. 52/23

eyyām (Ar.) : Günler. 43/1

ezāzīl (Ar.) : Acımasız. 14/2

F

fend (Far.) : Hile. 45/43

ferāvān (Far.) : Rahat. 28/40 bk.
firāvān

fırlan- : Dönmek. 6/8

firāvān (Far.) : Rahat. 25/34 bk.
ferāvān

fıncan plov (Far.) : Bir çeşit pilav.
34/125

G

ğāret (Ar.) : Yağma, talan. 49/99

ge- : Gelmek. 12/111

ğemgīn (Ar.+Far.) : Gamlı, üzgün.
18/10

ğēn : 1) Geniş. 18/146
2) Uzak. 50/32

ğēnī (Ar.) : Zengin. 3/50

ğerez (Ar.) : Kısacası, sözün kısası.
25/14 bk. elğerez

ğeyme : Elbise. 23/47

ğezēblen- (Ar.+Tür.) : Öfkelenmek.
22/4

gile (Far.) : 1) Yakınma, şikâyet.
32/9

: 2) Üzüm tanesi. 38/59

giléy (Far.) : Şikâyet. 9/39

gilif : Avlu duvarının
altından geçen küçük su
yolu. 8/28

gorbagor (Far.) : Ölü için edilen bir küfür. 21/10

gödek : Kısa. 12/119

gölmeçe : Küçük göl. 8/93

görsen- : Görünmek. 31/74

göy : 1) Gök. 6/41

2) Yeşil. 42/104

göyçek : Güzel, sevimli. 5/30

göyer- : Yeşermek. 9/117

göyerçin : Güvercin. 1/40

göyümtül : Mavimsi. 44/51

gözü sataş- : Gözüne çarpmak, fark etmek. 8/153

gözü su içme- : Güvenmemek. 3/54

gumān : Sanma, zan. 10/93 bk. gumān

gumbultu : Gümbürtü. 45/48

ğuşşe (Ar.) : Gam, keder. 18/7 bk. kuşşe

güdül : Kuyruksuz. 46/10

güleş- : Güreşmek. 24/28

gümān (Far.) : Sanma, zan. 53/84 bk. gumān

günbatan : Batı. 11/3

günçihan : Doğu. 56/42

gündoğan : Doğu. 11/13

günorta : Öğle vakti. 6/7

güzgü : Ayna. 31/48

H

haçala- : İkiye ayırmak. 20/31

haḥışta : Nevruz bayramında kızların oynarken söylediği türkü. 49/88

ḥāhiş (Far.) : İstek. 1/13

ḥāl (Far.) : Ben. 24/83

ḥāla (Ar.) : Teyze. 48/90

ḥalça (Tür.+Far.) : Küçük halı. 33/60

ḥālī éle- (Ar.+Tür.) : Haberdar etmek. 17/32

ḥāl-i keziye (Ar.) : Durum, olay. 4/73

hamı : Hepsi. 6/68

hanı : Hani. 2/42

hansı : Hangi. 4/27

haradan : Nereden. 18/74 bk. hardan

haray : Bir uyarı ünlemi. 4/45

- hardan** : Nereden. 1/59 bk.
haradan
- haşār** (Ar.) : Avlu duvarı. 8/44
- havaḥ** (Tür.+Ar.) : Hangi vakit. 12/113
- havār çek-** (Far.+Tür.) : Bağırarak
yardım istemek. 23/79
- havāyı** (Ar.) : Boş. 33/50
- hayan** : Hangi taraf. 24/64
- ḥecālet** (Ar.) : Utanma. 18/53
- ḥedsiz** (Ar.+Tür.) : Sınırsız. 40/32
- hedele-** (Ar.+Tür.) : Korkutmak.
37/87
- héfsilen-** (Ar.+Tür.) : Üzölmek. 1/69
- ḥelāş** (Ar.) : Kurtuluş. 14/5 bk.
ḥilāş
- helelik** : Şimdilik. 42/23
- ḥel'et** (Ar.) : Hediye, bahşış. 6/63
- hellen-** : Yuvarlanmak. 54/39
- ḥelveti** (Ar.) : Gizlice. 29/25
- hemen** (Far.) : 1) Hemen. 15/128
2) Bu, işte bu. 4/78 bk.
hemīn
- hemīn** (Far.) : Bu, işte bu. 5/33 bk.
hemen
- ḥemīr** (Ar.) : Hamur. 12/110
- hemīşe** (Far.) : Her zaman. 2/2
- hen** : Evet. 34/17
- ḥencer** (Ar.) : Ucu eğri bıçak,
hançer. 14/65
- hendever** (?) : Etraf. 4/83
- ḥercle-** (Ar.+Tür.) : Harcamak.
51/45
- herden** : Ara sıra. 2/6
- herden bir** : Ara sıra. 56/48
- here** : Her biri, herkes. 6/3
- ḥerem** (Ar.) : Saray kadını. 32/137
- herlen-** : Bir şeyin etrafında
dönmek. 11/10
- ḥeşelen-** : Yayılmak. 52/13
- héy** : Sürekli, aralıksız.
11/15
- ḥeyāṭ** (Ar.) : Avlu. 49/40
- ḥeyet** (Ar.) : Bahçe. 7/24
- ḥéyfsilen-** (Ar.+Tür.) : Acımak,
üzölmek. 1/65
- ḥéyifsilen-** (Ar.+Tür.) : Acımak,
üzölmek. 10/48
- ḥéylek** (Far.+Tür.) : Çok, fazla. 27/12

h�yrh�ah (Ar.+Far.) : Hayır isteyen. 18/274	il : Yıl. 4/74
h�rda (Far.) : K�çük. 8/23	ilan : Yılan. 8/5
h�şma : Avuç. 33/184	ilh� : At s�r�s�. 20/1
hil�ş (Ar.) : Kurtuluş. 19/63 bk. hel�ş	ilkce : İlk, �nce. 11/29
hisli : İslî. 22/10	indi : Şimdi. 1/46
honça (Far.) : Tepsi. 42/121	indice : Şimdi. 2/9
hoppan- : Atlamak, sıçramak. 51/25	ir�st (Far.) : Rast. 56/78
h�rek : Yemek. 15/65 bk. h�rek	ireli : İleri. 16/31
h�km (Ar.) : H�k�m. 39/93	isiniş- : Birbirine alışmak. 56/50
h�rek : Yemek. 25/55 bk. h�rek	istekli : Sevgili. 10/62 : Samimi. 1/65
h�r�kle- : Hayvanları çayıra bağlamak, �rklemeek. 4/31	isti : Sıcak. 17/28
h�rcun (Ar.) : Heybe. 1/44	istol (Rus.) : Masa. 25/66
h�ş (Far.) : 1) Bilinç, Őuur. 43/31 2) Akıl. 4/9	işar- : Işık parlamak. 33/129
�	iş�re (Ar.) : Işaret. 4/91
ic�ze (Ar.) : İzin. 12/15	it- : Yitmek. 12/38
igidlik : Yiğitlik. 54/31	itik : Kayıp. 18/187
	itilt- : Keskinleştirmek. 48/92
	iy : Koku. 15/105
	iyle- : Koklamak. 53/96

K

- kabāb** (Ar.) : Kebap. 56/32
- ķabak** : 1) Ön. 2/12
2) Karşı. 14/102
3) Önce. 11/47
- ķabakķa** : Önce, evvelce. 26/50
- ķabık** : Kabuk. 37/72
- ķadā** (Ar.) : Kaza. 7/94
- ķaftār** (Far.) : Yaşlı. 49/23
- ķāğız** (Far.) : Kağıt. 13/14
- ķala-** : Yığmak, üst üste koymak. 4/83
- ķala** (Ar.) : Kale. 56/49
- ķalaķa** (Ar.+Far.) : Küçük kale. 1/28
- ķalhız-** : Kaldırmak. 30/14
- ķalı** : Halı. 31/10
- ķan-** : Anlamak, kavramak. 27/23
- ķanmaz** : Ahmak. 32/109
- ķarabaķara** : Gizlice. 51/20
- ķarabaş** : Hizmetçi. 8/135 bk. ķaravaş
- ķaraķı** : Çingene. 15/75
- ķaravaş** : Hizmetçi. 34/111 bk. ķarabaş.
- ķaravul** (Moğ.) : Bekçi. 50/209 bk. ķaravulķu
- ķaravulķu** (Moğ.+Tür.) : Bekçi. 11/25 bk. ķaravul
- ķarıķ-** : Şaşırmak. 23/160
- ķarışķa** : Karınca. 15/50
- ķāsa** (Far.) : Kāse. 29/7
- ķāsıb** (Ar.) : Fakir. 4/1
- ķāşid** (Ar.) : Haberci. 1/114
- ķāş** (Far.) : Keşke. 1/63
- ķatık** : Yoğurt. 20/5
- ķayķı** : Makas. 20/12
- ķāyda** (Ar.) : Usul, yöntem. 16/36
- ķayır-** : İmal etmek, hazırlamak. 6/10
- ķayıt-** : Geri dönmek. 1/13
- ķaytar-** : Geri çevirmek. 32/35
- ķāzı** (Ar.) : Kadı. 32/58
- ķécāva** (Far.) : Deve üzerine konulan insan taşıma aracı. 50/126 bk. ķecāve

- kecāve** (Far.) : Deve üzerine konulan insan taşıma aracı. 1/88
bk. kecāva
- kéçel** (Far.) : Kel. 8/110
- ķeder** (Ar.) : Kadar. 4/87
- kéf** (Ar.) : Keyif. 2/38
- ķefe** (Ar.) : 1) Kahve. 18/167
: 2) Kahvehane. 13/25
bk. ķehve
- ķefle** (Ar.) : Kafile. 50/155
- kelle me^o elleķ** (Far.+Ar.) : Tepetakla. 34/48
- ķehr** (Ar.) : Üzüntü, kahr. 18/227
- ķehve** (Ar.) : Kahvehane. 13/32 bk. ķefe
- ķelb** (Ar.) : Kalp. 7/117
- ķelek** : Hile. 49/30
- ķelyān** (Far.) : Nargile. 18/167
- kend** (Soğ.) : Köy. 2/5
- kendçi** (Soğ.+Tür.) : Köylü. 34/52
- ķenīz** (Far.) : Hizmetçi kız. 1/94
- ķenkan** (Far.) : Tünel kazan kimse. 34/107
- ķepik ķuruş** (Rus.+Alm.) : Bozuk para. 34/53
- ķerenti** : Tırpan. 20/14
- ķerīb** (Ar.) : Garip. 5/47
- ķeşden** (Ar.) : Kasten, kasıtlı. 34/101
- ķese** : Kestirme, kısa. 4/60
- ķeşīde** (Ar.) : Kaside. 18/166
- ķeşeng** (Far.) : Güzel. 6/27
- ķeşik ķek-** : Nöbet tutmak. 4/29
- ķeşikçi** : Nöbetçi. 4/25
- ķeşş ēle-** (Ar.+Tür.) : Bayılmak. 24/81
- ķeyd** (Ar.) : Kaygı, endişe. 36/2
- ķezā** (Ar.) : Kaza. 4/88
- ķezille-** : Aldatmak. 8/14
- ķıç** : 1) Bacak. 32/144
2) Ayak. 23/108
- ķıfil** : Kilit. 38/42
- ķımış-** : Gülümsemek. 42/149
- ķıraķ** : Kenar. 2/31
- ķırĝı** : Yırtıcı bir kuş. 33/60
- ķırĝın** : Bulaşıcı hastalık. 53/72

kırkçovul (Far.) : Sülün. 50/86	koşu- : Kokmak. 23/110
kısna- : Sıkıştırmak, ısrar etmek. 51/35	koşum (Ar.) : Akraba. 6/55
kızıl : 1) Altın. 6/12 2) Kızıl. 33/3	kol : Çalı. 44/4
kible-yi ° âlem (Ar.) : Hükümdara hitap edilirken söylenen bir söz. 6/71	kol (İng.) : Futbol. 32/16
kiçik : Küçük. 4/6	koma : Küçük ev, kulübe. 16/22 bk. küme
kifir (Ar.) : Çirkin. 27/85	konşu : Komşu. 12/113
kişmet (Ar.) : Kıymet. 24/57	kor (Far.) : Kör. 15/23
kimi : 1) Gibi. 1/115 2) Kadar. 1/104 3) O anda. 1/76	kosa (Far.) : Köse. 5/51
kirvenge : 409 gramlık ağırlık ölçüsü birimi. 23/20	koşa : Çift. 42/110
kışmet (Ar.) : Kısmet. 1/52	koşul- : Birleşmek. 49/26
kise (Far.) : Kese, küçük torba. 27/17	koşun : Ordu. 6/44
kişi : 1) Erkek. 3/1 2) Kişi. 18/60	kotur : Uyuz. 42/42
kişmiş (Far.) : Kuru üzüm. 4/55	kovun : Kavun. 16/14
kiyāfe (Ar.) : Kıyafet. 42/160	kovur- : Kavurmak. 27/42
	kovuş- : Kavuşmak. 39/6
	kovza- : Kaldırmak. 35/107
	köç : Göç. 12/8
	köçürt- : Kızı evlendirmek, kocaya vermek. 23/75
	köks : Göğüs. 18/7
	kömek : Yardım. 4/80

lotu (Ar.) : Sahtekâr. 13/26
lovğalan- : Kibirilenmek. 42/39
lövhe (Ar.) : Levha. 1/33
lüt (Far.) : 1) Çıplak. 49/112
 2) Fakir. 7/98

M

mādyān (Far.) : Dişi at, kısırak.
mahlic (Ar.) : Atılmış, didilmiş
 pamuk. 9/22
maşın (Fr.) : Dikiş makinesi. 48/52
māt me° eṭṭel (Far.+Ar.) : Şaşkın,
 hayran. 10/21
māye° (Ar.) : Sıvı. 44/52
mebādā (Far.) : Sakın, asla. 46/12
mecméyi (Ar.) : Tepsi. 48/59
me° elleḵ vur- (Ar.+Tür.) : Takla
 atmak. 14/101
mehlet (Ar.) : Mühlet. 9/15 bk.
 möhlet
mehrem (Ar.) : Yakın. 51/89
méhter (Far.) : At bakıcısı. 50/208
meḵām (Ar.) : Zaman. 27/39
melhem (Ar.) : Merhem. 4/62

menemlik : Kendini beğenmişlik.
 32/10
menşeb (Ar.) : Makam, mevki.
 18/194
meşlehetleş- (Ar.+Tür.) : Danışmak,
 istişare etmek.
méşe (Far.) : Orman. 4/30
metel ḵal- (Ar.+Tür.) : Şaşırarak,
 hayret etmek. 44/59
meṭleb (Ar.) : Mesele. 22/53
metr (Fr.) : Metre. 5/85
méyit (Ar.) : Ölü. 54/39 bk. méyyit
méyli yapış- (Ar.+Tür.) : Beğenmek.
 12/16
me° yūs (Ar.) : Ümitsiz. 3/7
méyyit (Ar.) : Ölü. 5/55 bk. méyit
mihça (Far.) : Küçük çivi. 51/15
milçek (Erm.) : Sinek. 15/50
mis (Far.) : Bakır. 18/119
möhlet (Ar.) : Mühlet. 38/22 bk.
 mehlet
möhtāc (Ar.) : Muhtaç. 51/2
möhür (Far.) : Mühür. 36/40

mü° ālice (Ar.) : İlaçla tedavi etme.
42/156

mübāhişe (Ar.) : Tartışma. 6/3

mücrü : Mücevher kutusu. 9/8

mühāribe (Ar.) : Savaş. 18/188

mükeddes (Ar.) : Kutsal. 9/109

mürgüle- : Uyumlamak. 13/10

mürted (Ar.) : İslam dininden
dönmüş olan. 51/26

müşāhide ét- (Ar.+Tür.) : Görmek.
15/60

N

nābeled (Far.+Ar.) : Yabancı. 11/8

nacağ : Kısa saplı balta. 25/5

nağır : Büyükbaş hayvan
sürüsü. 50/133

nāle (Far.) : İnleme. 12/132

nāme (Far.) : Mektup. 18/240

nāzenīn (Far.) : İnce yapılı, narin. 12/2

nāzil ol- (Ar.+Tür.) : İnmek. 32/11

neccār (Ar.) : Marangoz. 23/46 bk.
dülger

neheng (Far.) : Çok iri. 5/21

neğter : Ne kadar. 17/26

nemene : Nasıl, ne tür. 12/60

nerilti : İnilti. 1/43

nese : Ne ise. 11/11

neve (Far.) : Torun. 8/156

nezer (Ar.) : Bakış, nazar. 9/53

nifret (Ar.) : Nefret. 26/61

nigarān (Far.) : Kaygılı. 18/196

niqāb (Ar.) : Yüz örtüsü. 14/48 bk.
rübend

nov : Su yolu, ark. 21/65

nöker (Far.) : Hizmetçi. 18/48

növ (Ar.) : Tür, çeşit. 25/55

növbe (Far.) : Sıra. 10/5

O

obaşdan çağı : Güneş doğmadan
önceki vakit, seher
vakti. 5/24

oğru : Hırsız. 2/26

oğrun : Gizli. 4/82

oğurla- : Çalmak. 1/47

oğ : Ok. 24/38

oğşa- : Benzemek. 9/19

oĥu- : 1) Okumak. 8/106

2) Çaĥırmak. 6/20

olmazın : Eşsiz, görülmemiş.
51/57

ortancıl : Ortanca. 4/10

ov : Av. 3/11

ovĥu : Avcı. 49/67

ovsün (Far.) : Efsun, büyü. 1/42

ovuĥ : Avuĥ. 4/55

ovurd : Avurt. 24/79

oyak : Uyanık. 33/94

oyat- : Uyandırmak. 7/76

Ö

öĥéy : Üvey. 56/6

° **öĥde** (Ar.) : Sorumluluk. 2/43

ölezi- : Ateş sönmeye
başlamak. 55/8

ölke : Ülke. 6/17

örget- : Öğretmek. 12/112

örüş : Otlak. 7/125

öt- : Geçmek. 5/66

öy- : Övmek. 33/65

öyret- : Öğretmek. 40/9

öyün : Öĥün. 27/75

öyün- : Övünmek. 6/4

P

paĥıllık (Ar.+Tür) : Kıskançlık. 31/19

paltar : Giysi. 2/4

pambık (Far.) : Pamuk. 38/30

papak : Kalpak. 12/126

papiros (Fr.) : Sigara. 23/11

pārĥ (Far.) : Ağzı geniş su kabı.
18/119

partla- : Patlamak. 31/80

péncer : Pancar. 26/8

péşe (Far.) : Meslek. 33/47

péşmānĥılık (Far.+Tür.) : Pişmanlık.
6/79

péymān (Far.) : Yemin. 33/167

piĥılđaş- : Fısıldaşmak. 51/51

pişik : Kedi. 23/30

pīşvāz (Far.) : Karşılama. 1/124

plov (Far.) : Pilav. 13/41 bk. pulo

pozu : Bozma işi. 36/20

pozul-	: Bozulmak. 29/8	sāil (Ar.)	: Dilenci. 7/84 bk. sā' il
pud (Rus.)	: 16.4 kilogramlık ağırlık ölçüsü birimi. 51/16	sā' il (Ar.)	: Dilenci. 35/58 bk. sāil
pulo (Far.)	: Pilav. 16/35 bk. plov	sākitce (Ar.+Tür.)	: Sessizce. 10/10
püle-	: Üfleme. 42/86	sākitlik (Ar.+Tür.)	: Rahatlık. 39/71
pūnhān (Far.)	: Gizli. 1/7	sal	: Yassı, iri ve yüzeyi düz olan taş. 10/57
<u>R</u>		samla-	: Bir şeyin ağırlığını el ile tahmin etmek. 56/19
ramāl (Ar.)	: Falcı. 33/54	sanc-	: Sokmak. 28/61
reftārlık (Far.)	: Anlaşma, uyum. 9/40	sap	: İplik. 33/103
rūzī (Far.)	: Azık, yiyecek. 32/29 bk. rūzu	sarı	: Doğru (edat). 4/91
rūzu (Far.)	: Azık, yiyecek. 27/70 bk. rūzī	sarı-	: Sarmak. 5/56
rūbend (Far.)	: Yüz örtüsü, peçe. 32/146 bk. niqāb	savādsız (Ar.+Tür.)	: Cahil. 32/109
rūḥset (Ar.)	: İzin. 18/45	savāyī (Ar.)	: Başka. 34/4
<u>S</u>		say	: Sayı. 56/31
sağalt-	: İyileştirmek. 5/65	say seçme	: Seçkin. 24/45
sağdıṣ	: Düğünde damadın sağ tarafında oturan ve ona kılavuzluk eden kimse. 44/31	saz	: İyi, hoş. 2/38
sāhe (Ar.)	: Alan. 36/47	sebed (Far.)	: Sepet. 38/58
		şebir (Ar.)	: Sabır. 8/124
		şedāket (Ar.)	: Sadakat. 11/30
		sehāvet (Ar.)	: Cömertlik. 27/68
		sehne-	: Sakinleşmek. 50/69

- sehv** (Ar.) : Yanlış, hata. 2/36
- selîke** (Ar.) : Düzen. 40/10
- semere** (Ar.) : Gelir. 27/74
- şenem** (Ar.) : Güzel kadın. 50/83
- şen^c et** (Ar.) : 1) Meslek. 34/31
2) Hüner. 2/25
- sep-** : Serpmek. 9/92
- serkerdelik** (Far.+Tür.): Başkomutanlık. 1/26
- sıgalla-** : Ovmak. 12/84
- sıgarla-** : Okşamak. 10/41
- sin-** : Kırılmak. 19/51
- sınak** : Sınav. 50/226
- sifâriş** (Far.) : Sipariş. 42/29
- şifet** (Ar.) : Sıfat. 18/118
- sifte** (Ar.) : 1) Önce. 8/39
2) İlk alışveriş. 51/50
- şîge kardaş** (Ar.+Tür.): Aslında kardeş olmayıp dinî törenle yemin ederek kardeş olanlara verilen ad. 44/18
- soldış** : Düğünde damadın sol tarafında oturan ve ona kılavuzluk eden kimse. 44/31
- sorağ** : Haber. 23/18
- sorağlaş-** : Sormak, soruşturmak. 12/75
- sov-** : Savmak. 16/4
- sovğat** : Hediye. 36/72
- söy-** : Sövmek. 21/10
- söyken-** : Dayanmak, yaslanmak. 26/70
- subay** : Bekâr. 12/16
- şubh** (Ar.) : Sabah. 35/17
- suvâr** (Far.) : Atlı. 34/147
- suvar-** : Sulamak. 28/9
- süfre** (Ar.) : Sofra. 2/14
- sükkân** (Ar.) : Dümen. 49/89
- sümük** : Kemik. 24/47
- sünbül** (Far.) : Başak. 9/101
- Ş**
- şâhî** (Far.) : İran'da eskiden kullanılan elli dinarlık para birimi. 27/6
- şakka** (Ar.) : İkiye bölünmüş, iki parça. 50/39

- şakıvatlı** (Ar.+Tür.) : İri yarı. 56/33
- şam** (Ar.) : Mum. 8/76
- şam ağacı** : Çam ağacı. 15/125
- şan** : Petek. 37/19
- şapalak** : Şaplak. 27/57
- şefâ** (Ar.) : Şifa. 33/54
- Şeki** : Şeki (yer adı). 12/100
- şekil** (Ar.) : Resim. 1/8
- şele** : Odun yükü, şelek. 8/4
- şerîk** (Ar.) : Ortak. 44/1
- şer karış-** (Ar.+Tür.) : Hava kararmak.
56/14
- şerţ kes-** (Ar.+Tür.) : Anlaşmak. 9/63
- şığı-** : Hızlı bir şekilde yere
inmek (kuş için). 38/14
- şikâr** (Far.) : Av. 49/101
- şil-küt éle-** : Çok döverek mağlup
etmek. 6/77
- şille** (Far.) : Sille, tokat. 12/105
- şîr** (Far.) : Aslan. 10/88
- şîven sal-** (Far.+Tür.) : Feryat etmek,
çığlık atmak. 50/180
- şomla-** (Far.+Tür.) : Toprağı sürmek.
2/6
- şorgöz** (Far.+Tür.) : Kadın düşkün.
26/10
- şüşe** (Far.) : Şişe. 1/40
- T**
- ta** : Daha. 8/39
- tâb getirme-** (Far.+Tür.):Dayanmamak.
54/38
- tâbla-** (Far.+Tür.) : Dayanmak,
tahammül etmek. 42/66
- tâhca** (Far.) : Raf. 42/92 bk. tâhça
- tâhça** (Far.) : Raf. 42/93 bk. tâhca
- tala** : Ormanda ağaçsız yer.
10/56
- tala-** : Yağmalamak, talan
etmek. 4/26
- tâle°** (Ar.) : Talih. 26/60
- tap-** : Bulmak. 4/82
- tapşır-** : Ismarlamak. 5/69
- tavla** (Ar.) : At ahır. 56/17 bk.
tövle
- tây** (Far.) : 1) Eşit. 50/116
2) Kat. 51/21

tayalan-	: Buğday üst üste yığılmak. 20/9	tir	: Direk. 12/90
te° eccüb (Ar.)	: Şaşkınlık. 9/113	tiyān (Far.)	: Kazan. 27/42
teğyır libās ol-	: (Ar.+Tür.) : Kılık değiştirmek. 49/64	tohta-	: Rahatlamak. 34/54
tek (I)	: Dip. 37/18 bk. terk (II)	tohtaqlık vér-	: Sakinleştirmek. 4/70
tek (II)	: Gibi (edat). 44/50	tohucu	: Kumaş dokuyan. 34/64
tekce	: Tek. 10/72	tohun-	: Dokunmak. 14/29
teki	: Tek, yeter ki. 14/51	tolazdırma	: Fırlatma, fırlatarak atma. 48/77
teles-	: Telaşlanmak, acele etmek. 4/54	tonkal	: Yakmak için üst üste koyulmuş odun yığını. 4/83
telesik	: Acele, tez. 33/59	tor	: Tuzak. 14/128
ten	: Eşit. 39/68	toyuk	: Tavuk. 13/42
tenge gel-	: (Far.+Tür.) : Usanmak, sıkılmak. 49/32	töre-	: Türemek. 14/127
terk (I)	: Atın sağrısı. 12/18	tövle (Ar.)	: At ahır. 18/131 bk. tavla
terk (II)	: Dip. 21/85	tulampaçı (İt.+Tür.)	: Tulumbacı. 22/1
terpen-	: Hareket etmek. 13/30	tullan-	: Atlamak. 5/35
terpet-	: Hareket ettirmek. 4/51	tuluğ	: Tulum. 50/40
tevekke° éle-	: (Ar.+Tür.) : İstemek. 51/50	turş (Far.)	: Ekşi. 15/105
teze (Far.)	: Taze. 25/49	tutaş-	: Dövüşmek. 45/46
tıke (Far.)	: Parça. 25/15	tutuzdur-	: Şiddetli vurmak. 45/47

tukân (Ar.)	: Dükkân. 11/14	üz- (II)	: Kesmek. 1/43
tük	: Tüy. 18/6		<u>Y</u>
tülkü	: Tilki. 3/23	vādār ét- (Far.+Tür.)	: Mecbur etmek. 16/50
tümen	: İran'ın para birimi. 23/18	vāhime (Ar.)	: Kuruntu. 42/131
tüstü	: Duman. 32/10	vāleh (Ar.)	: Hayran. 40/5
tütek	: Düdük. 42/85	vārdāt (Ar.)	: Gelir. 18/249 bk. vāridāt
	<u>U</u>	vāridāt (Ar.)	: Gelir. 9/71 bk. vārdāt
uca	: Yüce. 26/41	varlı	: Varlıklı. 9/59
uçuk	: Yıkık. 5/46	vır-	: Vurmak. 48/3
uçurt-	: Yıkmak. 22/25		<u>Y</u>
ud-	: Yutmak. 26/68	yabı	: Güçsüz, zayıf at. 21/58
uğuz-	: Yenilmek, mağlup olmak. 42/45	yağlıkara	: Kanamayı durdurmak için yanık bez ve yağ karışımı ile hazırlanan ilaç. 24/15
ufulda-	: Duyulan acıdan dolayı inlemek. 48/109	yalavac	: Aç, susuz. 18/23
	<u>Ü</u>	yanaşı	: Birlikte, beraber. 54/34
ün tep-	: Çığlık atmak. 42/129	yançak	: Kalça. 24/14
ürek	: Yürek. 7/123	yarımçık	: Yarı, yarım. 42/69
üstle-	: Yenmek, mağlup etmek. 52/17	yaşıl	: Yeşil. 22/27
üşen-	: Korkmak. 27/68		
üz- (I)	: Yüzmek. 49/51		

yavanlık	: Katık. 14/56	yırkala-	: Sallamak. 56/3
yavuk	: Yakın. 4/84	yiye	: İye, sahip. 12/25
yavuklaş-	: Yaklaşmak. 27/36	yon-	: Yontmak. 33/98
yayın-	: Ayrılmak. 34/87	yoz-	: Yormak, yorumlamak. 39/19
yaylan-	: Hayvan yayılmak, otlamak. 15/54	yöyrek	: Hızlı, çabuk. 6/53 bk. yüyürek
yaylık	: Başörtüsü. 9/8	yuban-	: Gecikmek. 27/33
yazık	: Aciz. 3/55	yuğu	: Uyku. 4/25
yédizdir-	: Yedirmek. 12/22	yuğu gör-	: Rüya görmek. 36/30
yehar	: Eyer. 21/27	yun	: Yün. 9/22
yéke	: Büyük. 8/17	yük	: Üst üste yığılmış yorgan, döşek vb. eşyalar. 8/70
yékel-	: Büyüme. 23/101	yüngül	: Hafif. 19/24
yekîn (Ar.)	: Kesin. 39/14	yüyürek	: Hızlı, çabuk. 48/19 bk. yöyrek
yéllen-	: Boş gezmek, avare olmak. 11/15		
yén-	: İnmek. 55/31		
yéndir-	: İndirmek. 29/32		
ye° nī (Ar.)	: Yani. 43/14	zemi (Far.)	: Tarla. 9/100
yéri-	: Yürümek. 8/26	zeng (Far.)	: Çan. 17/33
yésīr (Ar.)	: Esir, tutsak. 18/21 bk. yéssīr	zerbe (Ar.)	: Darbe. 44/45
yéssīr (Ar.)	: Esir, tutsak. 9/61 bk. yéssīr	zerger (Far.)	: Kuyumcu. 6/2
		zindānbān (Far.)	: Zindancı. 19/59

Z

zirek (Far.) : Çabuk, hızlı. 8/27

zîrzemî (Far.) : Bodrum. 34/48

zûv- : Sürünmek. 8/24

KAYNAKLAR

- Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti* (2006). 4 Cilt, Bakı: Şerq-Qerb.
- Azerbaycan Dialektoloji Lüğeti* (1999). I Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Azerbaycan Dialektoloji Lüğeti* (2003). II Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2015). *Türkçenin Grameri*, 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BİRAY, Himmet (1999). *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BURAN, Ahmet (2014). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri 1 Güneybatı-Oğuz Grubu*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.
- CAFEROĞLU, Ahmet (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 29. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DOĞAN, Talip (2010). *Urmiye Ağzları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- DOĞAN, Talip (2016a). *Geşeng Ginle: Horasan Türkçesi Üzerine Bir inceleme*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DOĞAN, Talip (2016b). "Güney Azerbaycan Türkçesine Bir Bakış" *Türklük Biliminde Bir Ömür. Prof. Dr. Toñiq Hacıyev Kitabı*, (ed. Bilgehan Atsız Gökdağ - Nazım Muradov), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 265-273.
- EKER, Süer (2008). "Farsçanın Kıskacında Güney Azerbaycan Türkçesi", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 9, Güz 2008, s. 183-197.
- ELÇİN, Şükrü (2005) *Halk Edebiyatına Giriş*, 9. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmet B. - Ziyat Akkoyunlu (2015). *Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- EREN, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 2. Baskı, Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- ERGİN, Muharrem (1971). *Azeri Türkçesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (2009). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.

- GÖKDAĞ, Bilgehan A. (2006). *Salmas Ağzı*, Çorum: Karam Yayınları.
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız (2013). “İran Türkleri” *Yeni Türkiye*, S 54, s. 2203-2213.
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız - Talip Doğan (2016). *İran’da Türkler ve Türkçe*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- HACALOĞLU, Recep Albayrak (1992). *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu: Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü*, Ankara.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (2013). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, 4. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- HIZIRLU, Furuğ (2012). *Azerbaycan Nağılları (Hoy) 1*, Tebriz: Sümer Yayınları.
- HIZIRLU, Furuğ (2012). *Azerbaycan Nağılları (Hoy) 2*, Tebriz: Sümer Yayınları.
- İLKER, Ayşe (1997). *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KANAR, Mehmet (2016). *Kanar Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları.
- KANAR, Mehmet (2016). *Kanar Büyük Türkçe-Farsça Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları.
- KARİNİ, Jahangir (2009). *Erdebil İli Ağzları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- KORKMAZ, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*, 4. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZKAN, Abdurrahman (2015). *Netâticü’l-A’mâl Ve Menâhicü’l-Ebrâr (Amellerin Neticeleri ve İyilerin Yolları) Giriş - İnceleme - Metin - Dizinler - Tıpkıbasım*, Konya: Palet Yayınları.
- ÖZKAN, Nevzat (2017). *Türk Dilinin Yurtları*, 4. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SARIKAYA, Mahmut (1998). *Güney Azerbaycan Türkçesi (Fonetik-Morfoloji-Sentaks)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- TEKİN, Talât (2010). *Orhon Yazıtları*, 4. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TEKİN, Talat (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- TEKİN, Talat - Mehmet Ölmez (2015). *Türk Dilleri*, 3. Baskı, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- TİMURTAŞ, Faruk K. (2009). *Osmanlı Türkçesi Grameri*, 12. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (2012). *Eski Türkiye Türkçesi (XV. Yüzyıl) Gramer-Metin-Sözlük*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2011). 11. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÜŞENMEZ, Emek (2010). *Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- YAVUZ, Orhan (1991). "Türkçede Kapalı e", *SÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S 6, 1991, s. 271-306.
- Yeni Tarama Sözlüğü* (2013). (Düzenleyen: Cem Dilçin), 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YÜCE, Nuri (2014). *Mukaddimetü'l-Edeb*, 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öz geçmiş

Adı Soyadı:	Battal Gazi ÇETİNKAYA			İmza:	
Doğum Yeri:	CEYHAN				
Doğum Tarihi:	18.12.1991				
Medeni Durumu:	Bekar				
Öğrenim Durumu					
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl	
İlköğretim	Hamdilli İO		CEYHAN	2005	
Lise	Ceyhan Lisesi		CEYHAN	2009	
Lisans	Selçuk Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı (i.ö.)	KONYA	2014	
Tel:	05469350342				
Adres	Erenler Mahallesi 5806 Sokak No: 4/1 CEYHAN/ADANA				

Тыпкыбасым Өрнектери

Metin numarası: 22

Нагиллары (1)

112

Аذربайжан

Толмабачы احمدдин Нагилы

Бیری واردы, Бیری يوخدو, Бир پادشاه واردы. Бир гон пادшاه وزیر, وکیل و قیزлары айله صُحبت ائدیردی. پادشاه بؤйوک قیزیندان سوروشدوکی, آسلانین اثر کگی غیر تلیدی, یوخسا دیشیسی. قیزی دا دئدی:

-آسلانین دیشیسی اثر کگیندن غیر تلیدیر. پادشاه غضبلندی:

-وورون بونون بوینونو. وزیر پادشاها یالواریب-یاخاردы کی, قیزی اؤلدورمه سین. پادشاه دئدی:

-ئنجه اولدو قیزیم مندن غیر تلی اولدو. وزیر шаها дندی کی, қоу قیزیні ктссін, Ама аؤлдорمه.

قیز قیزیلдан-гомوشدن گوтороб شهرден چیхدی. آز ктدی, чоух ктدی, Бир هیсли-паслы аؤه گیردی. Бахدی کی, бо аؤه Бир قожа Ароад وار, аؤзде кیشміш ыثیر. бо Ароадін احمد Адінда Бир اوغло да اولор. احمد аؤه گلنده گورددو Бонларда Бир قیز отуроб.

Бир гон قیز قоншосо اولан حاجы عمی یе пол وثیر кі, атолрینه шы-мші Аліб ктірсін. حاجы عمі Нін Ароادی кішіیه дثیر:

-А кіші, бо қиз Бирден кندر احمدе.

кіші дثیر, یох, غریب قیزدیر, اونلара کؤمк андір. Арадан Бир-айкі гон кئچندن сонра قیز حاجы عمі Нін Ароадина дثیر кі, Сиз منім وکیلیم اولон, кیینمی кссін لر احمدе, пол да وثیریم تويا تдарок گورون. حاجы عمی احمدی گوروب она дثیر:

-бо қиз снө глмк айсте Бир, аؤзде Бیزی وکیل аئه یіб. اوغلان да راضی اولор. ینددی гон, ینددی گئجه тоу اولор. Бир гон احمد حاجы عمі یе

Metin numarası: 22

آتربايجان ۱۱۳ ناغىلارنى (۱)

دئىرىكى، تاجىر مالى آلماغا گىتسەنيز، منى دە اۆزۈنۈزلە آپارىن. قىز احمدە پول
 وئىرىب دئىرى ايندىكى، مال آلماغا گىتدىرسن، اوندا ياخشى شنى آل.
 گل سنە كىمدن دئىم، احمدىن آروادىندان. احمد گىندىن سونرا آرواد كۆهنە
 ائوى اوچوردوب يئرىندە بۆيۈك عىمارت تىكدىرىر. احمد گىل مال آلىب گىرى
 قايداندا يولدا برىك سوسوزلايرلار. قاباقلارنى دا بىر قويۇ چىخىر. احمدى
 سالىرلار قويۇيا. احمد باخىركى، بورادا دئو و ياشىل قورباغا وار. دئو دئىرى:
 - احمد، سنە ايكى سوالىم وار، تاپدىن، سنى بوراخاجام، اۆزۈنە دە بىر
 ساندىق وئىرىب، دونيا مالىندان قانع ائدەجەيم. بىلمە دىن، يئىجەيم. بىرىنجى
 سوالىم اودوركى، دونيادا نە شىرىن اولار؟

احمد دئىرى:

- يوخو.

- دونيادا نە ياخشى اولار؟

- محبت.

- احمد، يئددى ايلدىركى، من محبىمى سالمىشام بو قورباغايا.
 سونرا احمدى چىخارىرلار. احمد دە چىخىب ايبى قويۇيا ساللاير، دئو ساندىغى
 ايبە باغلاير، احمد چكىر. يولداشلارى دئىرلر:
 - احمد، بو قويۇيا دوشن چىخىمىر، نئجە اولدو سن چىخدىن؟ او، باشىنا گلن
 احوالاتى يولداشلارنى دانىشدى. بونلار اۆز شەرلرئىنە يولا دوشدولر. احمد گىل
 شەرە گلىب چاتدىلار. او، اۆز ائولرىنى تانىمادى. آروادى كۆهنە ائوين يئرىندە
 ياخشى بىر عىمارت تىكدىرمىشدى. آروادى نۆكرى يوللادىكى، گىت آغانى
 گتىر، ائوى تانىمىر.

Metin numarası: 22

آذربایجان ۱۱۴ ناغیللاری (۱)
 احمد آروادینا احسن دئدی. احمد دئوین یانیندان گتیردیگی صاندیغی آچدی،
 گۆردوکی، ایچی دولو لعل-جواهریدی. گونلرین بیر گونونده قیزین آتاسی
 ائشیدیرکی، تولامپاچی احمد آدیندا بیر کاسیب ایندی چوخ وارلی تاجیر
 اولوب. قیز احمده دئیرکی، آتاما مکتوب یازکی، وزیر، وکیلی گۆتوروب بیزه
 قوناق گل سینلر. نؤکر مکتوبو آپاریب وئریر پادشاه. پادشاه اوخویوب گۆرورکی،
 حاقیندا ائشیددیگی آدام اونلاری قوناق چاغیریر. پادشاه گلیر گۆرورکی، احمدین
 عیمارتی بونونکوندان دا یاخشیدیر. خوش-بئش، اون بئش، تانیشلیقدان سونرا
 اورتایا ینمک گلدی. بو واخت خبر گلدی کی، پادشاهین آروادینین اوږه گی
 خاراب اولور. پادشاه دئدی:

- احمد، باشیم چیخمیر کی، نییه آروادیمین سیزده اوږه گی خاراب اولوب.
 احمد دئیرکی، بلکه بیر مطلب وار. پادشاه آروادیندان سوروشورکی، بو نه
 ایشدی.

آرواد دئیر:

-بو قیز منیم قیزیما اوخشاير.
 قیز بو سۆزدن گولور، بوتون احوالاتلاری آچیب سؤیله یر. پادشاه قیزی نین
 عاغل-کامالینا احسن دئیر.
 اونلار بئله جه یئیب-ایچیب یئره کئچدیلر، سیز ده یئین، ایچین، خوش گون
 کئچیرین.

سُخیرلی سُو

بیری وار ایدی، بیری یوخ اُیدو، کۆهنه کندلرین بیرینده بیر قوجا کیشی ایله بیر آرواد یاشایردی. بو قوجالارین هنج کیمی یوخ ایدو. کیشی نین آدی بوداق ایدی. آروادین آدی ایسه ترلان ایدی. اونلارین اؤولادلاری اولموردو. هر گون بوداق چؤرک قازانماق اوچون گندیپ منشه دن اودون قیریر و آپاریب بازاردا ساتیردی. ترلان ایسه انو-انشییه باخیردی. بو قوجالار بیرتهر دولانیردی. گونلرین بیر گونو بوداق همیشه کی کیمی یئنه منشه یه اودون قیرماغا گندیردی کی، گۆردو آروادی اوتوروب آغلایر. گلیب آروادیندان سوروشدو کی، نییه آغلایرسان؟

آروادی ایسه دئدی:

-نییه آغلامایم؟ نه اوغلوموز وار، نه ده قیزیمیز وار کی، بیز اؤلندن سونرا بو کاسیب داخمامیزدا قالا. کیشی آروادینا هنج نه دنمه ییب کؤکس اؤتورور، گندیپ ایشی نین دالینجا. بوداق کیشی گلیب منشه یه چاتیر. او ایسته بیر کی، بیر آغاجی کسین. گۆرور کی، آغاجین باشیندان قوش جیکگیلتیسی گلیر. کیشی باشینی قالخیزیب باخدی کی، آغاجین باشیندا بیر قوش وار. قوش او قدر گۆزل ایدی کی، آدام باخماغینان دویموردو. بوداق کیشی قوشا باخان کیمی قوش اوچوب باشقا آغاجا قوندو. کیشی انله بیلدی قوش اونو چاغیریر. کیشی ده قوشون دالینجا گتدی. بئله لیکله، قوش آغاجدان-آغاجا قوندوقجا کیشی ده اونون دالینجا گتدی. آخیردا گلیب منشه نین سیخ بیر یثرینه چاتدی. قوشون اؤزو ایسه بورادا گۆزدن ایتدی. کیشی او طرف، بو طرفه باخدی، قوشو گۆرمه دی. کیشی نین علاجی کسیددی. بیر آز بورادا اوتوردو. بیردن سو شیر یلتیسی ائشیتدی. کیشی بیر آز ایره لی یثریدی. قاباقدا بیر بولاق گۆردو. قوجا گلیب بولاقدان بیر

Metin numarası: 30

آذربایجان ۱۹ ناغیللاری (۲)

قورتوم سو ایچدی. گۆردوکی، بئلی دوزلدی. بوڊاق کیشی اؤز-اؤزونه سئوینه رک دئدی:

-بو لاپ مؤعجیزه دیر. او، الینی ساققالینا چکمک ایسته دی، ساققالی الینه کلمه دی. کیشی سودا اؤز شکلینی گۆرنده داها دا سئویندی: آخی نییه ده سئوینمه سین، هنج ندن جاوانلاشمیشدی. کیشی تئز آياغا دوروب ائوه تلسدی کی، قاریسینی دا گتیریب، جاوانلاشدیرسین. سن ایندی اثشیت قاریدان. آرواد ارینی چوخ گۆزلهدی. گۆردوکی، اری گلیب چیخمادی. دوروب ارینی دالینجا گئتدی. آرواد یولدا جاوان بیر اوغلانین اونا طرف گلدیگینی گۆردو، ارینی اوندان خبر آلماق ایسته دی.

جاوان اوغلان سوروشدو:

-قاری، یوخسا منی تانیما دین؟

ترلان بو ایشه متل قالدی. سونرا کیشیسینی سسیندن تانیدی. کیشی باشینا گلن احوالاتلاری، من ناغیل ائله دیسیم کیمی، قاریسینا دانیشدی. اونلار بیر ده دالا قایتدیلار. گلیب همین بولاغین یانینا چاتدیلار. آرواد دا همین بولاغین سویوندان بیر قورتوم ایچدی. قاری دؤنوب جاوان بیر قیز اولدو. اونلار ال-اله وئریب ائولرینه قایتدیلار. قونشوسو اولجه بونلاری تانیما دی. سونرا بوڊاق باشینا گلنلری قونشوسونا دانیشدی.

قونشوسو تئز همین بولاغا گئتدی، بولاقدان بیر قورتوم سو ایچدی. دؤنوب جاوان اوغلان اولدو. سونرا یئنه بیر قورتوم سو ایچدی. بو دؤنه جاوان اوغلان دؤنوب چاغا اولدو و پالتارینا بوکولو بولاغین باشیندا قالدی.

بوڊاق قونشوسونو چوخ گۆزلهدی، آما او، گلیب چیخمادی. بوڊاق مجبور اولوب قونشوسونون دالینجا گئتدی.

Metin numarası: 30

ناغیللاری (۲)

۲۰

آذربایجان

بوداق گلیب بولاغین یانیندا نه گۆرسه یاخشیدی؟ گۆردوکی، قونشوسو سودان او قدر ایچیپ، دؤنوب چاغا اولوب. بوداق چاغانی پالتارا بوکوب ائوینه گتیردی. آروادی چاغانی گۆروب سئویندی کی، داها اورگیمیزده هئچ بیر دردیميز اولماز. اونلار اؤز اؤولادلارینی بویوتمه یه باشلادیلار.

قیسمت بئله ایمیش

بیری وار ایدی، بیری یوخ اویدو. کئچمیش زاماندا آدلی-سانلی بیر پادشاه واردی، اونون اؤولادی اولموردو. پادشاه بیر گون آروادیندان ایجازه آلیرکی، باشقاسی ایله ائولنسین، آروادی راضی اولور. پادشاه یئنه بیر آرواد گتیریر. آیلا، گونلر اؤتوشور. یئنی گلن آروادین بیر اوغلو اولور. امر اندیرکی، گرک او بیری آروادینی اؤلدورتدوره سن. پادشاه ناعلاج قالیر، جلادی چاغیریب دئیرکی، آپار بو آروادی اوزاق بیر یترده اؤلدور، قانلی پالتارینی منه گتیر. جلاد آروادی اوزاق بیر یتره آپاریر. آرواد نه قدر یالواریرسا، اولمور. جلاد اولجه اونون قوللارینی وورور. سونرا یازیغی گلیر اؤلدورمور. قانا بولاشمیش پالتاری گؤتوروب شاهین حضورنا آپاریر. دوشونورکی، بونو بورادا قورد-قوش یئنه جک، پادشاه ائله بیله جک کی، من اؤلدورموشم. آرواد یارالی حالدا زاریلدا بیر. بو واخت یاخینلیقدان کئچن بیر چوبان سسی ائشیدیر، آختارا-آختارا گلیر بو قادینی تاپیر. گؤرورکی، بیر چیلپاق قالدین یارالی حالدا زاریلدا بیر. تنز کورکونو چیخاریب قادینی بۆرۆیور، گؤتوروب آپاریر. داوا-درماندان سونرا قالدین ساغالیر، آنجاق فیکیر-خیالدا گنجه-گوندوز آغلایرکی، داها قوللاری یوخدور. دوشونورکی، نه ایش گؤره بیلرکی، بیر تیکه چؤرک قازانسین.

چوبان بیلدیریرکی، اونو سئویر، اونونلا ائولنمک ایستیر. چوبانین آروادی چوخدان اؤلموشدو. قالدین راضی اولور. باشینا گلنه دانی شیر. چوبانلا ائوله نیرلر، نهایت، بو قالدینین بیر اوغلو اولور. اوغلانین آدینی قالدین اؤزو قویور: "قیسمت بئله ایمیش". اوغلان بۆیویور، بويا-باشا چاتیر. بیر گون آتاسی ایله قویون آختارماغا گئدیر. اورادا قامیشدان اؤزونه بیر یاخشی نئی قاییریر. هر گون بو نئی له گؤزل هاوالار چالیر. بیر گون همین پادشاه ولایتی گزه-گزه گلیر

Metin numarası: 41

آذربایجان ۷۷ ناغیللاری (۲)

بورایا چاتیر. گۆرورکی، بیر بالاجا اوغلان ائله نئی چالیرکی، آدام واله اولور. بیر آزدینله دیکدن سونرا اوغلانا بیر نئچه قیزیل وئریب گئدیر. اوغلان ائوه گلیب گۆردوکلرینی آناسینا ناغیل ائدیر. آناسی نیشانه لریندن تانییرکی، اوغلونا قیزیل وئرن اونون کنچمیش اریدیر. تئز دم-دستگاه دوزلتدیریب چوبانی ائوه چاغیریب دئییرکی، پادشاهیمیز گلیب بورا، گئت اونو بیزه قوناق گتیر. چوبان راضیلاشیر. اوشاق دا آتاسی ایله گئدیپ پادشاهی ائوه دعوت ائدیر. اوشاق پادشاهین چوخ خوشونا گلدیگی اوچون اونون سۆزونو یثره سالمیر. اونلارا قوناق گئدیر. آرواد اۆزو پردهنین آرخاسیندا اوتورور، چوبان و اوغلو خۆرک، جوربه جور یئمکلری گتیریب سوفره یه دوزورلر. یئمک-ایچمکدن سونرا چوبان سوفره نی ییغیشدیرماق اوچون اوغلونو چاغیریر:

-قیسمت بئله ایمیش-اوغلو گلیر. ایستولو ییغیشدیریرلار. چوبان دئییر:

-قیسمت بئله ایمیش، گئت بیزه چای گتیر-اوغلان درحال چای گتیریر. پادشاه دئییر:

-منی باشا سال گۆروم اوغلانین آدینی نه اوچون "قیسمت بئله ایمیش" قویموسان؟ چوبان ایسته ییر دئمه سین. بو واخت قادین پردهنین آرخاسیندا چیخیر و اوزونو پادشاه توتوب دئییر:

-منی تانییرسان، یا یوخ؟

پادشاه تامام متل قالیرکی، بس بونو اۆلدورموشدوم، نئجه اولوب دیریلیب؟ قادین باشینا گلنلری دانیشیر.

ایندی بیلرسن کی، نه اوچون اوغلو موزون آدینی "قیسمت بئله ایمیش" قویموشام. پادشاه کور-پشیمان چیخیب گئدیر.

ویوی یومورتاسی

بیری وار ایدی، بیری یوخ اویدو بیر پادشاه واردی. بو پادشاهین اؤولادی اولموردو. بیر گون بو پادشاه عهد ائله بیرکی، منیم اوغلو اولسون، بیر دیرمان تیکدیره جهیم، همیشه یاغلا-باللا ایشله سین. آیلا کئچیر. پادشاهین اوغلو اولور. پادشاه همین دیرمانی تیکدیریر.

بوتون شهره جار چکدیریرکی، جاماعات یاغی، بالی دیرمانا داشی سین. بیر قاری کوپه سینی دولدوروب یولون کنارینا قویور. بو زامان پادشاهین اوغلو دوستلاری ایله همین دیرمانا باخماغا گئدیرلر. یولدا پادشاهین اوغلو میندیگی آتین آیاغی قارینین کوپه سینه توخونور، کوپه داغیلیر. قاری چوخ حیرصله نیر و اوغلانا دئییرکی، سنی گوروم وی-وی یومورتاسینا حسرت قالاسان. اوغلان قارینین سؤزونو ائشیدیب گئری قایدیر و بو یومورتانین نه اولدوغونو آناسیندان سوروشور. سونرا اوغلان وی-وی یومورتاسینی تاپماق اوچون سفره چیخماغا حاضرلاشیر. آناسی چوخ آغلایر. یالواریرکی، اوغلو بو سفره گتمه سین. لاکین اوغلو اؤز عینادیندان دؤنمور. حاضرلاشیب یولا چیخیر. اوغلان آز گئدیر، چوخ گئدیر، بیر دوزه چیخیر. باخیرکی، بیر نورانی قوجا یولون کناریندا اوتوروب.

قوجا اوغلانی یانینا چاغیریب سوروشورکی، هاردان گلیب، هارا گنديرسن؟ اوغلان جاواب وئیرکی، من وی-وی یومورتاسی نین دالینجا گنديرم. قوجا اوغلانین چوخ گۆزل، هم ده جاوان اولدوغونو گۆروب دئیرکی، اوغول، او یول چوخ قورخولو یولدور. گل بو فیکری باشیندان چیخارت. اوغلان یئنه عینا دیندان دؤنمور. قوجا اوغلانا دئیرکی، ایشدی کی، گنديرسن، اوتور سنه بیر-ایکی مصلحت وئیریم. گنديرسن-گنديرسن، قاباغینا بیر قاپی چیخاجاق. قاپیدان ایچهری گیرسن. اورادا بیر آت، بیر ایت گۆره جکسن. آتین قاباغیندا ات، ایتین قاباغیندا اوت وار. سن بونلارین یترینی دیشدیریب، اوتو آتین، اتی ایتین قاباغینا قویارسان، بوندان سونرا بوتون قاپیلار آچیلجاق. تئز ایچهری گیرسن. اورادا بیر تاخچا وار. یومورتالار اورادیر، تئز گۆتوروب قاچارسان. چیخاندا دالینجا چوخ قیشقیراجاقلار، آنجاق سن هنج واخت گئری دؤنوب باخمازسان. یئنه گلرسن منیم یانینا. اوغلان قوجانین سۆزلرینه دیققله قولا آسیب یولا دوشور. گلیب قوجا دئدیگی یئر چاتیر و قوجانین دئدیکلرینی صبرله یترینه یئتیریر. یومورتالاری گۆتوروب قوجانین یانینا گلیر. قوجا اونا دئیرکی، بو یومورتالاری ائله یئره سیندیرمالیسان کی، اورادا هم چۆرک، هم ده سو اولسون. اوغلان قوجایا اؤز راضی لیغینی ییلدیریب اؤز وطنینه یولا دوشور.

اوغلان آز گندير، چوخ گندير، بیر سوسوز صحرا یا چاتیر. اوره گی دورمور. یومورتادان بیرینی سیندیریر، ایچیندن گۆزل بیر قیز چیخیر. قیز ائله گۆزل ایدی کی، آیا دئیردی سن چیخما، من چیخیم، گونه دئیردی سن چیخما، من چیخیم. قیز یومورتادان چیخان کیمی سو ایسته ییر، اوغلان سو تاپا بیلمیر، سونرا چۆرک ایسته ییر. چۆرک ده اولمور. قیز سوسوزلوقا دؤزه بیلمیر. اؤلور. ایندی اوغلانین قالیر ایکی یومورتاسی. اوغلان فیکیرله شیرکی، بونو گرک سولو-

چۆرکلی یرده سیندیرسین. اوغلان بیر آز دا یول گئدیر. یولدا بیر چوبانلا راستلاشیر. چوباندا بیر آز چۆرک آلیر. اوغلان یومورتالارین بیرینی ده سیندیریر. بو قیز چیخان کیمی چۆرک ایسته ییر. بو بیرینجیندن ده گۆزل ایدی. اوغلانین چوباندا آلدیغی چۆرگی یئیندن سونرا سو ایسته ییر. یئنه سو اولمور. بو دا بیرنجی قیز کیمی سوسوزلوقا دۆزومور، اؤلور. ایندی اوغلاندا بیر یومورتا قالیر. اوغلان گلیر بیر بولاغا چاتیر. بورا چاتان کیمی یومورتانی سیندیریر. بو قیز اول کیلردن داها گۆزل ایدی. قیز سو ایسته ییر. اوغلان اونا سو وئیر، آنجاق چۆرک اولمور. اوغلان قیزی آغاچا چیخاردیر. اۆزو ایسه یاخین کئندن چۆرک آلماغا گئدیر. اوغلان گئتمکده اولسون، سیزه کیمدن دئییم، قاراچی دسته سیندن. اوغلان گئندن سونرا بیر قاراچی دسته سی همین بولاغین یانینا گلیر. قاراچیلار چالیب اوینایرلار. بو زامان بیر قاراچی قیز بولاقدان سو ایچمک ایسته ییر. سودا گۆزل بیر قیز شکلی گۆرور. باخیرکی، قیز اوتوروب آغاجین باشیندا. قاراچی نین قیزا پاخیللیغی توتور. اونو زورلا آغاجدان ائندیریب پالتارینی سویوندوروب اۆزو گئینیر. اۆز جیندیر پالتارینی ایسه قیزا گئیندیریر، همین یردن اوزاقلادیریر. اۆزو ایسه آغاچا چیخیب قیزین اوتوردوغو یرده اوتورور. پادشاهین اوغلو چۆرک آلیب قایدیر. باخیرکی، قیزی نجه قویوب گئدیب هنج یریندن ده ترپنه ییب. قیزی آغاجدان یندیریب چۆره گی اونا وئیر. پادشاهین اوغلو باخیرکی، بو قیز همین قیزا اوخشامیر. بو چوخ چیر کیندیر. آنجاق اوغلان اوره گینده کی لری اوزه وئیر. قیزی گۆتوروب یولا دوشور.

بونلار گئتمکده اولسونلار، سیزه کیمدن دئییم، وی-وی یومورتاسیندان چیخان قیزدان. بو قیز آز گئدیر، چوخ گئدیر، بیر کنده چاتیر. قیز چوخ یورولموشدو، آجلیق، سوسوزلوق اونو طاقتدن سالمیشدی. قیز بیر انوه یاخینلاشیب قاپسینی

Metin numarası: 53

آذربایجان ۱۳۳ ناغیللاری (۲)

دؤیور. انودن بیر قاری چیخیر. قیز قاریا دئییرکی، بیر گنجه لیگه اونو قوناق ساخلا سین. قاری ایسته بیر راضی اولماسین. قیز چوخ یالواریر. دئییرکی، اگر منی قبول اتسن، خنیردن باشقا هنج نه گؤرمیه جکسن. قاری نین قیزا یازیغی گلیر. اونو انوه بوراخیر. قیز باشینا گلن لرین هامیسینی بیرجه-بیرجه قاریا دانیشیر. صباح آچیلیر، قیز گتمه یه حاضر لاشیر. قاری قیزی هنج یانا بوراخیر. اونو قیزلیغا گؤتورور. قیز قاری نین بوتون ایشلرینی گؤرور. گونده ده الله دان بیر پای ینمک گلیرمیش. قاری ایله قیز ینیب الله ا دوعا اندیرلریمیش.

بیر گون شهره سس یاییلیرکی، پادشاهین اوغلونون تویودور. قاری فیکره گندیرکی، تويا نه آپاریم. قیز قاری یا دئییرکی، هنج فیکیر انلمه، سنه انله هدیه حاضر لاییم کی، هنج کسده اولماسین. قیز بیر کؤینک توخویوب قاریا وئیر. قاری کؤینگی گؤتوروب تويا گندیر. پادشاهین اوغلو کؤینگی گؤرن کیمی وی- وی یومورتا سیندان چیخان قیز یادینا دوشدو. تویدان سونرا چوخ فیکیرلی دولانیر، آنجاق اووه گینده اولان شوبه نی هنج کسه آچمیردی. آیلا، ایللر کئچیر. بیر گون شهره جار چکیرلرکی، پادشاهین ایلخی سینا قیرغین دوشوب. گرک هره پادشاهین آتلا ریندان بیرینی ساخلا سین. قیز بو خبری اتشیدیب قارینی گؤندریرکی، بیر آت دا سن گتیر. قاری بوندان ناراضی اولوب دئییر:

-بیز آتی نه ینن ساخلا یاجاییق؟

قیز دئییرکی، اومنیم ایشیمدیر. آتا اؤزوم باخاجاغام.

چوخ گؤتور-قويدان سونرا قاری گندیر، آت گتیرمه یه. پادشاهین ایلخیچی لاری قارینی گؤروب گولورلرکی، آی قاری، سنی ده ساخلا یان گرکدیر ده، سن آتی نجه ساخلا یاجاقسان. پادشاه دئییرکی، بیر آریق یابی وئیرن اونا، اولسه ده جریمه وئرمه سین. قاری یایینی گؤتوروب انوه قایدیر. آتی توله یه باغلا ییرلار.

هر گون قیز سحر ال-اوزونو آتین یانیندا یویارمیش. ال-اوزونو یویاندان سونرا همین یئردن اوت قالخارمیش. هر گون بو تکرار اندیلیرمیش. نهایت، قیرخ گون تامام اولور. پادشاهین آداملاری آتلاری ییغماغا باشلایلرلار. آنجاق قارینین آتینی آپارمیرلار. اونلار گومان اندیرلرکی، او آت ایندی چوخدان اولوب. قیزین اوزو قارینی گۆندهریرکی، پادشاهین آداملاری گلیب آتی آپارسینلار. پادشاهین آداملاری چوخ تعجوبله نیرلرکی، آت هله ده ساغدير. نه ایسه، پادشاهین آداملاری گلیرلر آتی آپارماغا. تۆله یه گیرنده گۆزلرینه اینانمیرلار. همین او آریق آتی تانیمیرلار. آداملار نه قدر اندیرلر آتی تۆله دن چیخاردا بیلیمیرلر. گندیب پادشاها خبر وئیرلرکی، آت بیر آت اولوبکی، گل گۆره سن. هنج تۆله دن بایرا چیخیمیر. پادشاهین اوغلو دا آتلا چوخ ماراقلانیر. ایکینجی دفعه اوغلان اوزو گئدیر. اوغلان دا آتی گۆروب چوخ تعجوبله نیر. نه قدر چالی شیر آتی ائشیه چیخارا بیلیمیر. اوغلان قاریدان سوروشورکی، بو آتی کیم بئله بسله ییب؟

قاری دئیرکی، باشیوا دؤنوم، منیم بیر قیزیم وار، آتی او بسله ییب. اوغلان دئیرکی، قیزین هاردادیرسا، چاگیر گل سین، آتی ائشیه چیخار سین. قیز گلیب تۆله یه گیرن آت ایله مه یه باشلا ییر. پادشاهین اوغلو قیزی گۆرن کیمی تانی ییر. اوغلان بوردان قایدان کیمی قاراچی قیزینی بیر قاتیرا باغلا ییب بوتون شهری دولاندیریر. سونرا ایسه قارینین یانینداکی قیزی سارایا گتیریر. تزه دن قیرخ گون، قیرخ گنجه توی چالدیریر. بئله لیکله ده ناغیل قورتاریر. قازان آشلا دولور، توخلار یئیر، آجلار دویور.